

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

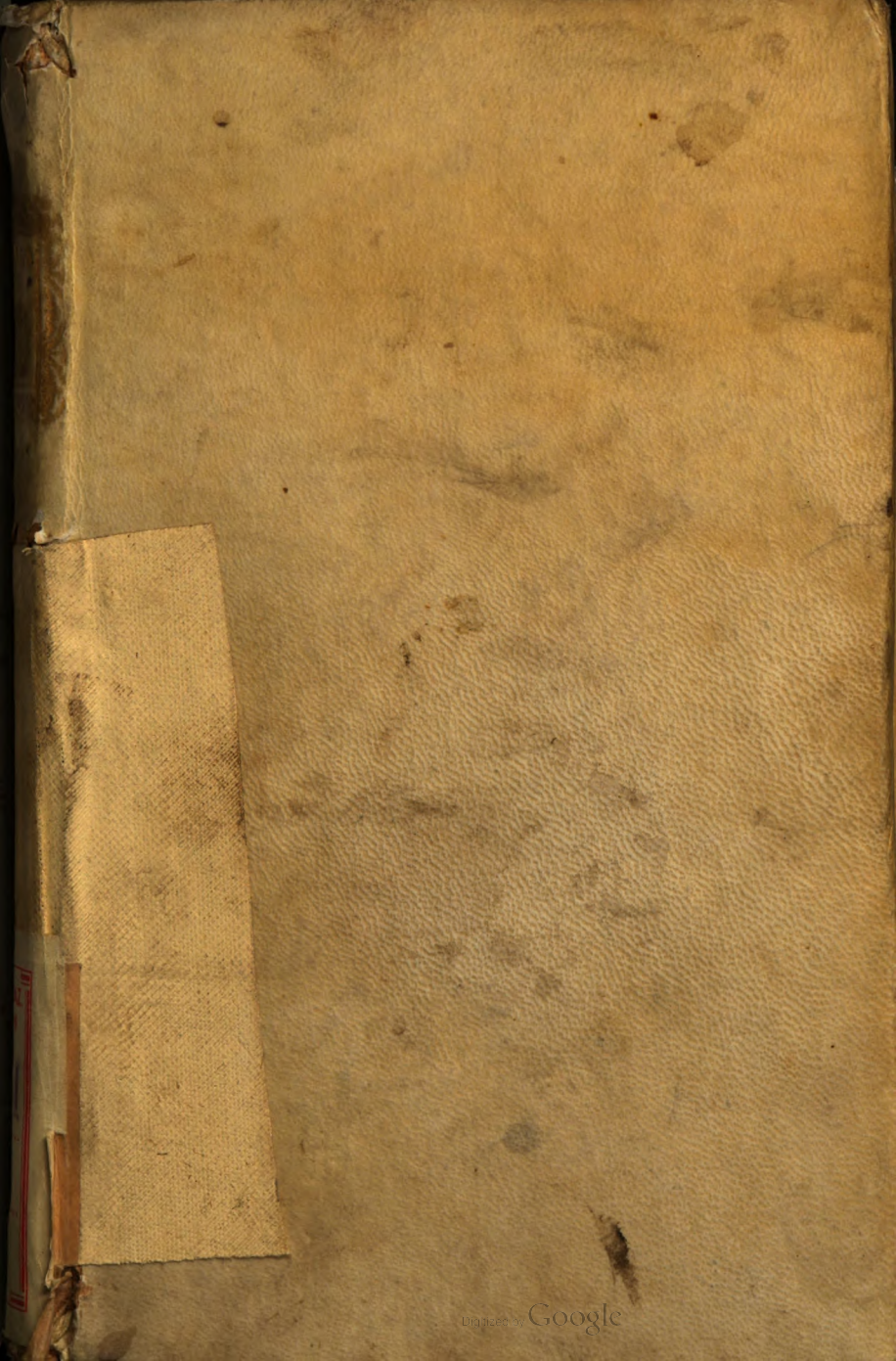
Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

BIBLIOTECA NAZ.
XVIII
B
13
NAPOLI

11
13-

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVIII
B
13
NAPOLI

XVIII

B.

13.

NICOLAI HIERONYMI
GVNDLINGII J. C. ⁷
IVS NATVRÆ

A C

GENTIVM
CONNEXA RATIONE
NOVAQUE METHODO
ELABORATVM
ET A PRÆSVMTIS OPINIONIBVS
ALIISQVE INEPTIIS
VACVVM.

Editio nova auctior & emendatior.

GENEVÆ,
Sumptibus ANTONII PHILIBERT.

M D C C L I.

V I R O

**ILLUSTRI AC SAPIENTIÆ
LAVDE EXCELLENTISSIMO**

D O M I N O

**IOANNI ANDREÆ
DE KRAVT**

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO

BORSVSSLÆ REGI A CONSILIIS

TAM BELLI QVAM ÆRARI

INTIMI

**DOMINO SVO LONGE BE-
NIGNISSIMO**

NICOL. HIERON. GVNDLINGIVS

F.

quo die mihi de fama cognitus es, **DOMINE**, inie-
cta mihi est cupiditas ad te salu-
tandum, & declarandam Ti-
bi, quibus possem modis,
obseruantiam atque affectum
meum. Adeo tuum ingenium,

a 3 tuus

DEDICATIO.

tuus candor, tua animi æquitas atque suauitas e longinquo lucebant, ut me quodammodo ad TE contemplandum coram & colloquendum acriter incitarent. Cui desiderio cum parerem denique, atque indulgerem, quam acuta omnia, quam apta, quam miranda deprehendi! Vox, gestus, oratio de rebus grauissimis, sapientia in iis, quæ ad Rem-publicam pertinent, studiorum non tantum, verum etiam studiosorum amor præclarus ita me affecerunt, ut TE maxima cum reverentia cœperim diligere. Et hic autem non tam refrixit iudicio amor, quam mansit, & auctus est, quum frater tuus, cuius mihi acerba nuper & immatura mors

vi-

DEDICATIO.

visa est, aditum ad TE aperiret commodiorem, & benevolentiam mihi conciliaret tuam, benevolentiam omni melle iucundiorem. Ea dulcedine semel atque iterum plectus nondum potui quiescere: adeo mihi prorsus placuit imago antiquæ & vernaculæ virtutis: tam mirifice lepor tuus omnes sensus capiebat, ut cum Halæ Saxonum essem, Berolinum cogitarem, cum litteris inuigilarem, Tui memoria recurreret, hoc est, dignitas, celebritas, gloria, & animo & consilio parata prudentia. Proinde existimationem aliquam accipere putabam, si necessitudini insertus tuæ nouum fauoris pignus consequerer, & gremio exceptus tuo, eam in be-

DEDICATIO.

nignitate constantiam nanciscer, quæ finiri, nisi tua morte, quam **DEVS** auertat longe, nequeat. Ex eo vero tempore, quanta propensio in ore, quantum in facto erga me studium, quam pari libra grauitas comitasque, quot argumenta, quot signa optimæ, quæso, apparuerunt mentis & prolixissimæ in me voluntatis? Sane indignus tua gratia forem, si me ex animo vereque diligi quadantenus ambigerem: quum & nostra fortuna ea videatur ac tua, ut simulandi causa non sit. De illo autem non possum non publice testari, **TE**, cum tota aula gratissimus sis, & in procerum **REGISQUE** potentissimi deliciis habearis, fecisse quoque, ut

&

DEDICATIO.

*Et mea Musa iisdem innotesceret, meumque in ingenuas litteras studium maximis hominibus commendaretur, a quorum benignitate affectuque sors nostra pendet. Quis enim tot laboribus animum fatigaret, aut corpus adfligeret, nisi forent, qui nobis præberent adsensum, qui excitarent languentes, excitatos fouerunt, Et dicta denique nostra auidissimis auribus exciperent? Qui sine eius generis consideratione incredibili labore in artium, licet honestissimarum, disciplinas incumbant, utirari sunt; ita nusquam forte, nisi in diuinissimæ familiæ cœtu extra hunc orbem inueniuntur. Quamobrem mecum sane perliberaliter egisti, quando in
hac*

DEDICATIO.

hac parte me studio satis mea sponte flagrantem acrius inflammasti, & in illorum conspectum produxisti, quorum nomina factis egregiis testata virtus cum æternitate coniunget. Ea ratione autem TV potissimum in causa fuisti, quare me ipsum a vulgata venalium magistrorum disciplina liberatum maioribus rebus addixerim, nullique operæ parcens nova præsidia circumspexerim, quibus ad decus, ad gloriam, ad mortalia contenderem. Quod ob eam causam scribo, ut intelligas, cum Tibi me gratias agere, tum gratulari mihi plurimum, de benevolentia singulari tua, quod me dignum putaueris, quem innumeris bene-

DEDICATIO.

neficiis cumulares, & commendatione tua ornatum in luce collocares. Vtinam domus mea, aut ciuitas, ubi spiritum traho, abesset propius ab illa, ubi TV in laude versaris, & REGI sagacissimo dilectus ambulas, & largo sinu opes sapientiae effundis, & consilii plenus commercia, arte facta, pace belloque necessaria apte disponis. Mihi crede, singulis ego diebus gratias Tibi persolverem, nomen tuum exquisitis in hanc rem verbis celebrarem, eoque pacto & mihi satisfacerem, & publicae rei, quae vigilias laboresque Tuos merito suspicit, ac TE florentem ingenio, honoribus, auctoritate, dexteritate praestantem sine
in-

DEDICATIO.

intermissione miratur. Quod aliqua tamen ratione ut consequerer, feci nunc, quo ius naturæ ac gentium, quod in publicum emitto, Tuo inscriptum nomini exiret, ne lateret quemquam, me laudum tuarum admiratione incensum statuisse aliquando, meam in virtutibus tuis prædicandis voluntatem ostendere. Nullum mihi dubium hæret, quin neque TV DOMINE, neque alii sint animum inducturi, ac si ficta tuam gratiam laudatione vellem colligere, Teneo iam illam: fruor benignissimo favore tuo: id TV te scis, ego sentio, ceteri vident, ad unum omnes, credo, intelligunt. Quidquid facio, ea fini a me fieri scito,
ut

DEDICATIO.

ut mei erga Te studii caussa ver-
rissima exponatur, TV que
existimes, me nihil maluisse,
quam grati hominis ex hoc fa-
cto referre elogium. In hoc quip-
pe genere gloriari iuvat: hoc
solo laudem meam illustriorem
fieri confido: hac circumdatus
in museo meo sedeo, & mor-
talitatem ante oculos habeo: a
qua tamen adferere me eius ge-
neris monumento spero, quod
commemorationem Tuorum in
me meritorum & pietatis solen-
nem testificationem contineat.
Id si obtinero, satis me feli-
cem existimabo: nihil præte-
rea præconii exposco; non a-
lium, ne quidem studiosi ac di-
ligentis hominis titulum adfe-
cto. Quod si enim Tibi comda-
rer,

DEDICATIO.

rer, sum desidiosissimus: quid?
quod etiam isti, qui tota vita
litteris adsident, collati Tibi,
quasi somno & inertia dediti
erubescunt. Quis enim maiori
animi contentione REGIS po-
tentissimi utilitates promouet?
quis acriori industria PRIN-
CIPIS demereri amicitiam sa-
tagit? quis pluribus occupa-
tionibus districtus regni BO-
RVSSICI opes, gloriam ac
decora studiosius amplificat? Ve-
rum tamen, si id TIBI propo-
situm est, ut omnibus in rebus
æque amabilis, æque iucundus
sis; permitte mihi, ut TE pu-
blicæ rei nomine compellem, ne
irreuocabili in labore constan-
tia valetudinem adfligas, &
supremum diem indefessa indu-
stria

DEDICATIO.

*stria anteuertas. Hoc verbum
mea in TE observantia expri-
mit, Tui caritas evocat, vox
populi, vox REGIS, vox pro-
cerum, suspiria familiæ, vo-
tum fratris amantissimi, ami-
corum communia desideria in-
geminari iubent. Nondum enim
satis vixisti. Quæ recitavi ad
basin monimenti, quod medi-
tor, pertinent: ipsum marmor,
quod nominis immortale decus,
honores, bene merita, ac pu-
blica officia capiat, nondum in
altum eductum est. Ergo vi-
ue, & ita rem augustissimi
FRIDERICI WILHELMI
cura, ne corporis obliuiscaris
Tui, quod eo firmitus appare-
bit, quo moderatius laboribus
perfungeris, eo diutius, adspi-
ran-*

D E D I C A T I O.

rante diuina gratia, durabit, quo magis mediocriter in faciundo opere perges. Quare rogo demisse, des operam, ne longius, quam par est, diligentiam extendas Tuam, aut benignendo pecces. Vale & publico bono æternum perenna.

Halæ Magdeburgicæ

VIII. d. Novembris

MDCCXLV.

PRÆ

PRÆFATIO

AD LECTOREM PRIMAM.

Mitto Jus Naturæ ac Gentium in publicum, nova methodo elaboratum, nova veste circumdatum, repurgatum ab alienis, principiis solidis ac conclusionibus inde pendentibus connexum exemplisque variis illustratum. Non est difficile coaceruare variarum opinionum farraginem, de illis in vtramque partem differere, atque hinc inde aliquid delibare. Faciunt id homines nulla ingenii iudicii-que vi pollentes, eaque methodo admodum sibi placent, quoniam tum in vulgaribus iurisconsultorum libellis eundem motem obseruant, tum etiam a teneris talibus lactucis adsuefacti aliam doctrinam

b

non

P R Æ F A T I O

non adtingunt, quam quantum illa puerili institutione se percepisse illiberaliter admodum recordantur. Non autem nostrum est, tritas calcare vias, & inter sordes, & incerta, atque perplexa trahere spiritum, ac mori denique in tuguriis contemptissimorum hominum, qui nihil esse addendum aliorum inuentis sibi persuadent, aut ob ingenii sterilitatem addi posse aliquid desperant. Quod non ea fini scribo, quasi *Grotium*, *Hobbesium*, *Puffendorfium*, aliosque in contemptissimorum hominum classe reponendos censerem: Constat illis sua laus, consequitur eos gloria immortalis; veneror amœnos vultus, commendo doctrina præstantes libellos, nihil detraho virorum clarissimorum famæ, eorum decora ipsemet præsentis ac postfuturi sæculi civibus, non sine grati animi testificatione, ante oculos pono. Sed hos vero flocci facio, qui subsistendum, vbi illi desierunt, clamitant, humanumque ingenium ad extrema peruenisse in hac disciplina suauiter somniant. Quod si vnquam illud **PLVS
VLTRA**

P R I M A.

VLTRA ingeminandum, in hac sane arte repeti atque ingeminari potest, ubi ratio primas tenet, quæ semper actiosa, semper vicens, nouoque motu animata ad ampliora surgit, nec etiam, nisi cum mundus inueniet finem, atque aliis illa rebus occupabitur, tandem aliquando quiescet. Ex quo satis puto elucere, non esse mihi vitio vertendum, si post tot hominum labores, ipse etiam ratiocinari pergam, & meditationes, quibus per aliquod temporis spatium sum immoratus, ordine connexas in medium feram, visurus, quid iudicet orbis, quando non amplius ab alienis iudiciis pendeo, sed partes deferens, nulla mihi lege dicta, a Zenonis, Chryssippiue placitis descisco. Nam etsi aliud ex alio comprehendimus, & inter turbam vestigiorum, aliquid semper discimus, atque, annis inter officia diuisis, multa cum ceteris experimur; tamen non sic me cancellis circumscriptum sentio ac puto, vt me similem ducibus præstare non liceat, qui non, quo miserunt me illi, sed quo duxerunt, eo vadoque. Id fateor, nihil fore ex decre-

P R Æ F A T I O

tis mutandum, si iam teneantur omnia; & inoperta ac confessa veritas esset: at cum & nobis curiosum natura ingenium dederit, multaue restent, quæ alieno loco hæreant, quæue extrahenda tenebris sint, nunc sane veritatem cum iis, qui docent, quæro, præclusa rimor, secretiora exquiro, plura euoluo, diffusa ac confusa in meliorem ordinem redigo, petita relinquo, relicta repeto, vt intelligant vniuersi, nos communi bono operam dare, nec desituros opem ferre singulis, adiuuare omnes, dum in actu erit ratio, quæ a prima ætate contemplationi veritatis nonnihil temporis consecrauit. Quod quum facio, id certe præstare videor, quod ab homine exigitur, vr nempe profit aliis, & vt *Seneca* loquitur, *si fieri potest, multis, si minus, paucis, si minus proximis, si minus sibi.* Qui enim sibi prodest, hoc ipso de aliis bene meretur, quando se meliorem reddit, vt ubicunque occasio ferat, & caligo oculis fugiat, inseruire pluribus luculentissime possit.

Atque ne vero non intelligas, beneuole Lector, quo pacto vtilitatibus
tuis

P R I M A.

tuis consulere adlaborauerim, attendas obsecro. Non hic totius practicæ philosophiæ artificium apparet: iam tibi tradidi ethicam, & quidquid ad verum bonum intelligendum, humanam naturam cognoscendam, affectus compescendos, virtutemque consequendam pertinet, vtpote quæ te tranquillum efficiat, & ab inquiete ad otium traducat, atque a miseria ad veram, internam, omnibusque numeris absolutam felicitatem promoueat. Nunc vero ea tibi offero, quæ paci externæ conseruandæ apta sunt itemque necessaria. Nam quum toto vitæ nostræ tempore laborandum sit, vt beati efficiamur, & alternæ sæpe bonorum, malorum, virtutum ac vitiorum vices deprehendantur; de regulis interea cogitandum esse nemo non videt, quæ externam stabiliant concordiam, atque ita in vnum componant mortales, vt nemo alterum tantisper lædat, nemo violet pacta, aut, si secus fiat, vnusquisque intelligat, eiusmodi hominem omnium esse perniciosissimum, &, quantum in se est, eo maxime procliuem, vt summa

P R A E F A T I O

misceantur imis, quadrata rotundis. Quæ consideratio in caussa fuit, quare primi principii loco statuerim, quærendam esse pacem, externam, vbi haberi potest: eo omnia capita, omnesque conclusiones retuli; istud ad omnes actus accommodaui; &, quod silentio præteriri non debet, omnibus statibus aptaui, in quibus vel libertas regnat, vel imperium viget.

Ea ratione autem id mihi obtinuisse polliceor, vt nunc appareat perspicue, non esse ius gentium a iure naturali distinctum, sed integris duntaxat gentibus, quæ in libertatis statu degunt, applicatum, rationi rectæ inscriptum, idem ac simile legi, quod natura pandit, sed quod Doctores parce admodum liberorum populorum actibus caussisque adaptasse deprehenduntur. In quo an recte sim versatus, ii potissimum iudicent, qui intelligunt, nec inuidia pleni aliorum scripta liuidis fere oculis adspiciunt. Vidi etenim, non potuisse sibi temperare hominem aliena laude tabescentem, vt ne doloris sui signum dare, antequam in publicum exiret præsens

P R I M A.

sens libellus. Scripsit ad nouellarum litterarum conditores, qui Hagæ Comitum vivunt, & maleuolis quibuscunque id præstant, vt impune apud se obtrectare, & infrunitos sermones, ipsorum interuentu, spargere in vulgus possint; scripsit, inquam, me aliorum cogitata compilare, ac, pace externa pro principio constituta, fecisse, vt non tam re, quam verbis a *Puffendorfio* dissidere videar. Quod quam sit absolum, non solum in ipsa tractatione ostendi, verum etiam nunc ostendam euidenter, vt resciscat orbis, quam sit male docti homuncionis scæua invidentia, quam impudens conatus, quando deligare oculos, aut effodere ceteris fatagit, ne videant solem, neve veritatem, antequam legerint nostra, comprehendant. Et verum autem est, nos pacis externæ custodiam in hac disciplina imprimis commendasse. In hoc recte rationes subduxit: id solum a mendacii labe remotum est. At cum eadem me cum *Puffendorfio* tibus inflare contendit, splendide falsus est, & cum eo ceteri, qui, reconcinnato mendacio, iniqua ratione permiserunt, vt alieno eadem in

P R A E F A T I O

fundo contemptissimum caput deblateraret. Quis enim nescit, *Puffendorfum* socialitatis specioso nomine virtutem, ius, prudentiam conclusisse, ac confusio non ferendæ fenestram aperuisse? Ea omnia atque singula ego separo, probe gnarus, non esse semper bonos, qui concordiae externæ operam dant, nec prudentissimos continue, qui pacificatum veniunt, aut rigidæ virtutis laudem sectantur. Quæ omnia cum seorsum queant inspicere, ac sigillatim sæpe in ipsis hominibus obseruentur, induxi animum, non posse vniuersa sub vno principio collocari, sed, singulis demum rite perpensis singularem esse disciplinam consecrandam, ne, quod virtutis est, & ex amore profluit, in vita humana tanquam debitum exigatur, eoque imperio, vi, metu, malo adducantur mortales, quod non coacti, & virtutis impulsu, ac prudentia prælucente suscipere ipsimet videntes volentesque debent. Vix enim fieri potest, vt ii, cum quibus vel in libertatis statu, vel ciuili societate vna viuimus, omnium perfectissimi vno momento efficiantur. Vt sunt in virtute gradus, ita in felici-

P R I M A.

felicitate humana primum, medium, ac summum invenitur. Quod postremum cum pauci adtingant, fas est consistere in tertiis, & ex hypothese stabilire fundamentum, cui omnes innitantur, quoque, veluti lydio lapide, in actionibus externis utantur vniuersi, boni, malique, siquidem versari inter æquales, & locum tueri inter cives, & cum illis ad finem communem, qui est tranquillitas externa, pervenire satagant: virtute interea separatim posita, qua sese ornent, qui volunt, qua se expoliant, qui apparere perfecti, qua se muniant, qui ab animi perturbationibus tuti, a vitiis liberi, plenissimeque quieti ex hac secum vita absolutissimam asportare pacem felicitatemque contendunt. Tantum id a dissentientibus dari mihi postulo, non posse hac in vita, multo minus in civitate homines ac cives ad vnum omnes ad virtutem traduci: sat est, uti jam monuimus, si pacati vivant, si neminem in sanitate, vita, fortunis lædant, neminem decipiant, fidemque, quam dederunt, sanctissime servant. Cetera vniuscujusque industriæ & prudentiæ relin-

P R A E F A T I O

relinquuntur, cui DEVS sua gratia succurrat, suis viribus adsistat, eam prouehat, ac fortiolem & inuictam denique robore suo efficiat. Quod sicuti copiose in ethica, seu philosophia morali demonstratum dedi; ita necesse non habemus, vt pluribus verbis id exponamus denuo.

Igitur ad alterum accusationis caput venio, quando non aliam mihi gloriam nomenque homo inuidus, quam compilatoris decernit. Sed hic vero rogantur, qui intelligunt, omnes, vt, quæ scripsi, inspiciant: patebit calumnia: in oculos incurret detrahendi studium: elucebit primo obtutu mentiendi lubido. Quis *compilare*, nisi sit impudentissimus, appellat, quando veritates nonnullæ, quæ sparsim apud alios occurrunt, novo vinculo connectuntur? Eo sensu *Grotius*, *Puffendorffus*, *Titius* aliique compilatores erunt. Sed ego vero in plurimis a celeberrimis Iuris naturalis Doctoribus dissentio: multa improbo, varia in meliorem ordinem redigo, nova addo, non demonstrata demonstro, aliud plane *σίσημα* conficio: vtut, quod sinceri hominis est, non dissimulo, quibus luminibus profere-

P R I M A.

profecerim, in quo aliis consentiam, in quibus dissentiam. Potuiffem sane aliorum reticere nomina, & mea dicere omnia, quia nova prorsus methodo ita singula connexui, vt novum apparere possit totum corpus, totus habitus, totum *sidus*. At scio aliorum artes: peruideo, quæ teneant, arcana. Aliud illi idioma adhibent, pro suis omnia venditant, gloriantur, ceteros quorum cogitata ipsimet, veluti simiæ, adoptant, spernunt, ac faciunt, vt ipsis quidem applaudant nonnulli, sed rerum imperiti, sed semidocti, sed amici, sed inuidiæ & calumniarum socii ac consortes. Quorum applausum vti nihili facio; ita doliturus essem profecto, si talis mihi turba adclamarret, atque incondito sermone famam meam ad sui similes propagaret. Sufficit, si paucissimi, quos virtus ac sapientia a vulgo separat, mihi have dicant, & publicis me inservire commodis fateantur convicti. Vnum addo, fuisse nonnullos, qui copiosiore, quam dedi, meditationum mearum expositionem desiderarent. Quorum votum sicuti non damno; ita prius perpendant precor, me in vsum auditorum;

P R A E F A T I O

rum, quidquid est, conscripſiſſe. Interea tamen vix ambigo, quin etiam ii, qui me docentem non audiunt, facile intelligere, & ſi attendant, detegere veritates ſingulas ac poſitionum omnium ſenſum poſſint; niſi quidem ignari penitus, aut pueris videantur ſimiles, quibus perarduum apparet, ſpinofum, ſcopuloſum, quod planum, euidens, nullisque difficultatibus impeditum peritioribus cenſetur. Et illius autem ætatulæ vtilitatibus, vti mea non deſtinavi; ita non eſt, quod me purgem, & noxam, cuius arguor, in eorum inſcitiam vertam. Non eſt artis, repeto, conſarcinare per multa, adducere teſtimonia, diſtendere periodos, diuagari, hac atque illac currere, decidere nihil, turbare omnia, miſcere. Prehendant, qui conqueruntur, calamum, & diſcuſe dicta in arctum compingant; ſua, aut aliorum cogitata in ſynopſin contrahant, & forte elucebit confuſio, forte perſpicient ipſi, quam cogitauerint nihil, etſi nonnihil ſcripſerunt, etſi copioſiſſime perorarunt. Adeo difficile eſt, inuenire veritatem, eam probare, probatum illuſtrare, ex veritate percepta nouas educere, vt,
quam

P R I M A.

quam foecunda sit una veritas, cognosca-
 tur. Illud toties testor, tali me confusionis
 genere non delectari: quamuis id mihi su-
 nam, adfirmemque, me ingentem librum
 confecturum citius faciliusque, quam eiuf-
 cernodi libellum, in quo iuncta apparent
 vniuersa, & vna serie connexa, indubitata
 collecta, confessa composita, & dubia il-
 lustrata. Aliqua, fateor, quæ alii suis infer-
 uere libellis, studio omisi. Non hic apparet
 doctrina de interpretatione, vtpote quæ ad
 Logicam potius, & certa ratione ad Gram-
 maticam pertinet. Officia erga se ipsum
 in Ethicis pertractantur: officia erga bru-
 ta iis relinquuntur, quibus volupe est, dis-
 quirere, quid sapienti in anserem liceat,
 aut gallum gallinaceum, aut cercopithe-
 cum: nos solliciti sumus, quid pacis ex-
 ternæ vinculum rumpat, quid non. Mor-
 tui autem, vti non sunt; ita nihil cum iis
 negotii nobis est. Quod si insèpulti relin-
 quantur, aut tali loco condantur, vbi aliis
 foetore suo nocere possunt, non tam iis in-
 iuria fit, quam aliis, qui vivunt, inque eum
 dolus, aut culpa redundabit, quia ut pa-
 rum provide, aut malitiose aliis nocet; a
 quo-

PRAEFATIO PRIMA.

quorum capite auertere damna, malaque, quoad fieri potest, obligatur. Plura non moneo. Quid si sint, quibus praestitisse, quod volui, non videor, illi cum *Seneca* existiment, *studiorum salutarium, etiam citra effectum, laudandam tractationem esse*. Quaecunque in chartam conieci, scripsi,

- - - - *ut cito dicta*

percipiant animi dociles teneantque fideles. Si DEVS vitam atque otium largiatur, forte maiori studio adornabo commentationes, quarum haec duxi lineamenta. Sed vix tamen causam habere puto *Lectores*, ut bona contemnant verba, hasque bonis cogitationibus plenas pagellas. Ceteris, quibus expedit, neminem videri bonum, neminem peritum, neminem philosophum, neminem Iurisconsultum, in aurem dico, eos iam in seipsos animaduertisse graviter, totque distrahi crucibus, quot cupiditatibus. Si quid etenim cerno, sane maleficis isti similes videntur, qui, *Seneca* auctore, e patibulo suo spectatores & circumstantes quoscunque conspuunt. Scripsi *Halaë Magdeburgicaë* ipsis Kalendis Novembris MDCCXIV.

PRÆ-

PRÆFATIO NOVA.

Non sunt mihi verba facienda copiosius ; quare ius naturæ ac gentium denuo subdiderim prelo. Optant enim ad unum omnes , ut , quæ sunt dicta abscisse , dilatentur paulisper , & , quæ mutari in melius possunt , mutantur , & , quæ connecti arctius queunt , connectantur certe. Quod sicuti mihi propositum fuit , ut & ii , qui auditores mei non sunt , inde aliquid capiant utilitatis ; ita feci , ne probatis deessent exempla , neque , rationibus aliquando silentio pressis , dubius redderetur Lector. Etiam addidi nonnulla in priori editione omissa. Quis enim in tanta rerum copia , inque infinito problematum ac questionum numero nihil omittit ? quis omnia pro merito expendit ? quis non in dies ipsemet maiori cognitione beatur ? inprimis , si in cathedra consistat , & omnibus diebus eius generis rebus occupetur , nec , quæ aliorum luminibus patefunt , posthabet. Si quid temporis mihi superesset , magnum sane volumen essem inde confecturus ; posteaquam tot veritates in unum sunt traductæ , atque inter se , coassatione forte non inepta , coniunctæ. Sed aliud iam ago ac prudentiæ civilis *ὀφειλόμενον* meditor ac scribo ; DIGESTA mea perpeti sollicitudine continuo ; GYNDLINGIANA opuscula nondum dimitto , quod iis sit in
autem

PRAEFATIO NOVA.

aurem dictum, qui me otiosi forsitam credunt, simul-atque, quod Pandectae cohaerente filo in tabernis comparuere nondum, vehementer coaxant. Exspectent parumper, rogo, nec me mihi soli vivere cogitent: qui, praeter spem, saepius ad alia trahor, atque hisce modo negotiis applicor, modo illis aliquandiu adhaerescere cogor: ut taceam, quam me stimulet studiosorum numerus, ut me in hanc illamue disciplinam infundam, quam alioquin neglecturus essem tantisper, nisi & eorum obsecundandum desiderii foret, qui eo fine ad nos commeant, ut, tanquam ex mercatu varias merces domum reportent. Hac morae causa est, quam aliorum negotiorum moles gignit, non autem ignavia creat: sed quae ab humeris, quoad fieri potest, meis remouebo, ut musarum commercio minus impedita frui & vacare quieti liceat, atque tandem aliquando mecum tantum & cum libellis meis detur loqui. Faxit hoc Deus immortalis, viresque suggerat, ut a summo lucis ortu ad solem occidentem usque voluntatis quadam perpetuitate laborare queam, sicque ad implenda promissa idoneus reddar; ne mihi ogganniant imperiti, quid agis? eccur non stas promissis? cum tamen nemo sibi ipsi obligationem soleat imponere. Halæ Magdeburgicæ ipsis Kalendis Aprilis
cIo Idcc XXVIII.

V I A

V I A
AD VERITATEM
IURISPRUDENTIÆ
NATURALIS
PRÆEUVNTÈ
NIC. HIER. GVNDLINGIO.

Juxta Exemplar

ANNO c15 I5CCXXXVI.

C A P U T I.

D E L E G E

Et quæ ad illam respicit

IURISPRVDENTIA NATVRALI

EIVSQVE EFFECTIBVS.

§. I.

HOMO appetere potest & velle, actuque appetit & vult. Animantium appetendi norma instinctus naturæ videtur : hominibus lex alia posita est, ratione dignoscenda.

§. II.

Sicuti enim nihil est, quod non agat, agaturque secundum *modum certum*; ita tam Philosophi, quam Poetæ de *lege æterna* mentionem faciunt. Solus homo modum sibi præscriptum intelligit, & *naturæ impulsus* ratione temperat, sicque legem suam (*) sequitur.

(*) Jurisconsulti Romani similiter diuersis visionibus legem, seu ius naturæ considerant. VNA, quod natura omnia animalia docet, *ius naturæ* dicunt;

ALTERA, quod vnumquemque naturalis ratio docet, *inque ratione conficitur*, ceu TULLIUS loquitur. Cumque gentes constent ex hominibus, hinc ius istud in ratione confectum juris architectis sæpe numero *ius gentium* appellatur.

§. III.

Lex a *ligando* licet in idiomate latino nomen non habeat, sed a *legendo*; certum est tamen, adstringi homines, eorumque appetitionibus necessitatem iniici, ne a scopo & sine sibi proposito abludant.

§. IV.

Auctor primæ huius & vniuersalis legis Deus est, de cuius existentia & perfectionibus in *Ethica* cap. VII. copiose egimus. Vnde ἀβελήσιος rei sunt vitio mihi vertentes, me de Deo hac in disciplina nihil præcepisse.

§. V.

Medium, quo nobis innotescit ea lex, recta ratio est; inepteque superstitiosi essent, qui hac parte rationem non existimarent rectam. Aliud ζήτημα videtur, an nihil aliunde velut supplementum possit adiici? Quod permitto; sed tum *reuelatio altera*, quæ fit per scripturam sacram, incipit; sicuti nec eo referenda sunt, quæ *ius arbitrarium*, seu *ciuile* addit. In quibus vero *scriptura* atque *lex ciuilis* cum ratione conueniunt, in illis *rationi* primæ deferendæ sunt partes. Quod illi sine negotio intelligent, qui tenent, bis qua-

quatuor facere octo; ac proinde, si eadem enunciatio occurreret in scriptura, aut corpore iuris, absonum foret certe, statuere, hanc ueritatem non e rationis fonte, sed *scriptura sacra*, vel *lege Romana* esse petendam. Id verum, conspiraturum hac parte uerbum diuinum & ius Quiritium cum disciplina numerorum. Immo non potest non concordare, quia illa enunciatio est ueritatis uniuersalis atque æternæ, cuius *Deus* quoque est auctor, qui sibi nunquam inuenitur contrarius. Applicatio facilis est.

§. VI.

Et summum Numen uero nec pro arbitrio præcipit, quod præcipit, nec ex mera uoluntate prohibet. Est id infinite sapiens ac summe bonum.

§. VII.

Sapiens rem ipsam intuetur, & naturam uniuscuiusque rei contemplatur, atque ei congruenter decernit.

§. VIII.

Ergo etiam DEVS, qui res omnes suis ponderibus & proportionibus instruxit & distinxit, ac naturæ humanæ suam mensuram dedit, ei quoque, quia constantissime sapiens est, conuenienter præcipit, atque ex consequenti immutabilem legem dicit. Unde quæ de mutabilitate iuris naturalis in medium feruntur, meræ tricæ sunt, aut nugæ.

§. IX.

Nec minus, sed sua sponte spinosa alias quæstio intelligitur, detur-ne actio antecedenter ad voluntatem diuinam bona, an secus? Nunquam enim intellectus & voluntas diuina separari debent. Præcipit DEVS talia, quæ proportioni humanæ naturæ congruere videt: & videt autem, quia sapientissimus, & vult quoque, quia perfecte bonus est.

§. X.

A perfecte bono autem vt ceteræ bonitates omnes manant; ita idem nihil, nisi bonum, hominem quoque sectari iubet.

§. XI.

Itaque & leges mortalibus datæ bonæ sunt atque vtilis, eorumque naturam *conseruam & perficiunt*.

§. XII.

Naturam conseruare & perficere significat felicem reddere.

§. XIII.

Felicitas quietem & indolentiam continet.

§. XIV.

Quies & indolentia vel interna est, vel externa.

§. XV.

Interna in libertate & vacuitate prauorum affectuum consistit, simul atque externam complectitur; non hæc vicissim illam.

§. XVI.

§. XVI.

Qui enim intra mentem nulla appetitione inconcinna vrgetur, non etiam in externos actus quieti & rectæ voluntati contrarios erumpet.

§. XVII.

Igitur honestum comprehendit quoque iustum, & decens. Honestum iniustum & indecens *σιδηροξύλον* est. Quod ita intelligendum, vt qui interne quietus est, eoque honestus ac virtutis honore conspicuus, simul quoque obseruare censeatur, quod est minus. Perfectissimum enim virtus est: de qua in *Ethica* fusius.

§. XVIII.

Sed honestum vero, id est, solida virtus non vno actu halituque obtinetur: semper aliquid in appetitionibus nostris poliendum & viribus diuinis perficiendum restat: & interea tamen cum aliis vna sumus & esse quoque debemus.

§. XIX.

Itaque haud male agunt, qui legem naturæ in *absolutam* & *hypotheticam* distinguunt.

Laudetur *Heumanni* dissertatio moralis de distinctione iusti & honesti.

§. XX.

ILLA homini præscribit, quæ ad honestatem omnibus numeris *absolutam* pertinent: eaque in *philosophia morali* ample sunt expofita.

Poffet obiici, nos alias *philosophiam moralem*, seu ethicam stricte circa actiones honestas versari scripsisse; nunc autem latius eam extendere, ut iustas quoque comprehendat. Sed reponitur: manere verum fixumque, honestum complecti quoque iustum, utut iustum & honestum possunt separari ac doctrinæ distinctioris & perspicuitatis gratia iustitiæ regulæ, &, quæ inde permanant, conclusiones seorsum proponi. Vno verbo: Omnis vir honestus est iustus, ac decens; sed non omnis iustus ac decorus est illico honestus, ac perfecte sapiens. Quod non intellexit Doctor Gallus *Balth. BRANCHV observat. c. XIV.* Vnde patet, diversas *relaciones* facere, ut philosophia moralis modo latius extendatur, modo uniuersim tractetur, modo ex parte ante oculos constituatur.

§. XXI.

HÆC naturam aberrantem & affectibus obnoxiam ponit, adeoque quæ ad *externam* felicitatem & quietem conseruandam pertinent, præcipit primario; ita tamen, ut nec reliqua suo tempore sint posthabenda.

§. XXII.

Quod si enim homines omnes mutua charitate ac honestate forent præditi, eiusque abundantiam sub pectore gestarent, non aliis sane præceptis opus esset; nec dubium, quin nemo alterum consulto animo sit læsurus. At, cum ea *vulgo* a mortalium vita moribusque exulet, hinc externa felicitate & quiete obtenta *tantisper* contenti sumus, eiusque conseruandæ rationes maxime vrgeamus donec *honesti* amoris integræque sapientiae

næ suauissimi fructus in vnoquoque sese exerant.

§. XXIII.

EXTERNA FELICITAS relationem continet, nec sine aliis hominibus mente concipi potest : quemadmodum nec infelicitas externa, vbi vel turbamur ab aliis, vel ipsimet alios turbamus, sine eiusmodi visione intelligitur. Quæ ad *emendationem* internam vniuscuiusque hominis singularem pertinent, alterius iterum loci sunt ac disciplinæ.

§. XXIV.

ALII autem *homines* vel imperio communi sunt subiecti, vel in libertate agunt.

§. XXV.

Vtrique focii sunt. Hos NATURA coniunxit, illos ARS, seu *actio*.

§. XXVI.

Cum focii est viuendum. Viuere autem prorsus non poteris, adeoque nec conseruare naturam, nec frui humanitate, nisi vnicuique relinquantur libertatem externam, & iura vel *natura*, vel *facto humano* competentia.

§. XXVII.

Tantum inuestigandum est, vtrum tam lex naturæ absoluta, quam hypothetica rationem *legis proprie dictæ* habeant, an contra?

§. XXVIII.

Lex enim proprie dicta, secundum dissentientes, *iustum imperantis simul-atque pœnam,*
ni

ni pareant subiecti, externam, arbitrariam præsentem, aut sequentem inuoluit; vti improprie dicta suasionem moralem solam & pœnam naturalem.

§. XXIX.

Iam vero, aiunt, certum est, omnes leges naturales esse etiam *veritates* morales; has veritates necessariam cum ipsa natura humana connexionem ostendere, nec a voluntate, sed intellectu divino sapientissimo procedere; ad veritatum autem cognitionem non imperio opus esse, sed attenta consideratione: hinc atheum quoque, quemadmodum iam *Grotius* vidit, eas, vti alias geometricas veritates, cognoscere, utut fontem & autorem illarum ignorat. Vbi autem imperium externe cogens cessat, ibi etiam *legis proprie dictæ* ideam vanescere: hanc enim iussum, ut diximus, imperantis esse suam vtilitatem respicientis, & seuerè vindicantis, si quid contra fiat.

§. XXX.

Sed ego vero ob has rationes non defendendum vadimonium existimo. Est enim exploratum, DEVM non solum ab homine exigere, vt veritatem vtriusque legis, absolutæ puta & hypotheticæ, intelligat, sed etiam effectui det atque sollicitè exequatur.

§. XXXI.

PRIORI respectu omnis lex veluti veritas, dogma, consilium, paternumque monitum
con-

considerari potest : quod iam *Puffendorfius* obseruauit.

§. XXXII.

POSTERIORI *legis proprie dictæ* habitum nomenque induet.

§, XXXIII.

Quidquid enim Deus serio & seuerè vult, illud etiam seuerè præcipit, & quidem cum imperio, ac, quia potentissimus, simul atque iustissimus, mali cuiuscunque vindicem agere certe potest.

§. XXXIV.

Quod IMPERIVM DIVINVM sicuti nemo negat; ita dubitari nequit, quin vtile admodum sit, ac *certo sensu* necessarium, vt timori miseræ naturalis iungatur timor iræ diuinæ ac poenarum arbitrariarum, qui in Atheo non obseruatur, sicque homini noua necessitas, hoc est, non obligatio tantum *interna*, sed *externa* imponatur exequendi, quod DEVS per rationem homini reuelat ac manifestat.

§. XXXV.

Secus etenim si faxint mortales, poena non solum eos naturalis manebit certa; verum etiam arbitraria insequetur: quamuis non tam facile arbitraria diuina, quam humana percipiatur, aut peccantes a tergo insequatur. Sufficit, *tarditatem* supplicii *grauitate* sæpissime compensari, omnesque ea ratione poenas singulares in vna tandem GRAVISSIMA coniungi.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Cui non obest, quod Legislatores humani propriam utilitatem respiciant. Est enim id non prorsus verum, sed potius character tyrannorum, non iuste ac cum bonitate imperantium: ut taceam non suffecturum id rationis, quamlibet superiores omnes inter homines suæ duntaxat utilitatis forent studiosi, ut legis proprie dictæ idea a diuinis exulet. Merito enim Deo adscribitur mens, intellectus, etsi in cerebro, quemadmodum homines, non cogitat.

§. XXXVII.

Ex quo concluditur, nihil obstare, quo minus utraque lex naturalis LEGIS nomen in *significatu recepto* retineat.

§. XXXVIII.

Concluditur quoque, non videri iam necesse, ut lex in proprie & improprie dictam secetur. Neque enim vlla lex humana rationabilis sine doctrina est: ut non statim omnibus sine disciplina patefcit. Vno verbo: latet in omni lege proprie dicta etiam improprie dicta, hoc est, *veritas*, seu *dogma*.

§. XXXIX.

Nec movet, hominem sapientem necessarium semper bonum malumque ante oculos habere. Quid enim impedit, quo minus etiam arbitrarium malum vereatur, & arbitrarium bonum a datore omnis boni
una

una cum necessario simul expectet? Homo sapiens non, ut DEVS, constanter sapiens est: abludivit interdum a via. Hinc reducendus, & terrendus est, hinc itidem de nouo alliciendus. Vnde recte rationes subducunt, qui iusto non esse positam legem, hac addita cautione, adfirmant, quamdiu manet iustus. Quid vero si recedat a via, si affectibus aliquid indulgeat? Quocirca *ἄριστον ψεύδος* in eo potissimum latet, quod *Vir sapiens* in abstracto sine vlla immutatione, non autem, vti nunc inuenitur & in concreto, integre a dissentientibus spectetur.

§. XL.

Sed bonum factum! Respicit naturæ legem iurisprudencia naturalis. *Ius* enim & *lex* hic idem sonat.

§. XLI.

Sed complectitur ea legis tantum *hypothetica* cognitionem & congruam ad facta applicationem, quod officium est iurisconsulti & prudentis, a quo iuris peritia leuiter tinctus vtique differt.

§. XLII.

Dico *hypothetica*. Iam enim practicæ Philosophiæ partem, quæ nostram naturalem & rationalem iurisprudenciam complectitur, explicamus, & præcepta ad pacis, quietis & felicitatis externæ conseruationem pertinentia; itemque conclusiones inde permanentes, quæ tam in statu libertatis, quam impe-

imperii frequentem usum præstant, eo duntaxat referimus. Vnde quoties de *naturæ lege* necessaria loquimur, hanc intelligimus.

§. XLIII.

Hæc naturæ lex fœcunda est, viua, nec sine actuosa efficientia. Hinc virtutes eius considerandæ omnino, quæ sunt *suadere, hortari, præcipere, vetare, punire*: quoniam sapientissima æque est ac iustissima.

§. XLIV.

PERMISSIONEM omisimus, quia hæc vel sub præcepto, vel prohibitione latet. Quod non eo modo capiendum, ac si negarem, posse legem quoque admitti permittentem. Mea sententia est, *præcipientem*, ut hoc istudue fiat, *permittere* quoque, ut obligatus exequatur præceptum: ac *prohibentem* permittere itidem, ut a prohibito abstineatur. Deinde dum *permittitur*, ut aliquis agat hoc, aut istud agat, aut non agat; iterum adest *præceptum*; ut omnes libertatem agenti indulgeant, simul atque *prohibitio* intelligitur, ne quis agentem impediat, aut *abstinentem* cogat.

§. XLV.

Eædem legis virtutes efficiunt, ut in homine oriatur *obligatio*.

§. XLVI.

OBLIGATIO libertatem nostram circumscribit, nosque ad voluntatis diuinæ implementationem manu ducit.

§. XLVII.

§. XLVII.

Quæ in internam & externam dispescitur.

§. XLVIII.

INTERNA propriam utilitatem necessario cum hominis natura connexam, itemque timorem damni necessarii pro fundamento habet.

§. XLIX.

EXTERNA vtilitatem & iacturam ab alieno arbitrio dependentem.

§. L.

Hic vtraque occurrit, & attendenda est. Homines enim non male & damnum necessarium & arbitrarium timent, *vtilitatemque* necessariam & *arbitrariam* affectant & sperant. VTRAQUE enim nos indolentes præstabit, nec separari vna ab altera commode poterit.

§. LI.

Obligatio CONNATA a natiuitate est, nec obligati *expresso*, nec etiam *tacito* consensu nititur. Ita obstrictus sum, ne quem sine causa lædam; etsi nullum pactum intercessit, nullum etiam consensus nostri indicium antecessit.

§. LII.

ACQUISITA vicissim obligati consensu fulsitur.

Dicatur de iis, qui aliis vocabulis vtuntur & obligationis veræ præsumptæque mentionem faciunt.

§. LIII.

§. LIII.

Prioris consideratio modestiæ; *posterioris* iustitiæ nos admonet.

Confer, quæ de binis hisce æquitatis ramis in Ethica nostra p. 66. 69. & 70. differuimus.

§. LIV.

PERFECTA obligatio, quæ plenissime nostram libertatem limitat, sola obligationis nomen meretur. IMPERFECTA obligatio non est; nisi verbis ludas, &, quia non SEMPER *perfecta charitas* vitio hominum vrgeri potest, *imperfecte* nos obligari contendas.

§. LV.

Vt vero effectus legis naturalis primarius OBLIGATIO est; ita eadem certo modo IVS operatur.

§. LVI.

Qui enim debet aliquid facere, vel non prohibetur, is quoque ius agendi habeat necesse est, vti, qui prohibetur agere, ius habet abstinendi.

§. LVII.

Vbi obligatio, ibi ab altera parte ius est: non autem vbi ius, ibi *semper* obligatio. Postremum intelliges, si hominem in *statu bellico* consideres, aut saltem *periculo*, vbi de sua solum conseruatione est sollicitus. Ita in bello vnicuique belligeranti competit ius cogendi alterum; neuter autem obstrictum se sentit, cogi vt se patiatur, aut indefensus pereat.

§. LVIII.

§. LVIII.

Ius libertatem, seu facultatem & potentiam activam significat: Grotius ADTRIBVTVM personæ dixit.

§. LIX.

Libertas remotionem impedimentorum, vel cum, vel sine legis auxilio ponit.

§. LX.

Hoc IUS in *acquisitum* & *connatum*, in *perfectum*, & *imperfectum* dispescitur.

§. LXI.

CONNATVM a natiuitate & a DEO est. Sic natura liberi sumus: sic primi homines ex communi vivebant, &, quod volebant, vsibus suis applicabant.

§. LXII.

ACQVISITVM ex facto humano venit, vt imperium, itemque dominium.

§. LXIII.

Ius PERFECTVM, quod vrgeri potest, solum ius est: ius imperfectum repugnat; nisi rursus vocabulis pugnes, &, quod præter coactionem externam poscitur, ius imperfectum minus congrue appellites.

§. LXIV.

De jure interno nulla mentio facta est, quia homo non gaudet plena libertate interna, utut externa.

§. LXV.

Qui ius inuito vel ex parte, vel in totum temere adimit, ei iniuriam facit.

B

§. LXVI.

§. LXVI.

Hinc volenti non fit iniuria, nisi lex factum prohibeat.

§. LXVII.

Iniuria partim ex immodestia crassa, partim iniustitia oritur.

§. LXVIII.

Iniuriam vero coercet & cauet lex naturalis, utpote rationi & conseruationi humani generis prorsus contrariam.

§. LXIX.

Ab hac lege non differt lex gentium, seu ius, quatenus pro lege sumitur. Primus hanc veritatem *Hobbesius* vidit, atque ex eo *Puffendorfius*.

§. LXX.

Neque enim hoc aliud est, quam lex naturæ integris gentibus applicata; adeoque vel *absolutum* quoque, vel *hypotheticum*.

§. LXXI.

Ex quo clarum fit, ius gentium non esse mutabile, non humanum, sed diuinum, quia est naturale; ac naturale sicuti necessarium, ita mutationis expers est.

§. LXXII.

Pösterius inde potissimum probatur, quod gentes inter se sunt pares, nec superiorem & ex consequenti Legislatorem communem, præter DEVM, agnoscunt.

§. LXXIII.

Qui secus sentiunt, vel ignorantiam elenchi

chi committunt, vel in logomachiam incidunt, vel obscurissimæ disceptationi locum faciunt: qualis occurrit, quando de consensu & pacto gentium moratarum aliquid in medium affertur, & hæ a barbaris distinguuntur.

§. LXXIV.

Sed differt tamen *lex nature* nostra a POSITIVA *diuina & humana.*

§. LXXV.

Diuinam plures in *uniuersalem & particularem* dispescunt. Sed LEX DIVINA POSITIVA VNIVERSALIS, quam excogitarunt nonnulli, non est dicenda *positiua*, quia iam in lege naturali *absoluta & honestatis*, temperantiæ ac decoris plenissima continetur; aut saltem ex illa fluit. Quod doctores impulit, vt ad eiusmodi legem positiuam uniuersalem confugerent, hoc est: Non potuerunt isti causam inuenire sat strigentem, quare vetarentur varia incestus genera, ob quæ Deus expulerit gentes Cananæas; neque in aliis capitibus argumentum prohibitionis illico ratione *iuris externi* occurrebat. At multa sunt illicita e virtutis & sapientiæ fonte, cuius rei ratio reddi nequit, si solam quietem externam leui obtutu consideres. Deus vero virtutem ac bonum ordinem tam serio præcipit sectandum, quam ius necessarium: estque, re penitus expensa, in propatulo, quare tot in consanguinitate gradus

prohibuerit, affinitatesque definiuerit, ne videlicet in varias impuritates prouerent mortales, sed continenter viuerent, euitatis libidinis occultæ tentationibus permultis. Ac quamvis negari nequeat, Deum promulgasse leges *arbitrarias*; nondum tamen constat de lege arbitraria vniuersali, quæ merum arbitrium haberet pro fundamento. Id non inficior, potuisse id fieri: Sed quæritur nunc, an sit factum? ac num, præter necessitatem, multiplicandæ sint leges diuinæ? Quæ de statu integritatis proferuntur, ad causam non pertinent. Quare leges, quas reliqui pro vniuersalibus venditant, ego pro conclusionibus Ethicis virtutisque præceptæ consequentiis habeo. Ceterum *Curcellaus* eius aliquando legis primam mentionem fecit, deinde *Osiander*, post *Kulpisius* & illustris *Thomasius*, eam rursus destruens secundis curis: quam *Clausingius* denuo defendere satagit.

§. LXXVI.

POSITIVA PARTICVLARIS certam gentem, puta Iudæos tangit, & insuper peculiari REVELATIONE innotescit: cum e contrario naturalis omnes homines obstringat, & ex RATIONE ordinario modo patefiat.

§. LXXVII.

POSITIVA vero HVMANA non vna, sed multiplex est. Quot ciuitates, tot iura ciuilia: quæ, nisi rationis expertia sint, occasiones

caſiones peccandi præſcindunt, fraudes cauent, & ſic legem naturalem muniunt, ne tam facile migretur, vel eam explicant, & ſenſibus hominum ſtupidorum propiorẽ reddunt; vel etiam ex peculiari vtilitate præceptis naturalibus aliquid adiiciunt, & ſpecialius determinant. Vnde neceſſitas iuris ciuilis ſolide euincitur; ac Iuriſconſulti vero sæpe numero in definitionibus enucleandis occupantur; deſcribuntque, quid ſit *furtum*, quid *manifestum* & *non manifestum*, quid *violentum*, quid non? quid *indebitum*, quid *metus*, quid *vir conſtans*? cetera. Sapientes ipſimet hoc poſſent, ſi attendente cuncta circumſpicerent, inuenire; ſed cum hominum plerique ea dote non ſint præditi; hinc prudentes iis commonſtrant viam, &, ſecundum definitiones datas varia themata decidunt, plures ſpecies collaſtrant.

§. LXXVIII.

An vero ius ciuile Romanum tanta ſit ſapientia referatum & ipſa, vt *Gravina* loquitur, RECTA RATIO, alia quæſtio eſt. Saltem næui plures in eo obſeruati ſunt & obſeruantur etiam nunc: nec dubium, quia nullius fere gentis leges careant ratione, æquitate, vtilitate: quod contra *Gravinam* tenendum, qui Ruſſorum Imperatori Romana iura ſuaſit recipienda, quia ſint ipſa ratio. Ruſſi vero idem occinere ſuaſori poſſent;

tuisent; ceu *Germani* Jcti plures id faciunt, cum tanta iactantia celebratur *ius Quiritium*.

§. LXXIX.

Similiter lex forensis Iudaica sapientissima merito habetur. At nec inde tamen fluit, a Christianis quoque eam pro norma esse recipiendam. Est enim sapientissima *comparate*, ratione Iudaicæ gentis. Nobis non est prorsus commoda, cum alios habeamus mores, & diuersum Republicæ nostræ habitum ostendant.

C A P V T I I.

DE PRIMO IVRIS NATVRALIS
PRINCIPIO.

§. I.

Non opus est semper, vt principium generalius, atque, vt vocant, primum in fronte totius disciplinæ constituatur: habet hæc methodus plura incommoda, quam commoda.

§. II.

Præterquam enim, quod non statim omnes veritates & consequentiæ mente comprehendere, nec sub vna generaliiori collocari possint; etiam obseruatur, ita incedentes a contemplatione veritatum *determinatarum*, seu singularium auerti, & alio prouolutos inanibus altercationibus & logomachiis haud raro

raro implicari. De quo iam in *Logica* non-nihil monuimus *L. I. c. III. Sect. I.*

§. III.

Saltem negari nequit, in iurisprudencia naturali ea incommoda fere omnia fuisse animaduersa. Quam enim frequenter audita sunt voces: tuum principium non est adequatum, non generaliter verum? Quam negligenter interea veritates & leges singulares sunt expensæ? quam haud raro ingeminatum, principium non esse evidens? quam temere denique extra hominem quidam euolarunt, vt, quod apud se non inueniebant, principium, venarentur, nescio vbi?

§. IV.

Ad quod, quum diuersa nominis acceptio accessisset, Doctoresque ius naturale modo angustiori, modo latiori ambitu circumscriptississent, factum est, vt nouæ de principio primo lites surgerent. Hic enim & internam & externam, seu omnibus numeris absolutam felicitatem in mente habuit; alter de pace externa tantum verba fecit: vnus theologiam naturalem inarsit; alter eam iam posuit: rursus alii totius politicae præcepta adiicienda crediderunt, eoque aliam fere ad vnum omnes enunciationem primariam statuerunt.

§. V.

Quas vt eitemus difficultates, consultum forte foret, omittere tantisper principium

pium primum, donec singulæ veritates *determinata* in luce sint constitutæ. Sed, quia iam in Ethica totius philosophiæ moralis ambitum circumspeimus, non erit iam res magni negotii, recepti insistere methodo, & sectari & inuenire axioma, in quo conclusiones omnes contineantur: placuitque hæc methodus in scholis, vt paullo citius absoluerent sphæram suam docentes. Illi vero non minus falluntur, qui vno filo ex vno axioma & principio vniversas deduci conclusiones posse negant. Possunt vtique, si quis vim demonstrandi intelligat, &, quid in tali enunciatione lateat, ordine detegere queat.

§. VI.

Tale axioma vulgo principium *cognoscendi* vocatur; a quo principium iuris naturalis *essendi* vtique differt.

§. VII.

Itaque peccarunt, qui DEVM eiusque voluntatem vel absolutam, vel sapientissimam pro principio primo venditarunt. In eo enim omnes, præter Atheos, consentiunt, Deum esse legis naturalis auctorem.

§. VIII.

Sed hic vero talis enunciatio indagatur, qua cognita cognoscuntur reliquæ, ac primum supremi Numinis scopum ac voluntatem ante oculos constituat, quidue ille præstandum a mortalibus, præcipue intuitu
iustitiæ

instituta externa, cupiat, obseruandumque præcipiat, aut omittendum: cumque de prima disciplinæ hujus veritate sermo sit, per se consequitur, vt esse illa debeat **VERA, EVIDENS, ADÆQVATA.**

§. IX.

Veram quærimus, quia veritates morales quasdam cum ea connectere conamur.

§. X.

Adæquatam inuestigamus, ne minus, quam par est, contineat nostra disciplina, neue etiam abundans.

§. XI.

Evidentem esse volumus, non, quasi nulla probatio adici possit, aut debeat, sed ne addenda sit nimis longa & difficilis.

§. XII.

Falluntur quippe, qui vel talem exposcunt euidentiã, qualis est in principio primo generalissimo, de quo in *Logica* verba fecimus; vel etiam ferre non possunt, vt aut verbis similibus eiuscemodi propositio exponatur, aut circumscribatur: qui error multis obrepfit.

§. XIII.

Quibus præmissis, clarum fit, considerandam esse ante omnia humanam naturam, vt sic ex ipsa ratione, per quam Deus nobiscum loquitur, eruatur; eoquæ male rationes succedere, qui eam præternaugantes statum

tum integritatis (a) crepant, aut hic decalogum explicant (b), aut legem & euangelium, (c) aut præcepta Noachica (d) pro norma generali venditant, aut lumen aliquod fanaticum (e) præstolantur, aut consensum gentium laudant, (f) aut instinctum (g) & ordinem, & finem, & convenientiam naturæ & mundi, aut legem æternam nimis generatim vrgent, aut assimilationem DEI (b) nominant, aut amorem DEI substituunt.

(a) Notentur *Valentinus Alberti, Mevius, Seckendorffius*.

(b) Notentur *Georgius Calixtus* aliique Theologi, simul-atque *Boecleri* argumentum examinetur, qui hanc methodum appellavit diuinam.

(c) Notetur *Ioannes Ludouicus Praschius*.

(d) Notetur *Joannes Seldenus*.

(e) Notetur *Poiretus*.

(f) Notentur *Aristoteles, Cicero*.

(g) Notentur Stoici, Pythagorici, *Lambertus Velthuisen, Ioannes Georgius Pritius, Wachterus, Leibnitius*.

(h) Notentur *Io. Ioachimus Zentgrafius*, omnesque, qui sanctitatem & iustitiam diuinam in exemplum proponunt: quæ licet commodum sensum ferat, non est tamen inde inferendum, principii primi locum eam occupare debere.

§. i X I V.

Magis hic placent *Grotii, Hobbesii, Puffendorffii* inuenta.

§. X V.

Recte enim ab illustri *Cocceio* iam animaduersum est, omnium opiniones eodem recide-

cidere, & pacem quære, socialiter viue, tranquille viue, vocibus duntaxat, non sensu discrepare : vtvt vnusquisque horum doctorum aliam causam, seu medium terminum in mente habuit.

§. XVI.

PRIOR etenim pacis custodiam commendauit, quia sit conueniens legi Scholasticorum æternæ; ALTER, quia ad pacem conditus esset homo & natus; TERTIVS, quia alias humanæ gentis perpetuum funus, aut bellum omnium aduersus omnes sit futurum.

§. XVII.

Sed caue tamen existimes, nobis absolute placere horum virorum asserta. Sat scimus *Grotium* & *Puffendorfum* pacem, seu quietem internam & externam non, vti fas erat, distinxisse semper.

§. XVIII.

Nos iure separauimus; eoque nunc cogitate affirmamus, esse hoc disciplinæ nostræ principium cognoscendi primum : PACEM EXTERNAM ANTE OMNIA SECTARE ET SERVA, VBI HABERI POTEST, NE PRORSVS AD VITAM CVM ALIIS TRADVCENDAM VIRTVTVMQVE ACQVIRENDAM INVTILIS FIAS.

§. XIX.

Quomodo enim naturam suam conseruabit homo, si perpetuo cum aliis luctetur & pugnet, damna det & accipiat, decipiatur &

& decipiat? quomodo etiam, si externe semper tumultuetur, internas animi perturbationes reprimet, & virtutem sectabitur acquirere tandem?

§. XX.

Igitur hæc tranquillitas adsit necesse est, quoniam sine aliis hominibus vivere non possumus.

Recolantur, quæ in *Ethica* cap. X. p. 77. sq. hæc de re philosophati sumus.

§. XXI.

Posita vero externa pace & quiete, prono nunc aluo sequetur vicissim, non esse alios lædendos, seu turbandos.

§. XXII.

Hi alii vel sunt sui iuris, vel alieni, hoc est, vel pares, vel superiores, vel inferiores.

§. XXIII.

Qui alios contemnit turbat, qui vulnerat turbat, qui occidit turbat, qui mentitur & nocet turbat, qui rem alienam invito furripit, qui fidem datam violat turbat, qui societatum simplicium & compositarum finem cum annexis subruit, turbat, cetera.

§. XXIV.

Ergo etiam hæc omnia itemque singula custodiæ pacis ac felicitatis externæ repugnant.

§. XXV.

Nec male concluditur, ejusmodi perturbato-

batozem pro omnium deterrimo & infeliciffimo merito haberi, quia nemo cum eo vna effe, nec ille etiam cum aliis viuere & coniungi, multo minus naturam humanam, quam perpetuis periculis & tumultibus exponit, perficere & polire aptus eft; adeoque prima felicitatis ftamina rumpit.

§. XXVI.

Quin igitur vera fit noftra enunciatio, dubium non eft. Oriuntur enim inde certiffimæ veritates. Ex falfo autem non oritur verum.

§. XXVII.

Quia fit euidens, ambigi non potefl. Nam & ftupidiffimi homines illam comprehendunt & palpant, quum primum caufam confiderant, & effectus triftiffimos fibi ante oculos ponunt.

§. XXVIII.

Quin fit adæquata, extra difceptationem iam videtur conftitutum, quoniam legem naturæ *abfolutam* & *hypotheticam*, ethicam & iurifprudenciam, quietem internam, quam operatur virtus, & externam, quam præcipit modestia & iuftitia ftrictè fic dicta, diftinximus, & actiones aperte immodeflas & iniuftas ab inhonestis iniquisque curate difcreuimus.

§. XXIX.

Igitur propria emendatio, fi alios homines

nes seorsum colloces, ad Ethicam merito refertur, in qua de temperantia eique opposita intemperantia copiose fuit actum.

§. XXX.

Pertinebit etiam eodem æquitas, utpote virtus, abundantiam amoris in finu continens. Prudentiæ regulas Politica sibi vindicat.

§. XXXI.

At inde vero elucet demum, e tribus TRIBONIANI præceptis primum: *neminem læde & tertium suum cuique relinque* huc esse referenda.

§. XXXII.

Elucet quoque, e ternis *Ioannis Francisci BVDDEI* ultimum cum ea, quam nos addidimus, limitatione hic locum fortiri: *socialiter viue*. Cultus diuinus ac vita temperans ad Ethicam pertinent.

XXXIII.

Elucet itidem, beneuolentiam CUMBERLANDI plus continere, quam pacem exterram.

§. XXXIV.

Elucet, DICTAMEN rectæ rationis nimis generatim nominari. Quæretur enim semper, quid dicet recta ratio: eoque talis propositio nec euidens est, nec adæquata.

Dicatur de *Valentino Velthemio* aliisque, qui notitias infitas cum *Melanchtone*, *Guilielmo Grotio*, *Roberto Scharrockio*, aut cum *Strimesio* amorem intellectualem commendarunt.

§. XXXV.

§. XXXV.

Nunc solum excutiendū restat, quomodo ab *Hobbessii* doctrina differat nostra. Is enim pacem quoque externam commendat; is tristes belli omnium aduersus omnes effectus ante oculos ponit.

Decipiuntur cum *Conringio* & *Hedingero*, qui bellum omnium aduersus omnes laudasse *Malmesburiensem* contendunt.

§. XXXVI.

Igitur circa pacem externam cum eo consentimus; consentimus quoque in eo, pacis pacem externam & sub imperio commodius & certius obtineri. Est enim status libertatis vitio mortalium vtique turbulentus.

§. XXXVII.

Negamus vero, ante pacta neminem ad pacem seruandam obligari; negamus etiam, pacta ex obligatione interna, & ob propriam duntaxat vtilitatem esse seruanda: quanquam primum ipse non videtur statuisse *Hobbessius*. Neque enim is de obligatione, sed obligationis executione dubitauit; quoniam prauorum affectuum tanta est in mortalibus violentia, vt susque deque habeant futura omnia, vbi boni apparentis viuuda repræsentatio eosdem mouet atque afficit.

§. XXXVIII.

Quod vt clarius pateat, comparabimus nostra & *Hobbessii*. Igitur AVCTORIS adsertum est :
Quære

Quære pacem ante & post pacta.

HOB. *Quære pacem post pacta.*

AVCT. *Obligamur ad eam quarendam & seruandam INTERNE & EXTERNE.*

HOB. *Obligamur tantum INTERNE propter solam utilitatem nostram; non autem propter seriam voluntatem diuinam.*

C A P V T III.

DE STATV HOMINVM DI- VERSO, INPRIMIS LIBER- TATIS ET IMPERII.

§. I.

L Ex naturæ una est, sed fœcunda, vtpote quæ plures conclusiones in sinu suo continet. Vnde nonnulli eam catenam pluribus annulis similibus constantem appellarunt.

§. II.

Hæc lex hominibus data est, vt ad eam actiones suas dimetiantur.

§. III.

Homines autem non conveniunt omnimodo, sed secundum *status* diversos videntur diuersi.

§. IV.

Ergo modus quoque demetiendi variat: quamlibet norma eadem sit & maneat.

§. V.

§. V.

Status vero non tantum certa qualitas, seu conditio, aut dispositio est, sed spatium morale potius, in quo certum habitum, dispositionem & qualitatem nanciscuntur mortales; quemadmodum res ceteræ spatium quoddam physicum occupant, habituque physico circumdantur. In hoc spatio consistunt quasi, diuersasque qualitates vel natura, vel factio induunt.

§. VI.

Vnde status vel *naturalis* est, vel *adventitius*.

§. VII.

NATURALIS a natiuitate venit.

§. VIII.

ADVENTITIVUS artificio constat morali. Vnde naturale & artificiale sibi hic opponuntur.

§. IX.

A natura HOMINES habent, quod sint vel *mares*, vel *feminae*. Hermaphroditi vix dantur. Sed huius vero distinctionis in nostra disciplina nullus fere usus est. Eadem iura, eadem obligationes hic observantur: etsi Romani legislatores nonnullis iuribus & prærogatiuis *masculos* instruxerint, nonnullis *fœminas* atque inter *has* atque *illos* tum commoda, tum incommoda, *certas* ob causas, variauerint.

C

§. X.

§. X.

Altera vero, quando HOMINES in *natos* & *nascituros* dispeſcuntur, a deciſione quæſtionis præiudicialis lucem nanciſcitur, ſintne naſciturus homines, an ſecus? Stoici non prius alioquin, ſecundum philoſophiam ſuam naturalem, homines exiſtimarunt naſciturus, niſi in luminis auras emiſſi eſſent; & ſic latens illa vitæ flamula aeris interuentu accenderetur. Sed aliter tamen Jurisconſulti, vtut Stoicæ Philoſophiæ dediti, rationes ſubdlexerunt, pro iam natis habentes, quoties de eorum ageretur fauore, in futurum partim proſpicientes, partim cauentes, ne naſci prohiberentur in vtero exiſtentes: quamuis in aliis thematibus conſequa ratione vix videantur decreuiſſe. Nos cum hodie melius edocti ſciamus, partum viuere, eius tanto ſollicitius curam habendam iure concludimus. Merentur interea inſpici, quæ hac de re collegit MERILLIVS *Obſeruat. Lib. I. c. 16.*

§. XI.

Maioris momenti diſtinctio videtur, qua HOMINES vel dicuntur *æquales*, vel *inæquales*.

§. XII.

ÆQUALITAS in libertate & rerum comuni vſu conſiſtit.

§. XIII.

INÆQUALITAS vel ratione *imperii* ſeſe exerit, vel ratione *dominii*,

§. XIV.

§. XIV.

Inæqualitas factum ponit. Æqualitas hominibus naturalis est.

§. XV.

Omnes enim homines externe liberi nascuntur : possunt facere, quod placet.

§. XVI.

Vocabulum *placet* desiderium inuoluit nulla LEGE HVMANA limitatum. Quod interdum ex scelere fit, *ius libertatis* vix immutat.

§. XVII.

Sed dixi tamen : *lege humana*, ne ex statu libertatis fiat status licentiæ.

§. XVIII.

Sunt enim homines liberi, homines ratione præditi : quam, quia etiam hac parte æquales sunt, sequi omnes fas est.

§. XIX.

Ergo status libertatis in se non est status belli ; sed per accidens fit, cum homines non amplius ratione, sed affectibus ducuntur. Quod ipse non negat *Hobbesius*.

§. XX.

Igitur in statu libertatis non est *imperium*, nec item *dominium*.

§. XXI.

Non prius, quia possum facere, quod placet.

§. XXII.

Non posterius, quia, si aliquis inueniretur,

tur, quī me iure in vsu rerum posset impedire, desiderium foret limitatum: ut taceam, idem ius ab omnibus posse vicissim exigī.

§. XXIII.

Itaque cum nullus sit, qui id queat iure efficere, res censentur nullius, & sunt illius, cui placet, & qui desiderat vti, hoc est, occupantis.

§. XXIV.

Terra enim, & quæcunque in ea reperiuntur, vsibus humanis a DEO sunt destinata, quidquid differatur a *Seneca*, & Stoicis, qui terram non propter homines fuisse productam statuunt.

§. XXV.

Signanter vsus mentio facta est. Neque enim amplius vti possumus, si rationem audiamus, quam necesse est ad nostri conseruationem.

§. XXVI.

Conseruatio etiam nonnihil recreationis ac iucunditatis comprehendit: cum sine recreatione homines nequeant conseruari.

§. XXVII.

Tantum dolendum est, cupiditatem mortalium, voluptatem, auaritiam, ambitionem perturbasse hic omnia.

§. XXVIII.

Illa enim multa inutiliter profundit, & consequenter extra limites a ratione constitutos sæpe profilit. Auaritia vero omnia corra-

corradit, etiam non necessaria sibi, non item utilia.

§. XXIX.

Ambitio propria libertate contenta non est, affectat ea plurium libertatum complexum.

§. XXX.

Igitur voluptas, avaritia, ambitio DOMINIUM inuexerunt, & IMPERIUM.

§. XXXI.

Terra namque coli debet, idque non fit sine labore. Quis vero otiosis porrigit, quæ labore produximus nostro? Auari laborant quidem, sed quis laboris fructus, quos non produxere iidem, anhelantibus & stulte coaceruantibus permittet?

§. XXXII.

Pari ratione libertas bonum est. Bono autem non nisi inuiti renuntiamus.

§. XXXIII.

Ergo irrupentibus & dominantibus affectibus bellum necessaria fere consequentia cooritur: quamvis non omnes adeo malos fingas.

§. XXXIV.

Boni prouocati repugnabunt: mali prouocabunt, ut obtineant, quod meditantur & volunt. Quæ observatio contra eos potissimum commendanda videtur, qui morosum *Malmesburiensem* adeo noxios sibi omnes repræsentasse mortales contendunt.

§. XXXV.

Sed bellum vero manifeste perniciosum est: Ergo, quamvis sine ratione appetant homines, appetunt tamen iidem pacem saltem externam.

§. XXXVI.

Et hic autem appetitus facit, ut e pluribus malis diversis eligant minus.

§. XXXVII.

Minus malum est, recedere ab ÆQUALITATE, quam perire.

§. XXXVIII.

INÆQUALITAS *proprietatem* post se trahit, trahit quoque *imperium*.

§. XXXIX.

Igitur qui rem vt PROPRIAM tenere & servare conatur, rationem alleget oportet.

§. XL.

Ratio non alia suppetit, quam eum iure optimo id sibi proprium reddere, quod plantavit, seuit, & vt laboris sui fructum accipiat, certis finibus circumscripsit, aut alterius voluntate accepit.

§. XLI.

Igitur vnicuique merito relinquitur, quod facto suo alteriusque suum fecit.

§. XLII.

Qui secus agit, pacem non quærit, sed bellum.

§. XLIII.

Qui IMPERARE aliis eorumque libertatem

tem constringere fatagit, causam itidem in promptu habeat necesse est.

§. XLIV.

Causa non vis est, ac potentia, non diuitiæ, nec ingenii quædam excellentia; sed **CONSENSVS**, qui nonnunquam potentiam, divitias & imperii iura prærogativa respicit.

§. XLV.

CONSENSVS vel extorquetur ab alio, vel ex consideratione maioris periculi suadetur.

§. XLVI.

Vnde imperium civile coortum est vel per vim, vel ex libera proprii iuris renunciatione.

§. XLVII.

Vi vsi sunt homines extreme mali: meliores iuri suo volentes renuntiarunt ad maiorem calamitatem euitandam.

§. XLVIII.

Vnde in statu libertatis ciuitates, & qui eas repræsentant, duntaxat viuunt, nonnullique homines singulares per accidens: qui pactis insuper sibi, ne actu semper bellum gerant, sibi consulunt.

§. XLIX.

IMPERIVM PATERNVM non est proprie imperium; quia, cum ad maturam ætatem perueniunt liberi, & beneficia cessant, non amplius apparet. Si quid amplius in eo sit hodie, id ex iure civili venisse credas.

§. L.

Vnde perperam de consensu auctores disputant, ut qui tantum in imperio proprie dicto locum habet. *Lockius* imperium paternum *naturale* appellauit, idemque matri quoque permisit, ac nos quoque.

§. LI.

IMPERIVM in *uxorem* vel eodem pertinet, quia, si sapit ea, necessitas cogendi & dirigendi vanescit; vel ex pacto ampliores fines nanciscitur.

§. LII.

In IMPERIO autem CIVILI imperantes soli *mens* ciuitatis sunt: etsi subiecti non carent mente; sed sapiunt ipsimet; immo aliquando imperantibus sapientiores sunt.

§. LIII.

Ergo *HERILE* superest, quod, ut ciuise, vel ex *violentia* oritur, vel *propria voluntate*.

§. LIV.

Posterius ex locatione & conductione, vel alio pacto emergit: prius ex bello, cui, ut cessaret, accessere pacta.

§. LV.

Hinc *FAMILIA* certo sensu ac seruorum ratione absolute parentium, veluti ciuitas parua, merito consideratur.

§. LVI.

CIVITAS magna vero nihil aliud est, quam plurium familiarum complexus.

§. LVII.

§. LVII.

Quamobrem societas coniugalis, quæ paternam habet ordinarie annexam, societas herilis, & ciuitas, societates arbitrariæ sunt, & ex consequenti status aduentitii.

§. LVIII.

ADVENTITII facti & arte constant. Facta FINEM certum habent.

§. LIX.

Ergo FINES & FACTA modum suppedi-
tant, dimetiendi hos status.

§. LX.

Modus metiendi in sequentibus innotescet.

C A P V T IV.

DE APPLICATIONE IURIS AD
FACTVM, SEV IMPUTA-
TIONE.

§. I.

Iurisprudencia non tantum legum cogni-
tionem, sed & APPLICATIONEM legis,
seu iuris ad factum, continet ac docet.

§. II.

Ergo iurisprudens *legem* mente comple-
ctitur, & *facta* considerat, illamque iis,
ceu normam, accommodat.

§. III.

Quod si homines omnes sapientia forent
præ-

42 C. IV. *De applicatione iuris*

præditi ipsimet, tum, antequam fusciperent factum, iuris normam eidem applicarent: quemadmodum iam in *Ethica cap. de conscientia* §. XXXIII. monuimus.

§. IV.

Sed, quum aberrent plerique a scopo, Iurifconsultorum est, qui interea pro sapientibus habentur, applicare ius ad facta præterita.

§. V.

Sed non procedit applicatio, nisi de facto clarissime constet, & cui istud efficietia morali debeat attribui, intelligatur.

§. VI.

Quare, si res pensitetur, IMPVTARE dicitur, aliquem pro auctore FACTI habere & declarare.

§. VII.

Factum PERSONAM ponit, quæ, dum facit, eligit faciendum.

§. VIII.

ELECTIO diuersa requirit: isque qui ex diuersis vel efficiendum, vel non efficiendum statuit, *eligere* dicitur.

§. IX.

Qui *statuit*, intellectu polleat necesse est: qui vero reapse, quod statuit ac mente decreuit, apprehendere sustinet, ac sine impedimento aliquid e diuersis *apprehendendum* aptus est, vel *abstinendum*, ab his istisue, LIBERTATE præditus sit oportet.

§. X.

§. X.

Qui LIBER non est, AGITVR, non AGIT, materiæque patienti similis merito iudicatur.

§. XI.

Quare illi, qui non *agit*, vel *egit*, factum nullum potest tribui tanquam auctori.

§. XII.

Qui vero libere eligit, *vult*. Ergo VOLUNTAS omnium actionum humanarum principium est.

§. XIII.

Vnde PRIMA quæstio : an quis reuera egerit consulta mente, eiusque *voluntas* cum actione fuerit coniuncta?

§. XIV.

Id si constet, quæritur SECUNDO, *quanta* fuerit voluntas, ac TERTIO *qualis*?

§. XV.

Qui de quanto COGITAT, cogitat vel de *magno*, vel de *paruo*. Vtrumque sine numero concipi nequit. Vnde Romanorum PVTARE & Germanorum *zurechnen*.

§. XVI.

Cumque hæc PVTATIO fit iuridica, per se intelligitur ad *legem*, seu *ius* hic respici, vel ad *indifferens*, hoc est, lege non *interdictum*.

§. XVII.

Qui de lege cogitat, *superiorem* in mente habet.

XVIII.

44 C. IV. *De applicatione iuris*

§. XVIII.

SVPERIOR vel *obligationem* imponit, vel *ius* dat.

§. XIX.

Qui *obligationi* satisfacit, *superiorem ob-*
seruat; qui non, *contemnit*.

§. XX.

Qui *superiorem* contemnit, eum *iuris sen-*
su pro superiore non habet.

§. XXI.

Id vero qui facit, peccat. PECCANS pu-
nitur: ob FACTVM MALVM, cuius is auctor
est; quod ipsi certe tribuitur, seu impu-
tatur.

§. XXII.

Sicuti vicissim voluntatem superioris im-
plens non PECCAT, eoque *impunitatem* con-
sequitur; quia eum ipso opere & facto colit, quem sibi imperare novit.

§. XXIII.

Qui colit Dominum, fideliter ei seruit:
Qui non, fidem violat, eoque, *mereri* dici-
tur vterque.

§. XXIV.

MERITVM vero sicut sine facto non est,
ita istud vel legi congruit, vel non. PRIVS
obsequium appellatur, POSTREMVM *contu-*
macia.

§. XXV.

OBSEQVIVM & CONTVMACIA gradus ha-
bent; nisi quidem Stoicum agas, virtutes &
vitia,

vitia, iustitiam, & iniustitiam nullo profectu, atque interuallo distinguentem.

§. XXVI.

Vbi GRADVS, ibi *mensura*: Vbi MENSURA, ibi *maius*, & *minus*, vel etiam *aquale*; quæ omnia sine numero iterum ac *putatione* cogitari nequeunt.

§. XXVII.

Cumque *voluntas* actionum humanarum, vti dictum, principium sit, hinc confit, in dimetiendo obsequio & contumacia diiudicanda primario ad VOLUNTATEM videri respiciendum.

§. XXVIII.

Voluntas vero vel *apertus* operatur, vel *impertus*. Prior operatio facilius & fere sensibus percipitur. Posterior altioris indaginis est: quia binæ voluntates obseruantur coniunctæ, una simul operante atque altera, quamvis GRADV sæpe diuerso, & modo parumper occulto.

§. XXIX.

Exempla facile suppeditabunt versus notissimi: *Consulo, præcipio &c.*

§. XXX.

Qui enim mandat, suadet, hortatur, laudat, non impedit, quum potest, ac debet, adiuuat, reprehendit quod est præceptum, excitat ad id quod prohibitum, is sane *cooperatur*, eique propterea certo numero IMPVTARI factum potest.

§. XXXI.

§. XXXI.

Quis vero *plus*, quis *minus* effecerit in hoc actionis *confortio*, iterum e consideratione variarum circumstantiarum, seu *adiunctorum* pendet: quæ imperanti, & iudici cuicunque ostendent, quali reprehensionis & pœnæ genere, qua laude, quo elogio; ac denique qua venia & immunitate agens, vel non agens sit afficiendus. Magnitudo namque obsequii, vel contumaciæ, doli, vel culpæ ad factum, aut non factum relatæ, definiendis ac decidendis quæstionibus permultis certissimam normam suppeditabit. Verum enim est, minimam circumstantiam variare ius, ac decisionem: Et dolum vero, & culpam, & promptum agendi modum a voluntate ortum capere, continuari, fini-ri, perspicue intelligitur.

§. XXXII.

Atque vti ORDINARIUS in sectando bono *conatus* nullam extraordinariam *mercedem* meretur; ita ORDINARIA hominum *malitia* vel *veniam*, certis casibus, merebitur, vel *poenam leuiorem*: cum vicissim ob varias *pressuras*, & *extraordinarias* malitiarum species crescant *poenæ*, obque *extraordinarium* obsequium & virtutem augeantur *laudes*, *præmia*, *honores*: vt sic extraordinarium extraordinario respondeat.

§. XXXIII.

Nec dubitandum, quin in INDIFFERENTIBVS

TIBVS negotiis & actibus eadem voluntas in considerationem veniat, *creditum* pro re nata, vel *debitum* gignens, *obligationem*, vel *ius* producens, *maius*, *minus*, *æquale* atque sic vicissim ratione obligationis, secundum paciscentium & volentium finem, propositumque. Vnde rursus claret, *ICTum* perpetuo comparare, numerare, metiri, *IMPVTARE*, *interpretetur*, *respondeat*, *an decidat*, *leges ferat* ipsemet, *an latas applicet*, *ad omnis generis negotia*, *factaque præcepta*, *prohibita*, *indifferentia*.

§. XXXIV.

Ex quo euidens redditur, quam sit absurdum, contemnere *MENSVRÆ* moralis doctrinam. Etsi enim in hoc recte sentiunt, illi imputari actionem, eius qui sit auctor; quod & nos monuimus: turpiter tamen cæcutiunt, dum nihil amplius discendum hac parte statuunt. Semper enim quaeritur, cur sit auctor? quæ voluntas, quanta & qualis? quæ obligatio, quanta, qualis? quæ animi intentio contrahentium? quantum iuris competat unicuique? quam diu? a quo tempore? quantum peccauerit? in quantum iustus fuerit, & obediens? in quantum contumax? Quæ vniuersa sine numeratione, dimensione & comparatione nec percipi possunt, nec definiri: vt taceam, quantitatem ipsam non esse *corporale*, sed *incorporale*, intelligendum, non autem *tangendum*, & sensibus obuium.

§. XXXV.

§. XXXV.

Vbi vero nulla rationabilis VOLUNTAS, libertas, consensus, eoque electio nulla, ibi tum *imputationis* IDEA, tum NOMEN vanescit, nec proprie *actio* deprehenditur *humana*.

§. XXXVI.

Quamobrem per se fuit, errore seductum, dolose deceptum, necessitate, metu, casu ac mero naturali instinctu compulsum nihil facere, quod ipsis cum iuris effectu tribui queat.

§. XXXVII.

Hinc vere ERRANS nec peccat, nec contrahit, nec laudatur, nec reprehenditur, nec ius acquirit, nec obligatur, ac sicuti ipse nihil amittit; ita nec alteri aliquid adimit. Solum quæritur ex facto, an quis *errauerit*? an error attingat consensum, eumque subruat, aut tollat? an error potuerit vinci, nec ne? quis itidem erroris sit causa? Posterius si constet, tum quidem oritur obligatio ex culpa ad damnum pensandum, non autem ex contractu, quod est promissum, præstandum: sicque intelligendus canon: *Error in dubio debet imputari erranti*. Romani fluctuant hac parte, quia nullus apud eos titulus de errore in genere *solide* elaboratus occurrit. Vid. quæ in GVNDLINGIANIS *part. XXXIII. obs. I.* copiosius hac de re disserui, vbi simul adnotatum, PUFFENDORFFIVM *lib. III. cap. VI. §. 6.* existimasse

masse temere, errantem plane non teneri, si res adhuc integra, id est, traditio nondum secuta. Rectius scripsisset, ni damnum faciat alter. Tum enim exceptio: *tua non interest, repelleret agentem.* Sed difficile erit ostensu, alterum in damno non esse.

§. XXXVIII.

Quæ de ERRORE ratione contractuum, diximus, eadem delictorum ratione obtinent; resque eo potissimum redit, *an error attigerit consensum?* nisi quod & rariora sint erroris, seu ignorantiae (*) *inuincibilis exempla.* Qui enim paciscitur, ei tempus delibrandi vix potest deesse.

(*) Non solere distinguere *Iurisconsultos*, effectus iuris circumspicientes, ignorantiam & errorem; iam FELDENVS de *Interpretatione* monuit: vtut id faciunt *Philosophi*, quorum est exilia distinguere
Θωρακός.

§. XXXIX.

IGNORANTIA IVRIS vero etiam in nostra disciplina nocet, cum pauca sint principia ad discenda; eoque illa sine negotio possint sciri atque ratione ipsa exquiri. Ignorantia facti non facile nocet, quoniam facta sunt infinita, quæ facile cognitionem nostram fugiunt; nisi quidem, ceu supra dixi, erroris hujus causa sit ipsemet ignaue errans.

§. XL.

De DOLO præne idem tenendum. Nam cum dolus sit certo sensu *error*, alio rursus intuitu *malitia* insignis; hinc nulla imputatio

D

EX

ex parte facientis ac contrahentis oriri potest, tum quia errans minime promittit; tum etiam quia malitiose decipiens iure acceptandi destituitur: explosa differentia, *dolus causam contractui dederit, an minus?* PUFFENDORFIVS Romanorum scitis deceptus huic adhuc differentiae aliquid tribuit. Enim vero dolus fallacia est, cui nulla *lex* fauet vnquam, eo-que nec *naturalis diuina*. Immo absurdum est, Deum respecturum tempus, quo dolus fuerit commissus, puta ante contractum, an in contractu? At ROMANI bonae fidei ac stricti iuris habuere contractus. In his dolum non adtendere: adhibuitque demum rauco huic iuri medicinam *Aquilius cum Cassio*, vt remoueretur dolus, de quo in *ff. meis p. 356. de dolo malo*. In bonae fidei vero negotiis dolus nunquam ne momento quidem sustinebatur, adeoque exceptione doli, Prætoris beneficio demum impetranda, opus non erat. Inerat iam exceptio. Quod inest, non demum a Prætore erat impertiendum in subsidium. Igitur patet, solos contractus stricti iuris indiguisse huiusmodi Prætorio auxilio: ceteros non indiguisse. Idque *Noodius* singulari libello probat. Ceteras tricas in *ff. disiecimus*.

§. XLI.

In delictis *dolus* aggrauat *meritum* poenæ, majoremque reddit contumaciam, quod notissimum.

§. XLII.

§. XLII.

CASVS vero extra facientis factum est: quemadmodum & ille, qui ineuitabili NECESSITATE compulsus, nec legem violare voluisse, nec fidem frangere censetur. Quæstio est duntaxat aliquando: vtrum mortem potius subire obstringamur, an instinctui naturali obsecundare ac necessitatem sequi? Quod adfirmandum, si hominum *malitia*, tentandæ fidei ac veritatis causa, nobis necessitas inferatur. Tum enim mori præstat, quam contemnere Deum superioremque. Vnde *imputandi* modus pro re nata variat: idque exemplis declarari haud difficulter potest: constatque interea, distinctionem Scholasticorum inter *præcepta affirmatiua & negativa* difficultates non tollere omnes.

§ XLIII.

At paullo difficilior inspectio de METU in pactis, seu contractibus videtur. Nam hic ante omnia quæritur, an noluerit promittere, qui reapse promittit, dum metu compellitur in virum constantem cadente, vtut *iniusto*? Et certum est, MALLE promittere, aut etiam dare, quem terror constringit, quam mori. Qui *mauult*, magis *vult*; Ergo certo vult, ac consentit. In quo recta est *Romanorum Ictorum* philosophia. Sed decipit illa, quando STARE contractum & Prætoris auxilio demum RESCINDENDVM credere. Non potest ille consistere, nec

consistet vnquam. Verum ex *alio principio & causa*. Ad pactum enim, & contractum, (quæ *nunc* nobis idem sonant) binæ minimum personæ ponuntur: *promittens*, aut *dans*, deinde *acceptans*. Fac ergo, consistere *promissionem* seu *dationem*; neutiquam tamen propterea simul consistet *acceptio*: quoniam metum inferens omni iure accipiendi destituitur. Non succurret latroni ac cogenti ius naturale: non itidem arbitrarium æquitate subnixum. Quod in contrarium ex Iure Romano affertur, illam iterum fori corruptionem, aut praxin indicat, differentiam *contractuum bonæ fidei & stricti iuris* sectantem; secundum quam in strictis negotiis *verba* tantum directa, &, ceu TULLIVS loquitur, *aspera*, litteræ, aut factum adtendebantur. Hinc Prætor Octavius ex æquitate succurrit tetrico hoc iure pressis, rescindendo, quod actum: dumque rescidit *exceptionem*, simul ac pro re nata *actionem* dedit: *actionem*, si qua extincta fuit, restituendo, vel nouam suam accommodando: de qua re ad ff. fufius p. 348. Hinc quæ VFFELMANNVS ac GROTIUS hoc loco multis cum ICTIS philosophantur, Romanorum placitis fauent, nec puræ rationis sunt.

§. XLIV.

In DELICTIS vero ad solum agentem EX METU necessitante respicitur; qui sane peccare noluit, dum vitæ euitare periculum,
ex

ex *mero* naturali impulsu, voluit, ceu supra §. 36. monitum. Sed fac iam, tentari me ac mortis metu angi a Tyranno, hominem innocentem vt occidam, cum matre vt concumbam. Et non sum facturus. Quare? Quia malitia concurrat; nec merus adest in hac necessitate instinctus, utpote in quam non DEI providentia, sed hominum malitia, virtutem meam cum periculo sollicitante, sum coniectus. Vnde merito doctis vapulat PVFFENDORFIVS, hominem tyranno sic obtemperantem ceu malleum, aut instrumentum inanimatum considerans.

§. XLV.

Verum tamen vti promittenti IMPVTATVR *debitum* & comparate creditori *credendum* ac delinquenti *crimen*; ita quoque si aufertur OBLIGATIO, aut tollitur REATVS, imputabitur *liberatio*: cum nullum amplius observetur QVANTVM, quod est *sublatum*.

§. XLVI.

Sublatum vel factu *proprio*, vel *alieno*.

§. XLVII.

PROPRIO, quando vel *vere* solvimus, vel per *aquivalens*.

§. XLVIII.

ALIENO, quando *Creditor* vel iuri suo *renunciat*, vel pro nobis *alius soluit*.

§. XLIX.

Licet enim cuique renunciare iuri suo. *Obligationi* vero nemo renunciat, eoque

nec poenæ. Sed potest tamen is, qui legislator est, vel poenam tollere quandoque in totum, vel remittere ac veniam dare, intuitu alterius *satisfacientis*, ita ut, quod deest obsequio nostro, suppleat is, aut pro suppleto habeat ex obsequio alieno. Quod e doctrina de *merito Christi* illustrant Theologi: nosque infra de *Imperantium iure dispensandi*, quod vocant, differemus pluribus.

§. L.

Atque ita vero tota, quantum in hac disciplina fat est, de imputatione doctrina paucis regulis comprehensa est: eoque nunc ad facta singularia ius sine magno negotio, tam in statu libertatis, quam imperii poterit specialius applicari.

C A P V T V.

DE NON CONTEMNENDIS ALIIS IN STATU LIBERTATIS.

§. I.

ERgo, quod feliciter succedat, proximas, quæ cum principio nostro connectuntur, veritates, paullo expendamus curatius.

§. II.

Sed non poterunt expendi commode, nisi ad obligationem connatam & acquisitam, de quibus in capite primo actum est, oculos dirigamus.

§. III.

§. III.

Illa quippe *modestiam* commendat, hæc *iustitiam*.

§. IV.

Modestiam iam in *Ethica* definiuimus, quod ea non tantum sese nemini præferat, sed cuique, quod citra pactum eius est, relinquat.

§. V.

Sed habent vero omnes homines a natura & citra pactum ius, ne contemnantur, neue etiam in vita, fortunisque lædantur.

§. VI.

Igitur bina sese nunc offerunt præcepta, ne quis 1) contemnat alios, neue 2) speciatim lædat. De primo prius.

§. VII.

CONTEMNERE significat aliquem *inaequalem* declarare: cum tamen homines, qua homines, inter se sint *æquales*; eademque habeant *iura* connata, eademque *obligationes* connatas, iisdemque modis *acquirant* iura & obligationes.

§. VIII.

Nihil hic ad æqualitatem infringendam efficiunt *diuitiæ*, *paupertas*, nihil *scientiæ*, *artes*, *eruditio*, *potentia*. Quid enim addimortalibus rerum copia? pecuniæ abundantia? virium cumulus? quid demit inopia? Scientia eruditos quidem inflat, vt se superiores aliis existiment; at decipiuntur. Nam

quamuis illi multa sciant, non tamen sequitur, vt ceteri *nihil* cognoscant. Intelligunt hi in rebus sæpe magis necessariis atque vtilibus plus, quam qui Syllogismos crepant, historias innumeras mente complectuntur, linguas varias callent. Etiam rustici, agricolæ, opifices & qui nunquam ad eruditas disciplinas animum appulere, non pauca tenent, quæ ignorant magistri artium subtilissimarum. *Tout le monde raisonne bien.* Est hoc problema a *Buffierio* Iesuita disputatum ac solutum præclare in *principiis ratiocinandi*, recurritque hic aliquid e doctrina de *comparationibus*, quæ nunquam perueniunt ad finem in applicatione; namque, quis *magis* sit consideratu dignus, quis excellentior? spondeo, me vilissimo homini scripturum apologiam, ceu *Boilæus* perorauit *pro asino*.

§. IX.

Igitur iam sequitur, quæ hoc in capite exspectatur, veritas: nempe, ne æquales habeantur pro inæqualibus, hoc est *contemnantur*, eoque præ ceteris sese *effera* quisquam; quod est, æqualitatem tollere, & inferiores facere, & superiores *temere* procedere.

§. X.

Idque fit vel *affectu interno*, vel *opere externo*: de quo postremo solliciti nunc sumus cum maxime, quia hoc sensili ratione humani generis societates perturbat.

§. XI.

§. XI.

OPVS EXTERNVM manifestum fit vel *verbis*, vel *factis*. VERBA vel *ore proferuntur*, vel *scribuntur*, CLARE, vel AMBIGVE.

§. XII.

FACTA vel *nota sunt*, ac quodammodo *naturalia*, vel *artificialia*, & *arbitraria*, atque pro talibus signis contemptum inferentibus merito habentur. Et sicuti *arbitraria* numerum faciunt ac differunt; ita talia facta *contemptum* indicantia *multiplici* ratione variant: quorum *vim* interea vsus atque experientia suggerunt.

§. XIII.

Qui alterum *contemnit*, ei *iniuriam* facit.

§. XIV.

INIURIAM faciens adimit ius connatum, vel *acquisitum*, nobis, aut nostris; ceu *cap. I. §. 65.* obseruatum: dummodo verum *ius* sit, nec *precarium* sapiat, nec meram *virtutem* *humanitatemque* contineat.

§. XV.

Igitur *lex de non contemnendis aliis* omnes *iniurias* prohibet *verbis*, vel *factis* contemptum inferentes.

§. XVI.

Ex iure connato autem sicuti *æqualitas*; ita quoque *existimatio* ac *fama* *æqualis* fuit.

§. XVII.

EXISTIMATIO opinionem ponit. *Æqualitas*

58 C. V. De non contemnendis

litas *maius & minus*; eoque NUMERUM excludit. Igitur omnes homines eodem numero inter se sunt; nemo maior; nemo minor; nisi aliquid adueniat, quod maiorem minoremue noua ratione efficiat.

§. XVIII.

Tale efficiens insignis *probitas*, vel *improbitas*, est, atque *imperium*.

§. XIX.

Haud temere dicitur, INSIGNIS IMPROBITAS & contra. Nam qui communi mortalium modo probus est, vel improbus, ei nostra in disciplina, quæ de externo bono sollicita est, nihil *accedit*, nihil *decedit*.

§. XX.

INSIGNITER vero IMPROBUS non solum virtute non est præditus; sed & externam quietem aperte conterit, pacta violat, lædit alios, cetera.

§. XXI.

Ita vero vitam instituens pro HOSTE *humani generis* merito habetur.

§. XXII.

HOSTIS *humani generis* FAMAM bonam inter homines quoque merito amittit, *fidem* perdit, vituperio *olnoxius* fit, *vindictæ* subicitur, atque ex consequenti INFAMIS efficitur.

§. XXIII.

Quid IMPERIUM operetur, paullo post indicabitur.

STA-

STATVS LIBERTATIS.

§. XXIV.

Eo pacto autem INFAMIA in libertatis statu & inter pares, vbi nullum imperium obtinet, oriri poterit. Neque enim populus populum, Res-publica Rem-publicam, Princeps Principem magni faciet, sed potius aperte, omni opinione de eius iustitia deposita, vituperabit: vtut inter Principes ac ciuitates sine conuicio id consuevit fieri. Quod si vero & hoc interueniret, nihil certe iniustitiæ tribui reprehendenti cum libertate posset. Sic *Alexander M.* iure pro latrone gentium habitus & ab ipso *Seneca* hac ratione fuit depictus. De *Ferdinando Catholico*, nemini fido, notum est, quid senserit orbis atque speciatim *Ludouicus XII.* pronunciauerit: vt omittam, quæ de *Ludouico XI.* aliisque recentioris æui Regibus annales referunt. Nec dubitandum, Turcas, Mauros, gentesque latrociniis vacantes, ac piraticas ciuitates merito cum ceteris contemni ac nihili fieri.

§. XXV.

Reliqui populi vero ac principes quibus talis macula non adhæret, sed ad modum communem res suas componunt, omnimoda æqualitate efflorescere, facile intelligitur, nec alteri præ altero aliquid præcellentiæ & iuris prærogatiui competere videtur.

§. XXVI.

§. XXVI.

Vnde diiudicandum, quod de iure *imped-*
ias disputarunt auctores celebres, ad unum
 fere omnes hac in caussa cæcutientes; quo-
 rum e numero nec *Crusium*, nec fictum
Zweiburgium, nec ipsum *Iacobum Gothofre-*
dum excipio. Nihil quippe ad rem facit
 ANTIQVITAS, cum Principatus antiquus non
 magis sit Principatus, quam nouus: nihil IN-
 GENII SOLERTIA, aut STVPIDITAS, cum
 nemo se credat minus solertem, aut magis
 stupidum; nihil RELIGIO, quæ vniuscuius-
 que arbitrio relinquenda, ac iure gentium li-
 bera est: nihil NOBILITAS, cum hæc vel
libertati innitatur omnibus communi, vel *an-*
tiquitati & celebritati gentis, de qua dictum:
 nihil FORMA CIVITATIS, cum quæcunque
 ea sit, monarchia, an polyarchia, regula-
 ris an irregularis, POPVLVM certe minorem
 non efficiat: nihil denique POTENTIA, quæ
 populis auctoritatem conciliat, non autem
 ius perfectum largitur, aut magis summam
 illorum potestatem efficit.

§. XXVII.

Vnde per se clarum redditur, quam te-
 mere disceptauerint *David BLONDELLVS &*
Ioannes Iacobus CHIFFLETIVS, ille pro *Gal-*
lorum, hic pro *Hispanorum* eminentia: quam-
 uis in aliis rebus cognoscendis admodum pro-
 desse possint eorum volumina. Nec nocet,
 fuisse huiusmodi argumenta in rerum actibus
 ali-

aliquando, &, vbi de foederibus, pace, bello conuenere gentium legati, in medium adlata. Fecere hoc administri solida rerum harum cognitione destituti ac popularibus rationibus manus dantes: contra euntibus aliis, saniori doctrina imbutis.

§. XXVIII.

Quocirca vix reprehendendi videntur *Gal-
li*, ac *Sueci*, quando Romanorum Imperatori, qui *sacrae maiestatis* titulum sibi singulariter deberi contendit, hac parte repugnarunt, atque idem elogium affectarunt, ceu pacis Monasteriensis atque Osnabrugensis acta & *Aubrius* in vita *Mazarini* luculenter testantur; siquidem *sacrum* significet *inuiolabile*, augustum. Neque enim Rex vnus magis est inuiolabilis, sacrosanctus, augustus, magisque summus, quam alter. At alia est ratio, quare Romano imperio hic titulus ac nota adhærescat: idque *I. H. Baclerus* singulari dissertatione ostendit. Nam sicuti Pontifex Romanus suum imperium, in quo ille Vicarium se appellat Jesu Christi, *sacrum* nominat; ita Imperatoris maiestas, hoc in imperio exsplendescens, appellatur *sacra*. Quod verbi ceteris Regibus *eo sensu* tribui nequit.

§. XXIX.

Quidquid igitur hodie inter Principes ac Respublicas differentiae obseruatur, partim *e pactis*, quæ alteri ius dant, venit, partim
pru-

prudencia cauente & suadente, partim superstitioni adscribendum.

§. XXX.

Vnde vsu venit, obseruatore *Leibnitio*, qui est ille commentitius FÜRSTENERIVS, in libro *de suprematu*, vt Principes sagaces in id incumberent, quo honores & officiorum nonnulla genera sibi ab aliis STIPVLARENTVR; estque cognitum e *Danielis Eremitæ* itinerario, quod propositum fuerit magno Etruriæ Duci splendidissimam legationem ad aulas Germaniæ præcipuas mittenti.

§. XXXI.

POSSESSIO enim sola, *vnilaterali facto*, acquisita, nihil iuris dat: hinc *consensu*, æqualium alioquin, opus est, siue *expresso*, siue *tacito*. Cui innituntur, qui possessionem hac parte iactant, & vrgent.

§. XXXII.

POTENTIÆ consideratio vero suadet vtique, ne eum posthabeamus, qui & prodesse, & nocere potest; eoque prudentiæ est, CAVERE, ne quis viribus SUPERIORI ansam det irascendi; *sine causa* licet irascatur. Idque fecit, vt Imperator Romanus & Rex Germaniæ, Gallus, Hispanus, maiori a ceteris honore afficerentur, pro re nata & mensura potentiæ; iique nonnunquam cultus *externi ac novi formam* præscriberent: indeque deducendum, Germaniæ & Italiæ Principes aliquando maiori dignatione cense-
feri;

feri; suaque eo consilia dirigere, vt & *libertas* & *potentia* ipsorum appareat magna, SVASORIA vi pollens, ne quid honoris facile denegetur tanto robore & auctoritate pollutibus. Per se vero *potentia*, qualiscunque sit, sine accedente facto nouo, nihil ceu diximus, eminentiæ gignit.

XXXIII.

Potentia autem sæpe apparet maior, quo Princeps vnus alteri vicinior & vtilior, & propter affinitates, fœdera ac proprias vires magis formidandus. Notabilis hoc loco responsio LVDOVICI XIV. Galliarum Regis, repetenda, quam *Estradio* & *Colberto* dedit, de quibusdam Germaniæ Principibus sciscitantibus, qui maiores & similes Electoribus honores in tractatibus pacis Neomagensis a Legatis Franciæ poscebant, in medium adducentes exempla *Caroli* Audacis, *Alberti* Belgii ac demum *Neoburgici* Principis: quibus neutiquam auscultandum censebat adhuc Rex sagax, poscentium auxiliis facile carens, ac nullam inde singularem utilitatem sperans. De *Lusitanis* nostra ætate simile ferme obseruauimus.

§. XXXIV.

Quid interea SVPERSTITIO possit, inde potissimum elucet, quod *Pontifici Romano* quædam assurgant gentes, eiusque, seu Patris & Patris vniuersalis, vocem audiant aliquando. Ex eo enim est, quod is *Reges*
in

in Basilica sua, tanquam filios suos, pro arbitrio locet, hunc *Christianissimi*, alterum *Catholici*, *Defensoris fidei*, *obedientissimi* nomine insigniens; Rempublicamque hanc alteri præferat, illam postponat: cuius dictatis, etsi quidam acquiescant in *capella*, seu *Basilica Pontificia*, ob venerationem, qua Petri successori addicti sunt; vix tamen consequitur, ut extra hunc locum sacrum obstringantur simili obsequio; quod *Veneii* cum *Paulo Seruita* fortiter obiecerunt Pontificis Romani decisum & *apostolicas* stabilitæ præiudicium vrgentibus.

DE STATV IMPERII SEV CIVITATIS.

§. XXXV.

In hoc cessare quidem æqualitas videtur; cum *existimatio*, ciuium imperio subiectorum, minime appareat æqualis atque eadem. Sed *videtur* solum. Iubent imperantes, parent ciues. Verum tamen, quia parent, omnes nihilominus censentur æquales, paris existimationis, ac digni, qui defendantur ceu homines, ac ciues eandem naturam ac finem consociationis habentes, atque ex consequenti ab omni contemptu merito vindicentur; donec aliquis leges enormiter violet, vel magistratus summus, qui totum populum ac ciuitatem repræsentat, nonnullis aliquid prærogatiui iuris adiciat.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Atque hinc est, quod EXISTIMATIO in simplicem possit dispesci, atque *intentam*, seu *auctam*. Doctores hic ambages sectantur, ipseque *Puffendorfus* inutilibus diuisionibus fatigatur.

§. XXXVII.

SIMPLEX EXISTIMATIO ad ciuium communem viuendi modum comparatur, atque tam diu æqualitas præsumitur, vsque dum IMPROBITAS SINGVLARIS clare patefiat. Neque enim quoduis vitium populari & communi existimationi obesse creditur.

§. XXXVIII.

INTENTA existimatio ita a me appellatur, quia ÆQUALITATEM quadantenus tollit, atque valorem *intendit* & auget, ac ceteros *dignatione* efficit minores.

§. XXXIX.

Eius *fundamentum*, si res rite consideretur, virtus & ingenium esse deberet: vtut id negligitur vulgo.

§. XL.

Nam sæpe imperantes illam non merentibus conferunt, qui neque *ingenii præstantia*, neque *morum integritate*, neque *fortitudine* alios antecedunt; quid? quod haud raro vltimo loco collocantur, quibus non tantum nihil improbitatis, aut ignorantiae obiici potest; sed qui etiam reipublicæ vtiliores ceteris sunt, eoque præstantiores.

§. XLI.

Ex quo fit, vt *existimatio intenta* nunc a ciuitatis iudicio & opinione vnice dependeat.

§. XLII.

Ab hoc fonte HONOR omnis deriuandus est, quem signis externis & in ciuitate consuetis ciuis exhibere ciui obstringitur: quamuis ferius venerationis affectus præcipi nequeat: indeque quæstionis decisio dependet, an quis ad signa, aut verba honoris cogi queat?

§. XLIII.

Ex eodem principio plebeia conditio manat: quæ pro iudicio ciuitatis & *forma* eius diuersa, atque *imperantium varia inclinatione* & *superstitione* multis modis differt.

§. XLIV.

Inde nobiles, sacerdotes, doctos, milites, mercatores, diuites, pauperes extolli aliquando, nonnunquam minui, interdum deprimi videmus. Apud *Judeos* nemo nobilior altero fuit: *Turcæ* eandem differentiam nesciunt: hic togati militibus antecunt; isthic hi illis: in Democratiis paupertas laudatur: alibi opulencia regnat: *Wenceslaus carnificem* extulit; vt *Tiberium*, *Caligulam* aliosque Imperatores Romanos omittam: patetque hinc, quam sit inane, in eiusmodi arbitrariis ponere fiduciam, quæ variant, &, pro vanitate imperantium, mutantur.

§. XLV.

§. XLV.

Simili ratione non est existimandum, spuriiis & illegitimis liberis, licitoribus, exco-riatoribus, carnificibus, seruis per se aliquid maculæ adhærere. Quidquid hic occurrit, inde venit, quod homines abiecti ac pessimis moribus præditi obseruentur huius generis operas affectare; ac spurii vero in libidinem tam proni existimentur, quam fuere Parentes vagos sectati coitus. Igitur bonos mores iis per commentum adiicias; & *existimatio* protinus augebitur. Apud Germanos & vetustos Gallos sacerdotes, singulari sanctitatis specie conspicui, verberabant, vinciebant, neci dabant. Contra apud Romanos humilibus & sordidissimis personis id erat negotii datum. Hinc extra portam habitabat carnifex & infamis habebatur. In quibusdam Germaniæ locis adhuc ciues iuniores hocce officio funguntur, sicut olim apud Burgundos. Plerumque vero, partim Romano iure, partim Christianorum principiis imbuti, non adeo magnifice de carnifice eiusque adiutoribus sentimus. Primi etenim Christiani eos ob sanguinis humani fusionem horrebant, qui horror ex iure Canonum pellucet etiam nunc; ceu *Hertius* ad *PVFENDORFFIVM* de *I. N. & G. Lib. VIII. c. 4. n. 6.* bene apprehendit. Nec liberorum naturalium apud Romanos, Hispanos Francosque eadem semper ratio fuit habita. In regnis namque suc-

cessisse eos tenemus; donec, Parentum luxuriosa vita penitius considerata, sacerdotes disciplinæ seueriori inuigilantes aliam opinionem introduxere, similem in liberis improbitatem timentes.

§. XLVI.

EX IMPROBITATE enim siue vera, siue facta *vituperium* oritur.

§. XLVII.

VITUPERIVM vel existimationi & famæ aliquid detrahit, & *ignominiam* operatur, vel famam & honorem penitus consumit, *infamiamque* generat.

§. XLVIII.

INFAMIA vel *iuris* dicitur, vel *facti*.

§. XLIX.

PRIMA a *ciuitate* infligitur merentibus, & quidem vel *ἀμάρως*, vel *ἰμπίτως*.

§. L.

Aliquando enim causæ cognitio interuenit & sententia; aliquando præcedentis legis vis talem effectum gignit. Ita Romani in scenam euntem, cuius animi leuitas publice innotescebat, *ipso iure* infamem dixerunt, qui non esset amplius damnandus, sed se ipsum condemnasset. At ubi nondum patebat scelus, neque euidentis erat improbitas, ampliori certe opus erat perquisitione, veluti cum in contractibus singularem *candorem* postulantibus & *fiduciæ* rationem habentibus, dolus interuenisse ferebatur. Hæcque

INFA-

INFAMIA maculam *postiuam* adfigebat peccanti, ceu loquitur *Titius*, Lipsiensis Doctor, haud facile tollendam, nisi iterum *imperii* auxilio.

§. LI.

INFAMIA facti vero rursus tollebatur, si emendatior obseruaretur vita, & meliora facta abolerent pristina facinora, ob quæ fama in aliorum hominum animis extinguebatur, eoque præsidium magistratus necessarium non erat: prorsus atque ad IGNOMINIAM tollendam, quam Censoris auctoritas effecit, neququam requirebatur, vt censor iterum impressam notam facto suo abigeret. Vnde *ignominia & facti infamia* QUADANTE-
NVS conueniunt: quod iam in dissertatione de *Censoribus Romanis* in Gundlingianis *part. XVI.* animaduerti.

§. LII.

EXTERNVS EFFECTVS inde manans satis apertus est. Talis etenim homo vel pro minus honesto, vel pro perspicue inhonesto atque iniusto reputatur; habetque aut exiguum in ciuitate numerum, aut prorsus nullum.

§. LIII.

Ratione EFFECTVS INTERNI infamia notati aliter statuendum; estque determinatu facile, ictum fustium non infamare, sed causam; putemque, opinione bonorum aliquem purum existimari posse atque integrum, vtut

70 C. VI. *De non contemnendis*

multitudinis voce, in Principis auctoritate acquiescentis, utique nomen videatur habere nullum.

§. LIV.

Signa ignominiae infamiaeque, quia ab arbitrio uniuscuiusque Imperantis pendent, varia sunt. Habent Graeci, Germani, Galli omnesque populi & nationes singularia; sicuti ratione *poenarum* quoque observatur differentia. Apud Francos *κρυφοφαλα* in usu erat, gladii fractio, *cetera*, de quibus alio loco. De poenis Romanorum militaribus libellum non inelegantem conscripsit *Suslermannus*.

§. LV.

Hos terminos quando transfiliunt ciues & infamiam infligere fociis per se audent, peccant omnino & *iniuriam* faciunt; idque vocabuli hoc loco pressius capimus, quam Jcti Romani, vulnera, plagas, occisionemque hominum liberorum eo referentes: quod existimarent; laesionem ac damnum reparari non posse, cuius nullum sit PRETIUM atque CERTA aestimatio. *Germani* aliter rationes subducunt, nec temere per auersionem satisfactionem delinquentibus iniungunt.

CAPVT

CAPUT VII.

DE IVRE CONTEMPTI IN CONTEMNENTEM, TVM IN STATV LIBERTATIS, TVM CIVITATIS.

§. I.

Qui alterum contemnit & sine caussa, quantum in se est, infamare contendit, sicuti iure omni destituitur, ita si rationem audiat, eandem oportet restituat. Perperam enim pacis ac socialitatis lex præciperet, ne quis contemnat alterum, nisi, quod aufertur, iterum sit restituendum. Cui vix obest, restitui non posse, quod *sensu philosophico* tolli nequiret. Sat est, opinione hominum, ad quam IVRIS PHILOSOPHIA ob quietem externam solet aliquando respicere, non nihil existimationi decerpi, princeps sit, aut Respublica, quæ iniuria afficiatur ab altera, an civis a civis.

§. II.

Hinc declaratio honorifica, si verba & signa sint ambigua, merito flagituratur, etiam deprecatio, ubi iniuria claret, aliaque satisfactio rationabilis poscitur, ut sic recuperet contemptus, quod, gentium ac civium credulitate, amisit. Qualia exempla etiam inter liberos populos ac Reges vix deficient,

72 C. VII. *De iure contempti in*

notaque sunt LVDOVICI XIV. & INNOCENTII Pontificis diffidia, itemque Januensium & Regis eiusdem, ac Belgarum, qui solis per caseum obfuscata imagine *Ludovicum* in contemptum adduxisse incusabantur.

§. III.

Qui satisfacere contempto renuit, in statu libertatis *bello* cogitur, in statu ciuitatis *actione*: quamuis generosius agant, qui contumelias ab aliis illatas diffimulant, & obliuione sepeliunt. Quod vnius cuiusque pudori non abs re relinquitur.

§. IV.

An obtineat RETORSIO in statu libertatis? anceps quæstio videtur, quamdiu non exponitur *retorsionis* vocabulum, quod multis imposuit. Verumtamen, si attendatur, *retorquere* sonare, maculam, quam alter mihi affricare temere molitur, abigere, & in alterum, vnde processit iniuria, reiicere, patebit forte, eam videri *defensionis* speciem. Et vti vero se licet tueri, & ab aliorum iniuriis defendere; ita dubitari nequit, quin fieri id quoque a Principibus possit & in excelso ætatem agentibus. Notæ sunt lites inter IACOBVM II. magnæ Britanniæ Regem & principem WILHELMVM Auriacum FAGELIVMQVE: notæ retorsiones FRANCISCI I. in CAROLVM V. aliorumque Principum recentioris ætatis.

§. V.

§. V.

Exinde simul iudicari potest, quid in CIVITATE de iniuriarum actionibus & retorsionibus earumque morali æstimatione ac permissione sit habendum. Nisi enim omnes actiones & defensiones e foro proscribamus, non video sane, quare hisce solis exilium sit indicendum?

§. VI.

FORMAM ACTIONVM eadem præscribit ciuitas: quemadmodum & poenas pro reipublicæ forma ac genio populi haud raro determinat. Hinc est, quod *æstimatorias* introduxere Romani, quæ Germanis quadantenus apparent odiosæ: sicuti e contrario *actio ad palinodiam* incognita Quiritibus fuit, quæ interea ratione nititur haud contemnenda. Homines namque mendaces & calumniis dediti plerumque hac parte peccant. Ergo fateantur, se mentitos, recantentque. Quæ recantatio, quia videtur delinquentibus & ambitione turgidis acerba, hinc disputatum est inter Jurisconsultos, sitne poenalis, an rei persecutoria? ac defendi pro re nata diuersaque comparatione vtrumque potest.

§. VII.

Tantum cauendum, ne pro contemptu & iniuria venditetur, quod iniuria non est; & a sola alterius benevolentia dependet. Vnde frustra iniuriam dixeris, si transitus, licet innoxius dicatur, atque ita petatur, denegetur:

getur: item matrimonia cum alicuius gentis ciuibus, vel Imperantibus respuantur, ac nemini peregrinorum atque exulum fixa sedes terris in nostris permittatur, quid? quod nec temporalibus pro re nata accessio ad litus aliquibus concedatur. Neque enim ad beneuolentiam & amicitiam cogi gentes queunt, quæ interdum non sine causa sunt suspicaces, neminique facile fidunt.

§. VIII.

Multo minus vero iniuriæ nomen *ingrati-
tudo*, seu rectius, animus ingratus meretur. Quæ enim virtus præcipit, nec *bello*, nec *actione* exiguntur. Hinc valde cæcutit BOECLERVS de *actione ingrati* disputans: utut alioquin iudicio valet, nec contemnendus est *Groii* Interpres ac commentator. Aliud dicendum, si præter ingratum animum male facta accedant, iniuriæ, conuicia, *cetera*. Quod non obseruatur in Actis ELISABETHÆ Reginæ, cui PHILIPPVS II. ingratum animum obiecit apud *Camdenum* & *Thuanum*, fortiter interea Hispano iracundo respondentis, atque inter alia vrgentis, vix beneficium esse dicendum, de quo tam magnifice sentiret PHILIPPVS, dum vitam ELISABETHÆ seruauit, quam eripere coniux MARIA, ac comparate soror, conabatur virgini innoxie. Quidquid præstitisset PHILIPPVS affinis, id eum proprii commodi causa suscepisse; qui proprii commodi respectus

ctus tolleret ideam ac vim omnem beneficii veri.

§. IX.

Quibus addas, inepta aliquando & noua honoris signa ac ritus poscere Principes; atque e denegatione talium temere *iniurias* exsculpere. Cuiusmodi exemplum, tempore Io. CASIMIRI Regis, in Polonorum annalibus occurrit, causantibus Russis, Principis sui litteris non satis reuerenter esse habitas: atque in responforiis *tituli* ratione, aliquid fuisse omissum, quod bello sit vindicandum. Referuntur cuncta ordine in *Meyerbergii*, Legati Imperatorii, *itinerario*.

C A P V T V I I I .

DE NON LÆDENDIS ALIIS
TAM IN STATV LIBERTATIS
QVAM CIVITATIS.

§. I.

Lædere hic significat *damnum* in rebus nostris dare: etsi nullum de non lædendo pactum antecessit.

Dicatur nonnihil de ambiguitate vocabuli *lesionis*.

§. II.

DAMNUM aliquid inuitis *vere* demit.

§. III.

Qui vero inuitis aliquid reapse adimit, pacem sane non quærit.

§.IV.

§. IV.

DAMNUM late accipimus. Hinc *directum* atque id, quod datur *per consequentiam*, huc pertinet.

§. V.

Nec distinguimus, dolus concurrat, an culpa, vtrum committendo fiat, an omittendo? mediate: an immediate? solitarie, an in turba & cum sociis? principaliter, minus principaliter, an æque principaliter? positive, an priuative, hoc est, adimendo quidpiam, an intercipiendo? cum lucro lædentis, an sine lucro? physice, an moraliter? Vniuersa quippe & singula hoc loco censeri debent illicita.

§. VI.

Et datur vero damnum in rebus, puta in *vita & fortunis nostris*. De vita primum.

§. VII.

CORPVS sicut animæ sedes, ita inter hanc & illam archissima consuetudo est: quam deponimus inuiti.

§. VIII.

Corpus autem & animam non ab aliis, sed a DEO accepimus.

§. IX.

Quod a DEO accepimus, iure conseruamus, & in societatis humanæ vtilitatem retinemus. Vnde autochiria remouetur: de qua in Ethica pluribus potest præcipi: quamuis fere perperam differatur contra autocheires,
li-

libriq; pro defensione *αὐτοχρησίας* scripti vane confutentur : quandoquidem insanire videtur manus sibi consciscens.

§. X.

Ad conseruationem vitæ vero membrorum quoque integritas pertinet, & animæ cum corpore haud molesta coniunctio.

§. XI.

Igitur, qui corpori meo damnum infert, vel aliquid de vita mea adimit, vel eam mihi molestissimam reddit : quod *moraliter* est adimere.

§. XII.

Inde etiam is, qui libertatem adimere & me in seruitutem redigere conatur, vitæ meæ insidias struere videtur. Nescio enim, uti recte LOCKIUS de *gubernatione civili* philosophatur, vitam mihi relicturus sit, nec ne?

§. XIII.

Eadem ratio militat, si quis pudicitiam alteri eripere satagat. Homini enim honesto nulla grauior contingere molestia, aut seruitus potest, quam si corpus ad petulantiam porrigere hosti cogatur : quæ *Barbeyracii* non spernenda ratiocinatio est.

§. XIV.

Datur 2) damnum, vt diximus, in *fortunis*.

§. XV.

FORTVNÆ vero cetera bona omnia ac res complectuntur, quæ sunt in patrimonio, vel spe-

78 C. VIII. *De non lædendis aliis*
sperantur, ut hæreditas, fructus.

§. XVI.

RES istæ vel sunt *corporales*, vel *incorporales*.

§. XVII.

CORPORALES in sensus incurrunt, ac *Stoicorum* sermone, qui TACTVM pro primario sensu venditarunt, tangi possunt.

§. XVIII.

ÆQVE, vel *mobiles* sunt, vel se ipsas *moventes*, vel *immobiles*, de quibus ICTi in libellis suis multa coaceruant & differunt.

§. XIX.

Omnes autem vel *necessariæ*, vel *utiles*, vel *voluptariæ*, seu ad recreationem nostram pertinentes.

§. XX.

Quare & earum omnium læsio ac violatio prohibita est; adeoque furtum, rapina ac quæuis bonorum nostrorum imminutio & ademptio hic interdicitur.

§. XXI.

INCORPORALES in sensus quidem non incurrunt, sed tamen intelliguntur, ac pro patrimonii accessionibus habentur, eoque nihil non sunt: etsi iurisconsulti veteres res incorporales alio sensu non entia appellauerunt. Quod non cepit *Strauchius* ICTus, alioquin doctissimus, in *dissertat. Justinianeis*.

§. XXII.

Hæ iterum duplicis generis sunt, *quantitatis*

tatis nimirum, aut *qualitatis*.

§. XXIII.

Res incorporales QVANTITATIS sunt numus, pondus, mensura.

§. XXIV.

Numus non est ipsa materia, sed valor eius & potestas : quo ex consequenti æstimatio cuiusque rei in patrimonio existentis pertinet. Vnde intelligitur, quare iurisconsulti nomina neque ad res mobiles, neque immobiles retulerint : sunt enim res incorporales.

§. XXV.

Res incorporales QVALITATIS jura signant patrimonium nostrum comitantia, vel consequentia.

§. XXVI.

Sed nec illæ eiusdem generis sunt. Quædam aliquid *facti* adiunctum habent, ut *possessio*, quædam non, ut *dominium*.

§. XXVII.

De quibus vniversis merito repetas, earum omnium læsionem ac violationem, vtut nulum pactum interuenit, adeoque furtum, rapinam, vim, ac quamuis bonorum nostrorum imminutionem, ademptionem, & *lucris*, inprimis propinqui, *interceptionem* prohiberi.

§. XXVIII.

VLTIMA læsio subtilior est, adeoque in applicatione raro attenditur.

XXIX.

§. XXIX.

Quin autem lex de non lædendis aliis obstringat & ciues & in libertate agentes, nemo dubitat: non obstantibus atrociniis gentis in gentem olim, vel nunc obuiis. Neque enim status libertatis est status licentiæ. conf. §. 17. cap. III.

CAPVT IX.

DE IVRE LÆSI IN LÆDENTEM,
ET HVIVS OBLIGATIONE AD
RESARCIENDVM DAMNVN
IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

SI homines omnes sunt inuiolabiles nisi socialitate se ipsos fecerint indignos, si itidem nemo in vitam & fortunas nostras iure potest; merito etiam nobis ius in lædentes concessum intelligitur.

§. II.

Ergo vbi imperium commune auxiliumque aliud nullum est, ibi læsi sibi ipsis *auxilio* sunt, & esse possunt.

§. III.

Nam etsi quis Deo committere poenam potest; tamen cum poena non statim sequatur, & vita interea reddatur infociabilis & molesta; non est sane tam mirabilis patientia

tia

tia ab homine, qua homine, hic loci exigenda.

§. IV.

Illud vero auxilium non poterit displicere Legislatori supremo, quia alias nequissimus quisque, saltem externe, meliori frueretur fato, quam homo innocens, & secundum mortalium communem modum quietus. Quod ita explicant nonnulli, ut non solum permillum, sed etiam præceptum adfirment.

Conferri hic potest Grotius lib. I. Cap. II.

§. V.

Auxilii proprii effectus est *bellum*.

§. VI.

BELLUM hoc *defensionis* quædam species videtur. Neque enim est bellum *offensuum* iustum, nisi quidem *verbis* ludas.

Examinentur quæ Auctor *observationis Hallensis* *ἀνόνυμος* Tom. IV. Obs. VIII. in medium tulit.

§. VII.

Eo vel *damnum dandum auertimus*, vel *datum reparamus*.

§. VIII.

Non enim expectandum in hoc statu est, donec actu lædar: quandoquidem magistratus præsidia deficiunt: sufficit, me læsum iri certo: certum vero non *mathematice*, sed *moraliter* capi debet.

§. IX.

Quamobrem præuenire hic præstat, quam præueniri; idque censei licitum debet, si

F

leniora

leniora remedia non sufficiant, nec pax obtineri *alia ratione* queat.

§. X.

Nam quamvis *Puffendorfus* existimat, aliquem tantum contra prudentiæ regulam esse peccaturum, si pacis remedia *negligat*; non puto tamen, eum sat habere rationis. Pax est quærenda, ubi haberi potest. Hinc belli indicationes ortæ sunt: hinc arbitri adhibentur, & adhibendi ceteris paribus sunt; aut etiam per colloquium amicabilis compositio tentanda, antequam gladius e vagina educatur. Nam & propter subditos nobis abstinendum est a bello, ne temere exponantur ruinæ ac tot discriminibus.

§. XI.

A ubi alter me meaque oppugnare perpendat, aut suspicio sit non levis, eum, altero oppresso, in me quoque conuersurum tela; tum vero etiam cum cæde coercere oppugnaturum licebit. Qui enim meditatur ac meditari in me malum continuat, iuris sensu iam oppugnat. Et pro tali habetur, qui fortalitium in proximo ad me facilius supprimendum exstruit, milites cogit, comeatum comparat, cetera.

§. XII.

Inde etiam diiudicari nullo negotio percelebris quæstio potest, an metus crescentis potentiæ sit causa belli legitima? Plerique cum *Grotio* negant; quia nescio quod
incer-

incertum hic sibi fingunt. Potius exploratum est, nunquam extitisse valde potentem, qui ceteros non depresserit infirmiores: sique aduersantium hac parte argumenta in contrarium considerantur, obseruatur certe, eos a me vix dissentire, quemadmodum nec *Grotius* ab *Alberico Gentili*, quem tamen is, adnotante *Boeclero*, confutat.

Egregium in hanc rem locum e *Grotii historia Belgica* doctissimus *Hertius* excerptit in notis ad *Puffendorfii I. N. & G.* lib. II. cap. V. §. 6. Adde quæ *VV. vander Muelen* ad *Grotii Lib. II. cap. I. §. 17.* adnotauit, & nos scripsimus in *Gundlingianis* part. V.

§. XIII.

Quamobrem difficilis disceptationis res est, quod ad applicationem, quis in statu naturali sit aggressor, quis impetitus, fets defensor.

§. XIV.

Id certum, ad oppugnationem non requiri, vt vitam aliquis auferre mihi aperte conetur: sufficit, si alapam, si verbera intenet, si membra mutilare, si pudicitiam vim inferre, si libertatem adimere, vel minuere audeat; quid? quod si minas exsequi solitas spargat, si res meas, salvo corpore, spoliare fatagat, aut spoliet. Sat est, non constare, sit ne ab his initiis processurus longius, nec ne? Sat est, alterum hostilem erga me animum ostendere, quem depositurus ne sit, ignoro. Sat est, me nullo

vinculo constringi, ut immodestiam & ferociam alterius patienti animo tolerem.

§. XV.

Hinc perspicuum est, quam hic absone philosophentur, qui lædentis cædem & res inter se comparant ablatas, vel auferendas. Adde quæ Puffendorfius lib. II. cap. V. §. III. collegit.

§. XVI.

Idem dicendum per §. 5. cap. VIII. si quis nostros, puta subiectos, aut nostram personam repræsentantes, vti legatos, aut in foedere nobiscum viuentes, earumque res temere lædat, adeoque per obliquum nos quoque. Quæ verò de externis, qui nos non attingunt speciatim, vtut innocentibus, adfert Lockius, falsam de bello punitiuo hypothesein sapiunt, ac bellum omnium aduersus omnes generare apta sunt.

§. XVII.

Ceterum lædens non tantum est, qui principaliter nos oppugnat: sed etiam qui oppugnantes excitat, non impedit, cum impedire possit, & lædentibus auxilio est, aut cum iis vnum censetur: nulla hic sexus ratione habita. Vnde minime reprehendendus Imperator AVRELIANVS, qui Amazonas in triumpho duxit.

§. XVIII.

Quæ res facit, vt etiam contra filium patris hostis, & ipsum Rectorem ciuitatis, si sub-

subiecti, præscitu ciuitatis damna dent, arma iureprehendantur; nisi animum contrarium manifesto ostendant. Scire enim & probare hostilia præsumuntur.

§. XIX.

Quemadmodum vicissim non tenetur ciuitatis rector, si priuati piraticam in hostes exercendi facultatem adepti eadem in fœderatos abutantur,isque quas potuit & debuit, cautiones adhibuit. Ita nihil ELISABETHÆ Reginae Angliæ adtribui culpæ potuit, quæ noxios ementitis signis vtentes vel puniendos, vel dedendos Gallis respondit ac promisit. Nec Heluetius inferre bellum iure potuit CAROLVS *Audax*, quod quidam rustici ex petulantia spoliarunt currum ex Burgundia pellibus ouillis onustum, cum, teste *Cominao*, iidem dedere delinquentes & resarcire damnum sponderint afflictis.

Vid. *Geor.* lib. II. cap. XVII. §. 20. item lib. II. cap. XXI.

§. XX.

At recte sumuntur arma contra eos, qui hostes nostros recipiunt scienter, & instrumenta quibus noceatur, consulto suppeditant. Commerciorum libertas nihil hic excusationis tribuit: sufficit mihi noceri, idque ELISABETHÆ Angliæ Reginae responso, Hanseaticis ciuitatibus dato, illustrari potest.

§. XXI.

Dico *scienter*, ne quis pro lædente habeatur, qui nesciuit me lædi, nec adeo voluit. *Eam ob causam*, inquit GROTIUS, *a bellum gerentibus publicæ ad alios populos significationes sunt, tum ut de causa, tum etiam, ut de spe probabili exequendi iuris constet.*

§. XXII.

Dico, quibus *noceatur*. Hinc enim distinctio inter merces voluptarias & alteras, quibus *hostis potentior & audacior redditur* (*Marchandises de contrebande*) enata est. Quæ ad postremum genus pertineant, e descriptione intelligitur, ac sæpe etiam publice designantur.

Vide quæ *Herius* ad *Puffendorhium* L. VIII. cap. VI. n. 7. scripsit.

§. XXIII.

Interea caue pro lædentibus habeas, qui OFFICIUM HUMANITATIS, aut BENEFICIUM denegant; aut commercia certis de causis interdicunt, aut transitum militarem, aut matrimonia, sine contemptu & læsione denegant. Potest enim non tantum causa prægnans occurrere, quare talia petentibus denegentur; verum etiam ratio haud levis allegari, quare ad humanitatem & virtutem nemo cogi possit, ceu præcedenti capite iam monitum.

§. XXIV.

Caue quoque læsionem putes, quod ex
NECES-

NECESSITATE ineluctabili suscipitur. Ex quo quæstionis decisio dependet, liceat ne in solo pacato occupare locum hostibus commodum?

§. XXV.

Quibus constitutis in proclivi erit determinare, quid læsis in lædentes liceat. Præponimus enim, eos esse hostes. Hostibus autem nocemus, & ab iis hac ratione tutos nos nostrosque præstamus.

§. XXVI.

Quocirca bellum suscipientibus FACULTAS NOCENDI concedi debet. Sed quæ? an infinita? Id disceptatur.

§. XXVII.

Posterius *Puffendorfius* non contemnendis argumentis adstruit. Etsi enim eius decretum aliquid spirare *ferociae* & omnem subvertere *pacem externam* videtur; tamen, si recte exponatur, veritati admodum consentaneum erit. Neque id *Puffendorfius* vult, nunquam esse gladium in vaginam recondendum; sed modum ultionis *proprio læsi iudicio* merito relinqui. Iudicium autem huius rectæ semper rationi conformari debet.

§. XXVIII.

Quocirca tam diu bellari, nocerique potest, quamdiu damnum nondum est reparatum, nec cautio sufficiens exhibita. Vnde *poenitentiam profuenti* non statim creditur, nec promittenti itidem meliora.

§. XXIX.

Cautio vero sufficiens non ea est, quam *lædens*, vel *tertius* determinat, sed quam ego, ratione in consilium adhibita, necessariam existimo: quamvis non negetur, sæpe vltionis cupiditatem bellantes posse decipere.

§. XXX.

Sed potest etiam *alios* vel odium, vel arcana vtilitas in transuersum rapere, vt me fatis securum tutumque credant, & pronuncient; etsi reapse periculum, vel damnum aliquando impendeat maius.

§. XXXI.

Vnde hic nihil absolute decidi potest; sed propriæ conscientiæ læsi totum vtique negotium videtur relinquendum.

§. XXXII.

REGVLA, quam de cautione sufficiente & damni reparatione generaliter struximus, in abstracto vera erit; in applicatione autem semper, aut saltem plerumque aliquid difficultatis occurret.

§. XXXIII.

Nec enim vnquam deerunt rationes, saltem externæ, quare arma nondum possint deponi: quia cautio a nemine, nisi ab eo, qui læsus est, in puncto determinari potest. Vt res ad arbitros, desperata iam causa, deferatur, *consilii* est, non *necessitatis*.

§. XXXIV.

Facultate nocendi concessa, etiam ME-
DIIS

DIIS cogendi & nocendi locus erit dandus.

§. XXXV.

Hæc vel vi expediunt, vel DOLO.

§. XXXVI.

VIS & DOLVS homines requirunt atque arma.

§. XXXVII.

Ad homines non tantum læsi ipsimet, verum etiam alii *adiutores* pertinent.

§. XXXVIII.

Hi vel *moratiores* existimantur, vel *barbari*, itemque vel *liberi* sunt, vel *serui*, vel *aliquo numero*, vel *contempti*, vel *nobis subiecti*, vel *hosti*.

§. XXXIX.

ARMA quoque vel *licita* vulgo creduntur, vel *illicita*.

§. XL.

Sed cum vere hostis sit, cum quo bellantibus negotium est; idcirco parum sane interest, quocumque modo eum occidere & obruere fatagant, si ferociam deponere cunctetur.

§. XLI.

Ergo ferro, fame, veneno, dolo atque armis quibuscumque vti fas est.

§. XLII.

Etiam nihil refert, siue per barbaros & homines contemptos, siue Turcas siue Christianos, siue tuæ, siue inimici potestati subiectos, siue percussores immisos, carnifices, & lic-
to-

tores, singulari pugna, an prælio cogatur & tollatur. Est enim hostis, quem terre, & occidere licite possumus: vnde a quo occidatur & terreatur, vix refert. Nam etsi sunt, qui alterius ditioni subditos ad fe-
ditionem excitari posse abnuunt, non tamen considerant illi, quod in bello plura sint li-
cita, quæ pacis tempore habentur nefaria. Certe occidimus, rapimus, ad incitas redigi-
mus innoxios sæpe ciues inimici nostri; ac nemo belligerantes adfirmat peccare. Igi-
tur nec peccabit, qui subiectos hostes in Imperantem suum incitat. Saltem ipsi ni-
hil imputabitur iure, qui a ceruice sua abi-
gere malum omni studio molitur, atque hos-
ti nocenti adimere vires conatur. An pec-
cent rebelles? vix pertinet ad quæstionem. Alias enim nec transfugæ ulli, nec prodito-
ri præbendæ forent aures, quia, dum præ-
bentur, in proposito suo confirmatur & ob-
stinatior iste fit. Hostis meus perdendus est. Siue igitur perdat a peccatoribus, siue pro-
bis, hac parte perinde erit. Meus scopus est, destruere nociturum. Et neque is ve-
ro destrui facilius potest, quam si fidelibus
ciuibus priuetur. Primum falsum in opinio-
ne contraria est, me Principem inimicum
dignum interea reputare, qui imperet, &
cui pareant subiecti. Quod potius negan-
dum. Neque enim dubitandum, quin, si
folio deicere alter alterum possit, id certe
sit facturus.

§. XLIII.

§. XLIII.

Aliter iudicantes secundum ideas philosophicas bella gerunt, & cum inimicis veluti amicis agendum suadent.

Differatur de illustri Cocceji schediastmate de armis illicitis. Perturbavit hic omnia commentitium, quod plerique crepant, gentium ius: v. Grot. de I. B. & P. Lib. III. c. 4. §. 15. seq.

§. XLIV.

MAGICÆ artes vero non propterea remouentur, quia modus terrendi nimium crudelis; sed quia nulli mortalium licitum est, Satanæ auxiliū implorare: dummodo teneas, vix suppetere exemplum, vbi magica vi sit perterrefactus & occisus hostis: etsi quidam inter se de non adhibendis incantationibus pepigerunt belligerantes. De Suecis & Cæsareis res in vulgus nota est, paciscentibus, ne qua pars ad magica confugiat. Timebant enim Lappones Cæsarei, de quorum artibus occultis multa in vulgus spargebantur.

§. XLV.

De REBUS idem sentiendum est. Perduntur & abstrahuntur res, etiam sacræ & religiosæ. Nihil enim his rebus sanctum & sacrum per se inest.

§. XLVI.

Aliud foret, si quis aliquid sacri eiusmodi bonis inhærere credat. Tum enim contra conscientiam, licet errantem, ageret violat-

lator. POMPONIVS ICTUS Romanus has res belli tempore qualitatem sanctitatis & diuinitatis amittere scripsit.

§. XLVII.

Quæ hic de temperamento æquitatis e GROTIØ immiscent doctores, partim ad læsi iudicium, vti diximus, pertinent, partim ad ethica præcepta, partim prudentiæ ac decori regulas.

§. XLVIII.

Quod si lædens deuitare hæc tristitia cupiat, tum, vti obstrictus est, satisfactionem offert, damnum resarciat, fatidet.

§. XLIX.

Frustra etenim præceptum foret, ne quis lædatur, nisi etiam obligatio ex parte lædentis oriretur ad damnum restituendum.

§. L.

Sed quomodo, ais, reparabitur damnum, quomodo interfectio, membri mutilatio, erepta virginitas, adulterium, cetera?

§. LI.

Et puto, quod ad INTERFECTIONEM, ante omnia esse distinguendum, vtrum quis hominem singularem iniuste occiderit, an, uti in bello fit, plures vel per se, vel per alios?

§. LII.

Sin prius, reparanda est spes alimentorum coniugi, liberis, propinquis pro ætate defuncti. Ita Hercules *Iphisi* a se occisi liberis multam pependit. Corpus namque & vita

vita hominis liberi æstimari non potest : non a defuncto : nam non entis nulla sunt accidentia : non a propinquis ; nam hi non tam corpus & vitam mortui, quam id, quod interest, respiciunt. Lucrum futurum, quod est fere incertum, vix in considerationem venit.

§. LIII.

Sin posterius, tum vero per auersionem & transactionem damnum ciuitati rependitur, quæ deinde suis, quod deest, ex arbitrio, æquitate subnixo, tribuere potest.

§. LIV.

Paria de MUTILATIONE membrorum tenenda sunt. Nec enim membrum æstimatur; sed damnum, quod quis ob mutilationem & ablationem eiusdem sentit. Vnde dubium non est, quin impensæ in curationem vulneris factæ, & alimenta mutilato, aut propinquis eius præstanda in reparatione damni sint attendenda. Si quis in bello & inter plures membri & sanitatis suæ iacturam fecit, a Rectore ciuitatis, cui nomine omnium satisfacit, solatium exspectet. Hinc optimum institutum, vt *inualidis* prospiciatur, vt truncati atque emeriti alantur.

§. LV.

Qui VIRGINEM imminuit volentem & vltro consentientem, nihil restituit : damnum, quod quis sua culpa sentit, non est damnum. Ita frustra *Thales* reparationem

nem damni ab *Alexandro M.* exegisset; utpote quæ concubitum ipsa expetiuit. Simili modo Phœnices apud *Herodotum* rationes subduxerunt, quando virginem, quæ vocabatur *Io*, voluntarie corporis vsuram præbuisse stupratori suo adfirmarunt: unde nulla Græcis belli causa sit, nec restitutio damni peti possit. *Herodotus* de Græciæ adolescentibus, amores sectantibus, plura refert huiusmodi, quæ hodie legentibus videntur incredibilia; dum non cogitant, Insulas Græciæ paucis primum familiis fuisse repletas, & hos atque illos visitasse vicinos, ceu *Dina* ad proxime habitantes scēminas accessit.

§. LVI.

Quod si vel *fraude* pelliciat, vel *violenter* ad libidinem rapiatur virgo, tum restitutionem damni & alimenta pro partu merito ea vrget. Quare, si promissum matrimonium, pactum videtur seruandum, sin minus, dotanda est, aut, si velit, ducenda.

§. LVII.

ADULTER vero cum marito inferat damnum & in alienum hortum serat, ad pullos suos sustentandos obstringitur. Quod, quamuis inter gentes hodię raro contingat, non desunt tamen exempla. Saltem *Chilperici* cum *Bassina* adulterium in Francorum annalibus notum est: ut cetera, quæ apud *Herodotum* occurrunt, prætermittam. Quod vero

vero de legitima liberorum reliquorum, quibus accrevere forte fratres sororesque, dicitur, ad rhombum vix pertinet. Nondum enim tempus est, ut de legitima portione disputetur, ac multo minus de legitima viuentium. Immo si adulter ipsemet alat genitos suos, frustra certe conqueruntur priores matris adulteræ liberi. Sin maritus mortuus, nec constet, cuius sint nati; tum quidem adesset species, de qua quæritur; ac liberi legitimi possent facere damnum. Sed tunc potius indicandum esset ab infessore alieni matrimonii scelus; &, si accepisset iam nonnihil illegitimus, id foret reddendum; aut denique, si consumsisset, refundendum ab eo, qui damni fuit auctor. Sed hæc in raris reponi fas erit.

§. LVIII.

An vero *duci* possit adultera e domo mariti expulsa, aut vltro secedens, aut etiam soluta? quæritur. Ego adfirmo. Ut ne enim adulter feminam, quam polluit, ducat, ad ius arbitrarium referendum, ac neutiquam ex iure necessario demonstratur.

§. LIX.

PENSATIO RERVM olim etiam hominibus in seruitutem redactis fiebat, sed qui hodie inter Christianos certo pretio vel libertatem redimunt, vel ex pacto, pacis tempore, recuperant. Plerumque autem res rebus pensantur, terris, auro, argento, transeun-

seunte, vel permanente tributo, cetera.

§. LX.

Quod si ea interdum omittitur, tum vel ambigua est belli iustitia, vel victor victori legem dicit, vel vterque pacem, malis quibusque oblivioni mandatis, enixe desiderat.

C A P V T X.

DE IVRE LÆSI IN LÆDENTEM ET
HVIUS AD RESARCIENDVM DAM-
NUM OBLIGATIONE IN STATV
CIVITATIS.

§. I.

IN civitate maior præsumitur quies & securitas, quam in libertate. Viget in ea magistratus auctoritas, cuius implorari auxilium potest ac debet.

§. II.

Quare de iure læsi vnica regula attendenda: Quærendam esse pacem ac damni dati reparationem civitatis auxilio, vbi haberi potest; sin minus, vtendum esse etiam cum internecone alterius, propria manuum ope.

§. III.

In hac totum, quod vocant, MODERAMEN iuculpatæ tutelæ fundatur.

§. IV.

Nam eo momento, quo me alter impugnat

gnat & vitæ damnum inferre fatagit, civitatis præsidia deficiunt.

§. V.

Non hic consideratur, quænam persona sit utilior ac prudentior, quæ in maiori salutis æternæ amittendæ periculo constituatur, quæ non. Est enim id non tantum obscurissimæ disceptationis, sed in præsentis disputatione argumentum plane ineptum; cum hic agatur de iure, non de virtute plus quam heroica.

§. VI.

Quid Christiana religio præcipiat, alibi indagandum est. Sed puto tamen & quasi in transcurso, pronuntio, nec eam violentæ defensionis obsistere.

§. VII.

Absonum quoque est, differere multum de armorum paritate, de fuga, cum iam instat hostis, de membro necessario & non necessario, de animi intentione lædentis, utrum videlicet dolo faciat, an errore, ebrius, an sobrius, furiosus, an sanus, vulnerare ne velit, an occidere, impedire quis me in defensione vitæ contendat, an ipse aggrediatur, cogere ad alium interficiendum me velit, an me ipsum interficere fatagat, cetera? Sufficit, me nulla obligatione obstringi, ut moriar, aut molestissime aliquando viam: præcipue cum obscurum adhuc sit, superviviturusne sim, nec ne?

G

§. VIII.

§. VIII.

Nullum in eiusmodi cæde peccatum est. Vnde nulla satisfactio reipublicæ debetur, nulla occisi propinquis & hæredibus, nulla etiam ecclesiæ. Quidquid in quibusdam ciuitatibus leges in contrarium determinant, partim ex superstitione est, partim prouidentia, ne licentia occidendi inualescat.

Lege, quæ Puffendorfius L. II. cap. V. §. 15. collegit.

§. IX.

Quod si vero PRINCEPS sit, vel PATER, qui innocentem oppugnet & interficere conetur, Auctores quidam distinguunt. Ego de iure stricto nulli distinctioni locum fore puto. Saltem is Princeps, aut Pater propterea non est, me ut occidat, inque subditos sibi grassetur, sed ut potenter tueatur.

§. X.

Eadem in PVDICITIÆ conseruatione tenenda sunt. Etsi enim hæc reparari quodammodo potest; tamen cum ignoret vim patiens, quousque tandem processura sit hostis audacia, etiam huius quæstionis decisio arbitrio & conscientiæ læsi relinquitur.

§. XI.

De ALAPA ut ALAPA considerata secus sentiendum. Quod si tamen periculum est, ne ab alapa ad verbera, a verberibus ad membri mutilationem, & cædem peruenturus sit inimicus, rursus variabit decisio.

§. XII.

§. XII.

Tantum quæritur, an pro meis & propinquis eadem violentia sit permiffa? Et non dubitem, idem pro liberis, fofore, fratre & vxore eo momento licere, quo magiftratus auxilium haberi non potefl. Qui fecus fentiunt, humanam naturam vix cognofcunt, & præcifionibus mentis nimium tribuunt. Circa externos, eosque, qui peculiari vinculo nobis coniuncti non funt, fubfifto. Tentanda tamen funt omnia, vt civis & proximus conferuetur; ac fi in me quoque irruat, licite occidetur.

§. XIII.

Quibus conffitutis peruideri facile potefl, quando MODERAMINIS tempus *incipiat*, quando *definat*. Et credo, non ita laxandum efle, ficut in naturæ ftatu, fpatium, vbi præuentio locum habet. Hic oppugnatio vera requiritur. Et actu autem me oppugnare cenfetur, qui arma oftendit, vbi commode nequeo fugere, aut ita eft conffitutus, vt, fi diutius exfpectem, propriis armis vti non liceat: veluti cum is gladio vtitur, ego bombarda. Minæ non fufficiunt.

§. XIV.

DESINIT VERO; vbi ad magiftratum eundi facultas eft, & fuga videtur *iuta*, aut, qui oppugnat, *pænitentia* ductus, vel timore percuffus recedat ipfemet fugiatque.

G 2

§. XV.

§. XV.

Similiter fere de RERVM defensione pronūciandum est. Nam & hæ sæpe auxilio magistratus reparari nequeunt. Frustra inter res ad vitam sustentandam necessarias & non necessarias distinguitur. Sufficit, mihi ius esse, vt rem meam seruem.

§. XVI.

Vnde FUR NOCTVRNVS merito occiditur, cum *armis* veniat, an *minus*, reapse intendet eadem, an minus? Qui in sacris litteris *Exod. XXII. v. 1.* iactatam distinctionem inueniri credunt, decipiuntur, sonatque *venire cum instrumento* aliud plane, quam creditur vulgo.

§. XVII.

In FURE DIVRNO hæc forte distinctio locum habebit. Proportionem inter rem & vitam alterius non nisi homines scrupulosissimi & simul ignarissimi vrgent. Clamorem partim *prudētia* suadet; partim *lex civilis* præcipiebat, inprimis, si quis ab actione legis Aquiliæ cuperet liberari.

§. XVIII.

Quod licet in furem, idem etiam permiffum censetur in EREPTOREM ac turbam.

§. XIX.

Sed caue tamen, idem tibi permitti credas, cum *ceteris ciuibus* aliquid eripitur. Distincta sunt dominia, distincti domini. Defendat se quisque, vtcūque iure potest :
quam-

quamuis vitio mihi verti nequeat, si adiuuem vicinum necessitate pressum.

§. XX.

Vti vero nemini licitum est, temere aliis inferre damnum; ita qui intulit oblitrictus est, vt vel *magistratus iudicio*, vel *proprio motu* idem refarciat; vel etiam, vbi res poscit, *damnum infectum* auertat.

§. XXI.

Non autem inferre videtur, qui casu, vel necessitate ineluctabili compulsus nocet. Quid æquitas præcipiat, hoc loco decidi nequit: æquitas virtus est. Quid prudentia suadeat, ad politicam pertinet.

XXII.

Qui culpam admittit, certo modo vult quoque nocere, adeoque ad reparationem detrimenti merito obstringitur.

§. XXIII.

CVLPA omisso debitæ diligentæ est. Diligentia gradus habet, ergo & negligentia. Sed ad hos hic loci parum respicitur.

§. XXIV.

Ex hac regula conclusio deriuatur, quæ de pauperie animalium & seruis in iure Romano atque patrio extat. Dubium enim non est, quin vel aliquid culpæ concurrat, vel dum seruum atque animal retineo, aut emo sciens, approbem, quod factum est, vel reparare velim, quia retineo, emi, & apud me seruo. Qui secus statuunt vel mentis

præcisionibus iterum indulgent, vel ad id, quod consequitur, aut fit, minus curate attendunt.

Recte rationes *Ioannes Schilterus* exercit. ad D. XIX. §. II. subduxit.

§. XXV.

Idem dicendum, si quid corruptum in re nostra fuit, aut positum, suspensumque, cuius casus nocuit, etiam, si quid effusum, incensum, fractum, ad quod culpa concurrat nostra, vel omittendo, vel committendo. Vbi dolus & culpa cessant, cessat quoque reparatio.

§. XXVI.

Legis AQUILIAE decreta hic non sufficiunt. Nam præterquam quod ea nonnihil poenale admiscet, etiam nimis angusta sunt; nisi quidem existimes, plura fuisse, quam nunc legimus, legis *Aquila* capita, quod videtur veri admodum simile; nec negligendæ sunt coniecturæ *Noodtii*, *Bynkersbæckii*, *Cl. Chiffletii*, *Balduini*, itemque dissertatio *Thomasiana*: LARVA Legi *Aquila* detracta.

§. XXVII.

Sed neque sic tamen omnis angustia auferetur. Est enim notum, legem illam vindicare duntaxat damnum *positivum*, non *privativum*, eoque solum, quod æstimari civiliter potest: quamvis Iurisperiti posteriores non adeo hic rigidi appareant: ut taceam

ceam subtilitates alias, de quibus in *lectionibus* iuris civilis.

§. XXVIII.

Nos omnis damni dolo, vel culpa nostra in vita & rebus vere dati restitutionem hoc loco vrgemus.

§. XXIX.

Non nemo etiam CASVM addit. Sed vel in exemplo, quod affert, non est merus casus, vel damnum dans ad resarcitionem ex iuris naturæ strictè sic dicti regulis non obligatur. Qua in sententia consentientem deprehendò *Barbeyracium* ad *Puffendorf.* Lib. III. cap. I. n. 2.

§. XXX.

FVRIOSVS vero & INFANS proprie loquendo nihil restitunt, quia pro non agentibus eoque absentibus habentur. Quidquid eorum nomine fit, aliorum *aquitati* & *liberalitati* adtribuendum est, si isti abundant bonis.

§. XXXI.

In reparatione damni idem fere in civitate MODVS servatur atque in libertate. Saltem quod ad *interfectionem* ex culpa, vulnerationem, stuprum, adulterium, *parum* hoc loco *differentiæ* observatur. Quæ de *Wergeldo* fere apud omnes moratiores gentes, aut simili inuento observantur, alibi excutiemus: contenti interea iis, quæ *Hertius* congestit in dissertatione *de hærede occisi vindice*.

§. XXXII.

Quin res rebus *pensentur*, dubium non est. Tantum obseruandum, in libertate interdum pensationem ob belli aleam & victoriam incertam omitti: in ciuitate sine aperta iniustitiæ specie omitti vix potest.

XXXIII.

De POENIS non est in hoc capite differendum, partim quod arbitrariæ sunt, partim etiam, quod hic de damno reparando agimus.

CAPVT XI.

DE NON TURBANDIS ALIIS.
OB PACTVM, HVIVSQVE
NATVRA IN GENERE.

§. I.

VTi homo modestus alteri relinquit quod citra pactum eius est; ita iustus, quod alteri promisit, fideliter seruat.

§. II.

Et vti vero immodestus habetur, qui eripere alteri satagit, ad quod ius habet conatum; ita iniustus merito dicitur, qui ius alicui adimit acquisitum ex pacto & artificio.

§. III.

Vtrumque turbat & paci externæ aduersa-

fa-

fatur. De priori id ostendimus : de posteriori ostendemus.

§. IV.

Homines plures sunt, nec, quod alias est ostensum, sine aliorum auxilio vivere possunt.

§. V.

Quod si omnes virtute forent præditi, mutuam sibi sua sponte auxilium impertire nunquam certe desinerent : amor sui rationalis mensura amoris erga alios longe æquissima foret. At cum exulet vbique virtus, nec, si adesset, ita semper constituti maneant homines, hinc pactis eorum non tantum utilitati, sed etiam securitati prospiciendum sæpe sæpius est.

§. VI.

Qui autem pactis sibi prospiciendum censet, & in idem cum alios consentit, sine dubio id, in quod consentit, seruandum indicat : alias vel deciperet alterum, vel sibi met *contrarius* pro stulto merito haberetur : quæ argumentatio est *Hobbessi*.

§. VII.

Fraus vero paci externæ quaqua ratione repugnat; eoque is, qui migrat pactum, nec coniungi cum altero cupit, nec quietem, sed bellum & discordias velle merito censetur. Cetera, quæ vulgo adferuntur, argumenta omittimus, quoniam ad *ethicam* partim, partim ad *politicam* pertinent.

§. VIII.

§. VIII.

Pacisci autem significat conuenire cum alio, vel aliis in idem placitum, vt ita *ius irrevocabile* transferatur vel in solidum, vel pro parte definita.

§. IX.

Qui ius in aliquem transfert irrevocabile, aliquid de sua libertate demit, & ita obligatur. Hinc vnus debitor, alter creditor dicitur.

§. X.

Ad hoc vero *consensus* itemque *reciprocus* requiritur, quoniam vtrique aliquid accedit: huic *obligatio*, illi *ius*.

§. XI.

CONSENSVS RECIPROCVS promissione & acceptatione absoluitur.

§. XII.

Hinc vbi nulla ACCEPTATIO, (*) ibi nulla *pactio*.

(*) Contrariam opinionem defendere nostris temporibus ausus est non nemo, in materia *donationis*. Quem cum in *Gundlingianis* confutassem modeste, respondit is immodeste, nec *ὀψός τινος* quod inferius clarius me ostenturum confido.

§. XIII.

Ergo ius naturæ nescit *pollicitationem*, qua REIPUBLICÆ priuatim promittitur, nescit *votum*, quò DEO aliquid destinatur: quia vtrinque *acceptatio* non apparet.

§. XIV.

Consensus reciprocus vti *serius* & singularis,

laris, seu *specialis* est; ita rem certo præstandam ac prorsus eandem ponit.

§. XV.

Itaque qui per *verba honoris*, vel *iocum* aliquid promittit, non consentit in vnum.

§. XVI.

Ergo ADSSERTIO generalis, quando videlicet peto, vt mihi credas, me iam hoc cogitare & velle, nondum pactio est.

§. XVII.

Ergo, si quid magis, vel minus in promissione est, quam in acceptatione, aut vicissim in hac, pactio euanescit, quia deficit consensio reciproca & harmonia.

§. XVIII.

Ex quo concluditur, Iurisconsultos male adfirmare absolute, *plus continere minus*. Etsi enim hoc *physice & arithmetice* verum est; fallit tamen hæc in *moralibus* doctrina, tum in promissionibus *gratuitis*, tum *onerosis*. Sæpe enim vsu venit, vt nec plus, nec minus mihi placeat, sed quantitas certa spectetur.

§. XIX.

Qui adhuc *deliberat*, nihil *promittit*, nihil etiam *acceptat*.

§. XX.

Ergo TRACTATUS, quos vocant, non sunt pactum, ad quod consensus sufficienter *declaratus* requiritur,

§. XXI.

§ XXI.

DECLARATIO vel signis receptis, hoc est, verbis de præsentis, vel in præteritum fit, unde oritur *expressus*, vel ex facto notissimo aliisque circumstantiis colligitur, hinc *tacitus* existit, vel ex facto quidem non omnibus cognito, per ratiocinationem tamen adferitur, qui *presumptus* dicitur. *Litteræ* vero etsi in pactis & conventionibus adhiberi possunt; tamen necessario ad obligationem producendam non requiruntur.

§. XXII.

Quicumque potest expresse consentire, ille & tacite potest; & qui non potest expresse consentire, ille etiam tacite nequit.

§. XXIII.

PRAESUMPTVS consensus vulgo fictus dicitur, quamvis absone. Lex enim non fingit; sed præcipit, vel suadet, recteque *Theophilus Gerhardus* TITIVS Vir clarissimus, præsumtam hanc opinionem exhibilavit; estque ille tacitus omnino, quem quia omnes non statim animadvertunt, *lex* illum stupidioribus ostendit.

§. XXIV.

Solennis verborum conceptio, quam stipulationem *κατ' ἐξοχήν* appellarunt Romani, hic non requiritur. Quidquid illi decreverunt, ex arcana Republicæ ratione factum censei debet, aut timore, ne præcipiti modo aliquis obligaretur.

§. XXV.

§. XXV.

Quare falluntur, qui consensum verum sine solennibus verborum declarari posse negant; aut omnia pacta nuda nil nisi ludum iocumque putant. Quod *Franciscus CONNANVS* fecisse dicitur, & certo fecit; ac falluntur utique cum *Kulpifio*, qui eum ab hac opinione defendere laborant.

§. XXVI.

Vtut vero consensus, & quæ exinde descendit, pactio iis, quas descripsimus, partibus absolvitur; tamen MODVS promittendi observatur sæpe diuersus.

§. XXVII.

Vel enim *pure* promittimus, vel *in diem certum*, vel *sub conditione*, vel *alterne*, vel *copulate*, vel *mediate*, vel *immediate*. *Causa finalis*, quam vulgo *modum* appellant, conventionem non *suspendit*, sed puram relinquit. Promitto namque sine conditione & dilatione, sine die & interuallo, alterique ius exigendi sine mora permitto.

§. XXVIII.

Nam PVRA promissio perfecta est, nec differtur. Promissio IN DIEM moraliter certam crediti vel debiti spem dat, atque initium obligationis futuræ (*) indicat. CONDITIO vero ab euentu futuro, incerto & speciali promissum suspendit.

(*) Vulgo quidem aiunt, in promissionibus in diem certum subesse iam debitum actu primo, sed *exactionem*

sionem differri. Mihi vero secundum ius naturæ nihil subesse debiti videtur, donec dies veniat. Quod & *Hertio* placuisse deprehendo. Nam qui se petere non posse fatetur, is concedit, nihil quoque ante diem deberi. Reliqua sophismata in *Gundlingianis* part. VI. obs. 3. resolui.

§. XXIX.

Hinc conditio non est, quæ *generaliter* in omni promisso continetur, nempe, si *velit*, aut nisi *nolit* accipere. Adiciendum est aliquid *noue*. Hinc conditio, de qua nos loquimur, *qualitas adiecta* dicitur.

§. XXX.

Non est etiam, quæ adicitur in *præsens*, vel *præteritum*, nisi sensus verbis insit de futuro euentu. Ita in hac propositione, *si Meuius consul est, dabo tibi centum*, hæc sane interpretatio locum habere potest, si *probaueris*.

§. XXXI.

Non item, quæ vere IMPOSSIBILIS est, quia necessaria, nec ab euentu dependet incerto.

§. XXXII.

POSSIBILIS sola vera conditio videtur, quam in *potestatiuam*, *casualem* & *mixtam* perperam distinguunt. Omnis enim conditio aliquid casus in se continet, etiam potestatiua. Quod nisi verum esset, hæc sane conditio non foret.

§. XXXIII.

Conditio SVSPENSIVA, VERO & RESOLVTI-

VA

VA inter se reapse non differunt. Vtrinque enim suspensio ab euentu futuro obseruatur, etsi, impleta conditione, actus, ad quem refertur, vel resoluitur, vel coalescit, adeoque effectu differunt. Vna namque *firmat*, altera *extinguit*, & obligationem in suspenso antea relictam prorsus tollit.

§. XXXIV.

LocI adiectio vel aliquid conditionis, vel saltem diem inuoluit, vsque dum ad locum peruenire liceat.

§. XXXV.

ALTERNATIVA vero, etsi non omnem libertatem promittentis & acceptantis tollit; tamen ad eligendum vnum alteruter vel *obstringitur*, vel *ius habet*, de rebus præstandis, an loco præstationis sermo sit. Tantum obseruandum, quid animo intenderint pacifices? ac sicuti COPVLATIVA promissionem atque obligationes multiplicat: ita alterna non auget, sed *vna* est.

§. XXXVI.

Pari ratione simplex promissio est, atque *vna*, quam alio interueniente inimus. Ego quippe & mandatarius, seu procurator pro *vna* persona habemur.

§. XXXVII.

Qui interea sollicitè distinguendus est ab eo, qui promissionem duntaxat significat, vti tabellarius. Neque enim is in pactione ipsa interuenit, sed vt minister eam, vtut
igno-

ignotam sibi, cum litteris affert.

§. XXXVIII.

Enim vero qui promittere cum effectu vult, facultatem consentiendi tam *physicam*, quam *moralem* habeat necesse est.

§. XXXIX.

FACULTAS PHYSICA intellectum & voluntatem, MORALIS approbationem legis præponit.

§. XL.

Infantes, furiosi, mente capti, summe ebrii non consentiunt, quia nec intelligunt, nec volunt : imputet sibi, qui cum his pacationem init.

§. XLI.

Furor, infania atque ebrietas in sensus incurrunt. Infantia ac pueritia momentum lege naturali vix determinatur, cum in vno *citius* sese exserat ratiocinandi facultas; in altero *serius*, ad quam respiciendum est cum maxime, adolescens deinde sit, an in puerili ætate constitutus?

§. XLII.

ERRANTES autem, vtvv eo momento non intelligunt, quod agunt; non est tamen error eorum adeo semper efficax, omnis vt tollatur consensus, seu voluntas; quemadmodum iam *capite IV.* ea de re abunde dictum.

§. XLIII.

DOLVS intuitu decepti, error efficax est :
de

de quo iterum copiose *Cap. IV. §. 40.*

§. XLIV.

Qui, quod fieri NON POTEST, promittit, vel etiam acceptat, pro stulto habetur, atque absente.

§. XLV.

Sed caue tamen, ne DIFFICILE confundas cum eo, quod fieri absolute non potest.

§. XLVI.

Caue quoque, ne quod ex post facto IMPOSSIBILE fit, pro absolute impossibili habeas.

§. XLVII.

Caue amplius, ne, quod LEGE prohibitum est, impossibile cum Doctorum vulgo incongrue dicas.

§. XLVIII.

Potest id fieri omnino; sed peccat, nec utique ad exsequendum obligatur promissor; nec, etiamsi præstitit, actus roboratur, quia voluntas nostra voluntati Legislatoris nunquam non debet esse congruens.

§. XLIX.

Quod si aliquando robur adipiscatur, tum vero id secundo, non primò consensui adtribuendum est. Quæ de *proprie iurprudentiæ allegatione* hic immiscent Doctores, partim inficeta sunt, partim aliena a scopo: quod in sequentibus clarius docebitur.

§. L.

Id certius, ut, sicuti requiritur facultas

H

pre-

promittendi moralis; ita quoque requiratur *acceptandi*. Ex quo est, quod promissiones METV extortæ nullæ sint, ceu demonstratum *cap. IV. §. 43.* Nam quod VFFELMANNVS *de officiis* fermocinantium adfert, ac si metu pressus ius acceptandi homini violento permetteret, nimis benignum est. In tali enim perturbatione de IVRE acceptandi cogitat nemo, vtut de acceptatione cogitare aliquis potest, & forte cogitat. De quo vero cogitatum non est, illud quoque non videtur permissum: vt aliorum rationes *Vffelmanno* obductas præteream. Dissidentes omnes, ipsumque *Grotium* ius Romanum decepit, quod firma existimabat id generis promissa, saltem *in contractibus stricti iuris*, rescindenda demum prætoria auctoritate, æquitatis specie conuicta.

§. LI.

Ex eodem fonte deriuatur, nec *res alienas* corporales, nec incorporales vt *iura*, nec *facta aliena*, cum firmitudine promitti. Qui enim paciscitur, aliquid sibi sumit, inque alterum transfert. Alienum vero non est meum. Nec refert, *temporarium* ius sit, an *perpetuum*. Sufficit, nondum ius istud pertinere ad me, sed ab altero teneri adhuc.

§. LII.

De FACTIS alienis interea tenendum, promittentem alterius præstationem ad summum obligari conatum: quantiscunque clausulis val-

vallata sit pactio. Quod si vero *absolute* FACTVM ALIENVM fuerit receptum, tum quidem tertius non obstringetur; recipiens tamen sine exceptione tenebitur ipsemet.

§. LIII.

Sed an pro TERTIO aliquis possit sine mandato acceptare? paullo difficilior inspectio est. Nam licet negotium alterius te gessisse dicas; semper tamen exceptio obstabit: *tua non interest*. Vnde clarere videtur, ostendendum esse, 1) *tua interesse* 2) *alterum consulto ac fixo animo promisisse*, atque te itidem consultata ac determinata ratione *acceptasse*. Qui enim *καρπιδος* aliquid enuntiat, & se daturum, aut facturum, intuitu tertii, generatim adfirmat, nondum ius acceptandi fixum cuiquam permittit, aut defert.

§. LIV.

Ceterum quæ observantur in promissione, eadem animaduertuntur in RENUNCIATIONE. Ac sicuti PACTIO *fines* habet suos in *acquiritendo*; ita RENUNCIATIO habet in *remitendo*; ad quos respicere Juris interpretes & debent ac solent: indeque vsu venit, ut tam magna & copiosa ea de re volumina conscriberentur.

§. LV.

Ac quamvis in iure Romano variæ triæ occurrunt de RESTITUTIONIBVS in integrum *ex capite doli, metus*; in nostra tamen disciplina altum de iis silentium est, quæ *praetorem*

zorem non solum ignorat; sed & id genus negotia pro nullis habet.

§. LVI.

Quibus ita constitutis merito repetimus, pactum ferium, verum, acceptatum, cui nihil ex recensitis impedimentis obest, non nisi ytriusque consensu reuocari, aut immutari posse, quia vterque ad illius firmitatem concurrat. Vtrum autem ad hæredes obligatio porrigatur, e modo promittendi elucet.

§. LVII.

Eiusmodi pactum ratione obligationis vnum est, nec secundum rationis principia aliquid inter pactum & contractum differentia deprehenditur: quod infra, vbi de pretio rerum differemus, clarius fiet. Sed fecerunt tamen variae relationes & commutationum modi, secundum intentionem pacifcentium diuersi, vt variae diuisiones inualescerent. Hinc tot contractus, hinc pacta coorta sunt *personalia, realia, promissoria, liberatoria, renunciatiua, affirmatiua, negatiua, detrahentia, adiicientia, cetera*. Quis enim omnes denominationes externas hoc loco censebit inculcandas?

C A P V T XII.

DE EFFECTV PACTORVM SEV
CONVENTIONVM IN STATV LI-
BERTATIS ET INTER GENTES.

§. I.

Sed forte non obstringuntur pactis suis in libertate naturali viuentes, quam quoad videntur ipsis vtilia? Ita *Carneades* vulgo rationes subduxisse fertur; ita forte nostra ætate nonnulli rationes subducunt, adeoque, quidquid de pactis a nobis propositum est, ad priuatæ conditionis homines restringunt.

§. II.

Enim vero, quemadmodum ii, qui in libertate ætatem agunt, ratione præditi sunt, & ratio autem pacem quærendam omnimodo dicitat; ita non video, quo obtentu, ab vinculo, quo ipsimet sese obligarunt, immunes esse velint, posteaquam se obligarunt, hoc est, de sua libertate aliquid adimenes in alterum transtulerunt.

§. III.

Id fateor, non esse in his terris superiorem, qui ad seruandam fidem pascentes compellat. Sed viuit tamen **DEVS**, qui, quod per rationem priuatis hominibus reuelauit, reuelat quoque libertate fruentibus, &

in naturæ statu existentibus. Exempla in contrarium allata non probant, quid fieri debeat, sed quid fiat.

Confer, quæ differit *Petrus Badius* in Dictionario Critico, sub voce *Agefilaus*.

§. IV.

Vt vero vniuersis & singulis DEVS censeatur irasci, qui, quod sapienter dicitur, non exsequuntur; ita DEVM sine dubio iratum habebunt, qui sic a ratione recedunt, etsi nullo humani imperii vinculo constringuntur.

§. V.

Ergo & his applicanda erunt, quæ de pactorum naturâ in genere adfirmauimus.

§. VI.

Et adfirmauimus autem, promissa plena, absoluta atque acceptata naturaliter ius transferre, etiam, si quid SINE CAUSSA promissum. Qui negant, reges & gentes his teneri, nesciunt sane, quid loquantur. Ipsi Principes nunquam fere & nusquam omnem adeo pudorem deponunt, ut interdum, eruditi; obseruandumque hoc loco, causam promittendi non semper deesse, sed occultari haud raro; nec, si deesset, haberet promittens, quod occineret exigenti.

Confer. *Grot.* lib. II. cap. XIV. §. 4.

§. VII.

Duntaxat quæritur, an *seria & plena* sit promissio, nec *acceptatio* itidem plena deficiat? Neque enim CAROLVS V. vere promisit

misit FRANCISCO I. Galliarum Regi Mediolanensem Ducatum roganti, quando eodem sese desiderio teneri respondit Legato, qui ipsius Rex ac Dominus. Traditur hoc ab *Vlloa* aliisque, vitæ Carolinæ scriptoribus. Nec ignotum, FERDINANDVM Catholicum negasse, CAROLO VIII. fuisse promissum, Regem Neapolitanum a se iri desertum. Substitisse rem in meris deliberationibus, nec ad colophonem eas fuisse vnquam perductas: tractatus autem pacti, seu fœderis obligantis naturam nondum habere. (*Marian. Lib. XXVI. c. 7.*) Similia Galli obuertere Hispanis, cum Westphalicas pacis tabulas, a *Seruieno* demum subscribendas, rumperent; causati, imperfectum censi, cui aliquid desit: vt omittam, quæ de *verbis honoris* late disputantur a *Thomasio* in dissertat. de *obligatione ex promissione rei incertæ* §. 25. seq; *Achabi* responsum *Benhadado* datum pressius examinante, variaque de promissione generali themata & ratiocinia afferente. Simile promissionis vagæ exemplum occurrit apud *Suritam* & Patrem *Danielem* in *historia Caroli VIII.* p. m. 1643. qua se obstrictum negabat *Ferdinandus Arragonidus* in transcurso *Clerciero* de partiendo Neapolitano regno nonnulla insinuans.

§. VIII.

De ACCEPTATIONE nemo est, qui dubitet, quin illa in pactis Rerum-publicarum

ac Principum primario sit consideranda, ceu in promissionibus hominum singularium. Ex quo deducitur, POLLICITATIONEM veluti promissionem imperfectam in statu libertatis firmæ obligationis vinculo destitui: quidquid hic *Grotius* de obligatione *pollicitantis* interna in contrarium molliatur *Lib. II. Cap. XI. §. 3.* Quamdiu enim non inuenitur, qui acceptet, non comprehendo, quomodo quis obstringatur ad eandem semper sententiam retinendam. Constantia, quæ flagitatur, nescio, quid sapiat Stoici: quod Franci Hispanis exprobrabant, multum de ipsorum instabilitate loquentibus, cum bellum continuandum censerent, & pacis foedus Monasterii coeptum respuerent. Sicuti enim privati in œconomicis rebus sæpius mutant animum; ita Principes ac populi in administrandam cum iudicio rempublicam incumbentes prioribus sese cogitationibus alligari vix patiuntur; atque tam diu facultatem mutandi animum retinent, quamdiu nemo ius delatum, conspirante in idem placitum consensu, acquisiuit.

§. IX.

Eadem VOTORVM, vtut licitorum ratio est, quæ hisce in terris nemo acceptat. Apud *Judeos* summus sacerdos inueniebatur, qui, quod Deo gratum acceptumque significabat, ac significare poterat. Quæ vero a summo Numine præcepta, aut *serio* com-

men-

mendata, ſine VOTO ſunt obſervanda: vt taceam, ambigi adhuc, an Maieſtas diuina ferat, vt ſecum aliquis mortalium pacificatur: de quo diſpiciant, qui poſſunt, & cauſas habent diſpiciendi. Si qui Principes vota ſoluerunt Deo, quid? quod ſanctis nuncupata, ceu PHILIPPVS II. templum Laurentio ſacrum in Hiſpania exſtruxit, quia fanum eiſdem in obſidione S. Quintini ſubruit, eorum tribuendum *religioni* eſt, cui hac parte melius obſecundant, quam CAESAR, qui Joui Capitolino æs ſubiecit clanculum pro auro, cauillatus, Jouem non tam indigere rutilante metallo, quam ſeſe, qui ære alieno aliisque neceſſitatibus valide foret preſſus: quo mentem profanam perſpicue detexiſſe creditur. Sed conſtat de cetero, neceſſaria *raro*, quæ fieri nequeunt, *frustra*, quæ poſſunt, plerumque *inutiliter*, aut *temere* voueri: vouentesque interea ignorare, placeant ne Deo votis promiſſa? aut vane ſæpius cogitare eoſdem, placere iſta, quæ maximam partem ſunt inepta, ſupernacua, temeraria, immo quandoque *ſceleſta*. Quorum inanitatem ſi quis reſciſcat, merito ab eorum implemento abſtinet, eique perperam vitio veritur, quod voto non ſtet. Saltem eam in rem nullius indulgentia ac remiſſione indiget, ſed ſine crimine ab huiusmodi vinculo ſe ipſum liberat. Quali cognitione ſi polluiſſet CASIMIRVS, Poloniae Dux, monaſticæ

nasticæ vitæ simul-atque castitatis voto repudium mittens, non sane habuisset Romanus sacerdos, nec quisquam alius, quod ipsi exprobrasset. At enim intererat quoque Pontificis, ne votorum firmitas labasceret, ut qui iterum votis exsoluere Reges potest; idque is sine insigni emolumento vix præstat. Ac constat sane, ipsum RVDOLPHVM Habspurgicum Romaniam & Boloniam in ius Papæ transcripsisse, ne expeditionem bellicam in terram sanctam suscipere cogeretur, cui rei perficiendæ is sese *voto* obstrinxerat solenni, a quo eum penitus immunem pronuntiabat NICOLAUS IV. Pontifex.

§. X.

Quæ porro de *acceptatione* inter gentes occurrunt species dubiæ, non tam ad quæstiones iuris, quam facti pertinent, nempe, an sit reuera acceptatum? E quarum numero vix putem eximendum intricatum thema, quomodo quis *acceptandi* libertatem alteri detulerit: VTRVM, *volo obligari, si acceptauerit*, AN, *si acceptatum intellexero*? Et patet, quæri, quid sit in dubio statuendum? *Thomasius*, Vir clarissimus, in *not. ad Huberum de iure ciuitatis L. II. sect. VI. c. III. §. 9.* reciprocum ius dat promittenti & acceptanti, existimans, promissionem non conualescere, nisi acceptans illam cognoscat; igitur & promittentem omnino debere recognoscere, acceptationem similiter esse factam:

tam : de quo quamdiu non constaret, ius esse promittenti mutandi animum. *Barbeyracius* contra in notis ad *Grotium* 412. opinatur, promittentem simpliciter ius acceptandi obtulisse, adeoque nec mutationi locum fore, sed expectandum potius, donec reapse approbet, qui cum ei res est. In quo certe abluere a via videtur. Est enim facti, quid senserit promittens, & an seueram hanc sibi legem dixerit? Nulla hic iuris quaestio occurrit, quæ absolute possit decidi; atque ex consequenti petitio principii est, an variare promittens nequeat? Neque enim irreuocabile ius transfertur prius, quam facta, transacta sunt omnia. Sed nondum acceptauit alter : adhuc aliquid perficiendum restat igitur. Ab imperfecto pacto licet deficere. Quod in primis urgebat sæpe nominatus FERDINANDVS ARRAGONIVS, cum non staret promissis, interuentu PHILIPPI AVSTRIACI, generis sui, de cedendo regno Neapolitano LVDOVICO XII. Galliarum Regi significatis. Causabatur enim, nondum innotuisse sibi, an acceptasset delatas condiciones Rex Gallus? mutatamque interea scenam, postquam Nemorensem Gallici exercitus præfectum bis acie vicit GONSALVVS Dux magnus. Rescuerit ne vero FERDINANDVS, quid factum & acceptatum, quid non? aliud est *ζήτημα*.

§. XI.

§. XI.

Sicuti vero superuacaneum foret, de iis copiosius hoc loco disserere, quos natura prohibet pacisci; ita dispiciendum utique, an exceptio minoris ætatis liberas inter personas locum inueniat? Obduxit eam EDVARDVS III. Angliæ Rex PHILIPPO VALESIO, quum iuri suo renunciassè argueretur ipso facto, inuestituram accipiens a *Valesio*. Sed bene a *Grotio* observatum, iudicii maturitatem spectari, talemque statum, in quo intelligunt, quid actum, non autem annos abscisse, quos humana iura definiunt. Si quod ætatis momentum ex more regni definitum, quemadmodum in Gallia, Lusitania, Suecia, in quorum primis annus XIV. in altero XVIII. regnandi copia successoribus est facta, illud sane respiciendum a paciscentibus erit. Germaniæ Principes lege civili viuunt, nisi priuilegium habeant.

§. XII.

Sed finge vero, legitimos adesse TUTORES, qui regnum, vel principatum administrant, tanto minor erit dubitatio, gesta, sub obtentu ætatis nondum perfectæ, reuocari minime posse. Constat enim, inter omnes, unicuique coetui, adeoque & civili firmiter se obligandi ius esse, tum per se, tum per alium, cuius gesta se probaturum vel *expressè*, vel tacite spondet.

§. XIII.

§. XIII.

Vnde absurda conclusio est, pupillorum ac minorum beneficia REBUS PVBLICIS competere, si qua pactio in læsionem suam redundet. Quod principes Romani ciuitatibus & municipiis indulgere ius singulare, ex rationis principiis cogentibus frustra applicatis ad ciuitates summa potestate pollentes.

§. XIV.

De ERRORE grauior hac parte & difficilius disceptatio videtur. Etsi enim verum est, errorem, quando confodit & adtingit consensum, nec nostra intercurrit malitia, aut negligentia, actus reddere ipso iure nullos; tamen cum sit sæpe obscurissimum, an denitari potuerit error, aliudque intenderit promittens, vel acceptans? atque hic probationes ferme deficient, nec iurisiurandi delatio, aut præstatio, nec testium productio inter liberas gentes vsui esse queat, hinc regulæ, quas alioquin sequimur, generales, nihil ferme in applicatione ad causas dubias decidendas vtilitatis præstabunt, quia litteræ *potissimum* & verba spectantur. Nota est disputatio inter Suecos & Brandenburgicos de verbis instrumenti Pacis Westphalicæ, *cum terris adiacentibus*, quæ Sueci ratione finium *Pomeraniæ* regundorum in suum emolumentum interpretabantur, Brandenburgicis aliter a se intellecta arguentibus, quam ferebat *Saluius* orator Suecicus. Etiam provocabatur

126 C. XII. *De effectu pactorum*

tur ad protocolla & primas tractantium tabulas; quin testimonia producebantur, vtut perperam, ceu *Puffendorfus* Lib. III. de *R. G. Friderici Wilhelmi* §. 42. seq. copiose actitata recenset. Nihil hic lucis adfunde-
bant rationes vagæ, quis clarius debuerit loqui? parte vna in alteram obscuritatis at-
que erroris culpam transferente.

v. *Grot.* de I. B. & P. Lib. II. c. 12. §. 12.

§. XV.

Quanquam vero **DOLVS** clarius in sensus incurrit; est tamen & ille facti, neque inter gentes præsumitur, sed probandus omnino. Vnde rursus generalia de dolo obseruata parum operabuntur; nisi notissimus sit. Notissimus autem fiet, si foederis & pactorum tabulis non respondeant præstita, ac data; indeque malitia pelluceat, præcesserit, an interuenerit, erroremque a parte læsi efficacem genuerit. Cumque fraudis infinitæ obseruentur species atque exempla, hinc iis adducendis merito supersedemus.

§. XVI.

De **METV** ambigue quidem nonnulli respondent, in hoc tamen *θεωρητικῶς* ad vnum fere consentiunt omnes, firma esse pacis foedera, etsi ad illa ineunda metu quis sit compulsus. Neque enim hic metus **INIUSTVS** occurrit, vt pote in quem reciproco consensu certantes conspirant; hinc *metus* adhibitus iniustus nequit esse. Quare mirandum vtique,

FRAN-

FRANCISCVM I. de metu ſibi iniecto tot inania eieciſſe verba, cum a *Madritiano* pacto reſiliret. Nemo enim facile ſine *coactione* ſatisfacit aduerſario : vt alia taceam.

§. XVII.

Sed fac, *Principem* non hoſtem alteri neceſſitatem iniicere, tum aliud erit dicendum; recteque *Petrus Bælius* redarguit quosdam ſcriptores Gallos, FRANCISCI inſignem probitatem iactanter extollentes, quod is CAROLVM V. breuiori itinere per Galliam Gandauum contendentem non detinuiſſet captiuum. Neque enim id potuit ſalua iuſtitia atque honeſtate facere; ac, ſi feciſſet, metus hic certe promiſſiones a CAROLO initas ipſo iure ſufflaminaiſſet: nec, ob coniunctum dolum, ſtabiles iſtæ vlllo momento manſiſſent. Quod & fortiffimus *Hunniades* reſpondit *Bosniæ* Deſpotæ nefarie magnam pecuniæ ſummam ab eo, poſt Varnenſem cladem, eius regionem tranſeunte, extorquenti, ceu reſert *Bonſinius* cum *Thurozio* ſcriptore Hungaro. Nec perfidiæ accuſatur recte eiudem *Hunniadis* filius *Mathias*, *Georgio* *Bohemio* ſolutionem L. aureorum millium ſine circumſiſtione negans. Iniuſte namque in carcere *Podiebradius* id auri pondus a *Coruino* ſtipulatus eſt, cum inter ancipitia verſaretur, & ad regnum Hungariæ vocatus timeret, ne, ſi non promitteret, detineretur diutius ac ſpe adipiſcendæ regiæ dignitatis excideret. Meren-

rentur inspici litteræ horum Regum, quas CZECHORODIVS in *Marte Morauico* publici iuris fecit: in quibus argumenta videas exposita vtrinque.

§. XVIII.

Ac multo minus *Domino* vitio vertendum, si quod SVBIECTIS per vim metumque promisit, fervare renuat. Neque enim illorum est, poscere superbe, minitendo, ac terrefaciendo, sed supplicare. De MARIA Scotorum Regina eam in rem disserui in dissertatione: *de efficientia metus* cap. II. §. 33. addendumque hoc loco civium *Brugensium* audax facinus MAXIMILIANO I. omnia mala ostentantium, de quo Austriaci & Burgundici scriptores late: indubiumque habendum, irrita vniuersa fuisse, quæ Rex Romanorum perduellibus promiserat.

§. XIX.

Neque enim contra ius naturæ & fidem bonam induci obligatio potest. Quod pariter fieret, si quæ TVRPITER pollicitæ sunt gentes, inuiolabili ratione forent obseruanda. Vnde noua exceptio sic paciscentibus supeditatur *de turpi causa*. Finge igitur foedus inicum de præstandis contra quoslibet auxiliis; ac claret, non obligari promittentem, ut iis opprimatur innocens, aut contra Dominum suum ac Cæsarem copiarum submissæ in aciem educantur. Potius hic semper excipitur in vetustis monumentis, aut exceptus creditur.

§. XX.

§. XX.

TVRPE vero hoc loco appellatur, quod legibus non solum diuinis, sed & mori bono pactisque contrarium est. Ita REX lege *fundamentali* adstrictus, aut regnum administrans usufructuario iure, sine ordinum consensu nihil valide spondet, quod est magni momenti; multo minus firmiter alienat. Quod argumentum solidius fuit, iudicante *J. Bodino* lib. V. de Rep. p. 931. cum FRANCISCUS I. Madritiano foederi repudium mittere cogitaret, quam quod a metu desumebat SELVA Parisiensis Senatus Praeses, *Zabarella* Cardinalis futilibus rationibus innixus. Existimabant namque Burgundi cum Galliae proceribus, non potuisse sine populi consensione Burgundiam cum Belgii insigni portione in CAROLVM AVSTRVM transcribi. Sicut & Brabantini negabant, Belgii prouincias a PHILIPPO II. sine suo consensu praescituque iure fuisse in *Albertum* Cardinalem & *Isabellam Claram Eugeniam* translatas. Quod *Grotius* additis eorum argumentis, belle recenset, *Historiarum Lib. VII. p. 324.*

§. XXI.

Eadem in DOMANIIS, seu rebus FISCO ratio est. Illae enim non *regentibus* tantum *dominis* ad dignitatem & statum suum conseruandum; verum etiam eorum *successoribus* destinatae sunt, eoque alienari ex regula minime possunt. At facti saepius quaestio oritur,

tur, an hoc istudue prædium fuerit fisci? an principes Germaniæ habeant domania?

§. XXII.

Nec minus claret, etiam PROCERES ac POPVLVM vniuersum iniussu PRINCIPIS, sine quo populus omni auctoritate destituitur, *uane* promittere. Ita Lusitanix Rex apud *Marianam de rebus Hispanicis* Lib. XXI. cap. XII. quæ Legati eius iniussu suo de relinquenda Africa polliciti erant, rescidit atque irrita pronunciauit: sicuti & in instrumento Monasteriensi *art. VIII.* legimus statutum, vt vniuersa & singula promissa, contra pacis tabulas inita, nullius momenti & vigoris existimarentur. Neque enim membro rei publicæ contraire publicis legibus queunt: fuitque hoc SOCIETATI Batauorum ORIENTALIS INDIÆ, quæ alioquin maxime potens est, iniunctum, ne a salute Belgii foederati vnquam sese abalienaret; sed omnes potius contractus & acta sua publicæ rei conuenienter accommodaret.

§. XXIII.

Ac quemadmodum inter priuatos *res aliena* inaniter promittitur; atque de ea sine illius *mandato*, quem res tangit, aut ratihabitione frustra decernitur; ita genti in rem alterius gentis nihil facultatis, aut iuris competit. Quod argumenti *Hispani* potissimum in medium posuere, cum Angli, Franci & Bataui de Monarchia Hispaniæ discerpenda
foe-

foedus icerent. Paria princeps Elector Brandenburgicus *Fridericus Wilhelmus* imperii proteribus atque ipsi Cæsari occinuit, Pomeraniam ex PLENITVDINE potestatis adimeré illi volentibus. (vid. *Puffendorfius de R. G. Frederici Wilhelmi Lib. II. §. 58. f.*) Vnde de potestatis Cæsareæ totiusque imperii plenitudine acris disceptatio. Nec dubitandum, quin, quæ *Hugo* Italiæ Rex de regno Burgundiæ trans Iuram in *Rudolphum II.* Regem Cisiuranum, origine Welfum, audaci ratione transcripsit, neglecto CAROLO CONSTANTINO, Ludouici *Bosonidis* filio, omni prorsus firmitudine fuerint destituta.

§. XXIV.

Exinde quoque colligi datur; quousque sese RENUNTIATIONES Principum porrigant. Etsi namque iurâ suâ licita ratione cedunt; non habent tamen illi vel tantillum potestatis, ut liberis factis suo successionem eripiant: siquidem illi iam in viuis existunt. Aliud foret, si renuntiatio suscepta, antequam vitæ huius lucem adspexere postremo nati. Quo circa iterum pellucet, quid de renuntiatione Mariæ Theresæ Galliarum Reginæ ac PHILIPPI V. Hispaniarum Regis, in regnum Galliarum ac comparatè Hispaniæ sit iudicandum? memoratuque dignæ sunt litteræ, quas sub nomine *Filz Moriz* circumlatas vidimus: in quibus acute disputatur, an

successio in regnum a Parentum arbitrio ultra ratione pendeat?

§. XXV.

Quod vero *magnæ Britanniae Regina* nuper pro *Sabauda* in tabulis pacis *Ultraiectinæ* partim sponndit, partim acceptavit, istud vel ob propriam *Reginæ utilitatem*, vel *mandatum*, vel *ratihabitionem Sabaudi*, vel etiam *compromissum*, firmitatem videtur accepisse. Neque enim Principes prærogatio iure præ hominibus singularibus fruuntur, ut pro aliis acceptent polliceanturque pro lubricine, quantacunque etiam potentia emineant. Sunt eorum pactiones priuatorum promissis similes.

§. XXVI.

Quibus sicuti solide obligantur; ita temere REVOCARE easdem neutiquam queunt.

§. XXVII.

Tantum exponendum, aut observandum, quid sit *reuocare*? Neque enim reuocat, qui pactiōnem implere desinit, quam alter violavit primus. Hoc expeditionis sacræ Principes apud *Wilhelmum Tyrium* opposuerunt Cæsari Constantinopolitano *Ioanni*, conquærenti, vrbes imperio Orientis subtrahi, quas promississent sibi fœderati.

§. XXVIII.

Non est item *reuocatio*, si ex post facto sine culpa mea moraliter *impossibile* reddatur pactiōnis implementum, & me fortunisque
meis

meis saluis, effectum dari nequeat. Sic nemo ab altero auxilia promissa iure expetet, qui ipse rebus & militibus suis ad propriam defensionem indiget. Qua excusatione vsi sunt *Hispani*, cum promissum militem vrgeret *Imperator* cum *Statibus* e tabulis *CAROLI V.* ratione *Belgicarum* prouinciarum itemque *Burgundiæ*. Nec desunt hac in re aliorum Principum ac Regum exempla.

§. XXIX.

Multo minus perfidiæ crimen adtribui illis poterit, qui extrema expectantes sese tandem dedunt, aut a foedere resiliunt. Inest enim omnibus eiusmodi pactionibus tacita conditio, si id sine malo extremo meo fieri queat. Sed prouidendum est, ne quis extrema se dicat expectasse, vbi vtiliores condiciones sibi, quam alteri foederato offeruntur. Quod contra *Anglos* & *Batauos*, qui a *supplexia* sine causa recesserunt, tenendum est, quos defendere cum *HVBERO de iure ciuitatis* fatagunt nonnulli a violati foederis culpa.

§. XXX.

Falsum vero prorsus est, licere per leges, vt ne seruentur illis promissa, qui *fidem aliquando* tibi, vel aliis sefellerunt, aut etiam *hereticis* & *infidelibus*, qui vel eandem nobiscum religionem non profitentur, vel in *Christianæ religionis* diuersis capitibus diuersas opiniones sectantur.

§. XXXI.

Priori casu recte arguit Hobbesius, *causam, quæ impedire non poterat, quin pacifcereris, non impedire, quin præstes, nisi novus meus appareat, ut in piratis: quod iterum monemus atque iterum.*

§. XXXII.

Posteriori casu non male *Thomæ Aquinatis* dictum vrgetur: *Ius diuinum, quod est ex gratia, non tollere ius humanum, quod est ex naturali ratione.* Tale autem ius etiam illud est, quod per pacta conventa acquiritur. Idcirco peccavit *VLADISLAVS* Rex Hungariæ, qui in itæ pacis firmitatem cum Turcis, Pontificis Romani instinctu, ex hoc capite impugnavit. Peccant quotidie Pontificii: quamvis nonnulli & in primis Cardinalis *Ofsatus* Lib. III. epist. 17. paralogismum agnouerint.

§. XXXIII.

Illud adhuc expediendum restat, quomodo *RESTITVTIO IN INTEGRVM* in statu libertatis peragatur? Et putarunt nonnulli haud temere, non dari *restitutionem*, vbi ipse actus ob deficientem consensum & ius acceptandi non competens, sit *nullus*. Sed luditur restitutionis in integrum vocabulo. Est enim illa hoc in negotio nihil aliud, quam decepti, aut inique pacifcentis declaratio, se, ob euentem *iniquitatem*, nolle amplius obstringi, præcipue, si arbitri iniustum agnos-

gnoscant pactum, aut is, qui decepisse arguitur, & arbitros & omnem iustitiæ rationem præfractæ respiciat. Quamuis tutius sit, mouere omnem lapidem, ut ipse, per quem læsio & dolus dicitur euenisse, pactiõnem agnoscat nullam, vel arbitrorum iudicio declaret irritam: tametsi rariora occurrunt huius rei exempla. Plurima vero inueniuntur, vbi læsi ipsimet proprio iudicio a pactis recessere, quæ publicis scriptis, ob dolos atque errores intercurrentes, oppugnauere, ceu inualida atque iniqua. Idque ex mero rationis, non autem Romano, aut ullo arbitrario iure deriuandum. Nam quæ Quiritibus innotescebat *restitutio in integrum*, ad nostrum institutum non pertinet, quemadmodum c. XI. §. 55. iam animaduersum. Vtimur aliquando vocabulo eodemque sermone; & res, quæ includitur illi, haud raro discrepat ab eo, quod cogitatur vulgo.

§. XXXIV.

Vt vero PACTVM in genere ratione *obligationis* VNVM est; ita etiam in statu naturæ non apparet diuersum. Quidquid hie differentię occurrit, e varia relatione est, & ad diuersa nomina reducitur.

§. XXXV.

Ita FOEDVS vocatur conuentio ciuitatum non transitoria: vtut in effectu *pactum* est.

§. XXXVI.

Et id autem vel ad ea sese porrigit, quæ

iure naturæ iam debentur, vel aliquid adiicit.
 PRIVS cum iis non absurde initur, qui latrocinia gentium non habent pro iniustis; cum aliis non est, quod magnopere desideretur.

§. XXXVII.

ALTERVM tum præstationis ac rerum, tum personarum ratione, vel est *æquale*, vel *inæquale*.

§. XXXVIII.

VTRVMQVE vel *pacis* vel *societatis*. SOCIETAS est vel *bellica*, vel *commerciorum*, in quibus quod legitime promissum & acceptatum, præstandum videtur vtrinque.

§. XXXIX.

In PERSONIS vel *pares* occurrunt, vel *subiecti*, quibus cum pacta seu foedera celebrantur.

§. XL.

Quæ cum PARIBVS ineuntur, vel *ciuitatis* nomine, vel *proprio* conualescunt.

§. XLI.

PRIORA ceteris paribus ad successores transeunt, quia populi approbatione, quem repræsentant Principes, coaluere; eoque Rex novus, etsi *electionis* iure succedit, resilire ab illis nequit. Sed sunt vero varix occasiones viæque aliæ, dissoluendi, quod placuit antecessori. Nec diu cogitandum ministris, cum animum incescit lubido, aut postulare videtur vtilitas, quomodo elabendi

di inueniant rimam, vt a promissi vinculo, interuentu alicuius glossæ, sese liberent.

§. XLII.

POSTREMA non semper stringunt successe-
fores, quia non populi, sed nomine singu-
lari sunt coagmentata; videndumque tum,
an quis *hæres* sit defuncti, nec ne?

§. XLIII.

Quæ vero cum SVBDITIS tractant pan-
guntque Imperantes, vel *iure* nituntur, vel
gratia.

§. XLIV.

VTRAQVE ex ordine sua non destituun-
tur firmitate. Neque enim in pactis & con-
tractibus, ratione obligationis, inter eos &
subiectos aliquid differentia statui debet;
certumque habendum, Principes, dum pa-
ciscuntur & promittunt, leges ferre nolle;
eoque obligatio reciproca nascitur. Vbi obli-
gatio, ibi stabilitas; quæ non, nisi vtrius-
que consensu, tolli potest.

§. XLV.

Quod aliquos Doctores in transuersum
egit, ex male intellecta notione *gratia* pro-
cessit, itemque *privilegii*. Omne enim GRA-
TIOSVM mutationi arbitrariae censent obno-
xium: quod peruersum omnino est. Nam
& gratuita libere quidem promittuntur, sed
postquam promissa, valide sunt seruanda.
PRIVILEGIA vero non ex omni latere *leges*
sunt: accedit sæpe aliquid *pacti*: quod vti-
que

que ius dat acquirendi : inprimis si cum onere id genus *privilegii* obtigit ciuibus. An vero, *publicam ob utilitatem*, subrueri queant, ad controuersiam vix pertinet : quemadmodum nec ad rem facit, quando *in poenam* privilegia tolli posse clamitant. Quæritur, an temere fieri istud possit ac sine causa legitima, hoc est, rationi non conueniente, despotica?

§. XLVI.

Nec nocet, CLAUSULAM ordinarie adiici, qua mutandi, imminuendi, ac tollendi facultatem sibi reseruant privilegia indulgentes. Consensio namque, si sit adiecta, tolli posse vniuersa & singula. Sed quid, si non sit adiecta? An latet omni in concessione gratuita intelligiturque? Et non putem. Dicitis : more hanc fere sententiam inualuisse. Aio, morem non raro videri morum ; ac ratio vero, nostra in disciplina, primas tenet, non autem mos errori innixus ac facinoribus legi aduersantibus comprobatus.

§. XLVII.

Sicuti vero in talibus *privilegiis* ad clausulam istam ; ita in omnibus Principum ac Rerum-publicarum pactationibus ad *modum* promittendi respicitur : de quo in capite antecedenti.

CAPVT XIII.

DE EFFECTV PACTORVM IN
STATV CIVITATIS.

§. I.

PRomissa, quæ sunt seruanda, consensu constare, indubium est. Sed quid sit CONSENTIRE, ciuitas amplius declarat.

§. II.

Neque enim vllus populus adeo inuenitur ferox, qui pactis & contractibus nullam inesse vim sit dicturus. At determinant sæpe Legislatores, quid ad consensum requiratur, si obligatio debeat conualescere, atque ex parte altera ius nasci. Quod nemini accidat peregrinum. Etiam apud Germanos non obstringuntur feminæ curatore destitutæ; nec minor promittit cum effectu, etsi intelligit, quid, quale, quantumue polliceatur. Ex quo consequitur, adiaci aliquid simplici consensui; quid? quod sæpe illum pforis subruunt, ne dolis aperiantur fenestra, ac, qui simplicioris & lenioris ingenii sunt, circumueniantur: aliquando vero sustineri, quod imperfectum, immo certe nullum videtur. Exempla præsto sunt in filiis familias mutuüm contrahentibus, mulieribus fideiubentibus, ciuibus ludentibus, pollicitantibus, cætera.

§. III.

§. III.

Quibus omnibus sicuti publica utilitas prætextitur; ita arbitrium, quod non est uniforme, in singulis fere ciuitatibus variat, astutia interdum cum prudentia certante, ac vanitate & inscitia cum superstitione intercurrente. Hinc *litteræ* sæpe, hinc *idioma* certum, hinc *statæ verborum formulæ*, hinc *charta* peculiaris ac signata, hinc *testes* & *adistentes*, iique *certo numero*, hinc *solennes insinuationes* & *confirmationes* Magistratum; aliaque requiruntur.

§. IV.

Saltem *Turcæ* non nisi sua se obligari lingua credunt: in quo vaniores ne sint, an astutiores? dubitatur. Alienum nempe idioma se non satis intelligere dictitant. Nec scio, an Romani antiquissimi aliter rationes subduxerint, solam Latii linguam in stipulationibus admittentes?

§. V.

Eadem forte CALLIDITAS, aut subtilitas, quam Patriciis tribuunt annales, artificiosas verborum conceptiones & legis actiones inuexit: quid? quod differentiam inter actus bonæ fidei & stricti iuris: quorum adiuncta a naturali simplicitate longissime abeunt.

§. VI.

PRVDENTIA vero in quamplurimis litteras ob meliorem probationem poposcit, ac Tutorum, Parentumq; liquidum consensus
exe-

exegit; etiam iudicialia firmamenta, causam debendi expressam, pluraque alia; de quibus dubium est, an scopum suum semper attingant, qui τὸ νέειον habent in ciuitate. Neque enim solennia lites minuunt, sed augent, quia haud raro ex facto disputatur, an solennia sint abscisse adhibita? vt ne dicam, facile aliquid a diligentissimis omitti, & ab acutissimis negligi; eoque commercia atque ciuilia negotia valde impediri.

§. VII.

SUPERSTITIO iurandorum frequentiam introduxit, ac *uotis* vim addidit; maioremque *pactionibus matrimonialibus*, quam reliquis auctoritatem conciliauit.

§. VIII.

UTILITAS fisci *pollicitationes* firmavit; quas in *anteceffum* acceptasse ciuitas fingitur: quam iuris Romani philosophiam pauci capiunt, ac repugnantia hac parte Quiritibus adfingunt. Eadem lucri spes *chartam signatam* ceu tributum excogitauit, *insinuationes* subministravit, *confirmationes* auxit: vt multa Romanorum aliorumque populorum inuenta præteream, in sequentibus de iis forte diciturus luculentius.

§. IX.

INSCITIA conuentiones dolo ac metu initas aliquamdiu stabiles fecit: quæ per se videntur nullæ; totique fere de restitutionibus in integrum doctrinæ occasionem dedit.

§. X.

• §. X.

Ac sicuti ciuitas verbum *consentiendi*, sic eadem *doli*, *metus*, *illiciti* ac turpis voces aliquando pragmatice explicat. Ita *Labeonis* *DOLI* mali definitio, quam in foro sequimur, non omnem simulationem in contractibus e vita tollit, quando *IS machinatio dicitur esse ad decipiendum alterum & fallendum in conuentionibus adhibita.*

§. XI.

Per *METVM* autem non vani hominis timor intelligitur, sed qui cadat in hominem constantem: quod fieri censetur, si mortis, si verberum, si seruitutis, si stupri, aut alterius denique mali præsentia paciscentibus obiiiciatur.

§. XII.

TURPITUDO vero sæpe ad ciuitatis morem restringitur; tum ratione *rerum*, tum ratione *actionum*. Sic *Romani* meretrici ius exigendi mercedem ob stuprum permisere. Quod sane indicio est, eos meretriciam vitam & lupanaria non repudiasse absolute, aut pro re prorsus illicita habuisse, vti recte in *obseruationibus ad ius Atticum*, existimabat *SALMASIVS*. Multa quippe in ciuitate tolerantur, quæ rigidum morum examen non sustinent. Vnde rursus pellucet, quam absone *SALMASIO* contradixerint hoc loco aduersarii, Philosophorum scita ei obiiicientes.

tes. Loquitur namque is de ciuitatis Romanæ more, & indulgentia.

§. XIII.

Iidem ROMANI in pari turpitudinis causa ius possidentis melius censuere : quod fidei sublestæ principium Cl. Titius appellat. Cuius rei argumentum quamuis in nostris quoque foris repetant, & propriæ turpitudinis allegationem restitutioni faciendæ refragari adiiciant, vel denique turpiter acceptum datumque fisco mancipient, non sic tamen isti rationes rite subducunt. *Nam primo casu, inquit laudatus Titius, utique valde iniquum est, quod accipiens ex sua improbitate lucrum consequatur, secundo vero incongruum est, quod solus dans, non etiam accipiens puniatur. Vtroque casu illud parum æquum censeretur, quod dans sæpe grauiori pœna coerceatur, quam meritis erat.* Addo ego, propriæ turpitudinis allegationem apud Romanos aliquam forte speciem opinionum inueteratæ conciliasse, ut qui in foro publico pro Prætoris tribunali disceptabant; nec per propriam confessionem populo ridendi copiam exhibere volebant: neuiquam vero apud nos aliquid esse effecturam, quandoquidem in iudiciis nostris secretis propriæ turpitudinis allegationes obseruantur fere innumeræ; nec tamen acta propterea censentur rata. *Barbeyracius* nouum argumentum excogitauit, quare turpiter sic promissa & data infirma sint habenda. Neque

144 C. XIII. *De effectu pactorum*

que enim libidinis oestro percitos consulto animo, inquit, promittere, sed furiosis videri similes, aut mente captis. Quæ ratio sicuti longius est petita; ita illa prorsus non indigemus, sed eorum potius opinationibus adfociamus, qui libidinosos, dum cupiditatibus suis indulgent, nihil percipere voluptatis dicuntur. Vix enim persuadebitur acutioribus, dolorem illos confundere cum iucundo. Id verum hac in sententia, bona sua sic profundentes non ab omni parte bene perpendere, quæ sibi in futurum vere sunt utilia, quæque honesta. Sed intelligunt tamen iidem, quid faciant in præsentia, cuius amores sectentur, quid dent, cui, quare? nec ambigo, quin eius rei luculentam concinnare historiam possent.

§. XIV.

De REBUS & FACTIS ALIENIS alia non occurrunt in statu imperii, quam quæ *Cap. XI. §. LI. & LII.* sunt adducta.

§. XV.

An vero quod TERTIO promitti curavi, is acceptare sine noua stipulatione possit? apud Romanos quærebatur; qui vno actu solennia contractuum, non autem carptim, & per interstitia absoluenda decreuere. In disciplina rationis nemo repetitionem totius promissionis necessariam putabit vnquam.

§. XVI.

Circa FACTA PROPRIA ac iuda, eorumque

que præstationes plerique Doctores in veterum Jurisconsultorum sensum vix penetrant. Neque enim verum est, libertatem relinquere promittenti, facere ne, quod promissit, an liberare sese a facta promisso velit? præstando, quod interest. Pendet id ab arbitrio accipientis, non promittentis; eoque expectari omnia iudex poterit, vt contumaciam perfidi hominis frangat. Quod si feri nequeat, tempus erit demum, confugere ad id, quod interest.

§. XVII.

Sunt enim vel implenda promissa, vel adducendæ causæ cogentes, quamobrem impleri nequeant, aut ab obligationis vinculo aliquis cupiat exsolui

§. XVIII.

De PRÆTORIIS in integrum restitutionibus earumque fundamento ad ff. plenius differui: quæ neque censeo repetenda, neque hoc loco, quæ in illis multa *artificialia* occurrunt, reputo necessaria.

§. XIX.

Quæ in RENUNTIATIONIBUS sæpe adhibentur solennia, rursus ad arbitraria pertinent, neque hac in disciplina vberius exponi debent: fundamentum *interpretationis* vero ex facto atque proposito agentium desumendum est: nihilque nunc præcipiendum amplius.

CAPVT XIV.

DE NON LÆDENDIS ET TVR-
BANDIS ALIIS PER SERMO-
NEM IN GENERE.

§. I.

HActenus primariæ, quæ ex principio primo nostræ disciplinæ fluunt, regulæ expositæ sunt, ne pax externa ante pactum lædatur, ne quis etiam post pactum turbetur. Nunc de SERMONE omnium læsionum communi veluti instrumento agendum. Eo immodesti sumus, sumus etiam iniusti, cui accedit, quod ordinariæ pacta sermone perficiantur.

§. II.

At fateor, multa a naturalis iuris Doctõribus hic inspergi, quæ videntur ἀλλότρια. Quam enim varia de origine sermonis tradant, quam inaniter de consensu in sermonem differant, quam temere e natura sermonis difficiles decidere quæstiones fatagant, nemo est, qui ignoret.

§. III.

Nos breuiter SERMONEM ita dirigendum pronuntiamus, *ne eo vel lædantur alii, vel decipiantur; atque sic pax externa rumpatur.*

§. IV.

§. IV.

Quod axioma per se clarum est, quantumvis ignoretur, quomodo sermo sit ortus, aut ex vna lingua, eaque connata ceteræ permanuerint omnes.

§. V.

Vnde, quæ *Puffendorfius* aliique hoc loco differunt, consulto omittimus: etsi in hoc falsi sunt plerique, quod peculiarem de vocabulis eodem significato adhibendis conventionem somniant.

§. VI.

Id verum est, eum, qui sermocinari vult, velle ordinarie, ut intelligatur: alias enim consultius foret, ut ne loqueretur. SERMONEM autem nemo sanæ mentis cum sono, boatu, mugitu confundet. Vnde definitionem omittimus.

§. VII.

Qui intelligi ab aliis cupit, signa seligit.

§. VIII.

SIGNA ordinaria verba sunt, quæ aliis quoque esse debent nota.

§. IX.

Vnde consequitur, ut in familiari vitæ vsu eadem, quam alii sectantur, connexio sit tenenda. Quid enim *doctis*, atque *artificibus* inter se liceat, iam non quæritur.

§. X.

At inde tamen nequiquam elicitur, ut, quæ intra præcordia sedet, sententia semper

fit enuntianda. Sæpe namque usu venit, vt vel nobismet ipsis, vel aliis noxium fit, effutire, quæ animo seruamus recondita. Quare nouum obligationis fundamentum de dicenda veritate circumspiciendum est.

§. XI.

Et nimium vero euagari videntur, qui cum *S. Augustino* vnicuique indistincte ius esse intelligendi & diiudicandi veritatem adfirmant. Vt enim hanc rationem cateruatum sequuntur auctores; non est tamen eius connexio ita clara, vt illam adoptare liceat tuto.

§. XII.

Etsi vero *Placetus* Gallus tacitum cum eo, cui loquimur, pactum iniri existimat, nos dicturos veritatem; timeo tamen, ne eiusmodi pactum rationabili coniectura elici atque clarum reddi nequeat. Id præsumitur, locuturos nos ratione intelligibili.

§. XIII.

Vlricus Huberus equidem ad ordinationem diuinam prouocat, & quoad intelligi potest, veritatis enuntiationem sanctissimum institutum vocat: in quo vix decipitur; tametsi non probat, *veritatem*, hoc est, *quid cogitem* cognoscamque, semper esse aperiendum.

§. XIV.

Ergo magis est, vt dicamus, DEI institutum esse, vt ne noceamus nobis aliisque
ser-

sermone nostro, sed potius profimus, qui veritatem percipiendi ius clare queunt ostendere.

§. XV.

Sed *ius* vero habent mortales omnes, & comparate *obligationem* connatam, ne quis calumniis proscindatur & proscindat, turpiterq; prodatur & prodatur, aut mendaci sermone damnum faciat noceatque, aut nefario silentio innocentes, vel quibus deuinctus est, pessundet, aut pessundet ipsemet.

§. XVI.

Multo minus fas erit, *ius* alteri permittere & promittere, *quæstumque* fallaciter euertere. Potius sincere agat, qui promittit, fideliterque exequatur, quod affirmat vel negat.

§. XVII.

Qui secus facit, pacem non quærit, sed eam perspicue conuellit.

§. XVIII.

Quare *prima* regula est: LOQVERE, cum innocenti imminet periculum, verum, aut etiam falsum.

§. XIX.

FALSILOQVIVM non est mendacium, quippe quod semper cum detrimento proximi insontis coniunctum est.

§. XX.

Quis autem ægrotis, infantibus, iratis, garrulis, dolosis verum semper relegendum

censebit? Non iis ius est, quia nec læduntur, nec turbantur: non etiam obligatio in altero, quia vel sibi ipsi alioquin, vel aliis noceret.

§. XXI.

LOQVERE porro verum, quando vel expresse, vel tacite promittis, te dicturum; & sile denique, cum silentium pronitisti, vel istud bene merentibus, innoxiusque prodest, aut, nisi liceat silere, *finge falsum*.

XXII.

Vnde concluditur, FALSILQVIVM aliquando esse *præceptum*, aliquando *licitum*; ac silentium interdum iuberi, interdum *prohiberi*, interdum *indifferens* esse.

§. XXIII.

Quod de verbis dictum, ad gestus & facta, quibus animi nostri sensa aliquando patent, non immerito accommodatur. Hinc *simulatio* & *dissimulatio* modo præcepta, modo prohibita, modo licita erit.

§. XXIV.

SIMVLARE autem significat factio positivo, DISSIMVLARE factio omissionis aliud præferre, quam cogitatur. Prius fictioni, seu falsiloquio, aut etiam mendacio simile est, posterius reticentiæ veri licitiæ, aut silentio prohibito.

§. XXV.

Ex quo claret, quid de differentia *doli* boni *malique* præceperint veteres, quæ distinctio e *porticu* in scholas Iurisperitorum irrepsit.

§. XXVI.

§. XXVI.

Ceterum *parabola*, *locutiones tropicae termini* metaphysici, *fabula*, *ioci* neque falsiloquium erunt, neque mendacium, quia non asserunt *falsum*, aut ordinarie nocent; sed vel figuratis, vel noue atque ingeniose excogitatis, verbis verum sapissime tradunt.

§. XXVII.

Æquiuationes autem & reseruationes, vt aiunt, mentales, non omnes erunt illicitæ, quia datur falsiloquium præceptum & licitum, & *reticentia* præcepta & licita.

§. XXVIII.

Qui contra eunt, falsiloquium pro mendacio (*) habent; ac deinde, quia opinio non cohæret, nec verum semper dici posse animaduertunt, verborum & locutionum multarum interpretationes excogitant, vt, qui quid affirmat, id ipsum negare, qui negat, affirmare videatur.

* Hinc omnes, quæ inter dissentientes vigent, tra-
goediæ & disputationes vanæ. *Augustinus* *Priscillianistarum* occasione, periuriis & mendaciis operam dantium, disputandi feruore in libro de *Mendacio* aduersus *Consensium* longius, quam par erat, est abreptus. Sæpe enim res fert, vt nequeamus ex mente alterius respondere, nec sine circumitione enunciare verum, nisi quidem nos ipsos aliosque velimus in perniciem præcipitare. Atque hæc ratio est, quare *figendum* nonnunquam, aut *æquiuationibus* vtendum: quibus *Iesuitæ* abusus indulgent sane nimium: quorum doctrinis excitatus **LVDQVICVS MONTALTIUS** in:

epist. provincialibus epist. IX. summæ eos merito impietatis coarguit. Sed sunt tamen nec isti ab omni labe immunes, qui propter *voces* aliis insultant, iisque, qui *falsiloquium* admittunt, adfingere non erubescunt, eos Diis hominibusque iniusta probare mendacia: ipsi mendaces & simul stolidi, dum se meliores ceteris existimant, qui cum ipsis in re consentiunt plane. Vnde semper laudavi reuerendum Theologum J. F. Buddeum, qui in *Theologia morali* p. 746. seq. hac de re sincere est philosophatus, eiusque prouidenti hac parte sermoni prorsus subscribo: addens, ineptos merito existimari, qui falsum se non loqui credunt, dum pecuniam a se mutuam petenti respondent, NON HABLO, scilicet non pro petente, sed pro se aliisque: quorum nœnias acute detexit GROTIUS de I. B. & P. Lib. III. cap. I. §. 17. n. 3. seq. opinatus, rectius facturos, & sapientius, si *falsiloquium* in aliquibus casibus tolerarent, quam si a sensu communi abhorrentes interpretationes excogitarent, tantum ne falsum pronunciaſſe dicantur, quod illi pro mendacio venditant aburdissime, omnibus definitionibus posthabitis.

§. XXIX.

Id indubium, omne *mendacium* esse quidem *falsiloquium*, non autem *contra*.

§. XXX.

Nam quanquam is, qui mentitur, falsum dicit; tamen aliquid amplius perpetrat, ob quod pacem turbare dicitur externam.

§. XXXI.

Vnde haud temere supra obseruatum est, MENDACII naturam non in discrepantia sermonis cum cogitatis; sed in eo potius consistere

fistere, quod sermone nostro lædatur ius proximi connatum, vel acquisitum.

§. XXXII.

Quo admissio non erit iam necessarium, antiquam & centies coctam apponere *Augustini* distinctionem, qua mendacium vel *iosum*, vel *officiosum*, vel *perniciosum* dicitur.

§. XXXIII.

Neque enim sermo falsus quicumque, imprimis si non sit nocius, mendacium est: ut qui sine graui causa fabulosa, atque a veritate aliena eructat, VANVS merito appellatur, & imprudens aut etiam pro re nata INIVSTVS. Nam qui ludificare alios fictis sermonibus cogitat, eos contemnit, &, quantum in se est, illorum famam ludibrio exponit.

§. XXXIV.

Quæ in contrarium adferuntur, perparum, immo nihil rationis continent. Nam, quando *Zieglerus* multique cum eo vrgent, DEVM non loqui falsum, quem homines vsquequaque imitari debeant, aerem profecto verberant. Quis enim a supremo Numine ad homines sine distinctione argumentum ducet? DEVS non ambulat per prata, per forum, non emit, non vendit, non locat, non conducit, ergo etiam homines neutrum faciant? Commiseratione eius generis argumentationes dignæ sunt, quas per ambages

bages confutat ipse *Huberus*. Id addendum, Deo nihil impendere periculi; cum vicissim homines in eam sæpe necessitatem ab inimicis coniciantur, ut salutis conseruandæ medium sit, reiicere veritatem & dicere falsum. Pulchra sunt, quæ hanc in rem leguntur apud *NOODTIVM de forma emendandi doli mali*.

§. XXXV.

Etiam nullius roboris *Danielis Whitby*, Britanni, in *Ethica Christiana* exceptio videtur, non licere propter vtilitatem tum nostram, tum alienam PECCARE. Probet enim prius, falsum loqui semper esse peccare, quod nunquam fiet; nisi quidem petitionem principii pro probatione accipias, quando omne *falsiloquium* appellat mendacium.

§. XXXVI.

Ex quo conficitur, totam hac de re litem in *λογομαχίαν* tandem desinere, quod laudatissimus *Buddeus*, *Hochstetterus*, *Werenfelsius*, alique tandem Theologi clarissimi, agnoscunt, agnoscentque, si rem plenius considerent, nec affectu abrepti excutire, quam videre malint.

CAPVT.

C A P V T X V.

DE NON LÆDENDIS ET TVRBAN-
DIS ALIIS PER SERMONEM
IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

V Ti in libertate viventibus non licet lædere & turbare *alios*; ita iisdem non est permiffum, vt *mentiantur*, & fic lædant turbentque non merentes.

§. II.

Sed licet vero iisdem sæpius fingere & diffeminare falsum, simulare, diffimulare, quia in hoc statu *maior diffidentia* subest, maius periculum. Vnde certo modo verum apparet, *nescire eum regnare, qui nescit diffimulare.*

§. III.

Nam quæ inter Principes regnat amicitia, aut amicitia non est, aut debilis valde laxaque cohærens.

§. IV.

Ex quo fit, vt *difficilius* rebuspublicis ac principibus *credatur*, quam hominibus singularibus & priuatis sub imperio viuentibus; difficilium item potentibus, quam infirmis: quod Gal'orum atque Hispanorum mutæ querelæ illustrent plus satis.

§. V.

§. V.

At nec tamen licet in statu naturæ pacato degentibus *calumnias* disseminare de sui æqualibus, propter decreta *cap. V.* occurrentia.

§. VI.

Non licet *fictis sermonibus* INCITARE ad bellum externos, non etiam eius, qui nobiscum in pace viuit, potestati subiectos. Quod postremum *Maria Scotica Elisabetha Angliæ Reginæ, & Henricus IV. Galliæ Rex Philippo II. Hispano* exprobrauit, quemadmodum *Carolus Burgundus Ludouico XI. primum, & Ludouico Sfortiæ Principes Italiæ* omnes, ac Galli inprimis.

§. VII.

Sed licet verò ARCANA, quæ vocant, imperii celare, vbi talia (*) sunt: licet libros ac monumenta antiqua itemq; inuenta regioni nostræ propria, petentibus denegare. Hinc in multis ciuitatibus ac regnis nefas est, docere ius publicum: hinc *Britanni in Carolum II. Regem* hodiernum inuehuntur, quod *artis nauticæ peritiâ* Gallis vulgauit: hinc *Turcis* vitio verti nequit, quod magno *Hetruriæ Duci* integrum *Liuii* codicem poscenti abnuerant; opinantibus, inueniri in eo sibi admodum noxia, quamuis stulte: vt *Venetos* taceam, apud quos nulli Legatorum permissum est, cum patricio sine testibus colloqui, aut publicis de rebus differere.

(*) Notum quippe est ex actis pacis *Westphalicæ*,
in?

intercessisse *Traumansdorfium*, ne Cæsaris referuata summa aliquid detrimenti caperent, cum principibus atque imperii statibus permitterentur plura, quam olim habuisse videbantur, iura, in regimine communi simul exercenda & administranda. Quorum referuatorum indicem sicuti a *Traumansdorfio* poscebant Legati Sueciæ & Galliæ; ita præter opinionem acceperere responsi loco, imperii arcana non videri vulganda. Sed credebant quærentes, nihil in imperio arcani superesse, quod non omnibus posset innotescere. Igitur existimabatur merito, *Traumansdorfium* noluisse referuata Imperatoris subiicere publicæ disceptationi; ideoque arcanorum involucro illa obtexisse.

§. VIII.

¶ Licet porro HOSTEM STRATAGEMATE decipere, ei fictis sermonibus illudere, turbas, falso disseminato rumore, immittere, inimicos extra & intra Reipublicæ, cui præest, viscera fuscitare, quia vitam & opes & honorem ei eripere fas est. Quo argumento *Mazarinus* inprimis se defendebat, quum *Hispani* mendacem & impostorem appellarent, quod *Cromwelli* ablegatum *Philippi IV.* iussu Madriti occisum publicasset. Nec obest, minime fas esse, incitare aliquem ad facinus, quod efficere incitato ob legem non licet. Neque enim quisquam inducet animum, hostem suum dignum esse, qui habeat fideles subiectos; potius mereri eum statuent, ut ab omnibus destituatur, & ad partes suas transeant recedentes a Domini prioris obsequio, ceu

ceu monitum supra cap. X. §. 43. Ac recedentes vero iure id facere; nec parendum Regi, vel Principi tam iniusto. Aliter, pergent, in bello rem geri, aliter in pace. Quod scelus in otio, id virtutem videri, belli formidine circumstrepente, aut vitæ periculo imminente. Vnde mirum, torfisse se Theologos Philosophosque in Dauidis actis vel defendendis, vel excusandis, vel incusandis hac parte. Saltem concoquere vix possum, CALOVIVM Dauidem peccati postulasse *dementia* simulantem, cum versaretur in ciuitate *Achis*.

§. IX.

Quin licet itidem RECTORI CIVITATIS propter commune, vel singulare bonum falsum dicere, aut aliud, *Salomonis & Constantii Chlorigi* (de quo *Hertius ad Puffend. Lib. IV. c. I. n. 17.*) exemplo, simulare; licet *languenti populo fictis gaudiis* stimulos addere; licet etiam subiectis *nouarum rerum* immodice *cupidis* fabulas narrare. Nec reprehendus foret *Papirius*, *Juuenis astutus*, si alii, quam matri, curiose filium roganti, quid in senatu decreuissent, tam fabulosa insinuasset. Qui enim celare potest veritatem eos, qui nullum ius habent illam cognoscendi, iste quoque fingere pro re nata non nihil potest, vt desinant quærere & expiscari, quod sine periculo queunt ignorare. vid. *Grot. Lib. III. c. I. §. 15.*

§. X.

§. X.

E contrario prohibitum est, hosti ad PACEM REDIRE volenti verba dare. *Grotius* inter sermonem asserentem, qui publico hosti noceat, & promittentem haud male distinguit. Nam ex promissione ius speciale ac nouum ei, cui fit promissio, confertur: idque inter hostes quoque, nulla *hostilitatis* exceptione valente, locum habet. Quod non tantum ad promissa expressa, verum etiam tacita, vt in colloquii postulatione, merito extenditur. Vnde excusari vix poterit *Mazarinus*, in litteris ad *Tellierum* scriptis aperte fassus, se *Ludouicum Haraeum*, Hispaniæ administrum, nil tale suspicantem, *decepturum ingeniosissime*. Decipere quidem hostem licet, non autem ab hostili statu redeuntem. Sed moras tamen necere, instare, simulare ac dissimulare vtique permittitur Legatis, dum tractant, & cum inimicis redeuntibus in gratiam pacis negotia in ordinem cogunt.

C A P V T X V I.

DE NON LÆDENDIS ET TVRBANDIS ALIIS PER SERMONEM IN STATV CIVITATIS.

§. I.

Mentiri cui non minus prohibitum est, quam homini in libertate viuenti.

§. II.

§. II.

Tantum obseruandum, Reipublicæ rectores amplius & copiosius declarare, quid sit mentiri, & quis itidem ius habeat percipiendi veritatem, atque exigendi, quod est verbis enuntiatum promissumque: ita tamen, vt hac parte communem coniunctionem humani generis, vel ciuium perpetuo habere ante oculos debeant.

§. III.

Sic non habetur pro mendaci, qui, quod *promisit*, non seruat ei, cuius ius *iudicio ciuitatis* est sublatum. Verba priuatorum, & eorum asseuerationes ac promissiones voluntati imperantium sunt subiectæ.

§. IV.

Ex eadem ratione non mentitur *MVLIER*, quæ fideiubet, & postea *senatusconsulti Velleiani* exceptionem creditori obiicit, aut *curatoris* absentis. Quæ enim plene consentire & intellectu perfecto gaudere negatur, mendacii tam absolute argui non potest, perinde ac minor.

§. V.

Potius is fraudem intendere animo præsumitur, qui cum eiusmodi personis, modo legibus præscripto, non contrahit.

§. VI:

Vnde non penetrant *Jurisconsulti*, qui *Senatusconsulta* & legis *actionem iure competent-*

petentem *ipso iure* tollere non potuisse tradunt. Potuissent utique, si placuisset.

§. VII.

Aliud merito statuitur, si quis *priuilegio* suo ad infirmos circumueniendos abutatur, aut homines etiam prudentes, qui statum loquentis ex facto bona fide ignorant, captiose fallat. Inde recte *filiofamilias*, *minor*, pupillo, pubertati proximo, socio; qui se maiores, adolescentes, patres familias, non socios simulant; aut etiam feminis, quæ de re ac statu suo bene fuerunt informatæ, iuris beneficia negantur: *malitia* quippe non solum ætatem, verum etiam mentis quemcunque defectum supplet.

§. VIII.

Multo minus mentiri videtur, qui, cum sine addito *fideiussisset*, exceptionem *excussionis* & *diuisionis* legē permissam opponit; quæ in fideiussione, secundum Romanorum constitutiones, opponuntur.

§. IX.

Quemadmodum nec mendacii reus est, qui *merces* suas generatim laudat, ut vendat carius; aut etiam alienas deprimat, quo emat vilius, aut denique, sine fraude, diuersimodum ab eo, quod sentit, simulat dissimulatque. Neque enim, uti infra differemus, rebus pretia insunt. Ab opinione & voluntate contrahentium hic omnia dependent, ut recte arguit illustris *Thomasius* in dissertatione

L

pere-

pererudita de æquitate cerebrina l. 2. Cod. de rescind. vendit. cap. II. §. XV. seq.

§. X.

At falsus omnino & mendax habetur, qui, *quod debet indicare*, læsi damno, RETICET & inficiatur, aut cum de re eiusque qualitatibus *speciatim* quæritur, *iactanter* respondet, aut *ambigue* ex proposito loquitur.

Illustratur de reticentia egregius Ciceronis locus lib. III. de officiis cap. 16.

§. XI.

Dico ex proposito. Nam qui in ambiguitatem, quæ sæpe deitari non potest, incidit, nec doli, nec perfidiæ accusari potest. Ambiguitates vero omnibus in linguis, quæ sunt cognitæ, occurrunt: quod iam *Tullius* agnuit.

§. XII.

Pari argumento, alieno arbitrio subiectis censeretur debet permissum, reticere verum, aut fingere falsum, idque Imperantibus dicere, aut dissimulare & simulare, si legi diuinæ contraria præcipiant, aut generis humani vtilitates peruertere contendant. Voluntas enim diuina omnem voluntatem & imperium humanum antecedit. Ex quo capite obstetrices Ægyptiacas defendimus.

§. XIII.

In ceteris CIVES, cum vrgentur, & ab iis postulatur, *testimonium veritati perhibeant*,
ne-

neceſſe eſt, partim ex obligatione generali, partim ſpeciali. Quin nec SILERE poſſunt, ubi rei publicæ ſalus id expoſcit : de quo ſilentio flagitioſo plura in diſſert. *ad legem maieſtatis* ſcripſimus : idque ſane ſubtile nefas non eſt, ceti ludit *Grotius* in *carmine*, ſed ſatis craſſum ac ſenſile.

§. XIV.

Illud adhuc ambiguum eſt, an ob MALUM GRAVISSIMUM veritatem dicturo immi- nens eadem reticere, aut falſum enuntiari queat? Adfirmant id *Hobbeſius* & *Puffendor- ſius*, adfirmat iam quoque *D. Thomafius*, negant ceteri ad vnum fere omnes.

§. XV.

Mea ſic eſt ſententia, dubitandum non eſſe, quin, ſi mente præſcindatur TIMOR dolorum, vulnerum, mortis, nemo non ſit dicturus, vt magiſtratu quærendi ius, ita in reſpondentes vera enuntiandi obligationem incumbere. At quando illum TIMIDITATIS gradum ſummum, qui eſt in omnibus, & per quem malum, quod inferitur, vt maxi- mum, auerſamur, conſiderant æqui lectores ac iudices ; tum forte NATVRALEM etiam NECESSITATEM animadvertent iidem, nec ali- ter facere poſſe homines iudicabunt. Vnde eo tota quæſtio redit, an ad id poſſim obli- gari, quod *natura* mihi eſt *impoſſibile*, non autem quod quibusdam videtur *poſſibile*, & illis forte, qui vitæ tædio laborant? Id fa-

teor, posse ciuitatem ob publicum bonum, procurare delinquenti *hoc tedium*, aut maius neganti ostendere *malum*, hoc est cogere eum, fidiculis vt patefcatur veritas.

§. XVI.

Similiter nemo obstringitur enuntiare, quod fcit, ad *seipsum accusandum*, vel alium; cuius *damnatione* vita sibi acerba est futura. Quod prudenter animaduertent Legiflatores, qui neque patri in filium, neque coniugi in coniugem, neque filio in patrem, neque cuiquam alii in eum, sine quo alii non potest, testimonium dicendi vinculum iniecerunt: optime iudicantes, *frustra esse testimonium*, quod a natura præfinitur corrumpi: estque *limitatio* Ictorum hoc loco admodum inficeta, tum demum admittendas huiusmodi personas ftatuentium, *fi veritas aliter haberi nequeat*. Neque enim hic est speranda veritas.

vid. *Hobbef. de Ciue* cap. II. n. 28. seq.

§. XVII.

An autem FINGERE poffit *magiftratus*, potueritque *Prætor*? noua quæftio est. Imperitiores e Theologis Iurisconfultos propterea mendacii accufarunt, atque in Chriftianorum numero vix illis locum congruentem reliquerunt, rati, id omne pro mendacio merito haberi, vbi, quod dicitur, reapse non inueniatur. At definent fic blatera-

terare, quando æquitatem latere sub *iuris fictionibus* recognoscent. Fingitur enim propterea, vt succurratur personis summo alioquin iure pressis, & damnum facientibus; ceu in actione *publiciana*, ceu in fictione *legis Corneliæ* ac *iuris postliminii*. Suntque istæ nec meræ *presumptiones*, nec *simulationes*: non *facti*, sed *iuris*, quod ceteroquin deficeret aut certa ratione noxium foret. Qui ipsemet Legislatoris personam sustinet, non indiget fictionibus. Præcipit is atque vetat legemque dicit; obseruatque haud male *Titius*, *fictiones Romanas* potuisse poni in medium vt leges. Quod bene se habet. At Prætor Legislatoris auctoritate carebat: hinc vitio ei minime vertendum, dum finxit aliquando, vsusque colore est, veritatem atque æquitatem mirifice collustrante. Hisce *perpensis* DADINVS ALTESERRA de *fictionibus iuris* consuli poterit cum fructu.

C A P V T XVII.

DE IVREIVRANDO.

§. I.

Accedit pactis hominumque sermoni sæpe *IUSIVRANDVM*: quo sane opus non esset, si fides alma inter mortales inue-

niretur, neque horum malitia summa DEI IMMORTALIS auctoritate visa fuisset terrefacienda. Hæc iurisiurandi origo, hæc pudenda cunabula.

§. II.

Et est vero illud nihil aliud, quam asseueratio religiosa, affirmans sit, an negans? Nam & per negationem aliquando iurari infinitis exemplis probari potest.

§. III.

Dum dicimus *asseuerationem religiosam*, significamus, *accedere* asseuerationi auctoritatem religionis, cui renunciare se adfirmat iurator, eoque auxilio diuino, nisi verum dixerit præstiteritque promissum.

§. IV.

LICEAT ne IVRARE? disceptari videas. Negantes hic temere scrupulos excitant; cum tamen iurandi natura nihil quidquam inuoluat, quod legi diuinæ repugnet: vt exempla sanctissimorum virorum omittam, quæ alio loco examinantur. Quæ vero e *Christi & Iacobi* dictis in medium feruntur contra sacramentorum usum & libertatem, ita potius exponenda videntur, ne quis vel temere iuret, vel in futurum sese obstringat, quod dein aut plane non, aut difficulter effici possit; vel etiam per eiusmodi res aliquid adseueret religiose; quæ nihil diuini sunt: e. g. *terra, templum*, cetera.

§. V.

§. V.

Formula consueta : *ita me DEVS adiuuet*, ex natura iurisiurandi fluit.

§. VI.

Inuocatur enim DEVS *tanquam testis & vindex*, ni, quod promittitur, præstetur, verumque sit, quod affirmatur, vel negatur.

§. VII.

Quocirca requiritur, vt is, qui inuocatur, *omniscius sit & omnipotens*, saltem OPINIONE iurantium.

§. VIII.

Nam etsi solus verus Deus hisce perfectionibus eminet; tamen non ignotum est, homines sibi finxisse Deos, ac hominibus sæpe aliisque rebus diuinitatis gloriam attribuisse. Ex quo est, quod per *genium Principis* olim iurare noluerunt Christiani : qua de re spectatissimus OTTO, Professor Vltraiectinus, singularem dissertationem conscripsit.

§. IX.

Quemadmodum vero optandum, omnes vt homines verum Deum agnoscerent, ac per eum, sicubi opus sit, iurarent; ita NECESSITAS sæpe suadet, vt iis etiam deferramus iusiurandum, qui *falso Deo* seruiunt. Error horum hominum non iis, qui deferrunt, adtribui potest, sed ipsis, qui iurant. Sufficit, illos hac ratione TERRERI, vt ve-

ritatem, quam debent enunciare, enuncient

§. X.

Qui vero per id, quod Deum non credunt, iurant, tum *impii* sunt, tum etiam *vani*, etsi iurandum pro ioculari venditant.

§. XI.

Sed caue tamen dicas, eos, qui per ANIMAM suam, aut id, quod sibi CHARISSIMUM, iurant, non iurare per Deum. Est enim iusiurandum *implicitum*, seu *tacitum* non minus iusiurandum, quam expressum & solenne. Sensus est, Deum, si fallam, omnem in me meaque, quam chara sint, atque pretiosa, vltionem debere effundere: quod secus est in *obtestationibus*, quæ neque *expressa* sunt iuranda, neque *tacita*.

§. XII.

Ex hisce omnibus vero sequitur, vt, qui iurat, veritatem iuret, quia promittit, dum iurat.

§. XIII.

Qui aliter, peccat & partim intolerabiliter *immodestus* est, partim *iniustus*.

§. XIV.

Peccat quoque in DEVM, quamvis DEO *nihil promittat*: quod contra eos obseruandum, qui DEO *peculiariter obligari* iurantes contendunt. Aliud quippe est, *impium* esse, aliud DEO ad *promissum seruandum seorsum obligari*. Nisi enim ipsum promissum sit

fit validum, validum id sane iusiurandum, aut nominis diuini inuocatio, non efficiet, cum DEVS nec *dolo* succurrat, nec *violentiæ*, nec *ex errantibus non errantes* efficiat.

§. XV.

Vnde promissiones a personis, quibus reuerentia non debetur, metu extortæ, et si iuratæ, infirmæ manebunt, quemadmodum & facta turpia in stipulationem cum asseueratione religiosa deducta nunquam aliquid stabilitatis accipient: ridiculique sunt, qui sine scrupulo, aut ipsius Dei *remissione*, aut alterius *hominis*, qui pro sapientiori habetur, *relaxatione* ea omitti non posse somniant.

§. XVI.

Potius in *coacto iurando* nominis diuini inuocatio vanæ exigenti, quam præstanti imputabitur: ut recte D. *Titius* arguit. Adde, turpiter iurata etiam propterea non posse impleri, ne culpa noua & grauior accedat culpæ priori. Multo enim peius est exsequi turpe, quam promittere, aut iurare. Neque adeo ineptus est GROTIUS *Lib. II. cap. XII. n. 7.* quando non valiturum iusiurandum pronunciat, ne illi, vel isti *beneficiamus*, aut *amici* simus. Sat est, repugnare hoc *virtuti*, quam Deus tam seuerè mortalibus sectandam præcipit, quam ne quieti externæ remoram iniiciat quisquam.

§. XVII.

§. XVII.

Non negamus autem, falso *iurantem* peccare adhuc *gravius*, quam falso itemque nude *promittentem*. Concurrunt namque bina peccata: *perfidia*, ac *contemptus Numinis* supremi.

§. XVIII.

RESERVATIONES, ut vocant, mentales, cauillationes, & falsa interpretamenta ex eo prohibita sunt, quia alteri ius est, expiscari hoc modo veritatem, atque in promittente obligatio, eam enuntiandi, ne fallat. Et falleret me vero, si tam inficetis expositionibus locus foret dandus.

§. XIX.

Qui aliter rationes subducunt, uti Iesuitæ, finem iurisiurandi impie eludunt: iurantque *in ægdo*, præque se ferunt obligationem, etsi se vere obligatos ipso facto negant.

§. XX.

Ceterum iusiurandum vnum est, puta *promissorium*. Distinctiones omnes a diuersis *relationibus* originem trahunt.

§. XXI.

Qui asserit, confirmat, renunciat, sese purgat, quod probationi deest, supplet, PROMITTIT, se vel veritatem *enunciaturum*, vel *facturum*, vel *non facturum*, quod promisit, nec *celaturum* quidquam, quod vel dixisset, fecisset, accepisset, *cetera*.

§. XXII.

§. XXII.

Igitur & iusiurandum *iudiciale*, *extraiudiciale*, *iudicis auctoritate*, vel a *partibus delatum*, *relatum*, *acceptatum*, *reliqua*, diuersæ duntaxat denominationes videntur. Quod dudum *Hobbesius* deprehendit : reliqui fere non obseruarunt, eoque magno molimine in illis distinctionibus explicandis & discendis fere nihil agunt : si quosdam effectus iuris in vocibus iam latitantes excipias : de quibus in sequentibus.

CAPUT XVIII.

DE EFFECTU IURIS IURANDI
IN STATU LIBERTATIS.

§. I.

VTi iusiurandum absolute necessarium non est; ita illud in statu libertatis omitti eo magis potest.

§. II.

Vnde etiam viri principes, quia bonæ fidei esse, & vitam potius, quam fidem deponere censebantur, olim non iurabant, sed vel *dexteras iungebant*, vel *clypeum*, *sceptrum erectum*, aliudque fidelitatis signum dabant. Quin *Principes ac Comites Teutoniæ* pactis suis simplicibus tantum inesse robur credebant, quantum vulgo inesse creditur
pro-

promissis iureiurando vallatis. Qui mos adhuc *quadantenus* durat.

§. III.

Sed fecit tandem error superstitioque, vt nouum robur producere iusiurandum crederetur, aut pacta violare non magnum adeo crimen, & peierae contra maximum piaculum censeretur: unde & ipsi haud raro iurant, & DEVM inuocant tanquam *testem* & *vindicem*, praecipue cum pacis foedera ineunt, cumque solenni sacramento rata habent, aut etiam cum populo paciscuntur.

§. IV.

Hinc non tantum *perfidii* aliquando; sed etiam *periuri* dicuntur.

§. V.

Idem error effecit, vt Deo sese obstringi singulariter per sacramentum opinarentur; eamque in rem Pontifici plus, quam propriae conscientiae auscultarent. Qua occasione multum is sibi auctoritatis in Principes ac Reges sumebat, postea quam semel iis persuasisset, iusiurandum ad res sacras pertinere, nec propriae *ἐπιλύσει* alicuius hominis locum relinquendum; sed remissionem, imminutionem, aut relaxationem solius summi sacerdotis esse. Notae sunt dialecticae nugae *Innocentii III.* qui hoc sub obtentu inter *Richardum* Angliae & *Philippum Augustum* Galliae Regem arbitrum sese interposuit, definiturus, quis iuratum fregerit
foe-

foedus, quis non? *vid. c. 23. X. de iudiciis.*
 Quod ἀτοκῶν.

§. VI.

Aut enim VALIDVM est promissum, aut INVALIDVM. Si prius, PONTIFEX homo, & cui nullum in liberas personas imperium competit, liberare promittentes, aut iurantes non potest: sin posterus, cessabit liberatio, quia iam inualidum est, nec Deo aliquid promittitur. Quod quidam Iurisconsulti & Theologi Galli, quid? quod electores Germaniæ in capitulationibus animaduerterunt.

§. VII.

Liberant illi potius semet ipsos, vbi infirmitas claret. D. Hertius cum Grotio inter iusiurandum ad Deum directum & ad homines distinguit. Ego non distingo. DEO enim non iuro, sed voueo. Quid autem de votis sit habendum? supra significauimus. Vnde facile deciditur quæstio, an *lex sacrata* a ciuitatibus mutari queat? quam perperam multi absolute negant. Sicuti namque leges pro re nata mutari possunt, ac fere indies mutantur; ita sacramentum adiectum nihil noui gignit, sed ad summum efficiet, ne facile mutantur. Aliud si statueretur, iurandum ad *moraliter impossibile* obligaret: quod nec ipse Grotius adfirmare est ausus.

§. VIII.

Reliquæ quæstiones, an *hosti publico* seruandum sit iuratum, item *barbaris, hæreticis,*

cis, infidelibus, periuris, piratis e doctrina de *pactis* decidi possunt. Est enim sacramentum utique *accessorium*, quod sequitur *principale*, *primariumque sustentaculum*, id est, obligationem antecedentem. Dissentit hic *Grotius*, sed ob *ἀπόρων ψευδος* illi proprium.

C A P V T X I X.

DE EFFECTU IURISIVRANDI
IN STATU CIVITATIS.

§. I.

Sicut ciuitas terret ciues per *visibile*; ita etiam terret per *inuisibile*, si malitia & leuitas subiectorum id suadeat.

§. II.

ROMANI iurisiurando *extraiudiciali* diu maiorent, quam nudis *pactis*, effectum adscribere nullum. De *caussa* disceptant Iurisconsulti. Sed est certum, sanam, quam proposuimus, philosophiam neutiquam fuisse in *caussa*. Potius animum cum *Hubero* induco, ipsam RELIGIONEM fuisse impedimento, ne, promiscua iurandi consuetudine, res sanctissima profanaretur.

§. III.

Quod autem PRAETOR iurisiurandi extra iudicium praestiti actionem induxit, inde est, quod

quod speciem conuentionis, seu transactionis illud habere crederet.

§. I V.

In iudicio vero iam *Numæ Pompilii* tempore iusiurandum ad dubias lites tollendas inualuisse videtur : quod e *Dionisio Halicarnasseo* probatu facile.

§. V.

GERMANI antiquissimi vti pactis nudis maximam vim tribuebant; ita etiam raro, aut plane non iurabant.

§. V I.

Posteaquam vero Christianæ religioni nomen dederunt, & dogma inualuit, de sacramento vinculo *nouo*, & *firmiori*, quam obseruetur in *pacto*; tam inter nobiles, quam ignobiles, iuranda cœperunt frequentari cum impetu : Pontificis decretis in forum irrepentibus, quorum præsidio longe lateque iurisdictionem suam sacerdotes propagabant, adscitis variis, interque illas, sacramentorum caussis, quæ omnibus fere contractibus, clientum suorum interuentu, adfigi curabant, vt haberent caussam immiscendi sese negotiis alioquin civilibus. Vnde *Mornacius* adnotat, in Gallia, sub mortis pœna, Notariis fuisse vetitum, ne vlli amplius contractui iurandi formulam adnecterent. Adeo metuebant prudentiores *Clericorum* grassationes, & artes rem suam cum vi & technis promouentium.

§. VII.

§. VII.

Enimuero, iurisiurandi vsu probato, rectores ciuitatum in id cum maxime incumbunt, vt tum clarius definiant, quæ proprie in foris *forma sacramenti* sit tenenda, tum quis illi *effectus* tribuendus.

§. VIII.

Hinc FORMVLAM determinant, ac pro re nata aliquando SIGNA TERRORIS corporalia ac visibilia augent : quorum sunt varia & obseruantur permulta, vt, qui per se fide bona sunt destituti, enuncient, ac faciant nihilominus, præstentque, quod *fini* imperantium est *conueniens*, nec facile fiant periuri : etsi sæpe sine suo excidunt; quam circumspecte incedant iidem. Vide, quæ notauit ECCARDVS ad *leges Salicas* Tit. LI.

§. IX.

Ex quo facile diiudicatur, de quo *Carpzouius* & *Finckelthufius* acriter disceptarunt, an verba : *bey dem Worte der ewigen Wahrheit*, iurandum contineant, idque explicatum? *Carpzouius* negat postremum, *Finckelthufius* contra adfirmat. Ego cum multis *Carpzouio* adsentio, si verum est, id, quod *explicatione* admodum indiget, *explicium* non esse. Cumque *forma* a Legislatore præscripta in omnibus sit accurate seruanda, consequitur facile, vt asseueratio SVB FIDE IURAMENTI verum & formale sacramentum non sit, quod eodem gaudeat, quo reliqua,
effec-

effectu. Aliud est, quid fiat in foro diuino, seu poli? vtpote in quo *propositum & cogitatio* sic loquentis, ac promittentis itemque iurantis inspicitur.

§. X.

Quod illi aliquando contuiti sunt, qui formulæ: *bey Fürstlichen, Graßlichen, Adeltichen Ehren und Worten*, effectum iurisiurandi adtribuerunt. Nam etsi conceditur, non videri iuratum, quando Deus in testem ac vindicem non inuocatur; putarunt tamen alii, eos, qui sic promittunt asseruntque, velle omnino, vt pro uero sacramento habeantur talia verba; refertque *Antonius Matthæi* in *manuductione ad ius Canonicum*, in Belgio sic fallentem infamem fuisse declaratum, cum comminatione poenæ in periuros staturæ, aliquando exigendæ, si forte in manus iudicis incideret homo periuro oppido æqualis. Nec ambigo, quin veteri Teutonum mori conuenienter sit iudicatum, apud quos nobilium promissa *vicaria* erant *sacramenta*. At moribus hodiernis dura videbitur Belgarum sententia, imprimis formulariis, neminem *periurum* existimantibus cum effectu legali, nisi qui conceptis ac statis iurasset verbis: cum vicissim Belgæ memorata verba æquiparauerint formulæ a quoquin inter ignobiles receptæ. Quo obseruato tota lis componetur facili negotio.

M

§. XI.

§. XI.

Verum tamen cum iusiurandum ut plurimum DECIDERE lites soleat, inque iudiciis ad verum expiscandum ac falsum comparate probandum frequenter adhibeatur, hinc determinant leges, quando istud exigi, deferri, referri, acceptari, quando in supplementum imponi, quibus in causis, quare declinari possit, quare non? Ac venit hæc legislatio partim ab ipsius rei natura, eiusque adiunctis, partim prudentia, item errore, superstitione, abusu aliisque forsitan causis.

§. XII.

A PRUDENTIA CIVILI est, in dubio ut decidantur lites iureiurando, vel VERITATIS, vel, cum obstinatio & contumacia in reis deprehenditur, & rei debitæ quantitas non penitus innotescit, sed magis & minus recepit, iuramento AFFECTIONIS, quod vocant, in *litem*. Nec rationi adversatur, æstimari aliquid iurato supra verum rei pretium, atque, ut in scholis loqui solemus, in *infinitum*; quam primum consideretur, quid sit *affectio*, quam *variet* illa & quamobrem aliquid *indulgeatur*, sic iurantibus. Qua indulgentia sicuti interdum abutuntur ciues; ita vitio vertendum non est iudicibus, huic si moderentur *liberati*.

§. XIII.

Ab ERRORE SUPERSTITIOSO pullulat, omne sacramentum servandum esse, quod sal-
ua

ua salute aeterna seruari possit; quia iurantes aliquid promitterent Deo, cui propterea singulariter obstringerentur; ideoque spirituale occurrere hac parte.

§. XIV.

Ac sicuti error errorem gignit; ita nouum inde iniquitatis vinculum est coortum, dum, quod lege diuina humanaque infirmum, immo nullum est, ROBORARI creditur IVRANDO.

§. XV.

ABVSVS vero vix ferendus videtur, multiplicata fuisse in foris sacramenta; quorum nimia frequentia ipsi religioni damno videtur esse, dum homines adfuescunt remediis, quibus in subsidium foret utendum, eoque, inter religiosas asseuerationes quotidie repetitas, reuerentiam erga Deum fere exuant. Idque Romani timere primum, quando iurantibus extra iudicium tum actiones denegarunt, tum exceptiones: etsi alias absurditatis aut iniustitiæ prætores accusari nequeunt, in huiusmodi delatis & acceptatis sacramentis transactionis quandam speciem obseruantes.

§. XVI.

Sunt, qui ABVSVI itidem tribuunt, quod TESTI INIVRATO non creditur; ac Constantinum M. incusant, tanquam eius moris auctorem præcipuum. At cognitum est profecto in publicis ac CAPITALIBVS iudiciis,

iam *Ciceronis* æuo, immo cum primordiis Romanæ ciuitatis testimonium iniuratum fuisse reiectum: idque *recte*. In ciuilibus vero, credo, non semper exigi fuenisse a testibus sacramenta: donec *Constantinus* vniuersum id præciperet obseruandum. Crescente enim hominum malitia, noua solet quæri medicina: neque ideo *Constantinus*, neque *Legislatores* reliqui, insuper CALVMNIÆ iuramentum tum *generale*, tum *speciale*, quod vocant, malitiæ, introducentes, reprehensione digni sunt: vtut optandum, *veritate*, non autem *religione* sola homines fore constringendos; simul atque intelligi ab omnibus, quod *Cicero pro Roscio Comoedo* inculcat, non ex PACTIONE VERBORVM, quibus IVSIVRANDVM comprehenditur, sed ex *persidia & malitia*, per quam *insidiæ* tenduntur alicui, *Deum* immortalem hominibus irasci & succensere consueuisse. Eaque ratione expensa *Mennonita* non prorsus sunt culpandi: etsi valde errant, dum in *Romuli* fæce id statim in foris tolli posse somniant, quod, mentis præcisione, minus necessarium deprehendunt.

§. XVII.

Ceteras conclusiones ciuiles ipsa ferme REI NATVRA suppeditauit. Cum enim iurandum extraiudiciale *transactionem* contineat, sequitur, vt nemo possit ad acceptandum cogi, quia *transactio* arbitrii est. Sequi-

quitur itidem, vt iurandum a iudice imposi-
tum nequeat *referr*; nec de *calumni*a, quæ
in iudice non præsumitur, iurandum exigi;
quin nec *referr*i iis, qui facti cognitione de-
stituuntur, *reliqua*.

§. XVIII.

Cumque demum ad extraordinarias pro-
bationes deueniamus, quando ordinariæ defi-
ciunt, nec quisquam facile ad religiosam as-
seuerationem se trahi patiatur, hinc nemini
verti vitio solet, si *probatione* conscientiam
liberet exoneretque: dummodo teneas, a-
buti in foro litigantes hac permissione, &
ad ambages primo delabi; deinde vero ad
iurandum redire. Quocirca fatius fortassis
esset, vt ad probationes confugientibus de-
negaretur ex post facto sacramenti præsta-
tio. Sic variæ auferrentur litium protela-
tiones.

§. XIX.

DIVISIONES iurisiurandi receptæ toleran-
tur merito, dummodo ne persuadeas tibi,
differre illas *essentia*; sed potius teneas, om-
nes a *diuersis comparisonibus* videri ortas.
Hinc nullius semper momenti lis mihi visa
est, an iuramentum purgatorium & supple-
torium sic recte vocitentur? an Romani iu-
ris architecti hanc diuisionem inuenerint?
Tu dic, distinctionem istam pro diuersa con-
sideratione merito defendi. Nam et si imper-
fecta probatio non est probatio; hoc ipso

tamen, quando *actori* imponitur iurandi necessitas, illa *suppletur* : & , quando *reo* imponitur *purgationis* sacramentum, id quod exceptioni adhuc adhæret obscuri, *remouetur* certe ac *purgatur* ; quidquid celeberrimus *Noodtius* in contrarium hic molitur in *probabilibus Iuris lib. III. c. 6.*

§. XX.

Quibus ita disputatis ac constitutis restat adhuc, vt de ABSOLVTIONE a iuratis promissionibus differamus, quæ in primis SVPERIORVM auctoritate fit. Nec diu, puto, hac de re deliberandum, si teneamus, quod adstruximus, iurandum, ceu *accessorium*, *sequi principale*. Igitur quod superiori competit ius in tollendis ac minuendis suorum promissis, creditis ac debitis, illud eidem quoque tribuendum est in dissolvendis sacramentis. Fac igitur, turpe prohibitumque fuisse promissum, cadit id certe cum tota sacramenti appendicæ ; eamque in rem peculiari absolutione opus non est. Finge porro aliquid, quod noxium sit Reipublicæ, non tamen prohibitum ; & nemo dubitabit, quin liceat Principi auertere damnum a Republica, ita vt nec promissum impleatur, nec sacramentum, quod per se nec ius dat alicui, nec comparate obligationem imponit. Sume rursus, pœnam capitalem merenti iuratum ; vel creditorem externum cogendi ius habere, vt ciuis alioquin
pu-

publicæ rei admodum necessarius ob debitum liquidum excutatur ad peram vsque & faccum; & clarum est, tum in pœnam, tum in publicum commodum, statuendi ius esse Domino, ne exigatur iurata sponsio, sed cadat debitum, vtut de plano promissum. Eo sensu non adimplentem defendet lex, quæ vetat, quæue eadem contrarium interea in genere iubet. Non indiget quisquam speciatim absolute a sacramenti vi atque effectu. Ius prohibendi, ne exsoluatur, quod videtur deberi, etiam accessorium, id est, iusiurandum tollit extinguitque. Quod aliquando fit, id vel errori tribues, vel in superfluis recensebis, vel denique scrupulosæ conscientiæ peierari se credentium nonnihil datum existimes. Sed prorsus vero a ianua aberrant, qui PRINCIPEM ab hoc absolute negotio, ceu profanum, excludunt, & iudici ecclesiastico eam facultatem, sub obtentu reuerentiæ religiosæ, impertiunt. Quod & *Protestantes*, quos ita appellant, faciunt quidam. An autem superiores iuranda per se firma possint tollere, a quæstione præiudicali pendet: an *actiones validas* TEMERE queant sufflaminare, vel delere? Quod postremum sicuti fieri nequit; ita nec primum. Nam & hic componendum est *accessorium* cum *principali*, sine quo istud concipi nequit, ac multo minus consistere.

CAPVT XX.

DE DOMINIO.

§. I.

MEum & tuum parit omne bellum tam ante pacta, quam post pacta : eoque *res obiecta* nostræ disciplinæ est præcipua.

§. II.

Ergo de DOMINIO agendum, quod sine *meo* vix intelligitur atque *tuo* : idque loco definitionis inferuiat nobis *tantisper*.

§. III.

Sed non fuit ab initio statim meum tuumque singulare.

§. IV.

Nam etsi res omnes DEVS velut in medio constituit, vt homines, quoad necessarium atque vtile, iisdem vterentur; non tamen in dominia (*) statim vniuersæ itemque singulæ sunt descriptæ, cum iure excludendi reliquos.

(*) Nolui communionis *positiuæ*, aut *negatiuæ* vocabulis vti : cum sine iis res ipsa intelligatur multo clarius. *Positiua* namque commune dominium est : *Negatiua* res quidem nullius ponit; sed quid prodest tam communionis vocula, & idea? Vbi *communio*, ibi *coniunctio*. Quid est *negatiua*? Si negatur, res esse communes, cadit *communio*; si negatur, res esse alicuius in genere, *ἀνωμα* loquimur; si in *specie*, verum dicitur; sed *antequam*

quam hanc distinctionem audiat quisquam, iam sane cognoscitur res ipsa, cum vicissim isti termini & obscuri sint, ambigui, male excogitati, variisque altercationibus locum relinquunt. Pari ratione illi me ingerere disceptationi vereor, dominiumne statim cum hominis ortu sit coortum? Pugnatur quippe Andabatarum more. *Hic* dominium vocat usum rerum cum abusu conjunctum; *ille*, ubi reliqui excludantur omnes, nec quiquam admittitur ad rei usum; nisi solus iste, qui se dominum vocat, remque, etsi non indiget illa, ceu propriam tenet servatque. Quod indicio est, metas *λογομαχίας* hic occurrere, vno dominium sic, altero aliter deficiente. Igitur semper mihi hæc ICtorum ac philosophorum controuersia notissimæ liti similis est visa, quæ inter Joannem XXIII. & Franciscanos, tempore Ludouici Bauari, exarsit, negantibus Monachis, se aliquid proprii habere, adfirmante in contrarium Pontifice, stultum esse, negare proprietatem ea in re, quam interea pro arbitrio comedunt deglutiantque mendicantes Monachi. Amoena est argumentorum in utramque partem adlatorum recensio a Dupinio suscepta; quem videtis.

§. V.

Quamobrem origo dominiū singularis factō
hominum adtribuenda est.

§. VI.

HOC factum MODVS ACQUIRENDI DOMI-
NIVM dicitur.

§. VII.

Qui vel *originarius* est, vel *deriuati-
uus*.

§. VIII.

ORIGINARIU nomen *occupatio* tuetur.

§. IX.

§. IX.

OCCVPATIO rerum autem propterea *necessaria* fuit, quod homines, quorum *numerus* valde est auctus, non omnes rebus eorum arbitrio atque vsui permissis vtuntur *cum ratione*, quemadmodum *cap. III. §. 26. seq.* est ostensum.

§. X.

Et *occupare* eosdem *successu temporis* potuisse res sibi donatas, partim DEI donantis CONCESSIO clarum reddit, partim ratio, quam *cap. III. §. 40.* suppeditauimus: quæ concessio TITVLVS poterit appellari. Differunt enim *modus acquirendi* atque *titulus* - vt CAUSSA domini *proxima & remota*. Cum enim quæritur hoc loco, quare dominus fiam, recte & *proxime* respondetur: *quia occupauit*. Amplius si quis instet rogetque, cur *occupare potuerim?* regeritur bene, *quia res erat nullius* atque in medio a summo Numine posita, & ad occupandum exposita. Causa hæc non est *proxima*, sed *paullulum* ab hac *distans* simul-atque magis *iuris*, quam *facti*.

§. XI.

Dixi, *successu temporis*. Neque enim credibile fit, statim *uniuersa* fuisse occupata. Ipsa experientia ostendit, occupari hodie-
num *plura* nondum acquisita.

§. XII.

Qui aliquid *occupat*, animum habendi apprehendendique ostendit; idque *clare*.

§. XIII.

§. XIII.

Ostensio hæc vel verbis fit, vel factis. Ple-
rique veterum Jctorum *factum* requisivere &
captionem: CAII ac LABEONIS exemplo ety-
mologiam verbi *occupare* secuti.

§. XIV.

Hinc *corporalem apprehensionem* flagitarunt,
vtque manu velut atque hasta prematur cap-
tum. Quod vulneratum, *nondum* credebant
occupatum. TREBATIVS contra, quem in-
terea posteriores Jcti exhibilarunt fere. Ego
vero, quod ad rem, *Trebatium* iure cenfeo
defendendum. Ponitur enim iam, rem ca-
piendam esse nullius. Captura initium habeat
necesse est; inque primis cum capitur *fera*,
initium aliquando a vulneratione fit, acce-
ditque *persecutio*, in qua me impedire nemo
poterit *rationi* & iuri innixus; si intelligat,
me vulneratum animal persequi: quod lucu-
lentiùs deduxi in dissertatione vernacula:
*Von Erlangung des Eigenthums ohne Berührung
und corperliche Bewahrung §. IX. Gundlin-
gian. part. XXXI. obs. 1.* Jctus Caius con-
sequa ratione vix argumentatur, quando pu-
tat, posse interea fieri, *vt non capiam*. Est
hæc exceptio de fortuna tertii. Sufficit, me
persequi, neque a *cæpta* occupatione desis-
tere. Nec pungit, *cæptam occupationem* esse
nihil. Addas igitur, me *continuare* animo &
corpore, vt *capiam* prorsus, ni remoram
iniicias, & præter fas, ab apprehensione
cor-

corporali me auertas. Vno verbo : absurdum est in naturalis iuris disciplina, determinare *modum occupandi*, quod faciunt leges civiles : quæ, ob varias causas litesque præscindendas, signum euentissimum cum apprehensione & custodia exigunt. Iure, an iniuria, nondum disputo.

§. XV.

Vnde, quid de sententia NERVÆ habendum, iudicari sine negotio potest, statuentis, *pisces qui in stagnis sunt, aut feras, quæ in siluis circumseptis vagantur, a nobis non possideri, quoniam relictæ sunt in libertate naturali* (v. l. 3. ff. de acquirenda vel am. poss. §. 14.) Nerva namque filius, custodiam arctiorem desiderabat, ac *sedium iuxta positionem*, angustioremq; inclusionem. Secundum rationis simpliciora principia fat fuisset inclusisse; ex quo facto patuisset certe, me nulli alii ius occupandi permissurum; cum iam occupauerim. Arctior, an laxior custodia, *viuarium* sit, an *silua septa*, *stagnum*, an *piscina*? parum hic refert. Saltem non comprehendo, quomodo in naturali libertate relictæ sint feræ, cum circumseptæ est silua, & stagnum finitum, quod transnatare pisces nequeunt, sicuti fines circumpositos feræ, utut laxius inclusæ, nequeunt transilire. Et præpono autem statum pacatum, ac res, in quibus nulli alii ius quæsitum est. Modus occupandi, aut etiam possidendi meo arbitrio

re-

relinquitur. Vt angustius concludam constringamque mea arctius, prudentiæ relinquitur. Iam quæritur, an alteri ius sit occupandi laxè conclusum?

§. XVI.

Vt vero vnus; ita plures vnã eandemque rem possunt occupare simul. In rebus nullius corporalis prehensio necessaria non videtur. Possunt videntes & animum habendi clare significantes communes domini fieri; ita ut nulli aliquid *prærogatiui iuris* competat. Idque TITIVS *J. P. R. G.* lib. III. *cap. V.* §. 14. *seq.* comprehendit bene.

§. XVII.

Quidquid auctores de rebus mobilibus atque immobilibus RITE occupandis differunt, inane existimes. Ipsa ratio ac sensus ostendunt, quid solo *visu* & animi declaratione meum fieri possit; & quid debeat manu, aut corpore simul prehendi. Multa in medio iacent, quæ non vagantur. Sese mouentia atque agitantia, prehendenda sunt; fateor. Sed quomodo, quam arctè, quam anguste? nemo definire, *ratione mei*, poterit. Credo suffecturum unicuique, si intelligat, me rem hanc nullius occupatam existimare; dum animum domini habendi continuandique significo; idque clare animaduertit alter. Vt firmiter occupem, ne quis eripere illam rem villo tempore possit, ad rhombum non pertinet. Neque enim homi-

mines ratione præditi eripiunt inuitis, quod se putant tenere; atque in quo ipsis ius occupandi negare nemo potest.

§. XVIII.

Ergo potius tenendum, *occupationem* vel esse *principalem*, vel *accessoriam*.

§. XIX.

ILLA res per se consistens, modo sit *nullius*, aut *derelicta*: HAC rei nostræ accedens acquiritur.

§. XX.

Exemplum *accessoriæ* occupationis occurrit in FOETURA ANIMALIVM, cum vtrumque animal nostrum est, aut *admissarii* dominus nihil nobis impedimenti faceffit. Alias enim *fœtus* esset potius *communis*.

§. XXI.

Occurrit quoque in ALLUVIONE, in qua *dominus* arenularum aliunde pedetentim decerptarum, appositarumque in meo, *ignoratur*: occurrit in ADIECTIONE TERRÆ cum *coalitione* coniuncta, quam prior dominus dereliquisse viuis sciensque, post tantum temporis spatium, merito censetur.

§. XXII.

Occurrit item in THESAVRO, ac veteri pecuniæ dispositione, cuius memoria non extat; in AMISSIS & ABIECTIS, in gemmis, in INSVLA, in derelicto ALVEO, nisi dominus appareat.

§. XXIII.

§. XXIII.

Vnde NOVVS ALVEVS, quem flumen per alterius agrum ruens *efficit* atque iterum *relinquit*, ad priorem, qui *cognoscitur*, rei principalis dominum pertinet. Nec omittendum, nihil nobis per *alluionem* adiacere, si noster ager certis finibus sit circumscriptus; iique fines in oculos incurrunt. *Grotius* distinxit inter agros *arcifinios* & *limitatos*, non bene capiens verba scriptorum rei agrariæ, ceu iam I. F. *Gronovius* animaduertit.

§. XXIV.

Quoniam autem sæpe fit, ut, quam rem occupavi, aut teneo, retinere nolim, sed eam pro arbitrio in alium transferre cupiam, sequitur etiam, ut modus acquirendi dominium DERIVATIVVS sit admittendus.

§. XXV.

Hic vel *voluntate* domini prioris *expressa*, vel *tacita* absoluitur.

§. XXVI.

Expressa vel *solis* verbis indicatur, ut si quis *testetur*, se alterius gratia iure suo cedere, vel translatione possessionis, hoc est, *traditione accedente*.

§. XXVII.

Est enim TRADITIO rei corporalis & possessionis translatio cum implemento coniuncta, ad *dominium* alteri impertiendum.

§. XXVIII.

Vnde per se fluit, adesse debere TITV-
LVM

LVM ad transferendum dominium habilem.

§. XXIX.

Quomodo *titulus & modus acquirendi* discrepent, §. XI. monitum. Duntaxat addendum, *causas ac titulos*, ob quos deriuatur & traditur res ceu propria, varios esse, e. g. pro empto, donato, permutato, *cetera.*

§. XXX.

Fluit etiam exinde, rem requiri in traditione a *possessione* alterius *vacuam*. Extinguenda enim est possessio primi, vt vincat possessio posterioris.

§. XXXI.

Quæ autem personæ sint *tradentes*, quæve pollere debeant facultate tum *physica*, cum *moralis*, e capite *de pactis* præponitur.

§. XXXII.

Quibus obseruatis facile colligitur, TRADITIONEM de iure naturæ non esse absolute necessariam, quamuis per eam *longe evidentior* reddatur domini translatio, quam per verba sola. Vnde, quæ in contrarium affert *Kulpisius* in *Colleg. Grot. disp. V.* facile respondeas, dispellasque.

§. XXXIII.

Quæ de ACCESSIONE *artificiali & fortuita* iisque, quos sub his verbis latere credunt, ACQUIRENDI MODIS, *specificatione, intextura, adiunctione, confusione, commixtione, inædificatione, plantatione. satione, scriptura, pictura*

pictura aliisque, vulgo afferuntur, non tam noui acquirendi modi sunt, quam acquisitionum occasiones, vnde dominium occupatione, aut partium consensu, aut, vti infra clarebit, iuris civilis auctoritate sæpe oritur, recteque hac parte *Theophilus Gerhardus Titius* ratiocinatur, cui nostram obseruationem potissimum debemus.

§. XXXIV.

Quod si enim curate eius generis ACCES-
SIONES circumspiciamus, elucebit sane, non tam per illas transferri dominium, cum consensu de eo transferendo deficiat, quam COMMVNIONEM oriri naturaliter, a qua deinde in societatem indidentes aut suo, aut alieno arbitrio resiliunt, & si *auelli* singula possunt, suum vnicuique restituant, vel ubi *separatio* locum habere nequit, in alterum integra transferunt.

§. XXXV.

Per COMMVNIONEM intelligitur duorum pluriumque dominium coniunctum pro indiuiso: quamlibet unusquisque rei suæ dominium retineat; adeoque *communio* improprie dicitur. Quod vt intelligatur rectius, faciamus de singulis periculum.

§. XXXVI.

SPECIFICATIO ex materia in totum, aut pro parte aliena nouam speciem efficit, sine domini materiae consensu. Nam qui con-

N

sen-

fentiunt, in COMMVNIONEM PROPRIAM consulto veniunt.

§. XXXVII.

Qui *rem suam* immutat, dominium iam habet; qui *materiam alterius* fabricandam & poliendam suscipit suasque operas locat, de dominio acquirendo non cogitat.

§. XXXVIII.

Ergo quæritur, quis *primo casu* acquirat nouæ speciei dominium? Icti Romani varia excogitarunt. Notæ enim sunt *Sabinianorum* & *Proculeianorum* lites, (*) nota est decisio IUSTINIANI. Omnium simplicissime fecissent, si statuissent *communem*, &, ni placuisset coniunctio, dominium specificanti adtribuissent indistincte, refuso materiæ domino pretio, quæ est sane *fungibilis*, nullamque ordinarie *affectionem* complecti videtur.

(*) Schola PROCULEIANORVM putabat, formam operi *substantiam* tribuere, non materiam: idque e Stoicorum doctrina fluxit. Saltem *Seneca Stoicus epist.* 88. *Ligna*, inquit, *NIHIL nauis conferunt, quamuis non fiat nauis sine lignis.* SABINIANI vere & CASSIVS formam operis e materia duci credebant, quod l. 7. §. 7. ff. *de acqu. rer. dom.* innuit. IUSTINIANVS, vt herciscundus, CAII sententiam testatur, eo respiciendo potissimum, an ad materiam pristinam possit reduci res informata effectaque?

§. XXXIX.

Eadem decisio in ADIUNCTIONE, INTEXTURA, PICTURA, SCRIPTURA, ÆDIFICA-

FICATIONE sequenda est, si separari com-
mode nequeant intexta, adiuncta, ædifica-
ta. Canon vulgaris: *accessorium sequitur suum
principale* & *ut* utentibus aliquando suggestit.

§. XL.

Nec alia circa IMPLANTATIONEM & SA-
TIONEM sententia excogitari debet.

§. XLI.

Adest hic, *separatione* non obtinente, *ea-
dem communitio*: a qua, si recedunt, om-
nium optime res fungibilis in eadem quan-
titate & qualitate plantantibus & ferentibus
restituatur, aut, quod fundi domino deest,
puta, si vili frumento contemptisque plan-
tis confitus sit ager, eius pensatio fit.

§. XLII.

In CONFUSIONE, aut MIXTIONE rerum
liquidarum & aridarum communitio obtinebit
itidem. In diuisione *proportio* inter res con-
fusas & mixtas obseruabitur.

§. XLIII.

Ex quo dilucide apparet, accessiones has
omnes *acquisitioni deriuatiuæ* demum occa-
sionem præbere, quæ partim æquitate ipso-
rum *fociorum*, partim *arbitrorum* definienda.

§. XLIV.

Magis controversum obseruatur, possitne
dominium per TESTAMENTVM valide de
iure naturæ in alium *deriuari* ac transferri?
Quæ vt decidatur quæstio, ante omnia de-
finitio *testamenti* est consideranda.

§. XLV.

Et est vero ID declaratio voluntatis nostræ de successione in bona nostra, post mortem nostram, reuocabilis tamen, ex qua aliis demum ab obitu nostro ius validum enascitur.

§. XLVI.

Vnde decipitur *Grotius*, qui testamentum *alienationem* dixit in mortis euentum, *reteno* interea iure possidendi & fruendi. Quem recte propterea illustris *Cocceius* castigauit. Neutiquam enim quæstio est, quæ *definitio nominalis* Testamenti queat extrui; sed quæ sit illa, quam nunc ex iure Romano approbamus; cui plerique robur solent adtribuere immutabile ex iure necessario naturali: illudque pro TRANSLATIVO acquirendi modo venditant, & alienatione prorsus firma.

§. XLVII.

Sed alienatio vero minime potest esse, vbi nihil transfertur viuo testatore in hæredem, sed is omnia plenissimo domini iure retinet, donat, in alium pro arbitrio ex post facto transfert, *hæredi* declarato adimit: vt taceam, in huius esse potestate, repudiare post mortem testatoris sibi destinatam hæreditatem; ita vt ne momento quidem possessor, vel dominus sit.

§. XLVIII.

Quæ aliæque obseruationes efficiunt, vt proposita quæstio de TESTAMENTORVM firmitate

mitate ex iure naturæ merito negetur : quamlibet nemo sit dicturus, *testamento prohiberi.*

§. XLIX.

Quod si enim testamentum alienatio non est inter viuos, non erit quoque alienatio inter mortuos. Incomprehensibile est, quomodo post mortem testatoris, qui dominium amplius & voluntatem non habet, alienatio & traditio capere INITIVM queat.

§. L.

Donatio mortis causa nobis non obest, utpote quæ reuera est donatio inter viuos, ac conditionalis : quod obseruarunt illustres *Viri Cocceius & Thomafius.*

§. LI.

Multo minus obest, quod aiunt, donationem sæpe *conditionaliter* fieri. Haud negamus hoc, utut negamus, testamentum esse *donationem conditionalem* : quia reuocari quocunque tempore potest : in conditione expectandum est, donec impleatur, vel non.

§. LII.

Potestas alienandi vero in ultimo mortis articulo frustra vrgetur. Non enim hic quæritur de *potestate morientis*, qui adhuc *viuit*, sed mortui, cuius ut omnia iura, ita dominium exspirauit. Qui autem adhuc spirat, omnia sibi reseruat, nec quidquam immutabili ratione transfert, si propositum ipsi sit, condere testamentum.

§. LIII.

Vnde diuisiones & parentum dispositiones secus sentientes non iuuant, vtpote quæ *actibus inter viuos* merito accensentur.

§. LIV.

Relinquiturque, vt omnis de TESTAMENTIS, quibus vniuersa bona, & CODICILLIS, quibus pars eorum in alium post mortem transfertur, dispositio e iure civili oriatur: quod etiam præstantissimus Ictus *Bynkershæckius Lib. II. obseruat. 2.* agnoui.

§. LV.

Vti vero ex antecedentibus satis elucet, quomodo translatio domini *expressis verbis* fiat; ita iam declarandum est, quomodo TACITE contingat.

§. LVI.

Et talis modus VSUCAPIO est, quæ non tantum iuri naturæ *non repugnat*; verum etiam eo *firmatur*.

§. LVII.

Neque enim dubium est, qui, sicut *expressa* conuentione extinguuntur & transferuntur iura nostra; ita deleantur *tacita*.

§. LVIII.

Et tacita autem conuentio cum ratione intelligitur, vbi longo, & quod memoriam hominum excedit, tempore rem meam in manibus aliorum relinquo, siue intelligam, vbi sit, siue nesciam. Si enim prius, cur non repeto? Sin posterius, multo magis colli-

ligitur, me propterea accuratam inquisitionem non instituisse, quia pro derelicta habui, nec habere, aut retinere amplius cupio.

§. LIX.

Cui non aduersatur, me *timuisse* forte alterius *potentiam*. Neque enim verisimile fit, intra tantum temporis spatium, timorem nunquam cessasse, neque ullum habendi iudicium me prodere quivisse.

§. LX.

Voluntas, quæ, post tantum ætatis intervallum, ostenditur, non magis efficax est, quam voluntas retinendi donatum, posteaquam ius meum expressis verbis transtuli. Quod contra NONNULLOS observandum, qui eius farinæ argumento utuntur.

§. LXI.

Vt taceam, in *re immobili* exemplum vix dari, ut resciscere longissimo tempore non potuerit dominus, ubi res sua sit. In *re mobili* autem, etsi forte contingere potest; tamen a vero alienum est, me dominium *post ævum* rite posse probare. Non esse autem & non apparere, in moralibus habentur perinde.

§. LXII.

Inde per se concidunt, quæ de *bona fide* & *titulo iusto* in medium feruntur. Cum enim non extet memoria, nec mala fides, nec titulus iniustus poterit demonstrari.

§. LXIII.

Litterarum monumenta non sufficiunt, quia ex illis, illustri *Thomasio* adstipulante, tantum probatur dominium præteritum, non præsens.

§. LXIV.

An autem in præscriptione DEBITI litterarum & instrumentorum possessio præsumtionem derelictionis elidat, res altioris indaginis est: etsi idem erudite affirmatur. Saltem id dubii & quæstionis remanet, quare tantam temporis intercapedine non produxerim instrumenta? & an nunc, post tot sæcula elapsa, præsumi possit, me meosque non dereliquisse creditum. Minimum actus & negotia humana, atque hominum natura, etiam in hoc exemplo, ubi repetendi voluntas non apparet clarius, *derelictionis* verisimillimam *coniecturam* suppeditare videntur. Potest namque aliquis ignorare litteras, unde obligatio ortum traxit; aut si cognoscat, bona fide existimare, non curare id debiti creditorem, qui longissimi temporis intervallo nec monuit, nec numum exegit vnum. Sed cogitandum tamen ulterius.

§. LXV.

Dumque sic cogitamus, SVCCESIONES interea AB INTESTATO examinabimus, quas ad vnum fere omnes pro *modo acquirendi derivatiuo*, ex tacita, vel PRÆSUMTA voluntate orto, venditant.

§. LXVI.

§. LXVI.

Sed cum mortui, quemadmodum supra ostendimus, nulla amplius voluntas vera sit, nullum ius, nullum dominium, cadet etiam SVCCESIONVM AB INTESTATO firmitas: quam a præsumta voluntate defunctorum accessunt: corruetque simul TESTAMENTVM, quod excogitauere, PRÆSVMTVM. Nihil enim præsumi potest, quod fieri nequit verisimiliter.

§. LXVII.

Quod vero de liberis omnes fere gentes consentiunt, ex æquo PARENTVM *communiquè* VOTO est, qui bene cupiunt suis; dulcique desiderant officio fungi; quod commune votum respiciunt imperantes in ciuitate, ne insolita præcipere videantur: ex quo tamen neutiquam inferendum, adesse hic argumenta cogentia, vt liberis necessario sit hæreditas relinquenda. Nam etsi illi alendi sunt, quamdiu sibi ipsis prospicere nequeunt; vix tamen consequitur, durare obligationem post mortem; ac multo minus, peccare Parentes, si aliis opes suas tum inter viuos, tum mortuos destinarent. Quidquid in fauorem liberorum, aliorumque dispositum inuenitur, *arbitrio* legislatorum, in medio ciuium bona relinquere nolentium, tribuendum est: quod variat, nec vsquam fere locorum inter se concordat. Etiam Africani fratribus, non autem liberis copias
ac

ac facultates suas post mortem adsignant, quod ex itinerario *Bosmanni* mihi innotuit, quem videtis.

§. LXVIII.

Vnde relinquitur, non dari de iure naturali nostro legitimam: licet præterire quoscunque, licet præferre externos suis. Quæ forte oriuntur turbæ, oriuntur ex accidenti. Non læditur *contradicientium ius conatum*, non etiam *acquisitum*.

§. LXIX.

Hicce adnotatis palam tandem fit, duos tantum acquirendi dominium modos esse, *originarium*, qui est OCCUPATIO, *deriuatum*, qui est PACTVM, quam interdum a tergo sequitur TRADITIO.

§. LXX.

DOMINIVM autem, quod nunc plenius definiam, ius in rem est, ob quod res corporalis nostra dicitur, eoque modo non pertinet ad alium, quod pertinet ad nos. Notrum vero huiusmodi rei qualitatem ponit, esse vt possit nostra.

§. LXXI.

Hæc in eo consistit, vt occupari & custodiri iuris intellectu possit, nec sit inextrahasti vsus. De cetero nihil interest, *mobilis sit, an immobilis, fungibilis, an non fungibilis, sacra, an profana, sancta, an religiosa, publica, an priuata, singularis, an vniuersalis*: sunt enim hæc voces vnius tantum

tum rei variæ denominationes ; de quibus nonnihil iura ciuilia disponunt.

§. LXXII.

Quæ tali *habilitate* destituuntur , non etiam sunt in dominio , sed sensu negante communes , aut potius nullius in singulari.

§. LXXIII.

Vnde MARE magnum , siue Oceanus , AER , LVMEN , CALORQVE SOLIS in genere , in dominio non dicuntur esse.

§. LXXIV.

De OCEANO clarissimus *Bynckershækius* aliam rationem suppeditat , eumque dominio exemptum credit , non , quia occupari non potest , sed quia non est *retentus* , nec *retineri* potest. Quod profecto vel eodem recidit , vel inane ius est , quod cum facti oritur & perit , recte arguente acutissimo *Titi*o : vt silentio inuoluam , *possessionis* haudquam eam videri vim , vt ab eius duratione *dominium* sit suspendendum , quid ? quod cum conditio perpetuæ possessionis naturæ hominum repugnet , hinc perperam ad iurium humanorum durationem possessio abscisse requiritur. Cl. *Thomasius* paullo aliter *Bynckershæckium* premit in notis ad *HVBERI* *ius ciuitatis* p. 455. seq. sed negat tamen imprimis , possessionem iure gentium animo retineri non posse : quod & *Titi*us facit in dissertatione : *de dominio in rebus occupatis ultra possessionem durante.*

§. LXXV.

§. LXXV.

Causa, quæ doctissimum *Belgam* impulit, ut ita rationes subduceret, ea fuit, quod ex Romana iurisprudencia obseruasset, *amissa possessione* amitti ferarum *dominium*: quod est, petere id, quod est in principio. Quæritur enim primo, sitne hæc ratio naturalis? deinde, sitne sola, quam habuere iuris Romani architecti? Primum & posterius infra negabimus. Utque, quod res est, dicam, tota hæc mihi lis de *maris dominio* eiusque causa inanis fere videtur. Plerique enim, immo omnes in eo consentiunt, oceanum magnum non esse in proprietate vniuersim; & de eius rei CAUSSA duntaxat disputant. Vnius autem rei plures esse causæ possunt: hinc optimum factu, ut coniungantur plures, & sic tota controuersia mox dissipabitur in auras.

§. LXXVI.

Quin enim maris, aeris, luminis calorisque solis particula, qua littora alluit ac *rebus nostris* comparate obseruatur *coniuncta*, in publico priuatoque dominio sit, aut esse possit, nemo forte cum ratione dubitat.

§. LXXVII.

Sed cum id, quod nostrum est, ad nos cum plenissimo effectu pertineat, consequitur, ut *dominium* complectatur cum *proprietate* etiam UTILITATEM.

§. LXXVIII.

Consequitur, ut alios a re nostra EXCLUDERE

DERE eaque abuti possimus.

§. LXXIX.

Consequitur, vt rem amissam a quocunque possidente VINDICARE queamus.

§. LXXX.

Consequitur, vt de illa & circa illam quam liberrime inter viuos *disponamus*.

§. LXXXI.

Etsi enim *D. Titius* existimat, alienationem, aut imminutionem rerum nostrarum non tam ex *dominio*, quam *libertate* non restricta *oconomica* pendere; puto tamen litem non esse magni momenti. Ea propter enim libertas ordinarie non restringitur, quia *domini* sumus, ac re nostro subiecta arbitrio inuenitur.

§. LXXXII.

Constituta autem hac libertate, dominium vel retinemus *plenum*, vel *minus plenum*.

§. LXXXIII.

MINVS PLENUM est, cum alios in partem dominij admittimus, eoque illud diuidimus. Inde in *directum* & *utile* distinguitur a Doctoribus Barbaris. Neque enim vox *directi* Latinum est, sed Teutonicum. Qui enim hoc dominio pollet, iura habet quaedam *die Rechte*, vt vel seruitia exigat, vel pensiones, *cetera*: qua de re consulenda est dissertatio in *Gundlingianis*, part. XII. obs. 5.

§. LXXXIV.

VTRVMQVE variis sæpe conuentionibus
cir-

circumscribitur : quod in *feudo emphyteusi & superficie* cernitur.

§. LXXV.

Aliquando vero fit, ut non tam *pars domini* transcribatur, quam facultas emolumentum inde percipiendi. Ex quo *servi- tutes* oriuntur.

§. LXXXVI.

SERVITVS inuoluit ius in re aliena vel *personæ*, vel *rei*, possessoribus ad aliquam vtilitatem concessum. Vnde *seruitus personalis & realis.*

§. LXXXVII.

PERSONALIS species *ususfructus*, *usus*, *habitatio* vulgo habentur : quamuis plures ad- di possint.

§. LXXXVIII.

VSVSFRUCTVS, VSVS & HABITATIO gradu differunt. Ille *usum & fruitionem* rei fere liberam *salua substantia* continet. Hic ad *necessitatem* restringitur. *Habitatio* vero minus *usufructu* ius est, ac maius *habitacu- li*, seu *ædium* usu. Quod pactis & lege ciuitatis copiosius determinatur. Nam cum hæc omnia ab arbitrio pendeant, non est putandum, *usufructum* iuris Romani *alia- que* inuenta, ita esse rationi consentanea, ut nihil addi, nihil etiam demi possit.

§. LXXXIX.

Vti vero *usufructus* verus potest consti- tui; ita dubium non est, quin *paciscentium* facul-

facultati relictum sit, velintne etiam in re fungibili inducere *quasi usumfructum*. Lex & pacta *entia noua iuridica* efficiunt.

§. XC.

In SERVITVTIBVS REALIBVS, etsi considerationem personæ, cui ius conceditur, non excludimus; inprimis tamen rem & rem, ac prædia inter se contendimus, vt vnum per alterum vel vtile fiat, vel melius.

§. XCI.

Quod non adeo videtur absolum, ceu nonnulli existimant. Neque enim aliter fieri pacta possunt, quam res seruiens, &, cui seruitur, secundum propositum paciscentium, patiuntur.

§. XCII.

Ceterum *seruitus realis* vna est. *Relationes* vero, seu comparationes diuersæ nouas distinctiones, *urbanas rusticasque* cum variis nominibus pepererunt: quæ in iure priuato explicatius traduntur.

§. XCIII.

Quemadmodum vero, ob utilitatem, alteri in re mea permitti facultas potest; ita ob securitatem *crediti* simile quadantenus ius alteri interdum permittitur. Quod in PIGNORIBVS videre est.

§. XCIV.

Iura *personarum* reliqua & *obligationes* res nostras respicientes, & in commutationibus obuias,

obuias, post tractationem de pretio, iustitiam habebimus.

§. XCV.

Saltem quid de POSSESSIONE in nostra disciplina tenendum, adhuc indicandum restat.

§. XCVI.

Et hæc vero, quomodocunque consideretur, FACTVM est, sed unde sæpe *ius* resultat, uti ex pacto.

§. XCVII.

Intuitu occupationis namque in re nullius, aut ratione traditionis iusto titulo innitentis, *ius in rem*, vel *in personam*, quod adest, firmat, nonnunquam etiam pro eo *conjecturam* suppeditat, *idque probat*. Est enim, verba clarissimi Titii sector, *maxime naturale, ut ei, qui hæcenus sibi ius asseruit atque actus possessorios exercuit, tamdiu illud tribuamus, donec alius contrarium probauerit*. Unde possidens re quoque utitur, certoque sensu *ius* indipiscitur *in rem*.

§. XCVIII.

Probante contrarium altero videndum, sciueritne *possessor* verum rei dominum, ius suum urgentem, an ignorauerit?

§. XCIX.

Priori casu MALÆ FIDEI, posteriori BONÆ FIDEI POSSESSOR emergit.

§. C.

VTERQUE ad restitutionem, sine vlllo veri domini detrimento, tam *rei extantis*, quam

con-

consumptæ, obstringitur; *bonæ* fidei, quoad factus est locupletior; *malæ* fidei vero, quia in dolo est, aut saltem in culpa, & mora, ab omnimoda restitutione liberare sese vix poterit: quanquam non est diffitendum, difficile videri probatu, quantum quis factus sit locupletior.

§. CI.

Barbeyracii philosophia nullius hic momenti videtur, existimantis, etiam legitimum dominum vindicantem ad solvendum bonæ fidei possessori pretium, quod pro re possessa dedit, indistincte obligari, quia hic *domini personam* gessisset.

§. CII.

Repugnat quippe, rem meam emi, aut denuo parari, vt *alienam*. Videat bonæ fidei possessor, vnde, quod sibi abest, recipiat. Minime enim concludit, bonæ fidei possessorem neque in dolo, neque in culpa existere. Esto. Sed nec Domino vero aliquid adtribui doli negligentæque potest; ac plus interea videtur valere, quod est in *veritate*, quam in *opinione*. Bonæ fidei possessor autem tantum *opinione* fuit dominus; ceu in dissertatione *de rei vindicatione cap. II. §. 24.* Aliud foret, si rem perituram mihi seruaret quisquam: tum enim & *iustitia* & *æquitas* præcipiunt diuersum. Quod iam *Grotius* obseruauit *Lib. II. cap. X. numer. 10.*

O

§. CIII.

§. CIII.

Qui non restituit, aut restituere non vult, pro re nata vel lædit alios, & intolerabiliter immodestus est, vel pacta violat, & manifeste euadit iniustus.

§. CIV.

Vt vero *pactum universale* ratione huius obligationis cum *Grotio & Puffendorffio* statuamus, nec videtur necesse, nec fieri potest. Fluunt omnia ex ipsius *dominii natura*, quam copiose considerauimus.

§. CV.

Exinde tamen vix consequitur, dominum non obligari ad *IMPENSAS viles* quandoque & *necessarias* (*) reparandas. Vti enim nemo cum damno alterius locupletior fieri debet; ita illud cum possessoris, siue sit bonæ fidei, siue malæ, iniuria fieri nequit. Neque enim etiam postremus sua videtur donasse, si rationem naturalem audiamus, & a ciuitatis dispositione *poenali* præscindamus. *Voluptarias* vt tollat vterque, cum *commode* fieri potest, æquum videtur. Neque enim æmulationi, seu inuidiæ fauet lex naturæ. Sed fac, dominum & voluptarias impensas, quæ auferri de cetero possunt, retinere cupere; & tum refundat is oportet, quod deest sumtus facienti, non autem, quanti putat *retentor*, aut quanti eius interesse credit *possessor*. Sicuti namque dominus adfirmabit forsitan, *voluptariarum*,
vtpote

utpote *superuacuarum*, nullam dari, ratione sui, certam æstimationem; ita possessor, auferendi facultate pollens, ostendere sine dubio poterit, quanti constiterit impensum sibi: cuius reparationem non, nisi iniquissime, detrectaturus esset retentor dominus. De *communione* pro indiuiso ut cogitetur, etsi non repugnat ratio; pugnat tamen cognita omnibus experientia.

(*) Necessarias namque dominus verus haud dubie agnoscat, nec respuere *cum ratione* poterit; quia sine illis res consistere ac conseruari non potest. *Viles* contra repudiare interdum fas erit, cum non eadem omnium sit utilitas: hinc *deducendi* facultas absolute *possessori* neutiquam videtur tribuenda: nisi *dominus* gestiat retinere. Tum quippe merito alter flagitabit pensationem, quanti sunt, quia sibi quoque nunc existimat viles.

C A P V T XXI.

DE CAUSSA ET EFFECTV DOMINII IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ETiam in libertate viuentes domini rerum sunt, si istam adducere causam possint.

§. II.

Acquirunt illi dominium per OCCVPATIONEM *principalem & accessoriam*; acquirunt quoque ab alio, tum propter *expressam* & *iurisdem*

iusdem voluntatem *verbis*, tum *traditione* distinctius declaratam.

§. III.

Occupant igitur RES nullius ac *vacuas*. Vnde quid de Hispanorum occupationibus in America, quæ non erat possessoribus vacua, sit habendum, facile diiudicatur. Nihil hic religio diuersitatis generat, veram profiteantur occupantes, an falsam sectentur iure domini possidentes. Multo minus PAPAE concessio, seu donatio in considerationem venit, de qua *Grotius* egregia in libello *de mari libero* adtulit.

§. IV.

Quemadmodum vero, ceu supra monuimus, non requiritur, vt quis manu, quod semel occupauit, perpetuo premat; ita in statu naturæ eadem sequenda decisio. Vnde non puto, Anglos fat rationis habuisse, quando ab Hispanis apud *Thuanum* Lib. LXXII. & *Camdenum* ad a. 1580. quæsiuerunt, quo iure acceperint, in *Americano orbe*, tam ingentia terrarum spatia, an quia casulas posuerint, aut signum ibidem collocauerint? Sufficit, fuisse eas partes tunc occupatas, nec dimissas. Eadem controuersia cum *Scotis*, insulam, *Darien* dictam, occupare conantibus nostra ætate recruduit. Plura leges in *Gundlingianis Part. XXXI. Obs. I.*

§. V.

§. V.

Idem forte de FERIS BESTIIS dicendum, si appensa *γραιοματα* ostendant, unde ad quem pertineant claret. Hinc Regem Gallix accipitrem, de quo *Stiernhæckius*, in Finlandia captum vindicare a Suecorum Domino potuisse existimo, quia dominii retinendi signum ac testimonium secum adtulit. Quæ *Puffendorfius* contra *Grotium* monet, eo pertinent, ut existimet, feras bestias arctius debuisse custodiri. Verum tamen non quæritur, quid fieri potuerit debeatque interdum, sed, num dominium, ni fiat, altero inuito, in animali, quod dignosci potest, statim amittatur?

§. VI.

In occupatione accessoria parum noui occurrit. Eadem in foetura, thesauro, gemmis, ambra, succino *reliquisque* obtinent.

§. VII.

Circa ALLUVIONES vero paullo diligentius distinguendum. Aut enim fluvius communis, aut vni soli proprius territorium vtriusque, aut certi limites ab vna parte finiunt. Si prius, alluiones agro eius, cui accedunt, sensim adcrefcunt. Sin posterius, nihil adiicietur, quoniam id, quod apponitur, a re nostra certis limitibus discernitur intelligiturque certo, a cuius terris abrahe sint adiectæ arenulæ.

§. VIII.

Difficilior inspectio videtur, an, si ALVEUM relinquat FLUVIUS FINITOR, *mutetur* quoque *imperii terminus*? Grotius existimat, manere hoc casu alveum imperii terminum, quia flumen non sit amplius vetus flumen. Quæ ratio minus apparet solida. Flumen etenim magis consistit in *aquis*, quam in *alveo*. Igitur dicerem: ab *alveo*, gentium paciscentium intentione, determinari fines, non a flumine, quod est aquarum collectio, cuius intuitu alveus est accidens. Sed quid? Si quis vectigal exegisset, si ius piscandi solus exercuisset? Quid fiet mutato alveo? Et putem, fuisse ea IVRA ad flumen in *hoc alveo* adstricta. Itaque non piscabitur Princeps in flumine novum cubile adepto, nec tollet vectigal. Atque alter vero lucrabitur ne quidquam. Novum enim fluminis cubile insignem de eiusdem territorio portionem detrahet. Vbi tamen merito excipitur casus, si quis flumen suo facto auerteret. Neque enim licitum censeferi debet, ut alteri auferatur ius quæsitum, quod omnes vident, intelliguntque. Ut in meo fodiam, licet; ac, si alterius venas præscindo, ex accidenti id venit sane. Aliud dicendum, si flumina coniungantur, aut alio canales ducantur, vel sine alterius intertrimento, vel ut me ipsum meoque subditos imperio ab onere liberem. Neque enim

enim cuiquam exprobrandum, quando suorum facilitare commercia fatagit. Exigat ab aliis, qui flumine, quod alluit eius territorium, ad nauigandum indigent: ac, sicuti cogi non possum, ut per alterius terras iter suscipere ciues meos jubeam; ita nulla necessitas apparet, ut navigent iidem in flumine, quo non indigent amplius, sed, interuentu *noui canalii*, manere in meo possunt, ac præteruehi alienum. Quod limitationem interea feret, si pacta obsistant conventionesque speciatim propterea initæ. Potest enim pacto aliquid detrahi libertati, quæ ceteroquin, gentium iure, mihi non toret neganda.

§. IX.

In *INSVLIS* natis natantibusque eo res reddit, *FLVMEN* commune sit, an vni reipublicæ proprium? Priori casu insulæ quoque erunt *communes*. *MARIS* insulas possessore vacuas occupat, qui vult & potest.

§. X.

De *MODO* acquirendi *DERIVATIVO* noua doctrina vix indigemus. Nulla *TRADITIONE* opus est, si constat de qualitate & finibus rei translata. Potest Princeps rem cessam propria auctoritate occupare, neque cedens aliquid rationis habet, inhibendi possessionis acquisitionem ea in re, quam pacto in alienum dominum transmissit. Quidquid in contrarium fit, vel *decoro* adscribendum, vel

providentia, ne fines transfiliuisse dicatur possessionem suo arbitrato arripiens. In finibus vero constituendis vel *verba* sequuntur paciscentes, vel propositum contrahentium ex adiunctis pellucens, vel controversias denique noua pactione finiunt.

§. XI.

De ACCESSIONIBVS INDUSTRIALIBVS, vel FORTVITIS sicuti rara sunt themata; ita, si quid occurrat, e principiis supra cap. XX. §. 38. s. constitutis decisio petenda. Id adhuc quæsitum dignum, ad quem pertineat ager, seu pagus, *terre motu*, qualis in Infubribus aliquando contigit, in alienum territorium translatus? *Vlricus Huberus* domino territorii, cui accessit, transcribit. Nos meliori iure communem facimus. Aequius quippe est, ut ne damnum sentiat vnus solus.

Confer HUBERI *digressiones part. I. tit. IV. cap. XXII. p. m. 352.* qui è *reccensiori Britannia historia* probat, nequaquam fabulis exemplum propositum esse accensendam.

§. XII.

De TESTAMENTIS nihil hic mutamus. Cum enim summi Principes solo iure naturæ regantur, quo nullum est testamentorum vestigium, hinc ex dispositione, quæ argumento cogente non subsistit, nullum ius, nec vlla obligatio oriri potest.

§. XIII.

Vnde, si quis successione alioque iure fi-
bi

hi debito exclusus per testamentum fit, eo non obstante, ius suum licite persequetur. Quod ex historia *Ludouici Pii* illustrari potest: vt exempla testamentorum a Principibus perperam conditorum a *Grotio* allata si leamus.

§. XIV.

Ex eo est, quod multi Principes alia præsidia circumspexere, testamentis suis diffisi. Vel enim viui regnum successori destinarunt, vel *populi consensum* petierunt, vel potentiores executores delegerunt. Exempla ab illustri *COCCEIO in dissert. de testamentis principum* suppeditantur. Quibus ex historia *Ludouici XIII.* addas, quæ is de filiorum regiorum tutela ordinauit. *Parlamentum* enim defuncti Regis testamentum, a se nondum firmatum, pro inani habuit, ac tutelam Reginæ, cui ea de regni consuetudine competere adfirmabat, integram reliquit. Lectu hanc in rem digna est præfatio Domini *de la CHATRE de la minorité de Louis XIV.*

§. XV.

Exempla, quæ in contrarium prostant, aduersus *ius certum* nihil operantur.

§. XVI.

Vnde per se sequitur, Principem ne quidem *filium* ob grauem iniuriam EXHÆREDARE, aut a principatu excludere posse. Nam exhæredatio iuris arbitrarij ciuilibis est. Quod non animaduertit *Grotius*.

§. XVII.

§. XVII.

Similis decisio seruanda, cum princeps de bonis suis per vltimam voluntatem, excluso proximo, aliquid statuit. Quicquid successor testatoris voluntati conuenienter efficit, benignitati eius adtribuas licet.

§. XVIII.

Aliud statuendum, si princeps a PRIVATO HÆRES scribatur. Tum enim ei merito conceditur, quod alias homini singulari atque extraneo: de quo *disertationem meam de Principe e testamento ciuium suorum herede* consulas.

§. XIX.

Aliud quoque, si TESTANDI FACULTAS a POPULO concessa, vt olim in Sueciæ regno. Tum enim testamentum non valebit vt testamentum, sed vt *ius ex voluntate populi* concessum.

§. XX.

VSVCAPIO vt tacita Domini prioris voluntate & derelictione nititur; ita inter gentes negari non debet. Quæ *Petrus Puteanus* contra *Grotium* disputat, vsucapionis peruersam ideam, ac si in ea poena superioris semper foret præponenda, nec derelinquendi animus intercurreret, abunde produunt: quod peculiari disputatione *Werlbofius* ostendit.

§. XXI.

Tantum considerari fas est, vtrum DERELICTIO reuera sit præsumenda? Sæpe enim
ius

ius nostrum conferuamus, etsi possessio deficit. Sed docet id tempus bene longum, aut *immemorabile* ad summum, quo, qui potuit vindicare, non vindicat olim suum. Stulte enim aliquis cogitaret, rem post æuum aliena in potestate existentem esse suam adhuc.

§. XXII.

Solius autem TITVLI retentio, si alia argumenta obstant, nihil aut parum operatur. Quod in controuersis cum *Pontifice* maximo, itemque *Anglorum* cum Rege Galliæ, huiusque cum Hispanis aliisque tenendum est.

§. XXIII.

IN SVCCSSIONIBVS vero AB INTTESTATO neque lex ciuilis, neque mos aliquid efficient. Omnia hoc loco e PACTIS populi que *antecedente voluntate*, eiusque interpretatione rationabili, aut, si hæc deficiat, armis & transactione deciduntur.

§. XXIV.

NOVA populi VOLVNTAS nihil efficiet, quamdiu familia regnatix, quæ ius habet ex prima electione acquisitum, non est extincta. Vnde facile est ad intelligendum, quam nihil operari potuerit *Caroli II.* Hispaniæ Regis testamentum, aut etiam procerum voluntas recens, Ducem Andegauensem Austriacis præferentium.

§. XXV.

§. XXV.

De MARIS DOMINIO nihil addimus. Licet in magno Oceano vacuas occupare insulas, ceu diximus, licet piscari, vniones extrahere, cetera, cuicumque libet. In mari vero, quod littora iam occupata alluit, eoque in dominio est, talis occupandi piscandique facultas cesfat. Digna sunt scripta, quæ legantur, Anglos inter & Belgas publicata: de *hale cum captara*, quorum argumenta apud SELDENVM de *mari clauso*, & GROTIVM de *mari libero*, inueniuntur: vt taceam, quæ, *Carolo II.* in Britannia imperante, denuo sunt disputata, referente BECMANNO in *notitiis Orbis* e probatissimorum auctorum testimoniis.

§. XXVI.

De BONIS NAVFRAGORVM notamus, trahi a plerisque ius vindicandi talia ad *ius maritimum*. Sed perperam id puto fieri, si appareat dominus, nec *derelictio*, nec *pacta*, nec *mos reciprocus* adsint. MOREM RECIPROCVM nomino, quia prorsus habeo persuasum, non tam eum a iure maritimo profluere, sed opinione, peregrinos quouseunque & ignotos esse hostes. Vnde Poeta: *Hostis est, quodcunque natus.*

§. XXVII.

De EFFECTIBVS DOMINII non est, quod denuo simus solliciti. Possunt Respublicæ, vel qui eas repræsentant, non nihil de suo demere idque pro arbitrio. Vnde dispositiones

nes FEVDALES arbitrariæ sunt ; iique non leuiter decipiuntur , qui IVS FEVDALE vniuersale & naturale somniant.

§. XXVIII.

Potest etiam ciuitas una alteri in territorio ac tractu suo SERVITVTEM tam *personalem* , quam *realem* permittere. Saltem in Germaniæ terris eiusmodi occurrunt obligationes & iura. Nec dubitandum , quin in aliis quoque regnis & principatibus perplura obseruentur , e. g. vt quis in territorio vicini fortalitiū habeat ; de quo *Engelbrechtum* euoluas *de seruitut. iuris publici.*

§. XXIX.

Quæ hic nonnulli de IURISDICTIONE in alieno territorio ab *Imperatore* concessa immiscent , alio pertinent.

§. XXX.

De POSSESSIONE nihil peculiare monemus. Fundant se Reges ac civitates in illa , quemadmodum priuati. Sunt bonæ fidei , sunt malæ fidei possessores. Restituunt sæpe , quod tenent , sed restituunt fere , quod extat. Quod regulam in præcedenti capite stabilitam non tollit , vtpote quæ de iure , non de iuris legitimi remissione , aut difficili eiusdem probatione intelligenda est.

CAPUT XXII.

DE CAUSSIS ET EFFECTU
DOMINII IN CIVITATE.

§. I.

PLures plerumque ACQVIRENDI DOMINIVM MODI, quam capite XX. proposuimus, recensentur; non autem sunt PLVRES. *Accessiones* omnes, etiam naturales, non sunt modi acquirendi, sed acquisitionum, ceterum supra monitum, occasiones.

§ II.

Sed potest tamen ciuitas determinare amplius, quid sit OCCVPARE, & clarius habendi apprehendendique signum, constituere.

§. III.

Ex ea ratione IVSTINIANVS *Trebatii* opinionem de vulneratione feræ repudiavit, & in occupatione rei nullius plenissimam capionem introduxit.

§. VI.

Hinc nec *videnti* & animum habendi *verbis signisque declarandi* aliquid iuris adtribuit, quam legislationem arbitrariam ICTi hodierni plerique pro ipso naturali iuri venditant.

§. V.

Ex quo fonte *Nervæ* quoque opinio fluxit, *feras* in siluis circumseptis *vagantes* & pis-

pifces in stagnis existentes non possideri contententis.

§. VI.

Eadem ciuitas determinat, quid sit pro re MOBILI atque IMMOBILI habendum, quæ ratione singulæ sint occupanda. Secundum hoc ius arbitrarium *Chalcidenses* præ *Andriis* ACANTHON ciuitatem occupasse dicendi essent: qua de re *Plutarchus in quæstionibus Græcis* Tom. II. p. 298. consulendus. Simpliciori iure naturali vero ad utrosque ciuitas pertinisset, tum ad telum emittentes *Andrios*, tum cursu ac corpore *Acanthon* adtingentes *Chalcidenses*.

§. VII.

Hinc illi utique ciuibus possunt iniungere, feras ut bestias arctius custodiant, non, quia possessione amissa desinunt, esse nostræ, sed quia haud facile dignosci, aut denuo vindicari possunt. Quam rationem sane ius *Romanum* habuisse constat potissimum. Nunquam enim istud in possessione sola domini vim constituit, quod e philosophia eiusdem iuris confit, possessione cicurum animalium amissa dominium durare adhuc existimantis.

§. VIII.

Nec dubitandum, quin liceat mansuetis bestiis SIMILES declarare, quæ sua natura videntur FERÆ. Ita *pauones*, *columbæ*, quid? quod interdum *apes* apud nos fere mansuetam habere naturam creduntur. Euolant,

re-

redeunt, ceu animalia mansueta, rarissime-
que animum redeundi deponunt. Et fac,
illum deponere bestiam alioquin in nostris re-
gionibus *raram*, immo plane *non obuiam*; ceu
sunt psittaci, corui Indici, simiæ: quis di-
xerit eam cedere occupanti? inprimis cum
facile inueniri dominus possit, e cuius custo-
dia peregrina hæc animantia sunt elapsa.

§. IX.

Id quæsitum non indignum, quænam opi-
nio de captura ferarum iuri naturali sit con-
uenientior, Romanorum, an Teutonum?
Illi enim unicuique ex populo venandi li-
bertatem permittebant; hi priuatos ordina-
rie excludebant; & omne venandi ius in
Principes ac Rectores ciuitatum transfere-
bant. Idque Gothi, Franci, Longobardi in
more habuere positum, ceu *Guilielmus FOR-*
NERIVS Select. Lib. II. c. 26. adnotauit. Ego
neutram e iure naturali necessario putem de-
riuandam. Non primam ROMANORVM, quia
comprehendi vix potest, quo iure fundum
meum ingredi possit quisquam, vt feras ibi
vagantes traiciat capiatque? Ipsi Romani
propterea fundi Dominis actionem iniuriarum
permiserunt, intelligentes, nemini fas esse,
aliquid, me inuito, gerere in re mea. Ratio
autem illa: *feras vagari*, nec alicuius adhuc
proprias videri, vix ita concludit, vt pro-
pterea unicuique indulgeri ius capiendi de-
beat. Capi possunt: id verum est. Sed a
quò?

quo? Et certum habeo, nemini plus iuris competere, quam Domino in fundo suo, quod est obuium, trucidanti, autprehendenti. Quidquid alio sese confert, aut auolat, aliorum dominorum præda fiat. Vt omnes ad vnum venandi iure polleant, necesse non est; sicuti nec hodie permittitur alii Principi, aut nobili, quam qui est terræ dominus, vt quod abit hinc, prehendat traiciatque istic. Igitur admodum falluntur, qui Romanorum iurisprudentiam hac parte ipsam rationem existimant esse cogentem. Potius, quod obseruatur apud illos, e statu democratico deducas, eiusque simulacrum sub monarchia quoque conspicuum agnoscas, scilicet, vt cogitaret populus, in sua libertate se adhuc agere amplius.

§. X.

TEVTONVM vero mos, quo Principes fere venantur soli, &, quibus isti hanc facultatem vel relinquunt, vel iterum indulgent, etsi utilis sit publicæ rei, ne ciues venationi magis, quam operis suis necessariis vacent, ac Imperantes de cetero habeant, vnde oculos suos augeant, inprimis cum in homines singulares parum inde redundaturum esset commodi; non est tamen illico inferendum, necessario igitur ad PRINCIPES pertinere ius venandi. Merum hic arbitrium cernitur; eoque dicendum sine circumtione, *occupationem accessoriam* iuri simpliciori, ma-
P
xime

xime congruentem videri; intellige, vt DOMINVS FVNDI occupet, capiatque feras in agris fundisque suis sibi occurrentes. Saltem nemo fundum intrare meum potest, me inficio atque prohibente; nec itidem aliquid rationis habet quisquam, quare venandi facultatem dubiam reddat mihi, ad quem pertinet RES PRINCIPALIS, id est *fundus*.

§. XI.

Idcirco nullus dubito, quin pæne eadem de ALVEO relicto, inuentis IN LITTORE, ALLVVIONE ac THESAURO sint repetenda, videlicet, occupationem ex accessione hic locum inuenire. Vt ad inventorem aliquid perueniat, iniquum quidem non est, imo potius mori gentium congruit, quæ partem dimidiam inuentori, tanquam fortunæ præmium, vniuersim fere addicunt; de quo more *Hertius* consulendus in *paroemiis iuris Germanici* paroem. 85. Verum tamen argumenta cogentia defunt, vt inuentor partem accipiat rei, quæ est in fundo meo detecta fortuito. Cur veteres aliter rationes iniuerint? inde forte est, quod existimarent, FORTVNAM, huius hominis opera, nonnihil lucri in Dominum sparsisse: quanquam Legislatio Romana de thesauris variauit valde.

§. XII.

Germanorum e contrario consuetudo *adior-*
uota in Rempublicam eiusque Principem transfribentium, puta, metalla, alluuiiones, minera-

neralia, thesauros, cetera, populum quidem exonerat, & imperantium fiscos auget; sed naturalis interea non est, quid? quod multo longius a rationis necessaria doctrina recedit, quam Quiritium. Eripit enim singularibus rerum possessoribus occupandi, seu acquirendi occasionem fere omnem.

§. XIII.

De *accessionibus artificialibus* aliter philosophabantur iidem Romani, quam nos supra; modos acquirendi cum occasione acquirendi confundentes. Cumque abunde ea de re tum in genere, tum in specie *cap. XX. §. 33. seq.* differuerimus, nihil hoc loco censemus adiiciendum.

§. XIV.

Id memorabilius, ciuitatem, sicut *occupandi*; ita etiam clarius DERIVANDI DOMINII signum, præter pactum, statuere sæpius solere.

§. XV.

Hinc TRADITIONEM ista exigit, formam determinat, ac varia solennia, magistratus auctoritate haud raro interueniente, addit, quod *mancipatio & cessio in iure* veterum Romanorum, itemque *resignatio* iudicialis Germanorum lauculenter indicat.

§. XVI.

Res TESTAMENTARIA Quiritium etsi non est iuris gentium, vti vulgo placet, tamen summus Imperans aut eam admittere, aut

modum testandi rursus aliis legibus circumscribere, ac tot subruere solennitates miseramque diligentiam potest.

§. XII.

Fluxerunt istæ e Romanæ Reipublicæ oeconomia, qualis apud reliquas Europæas gentes fere cessat. Admodum enim difficiliter Romani vetustissimi permittebant suis, ut bona proximis subtraherent. Igitur in comitiis calatis volebant eos testari, spectante & audiente populo universo; *sin aliter, inter viuos per as & libram familia erat transferenda; ita tamen ut dominus, quam diu viueret, sibi eam retineret. Deinde in locum populi & mancipationis, usu sic exigente, successerunt septem testes, imago populi Romani, non alia ratione, quam ut pro agnatis & gentilibus legitime facta Lex tolleretur quoque legitime: per se enim cur tantum argumenti?* Verba BYNKERSHOECKII consulto recitavi, ut qui propterea hanc seriem tenuit descripsitque, ne quis testamenta naturæ, vel rationi tribueret. *Observat. Lib. II. c. 2.*

§. XVIII.

Vnde infulsos, caue, populos existimes, qui *testamentis* plane non vtuntur. Optavit Strykius olim nostras, initio *cautelarum testamentariorum*, ne forent testamenta; constatque inter omnes, Germanos olim, Danos, Suecos, Anglo-Saxones caruisse iis prorsus. Quare vero Germani testamentis locum reliquerint

querint tandem, sacerdotes potissimum fecerunt, homines Italicis moribus, bonis aliorum, sub publicæ salutis atque ecclesiæ imprimis obtentu, inhiantes, vt alias causas arcanas, de quibus celeberrimus THOMASIVS in *fundamentis iuris nature*, silentio inuoluamus. Etiam nos aliquid adnotauimus ratione Danorum in singulari obseruatione ad *cap. II. X. de consuetudine*; Gundlingianorum *part. VII. n. 4.*

§. XIX.

SUCCESSIONES AB INTESTATO vt sint, non tam necessitatis est, quam prudentiæ atque ordinis. Sed ordo vero pro arbitrio variat: nec, vt supra monuimus *cap. XX. §. 66.* *f.* præsumta coniectura de voluntate defuncti locum inuenit. Quin nec illam in successio- nis ordine Romano posse elici laudatus BYNCKERSHOECKIUS *Observat. Lib. II. cap. 1.* argute demonstrauit; *conditionemque cognatorum fundamentum veteris esse successio- nis ostendit.*

§. XX.

Cui vix obest, observari non parum æquitatis in successio- nis ordine Romanis ac nostris familiari. Indubium enim habeo, me apologiam scripturum omnibus omnium gentium dispositionibus, quam paradoxe etiam videantur. Nec deest Africanis, de quibus supra, ratio quare fratres liberis suis præferant. *Hos enim eodem secum de sanguine,*

P 3 aiunt,

aiunt, ortos: de *liberis* id vix constare certo. Qui *facundiæ vires* experiri cupiunt, inuenient hoc loco argumentum declamationum insigne.

§. XXI.

In *VSVCAPIONE* *tempus* determinat ciuitas, ex quo *tacita dominii translatio*, & *comparate derelictio* præsumatur; quod *primarium fundamentum vsucapionis* habendum. Semper enim illa alteri adiicit, quod est *amissum* ab alio. *ICTi poenam negligentia* fere solum depereunt; ipseque *Petrus Puteanus*, *ICTus* excellens, in hunc scopulum illidit; cum potius *vtraque* sit *consideranda causa*. Ita namque facile intelligetur, quare *iustus titulus*, ac *bona fides* requirantur. Neque enim sine *dominii titulo* *dominium* transferitur, ac multo minus *dolose agentibus* *Legislatores* suppetias ferunt.

§. XXII.

Quod autem *ius Canonicum* etiam in *longissimi temporis præscriptione*, vbi *memoria* non extat, eadem *requisita bonam fidem* perpetuo exigat, non *probitati* atque *æquitati insigni*, sed *arcanis Pontificis acceptum ferendum*, *lites longiores* efficere cupientis, aut *errori insigni*, cum frustra de *titulo*, frustra de *bona fide* disceptetur, post *tempus memoriam hominum superans*.

§. XXIII.

Arbitrium ciuitatis vero, cum debeat esse
pru-

prudens, hinc breuius rerum *mobilium*, quam *immobilium* vfucapioni, ob vtilitatem *commerciorum*, tempus est præfixum.

§. XXIV.

Nec diu cogitandum, quare ciuitas EFFECTVS domini ex iusta caussa sæpe RESTRINGAT, ac quibusdam personis, vtpote *pupillis*, *minoribus*, *prodigis* administratione interdicit, ALIENATIONI rerum certas *conditiones* ac *limites* ponat, res *sacras*, *religiosas*, *sanctas*, non alienandas, SUPERSTITIONE haud raro intercurrente, admittat.

§. XXV.

Id conceditur, non male agi ac præcipi, vt obseruetur ordo in omnibus; estque perabsurdum, vt, quod sacris adhibetur vfi-
bus, sine ordine iterum ad vfius applicetur promiscuos. At inane est quoque, existimare, Deo aliquod dominium ac ius singulare hisce in rebus competere, iisque diuini inesse nonnihil. Simili ratione *coemiteria* a reliquis locis merito feiunguntur, ne cadauera homines viuos incommodent; quemadmodum non iniuste sanctione poenali muniuntur portæ, ac moenia, ne quis hostili animo transfiliat ea. Quidquid *paganis* peccarunt, atque etiam nonnulli e Christianis, hoc est, quod sicuti illi DIIS SUPERIS res sacras, ac DIIS HEROIBVS res *sanctas*, & comparate *religiosas* DIIS MANIBVS consecrarunt; ita hi SANCTIS suis

dedicent portas, munimenta, & religiosis locis beatos *martyres* singulariter patrocinari statuent, locaque ei vsui destinata *benedicant*; simulatque mortuis prodesse credant, in *ecclesiis* si fuerint sepulti.

§. XXVI.

Hoc mirum videri posset, quare tot de *usufructu*, *usu* aliisque *seruitutibus realibus* leges ciuiles extent, cum omnia a dispositione & ordine paciscentium, aut concedentium pendeant. Sed desinent mirari, qui perpendunt, de omnibus contractuum speciebus inueniri imperantium leges, & instituta: idque iura nostra de emptione, venditione, locatione ac conductione, *ceteris*, luculenter ostendunt. *Causa* eius rei, est, vt fraudibus ponatur obex, litibusque: ac dubiæ quæstiones, quoad fieri potest, decidantur. Quod in applicatione ad *SERUITUTES* similiter dicendum; indeque arbitrariis legibus variorum populorum clare hac parte deprehenditur: ita tamen, vt vnusquisque sua sectetur principia, ac rationes interdum singulares. Sic Romani nullam seruitutem admiserunt, quæ ratione *seruitutis prædii* in *FACIENDO*, aut etiam, cum adhuc allium olerent isti atque cepas, in *IVCVNDITATE* ac *VOLVPTATE* consisteret. Solam illi vtilitatem eamque *perpetuam prædii*, cui seruitur, respexerunt. Perpetua vtilitas vero causam poscit *naturalem*, quæ sola

sola est perpetua, non autem *artificialem*,
 quæ ab operatione DOMINI prædii seruientis
 pendeat, variis ex rationibus aliquando de-
 ficiente. Doctores plurimi id minus accu-
 rate perceperunt, opinati, a dominio prædii
 dominantis nihil fore faciendum. Quod non
 est. Hic facit, & utitur seruitute in re alie-
 na: alter vero patitur, aut non facit. Et
 licet quis etiam a domino prædii seruientis
 possit factum stipulari; non tamen perpetuæ
 & nunquam defecturæ utilitatis rationem,
 seruitutemque realem talis stipulatio efficiet.
 Quid enim? si non efficeret, quod volo?
 quid? si non posset? Utilitas certe, quam
 primario in mente habent seruitutem con-
 stituentes, eaque PERPETVA, talem causam
artificialem vix admittit, quia deficere po-
 test. Ergo naturalem causam flagitabant
 Quirites, quæ nunquam cessat, cum con-
 sequa semper ratione agat natura. Nam
 etsi deficit aliquando stillicidium flumenque;
 non tamen deficiet semper; cumque pluit,
 & stillicidium & flumen auerti, vel non a-
 uerti poterit. Quod dum non animaduert-
 unt Icti nostrates, temere isti reprehendunt
 Ictos veteres, ipsumque Paulum contra præ-
 xin Romanam causam naturalem exegisse
 somniant. Idem error illis obrepit, dum
 solius utilitatis, non iucunditatis gratia ser-
 uitudes constitui a Iurisconsultis obseruant
 adfirmatum; ignari, Romanos rusticæ rei
 inpri-

inprimis ac simpliciori vitæ deditos de voluptate initio vix cogitasse. Quod variavit dein, influente in ciuitatem luxu, recte id adnotante celeberrimo NOODTIO *Probabil. Juris* Lib. I. c. 3.

§. XXVII.

Sicuti vero de seruitutibus leges ciuiles feruntur; ita quoque de DOMINIO VTILI eiusque variis speciebus iura extant emphyteutica, feudalia, eaque diuersa; quorum neutrum e iurè necessario naturæ *amicis* prodit; sed ad hæcce negotia in certum ordinem cogenda ac dilucidandas varias conclusiones excogitata sunt vniuersa.

§. XXVIII.

Semper namque vigilare solet ac debet ciuitas, ne, quod ad salutem generis humani ac iura ciuium pertinet, vilo modo violetur atque in abusum vertatur. Hinc ea quoque iura POSSESSIONIS seuerè tuetur, interdicta aliaque remedia contra turbantes suppeditat, expulsos ac spoliatos ante omnia restituit, malæ fidei possessores prædonesque punit, vindicationes rerum amissarum indulget, nisi forte publica commerciorum utilitas aliud suadeat. Quo Hamburgensium & Lubecensium mos ac paroemia iuris antiqui Germanici pertinet: *Hand mus Hand wahren*, de qua *Hertium* euoluas.

§. XXIX.

Ex hoc capite septentrionalium populorum
rum

rum fere omnium vetus consuetudo, ratione subiectorum, poterit defendi, quando NAVFRAGORVM bona vel *occupantibus*, vel *fisco* addicunt, ne sui ob difficultatem persequendi ac probandi dominium inanibus litibus inuoluantur. Melius enim est, carere re sua bona fide, quam tempus perdere & consumere temere, quod superest. Vnde vix est, vt hac parte Bornholmensium iuri tam sæua sit scribenda dica. Intuitu externorum vero nihil rationis suppetit, nisi illa Cyclopica, quam præcedenti capite §. 26. indicauimus.

C A P V T X X I I I .

DE RERUM PRETIO DOMINII ACCESSORIO, ET INDE PROFLVENTIBVS COMMVTATIONIBVS.

§. I.

RVbrica capitis connexionem indicat. Proprietatem enim inter homines, vti nunc sunt, *commercium* sequitur, *commercium* PRETIVM.

§. II.

Nam etsi mercatura indicium luxuriæ est; non possumus tamen homines vno halitu immutare ad vnum omnes. Vnde, ex hypothesis *status corrupti*, illa non tantum utilis, sed

sed etiam necessaria est. Ne enim dicam, Deum in variis regionibus diuersa nasci voluisse, vt homines inter se ista distribuerent, & alter cum altero, pro re nata, communicaret; etiam constat, non omnes exercere agriculturam posse; adeoque plurimis per eundem fore, nisi aliunde acciperent, quo sustentarentur. Vnde quidquid in contrarium affertur, merum enthusiasmum politicum redolet.

§ III.

COMMERCIVM *commutationem* rerum ponit ac requirit. COMMVTATIO sine comparatione rerum concipi vix potest.

§. IV.

Comparatio rei & rei, quantitatem moralem, hoc est, pretium gignit; eoque sine *relatione* concipi istud vix potest.

§. V.

Relatio vero non est in re, sed extra rem. Vnde pretium non a re ipsa, sed *comparatione*, phantasia ac ratiocinatione nostra pendet. Quod contra eos obseruandum, qui pretium virtuale, *quod rebus ex suo habitu*, vti clarissimus *Tivius* perquam obscure loquitur, *inest*, admittunt: idque ad non existentia merito refertur: quia tam pueriliter falluntur omnes, quam si altitudinem monti, aut humilitatem crederent inesse; impingiturque ideo admodum inficete in caput *Logices de relationibus*.

§. VI.

§. VI.

Sed habent tamen homines , cum rem suam & alienam comparant , *certas rationes & comparandi causas* , quas detegamus necesse est.

§. VII.

Eæ , quocunque etiam oculos conuertas, 1) *utilitas* sunt atque 2) *raritas*.

§. VIII.

UTILITAS causa generalis , seu remota videtur , estque vel *vera* , vel *imaginaria*.

§. IX.

Nam , quod nullius vsus unquam & vsquam est , nullum pretium habet ; sed vix tamen consequitur , vt , quod maximam utilitatem præstat , pretium nanciscatur. Quem enim valorem habet aqua apud nos ? Ergo *imaginaria sæpe utilitas* primas tenet.

§. X.

RARITAS causa specialis , seu proxima est, eodemque modo in *veram & imaginariam* dispescenda videtur.

§. XI.

Vtraque pretium generat , vtraque intendit ; quemadmodum abundantia opinio vel tollit , vel minuit.

§. XII.

Causæ & circumstantiæ ceteræ , quas adijcit *Puffendorfius* cum *D. Titio* , in raritatem tandem , vtvt sæpe stultam , resoluuntur. Solus hic *Thomasius* veritatem manibus tenet ,

net, quam binis in dissertationibus : de *pretio affectionis in res fungibiles non cadente*, & de *cerebrina æquitate l. 2. Cod. de rescindenda venditione* exposuit.

§. XIII.

Cui non obest, sæpe locum rei sitæ periculofum efficere, vt pretium fere nullum eidem constituitur, eoque abundantia, aut raritati nihil videri aliquando tribuendum. Regeo enim, illam visionem, quod res periculoso agro locoque sita, non tam *valori* aliquid detrahere per se, quam eius generis rem nullius, aut exiguae utilitatis esse indicare. Inutilium autem rerum magna semper inuenitur copia.

§. XIV.

De cetero *PRETIUM* vel *vulgare* est, vel *eminens*.

§. XV.

VULGARE appellamus, non, quod ceteris rebus, excepta pecunia, inest, sed quod ex comparatione rei & rei, sub qua *operas* quoque comprehendimus, oritur.

§. XVI.

EMINENS dicimus, quod ex comparatione nummi & rei exfurgit, ac super omnia eminet, quia vniuersa atque singula *nummus* fere distinetur.

§. XVII.

Nam quia non semper, nec facile concurrebat, vt, cum tu haberes, quod ego desi-

desiderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia est, cuius publica & perpetua æstimatio æqualitate quantitatis subueniret.

§. XVIII.

Qua cum res exæquare omnes velimus, necesse sane fuit, vt eligeretur materia *rara*, omnibus *accepta*, diuisioni, custodiæque apta: qualis aurum est, argentumque.

§. XIX.

Si qua alia materia a nonnullis gentibus fuit adoptata; tum vero id *necessitati* adtribuas, aut *stupiditati* vtentium.

Confer *Hertii Prudent. ciuilis* Part. I. p. 113. itemque *Perizonium de ære graui* p. 4. seq.

§. XX.

Sed vnde vero argentum & aurum tam grata & accepta mortalibus sint reddita, alia plane quæstio est. Multa enim rara sunt; nec tamen tantam æstimationem habent, quantum dicta metalla. Multa vttiliora sunt, sed nec his interea magnum ac præualens constituitur, nec constitutum est pretium; cum e contrario omnia auro argentoque cedant, ita ut communi quodam pacto in ista conspiratum esse videatur. Quod *postremum* etsi *falsum*; nec in materiæ qualitate sola æstimationis fundamentum est quærendum; variæ tamen & catenatæ concurrunt causæ, quare omnes mirentur auri argentiue *splendentem* speciem. Saltem effecit splendor horum metallo-

tallorum insignis, ut Reges & Principes orientales illo sese ab inferioribus distinguerent: quos cum partim sui, partim viciniores imitati sint summates ac Domini, & hos iterum subiecti, & hic sensim, isthic præcipiti cursu eadem propensio exorta sit, affectusque affectum genuerit, luxus irrepserit, nec suis quisque rebus contentus esset, & paullatim interea remotissimæ gentes intelligerent, auro argentoque nil rarius videri, vniuersaque, eorum interuentu, comparari posse; hinc commune fere eius rei desiderium inualuit, perennatque adhuc amplius: quod singulari dissertatione *Gundlingian. part. XXXI. n. 2.* copiosius deduxi, quam euoluas, si lubet. Quamobrem vix est, vt mutatio eius desiderii sit speranda: adeo uniuersale est, & καθολικόν, vt, nisi DEVS interueniat, ac nouas inclinationes maiori hominum parti inspiret, aut artem commutandi metalla detegat, sicque alteram naturam mortalium, imitatione effectam, noua vicissitudine conuertat, æternum id sane sit futurum; ac, si cessaret vero, totius orbis conuersio esset expectanda, diuitiarumque ac paupertatis mirifica metamorphosis.

§ XXI.

Hæc metalla, quæ adeo omnibus placere cœperunt, interea, *signari* oportebat, iisque, secundum pondus, imponi valor. Idque nemo maiori cum auctoritate, candore atque

atque securitate facere possunt, quam in libertate agentes aliisque imperantes. Vnde MONETA, & nummus coortus: ac IVS MÖNETANDI penes eos mansit, qui ad publicam fidem interponendam apti sunt.

§. XXII.

Reliqui vero sicut res & res inter se comparant sua; ita nummum quoque cum rebus suis componunt: neque aliud occurrit officium, quam quod in conventionibus animadvertitur.

§. XXIII.

In his vero ordinarie liberum est, ut quisque rem suam *pro lubidine* æstimet, & alter eiusdem æstimationem vel approbet & acceptet, vel repudiet: quia pretia, ut demonstrauimus, *non insunt rebus.*

§. XXIV.

Vtrobique tamen prudentia opus est. Imprudens namque habetur, qui rem suam adeo magni facit, nullum ut inueniat emptorem, aut qui rem alterius tanti velit comparare: quemadmodum vicissim a stultitia proxime abest, qui ita inepte rerum est cupidus, ut, quod alter vult, exsolvat.

§. XXV.

NEVTER tamen *iniustus* est, neuter prodigus, aut durus: quia in conuentionibus onerosis humanitas & beneficentia exulant.

§. XXVI.

Ex his decantata quæstio pendet, an in

Q

RES

RES FVNGIBILES cadat AFFECTIO? Vtut enim facile respondetur, non cadere; tamen noua semper quæstio orietur, sitne res fungibilis, opinione paciscentium, nec ne?

§. XXVII.

Sæpe enim vel comparans, vel permu-
tans inepte ratiocinantur. Ita perditæ amans
Pamphilus sericum *Glycerii* filium maioris æ-
stimabit, quam diuitias ceteras *Croesi*.

§. XXVIII.

In genere omnes concordant, PRETIUM
affectionis tum demum locum inuenire, vbi
singulare quid occurrit. At singulare non
alieno arbitrio ordinarie determinatur, sed
proprio, etsi sæpius stulto.

§. XXIX.

Vti vero pretium pretio potest exæquari
& commutari; ita commutatio rerum in com-
mercium venientium reapse, vt diximus,
per pactum fit, quod CONTRACTUM *Puffen-*
dorsius aliique appellant.

§. XXX.

Sed iam supra monitum est, inter con-
tractum & pactum, ratione firmitatis, nihil
obseruari differentia.

§. XXXI.

Vtrinque obligatio eadem est: etsi diuer-
sæ visiones & considerationes diuersæ diuer-
sas sæpe denominationes patiuntur & gignunt.

§. XXXII.

Hoc sensu non repugnabo, si quis con-
uen-

uentiones de rebus & operis in commercium uenientibus CONTRACTV, seu συναλλαγματος uelit appellare, ceteras pacta : ceu *Puffendorffius* : dummodo ne quis reuera distinctum animo proponat, ubi tantum obiectum conuentionis variat. *Hobbefius* ab IMPLEMENTO differentiam arcessiuit : pactum appellitans, quando pr missum restat perficiendum; contractum, cum facta, transacta sunt omnia.

§. XXXIII.

Id maioris usus est, ut ad FINEM agentium & commutantium respiciatur, quo tanto curatius obligationum termini intelligantur. Aliud enim propositum habeo, quando emo, vendo; aliud, quando loco, conduco, mutuum, commodatumque accipio & do. Animi intentio uero unicuique conuentioni *essentiam, formam, & naturam* conciliat : ita ut merito contractus sic *informati* ENTIA uocari INTENTIONALIA possint, quæ pro re nata, & diuerso pacifcentium scopo, utique differunt.

Confer, quæ supra cap. III. §. 58. seq. generatim diximus, & speciatim perdoctus *Heruius* in notis ad *Puffendorffium* lib. V. cap. II. §. 5. adnotauit.

§. XXXIV.

Sæpe etenim id agitur, ut DOMINIUM TRANSFERATUR, quemadmodum in *donatione, uenditione, contractu do, ut des, permutatione, do, ut facias, mutuo, promutuo, dotis datione, contractibus, quibus uile do-*

244 C. XXIII. *De rerum pretio*
minium transfertur, iisque qui *aleam*, seu
nonnihil *casus & conditionis* continent.

§. XXXV.

Sæpe RES COMMUNICANTVR, vt in com-
munionem & societate.

§. XXXVI.

Sæpe POSSESSIO tantum & vsus concedi-
tur, vt in *commodato, locatione.*

§. XXXVII.

Sæpe RERVM CVRA, vel administratio
fufcipitur, vt in *deposito, mandato, contractu*
facio, vt facias, facio vt des.

§. XXXVIII.

Sæpe CONTRACTIBVS PLENE INITIS ma-
ior SECVRITAS conciliatur, vt in *fideiuffione,*
contractu pignoratitio.

§. XXXIX.

Quibus obseruatis facile nunc erit, fecare
memoriæ causa contractus omnes in *principa-*
les & accessorios, illos in *beneficos, & onerosos*,
omnes in *unilaterales & bilaterales*, & *sim-*
plices & compositos, qualis est *cambium*, alii-
que, in quibus plura & varia pacta concu-
runt.

§. XL.

Ex his autem claret, quam a naturali sim-
plicitate recefferint Romanarum legum con-
ditores.

§. XLI.

Sola enim STIPVLATIO, seu verborum
nuncupatorum solennis conceptio initio com-
mune

mune negotiorum expediendorum instrumentum fuisse videtur : ceteræ promissiones pactorum nomine veniebant.

§. XLII.

Quod cum in communi vitæ vfu non bene procederet, factum est, vt ab hoc rigore recederent, & propter *causam*, seu *præstationem* contractus *reales* & *innominatos* admitterent, itemque propter frequentiam, necessitatem & commerciorum vtilitatem *contractus consensuales* introducerent, quin propter *unitatem actus*, vel etiam *singularem rationem*, PACTIS ADIECTIS & lege confirmatis vim atque stabilitatem tribuerent.

§. XLIII.

Hæ causæ arcanæ, de quibus ex parte in *capite de pactis* dictum est, cum apud alias gentes cessent, concidet nunc STIPVLATIONVM prærogativum ius, concidet *pactorum nudorum* & *non nudorum*, quæ barbare appellarunt *vestita*, distinctio.

§. XLIV.

Nec opus erit, vt contractus NOMINATOS & INNOMINATOS separemus: neque enim HI aliud sunt, quam *pacta*, quæ *præstatio* ab vtraque parte comitatur.

§. XLV.

Nominatos autem, vt in *consensuales*, *reales*, *verbales*, *literales* dispescamus, itidem necesse non habemus, quia omnia pacta serio inita valide obligant: vtut vulgo pactum

de mutuo & commodato ab ipso mutuo & commodato distinguunt. Sufficit, eandem hic obligationem inueniri, & ipsam rei præstationem *ad implementum* contractus merito referri.

§. XLVI.

LITTERALES, vt litterales, ob id, quod chirographo continetur, atque in illo promittitur, obligant; multique sunt viri cordati, qui ne nunc quidem *e litteris* vim obligandi arcessunt, sed *mutuo præsumo*, quod istæ arguunt: de quo in sequentibus plura.

§. XLVII.

CONTRACTVS BONÆ FIDEI & STRICTI IURIS non tam iuris sunt necessarii, quam Romani arbitrarii. Res enim tota eo reedit, an aliquid, de quo disertis verbis nihil est expressum, ob æquitatem, larga iudicis interpretatione, possit suppleri? fide bona? in omnibus pactionibus? an tantum in quibusdam? videlicet, quos nulla circumscribunt solennia verba, nec litteræ in arctum cogunt, nec natura contractus certis limitibus concludit? In his quippe Romani nullum æquiori & laxiori expositioni iudicantium ac de facto cognoscentium locum relinquebant, vbi vel ipsæ partes paciscentes cuncta expresse definiere, vel definire statuerunt, vel ob ideam negotii, quod est æquius, melius, liberalius, excluderunt; cum vicissim ratio suadeat, vt nunquam negligatur interpretatio, æquitate
sub-

subnixæ, si quid omissum, aut ab altera parte, secundum legem officii, minime præstitum. Hinc peregrina Teutonibus tota Quiritium doctrina de b. f. & stricti iuris contractibus semper est visa, iudices formulæ includentium, metus interuenerit, an fraus obliuio obrepserit stipulantibus, an minus? in mora soluendi fuerit debitor, an non?

§. XLVIII.

QVASI CONTRACTVS vero Romanorum esse commentum inde elucet, quod ne vnus inueniatur, qui vel non ex vero consensu, vel collata aliqua vtilitate resultet. Vnde res omnis partim ex præcepto de non lædendis aliis, partim ex altero, de non violandis promissis tum expressis, tum tacitis videtur diiudicanda. Ipsum quippe factum, aut verba intercurrentia ex æquo fluentem sensum, indiciumque dabunt, ad quod præstandum sit obstrictus, qui fecit, quodue ius habeat vicissim. Quod exemplis *usela*, *negotiorum gestions*, *promutui*, *aditionis hereditatis*, cetera, facile declaratur.

§. XLIX.

Quocirca relinquitur, vt omnia *pacta*, sive *contractus*, absolute, considerati, sint sensu iuris naturæ CONSENSVALES, hoc est, a consensu serio & bene significato permanentes.

§. L.

Quod sane demonstrari copiosius posset, nisi doctissimus *Brenneysen* de *inutilibus pactis*

248. C. XXIII. *De rerum pretio
torum & stipulationum diuisionibus* contra IC-
tos celeberrimos id iam copiosissime præsti-
tisset.

§. L I.

Hinc potius iuris studiosis inculcamus,
vt, quid in actibus rerum eueniat, qui *finis*,
quæ *intencio* contrahentium, probe circum-
spiciant, ac contractus cuiusque *ypocri* & ge-
nerationem ante oculos perpetuo habeant.

§. L II.

Ad quem finem obtinendum adiiciamus,
exempla, initium capientes a contractibus
dominii translationem requirentibus, inque
primis a PERMVTATIONE, utpote antiquis-
simo contractu.

§. L III.

Est hic contrahentium finis, vt vnus rei
dominium transferatur in alterum pro domi-
nio rei æqualis, vel simili iure, quo indi-
gere se putat vterque.

§. L IV.

Non est necesse, vt indicetur singulariter,
res in commercio existentes requiri, corpo-
rales sint, an incorporales, mobiles, an im-
mobiles, species eiusdem, an diuersi gene-
ris. Per se id intelligitur.

§. L V.

Æqualitas vero ex opinione pacifcentium
pendet; nec tam traditio ad transferendum
dominium requiritur, quam consensus mu-
tuus,

tius; quamvis in *executione contractus* illa utique accedere debeat.

§. LVI.

Qui prior transfudit, sub conditione suam dedisse censendus est, ut alter suam præstet vicissim. Hinc ius exigendi competit danti, non autem ius pœnitendi: quod indulgere Romani, existimantes, contractum hunc innotinatum esse imperfectum: contractum vero imperfectum nondum esse contractum: hinc ab eo merito recedi. Quod rationali iuri conueniens non est: etiam, cum species certa casu amissa ab vno. Iure enim is ab altero exigit rem promissam ex pacto.

§. LVII.

Permutationi EMPTIO iungitur, in qua de *merce*, cum dominio similiue iure, pro *certa pecunia*, habenda paciscimur. TRADITIO non ad *perfectionem*, sed *executionem* contractus pertinet. Vnde eadem officia venditoris & emptoris sunt, quæ permutantium. Re nondum tradita, CASVM emptor sentit: sed periculum pretii non vicissim venditor sustinet. Cur? quia hic quantitas nunquam interitura debetur. Quod in permutatione *certarum specierum* fecus est. Circa PACTA *promissios*, *antichretica*, *de retrouendendo*, *commissoria*, *aditiones in diem*, emptioni venditioni adiectas, vix subsistimus. Generalis regula est, *ut fides seruetur*. Et possunt vero omnibus contractibus adici nonnullæ pa-
ctio-

ctiones. Quis vero verborum diversas figuras hac in disciplina iudicabit expendendas? Quod & de EMENDI MODIS conditionibusque adiectis tenendum est: quæ in lectionibus iuris privati curatius excutiuntur. EVICTIONIS præstatio, vti ex natura contractuum, vbi res accipientis fieri debet, profluit; ita in præsentis contractu ex eodem principio merito deducitur. LÆSIO vero adtenditur nulla, nisi quæ venit ex dolo. Comparatio rei & pecunia arbitraria est, & sæpe phantastica; cumque imaginaria æstimatione certa destituantur; hinc læsio quoque ultra alterum tantum vanescit, quia hic *tantum non adest*, ac multo minus *alterum tantum*.

§. LVIII.

Sed pergimus ad MUTVVM. Qui *mutuum* accipit, *indiget* re fungibili: hac vult non tantum vti, sed sæpe abuti, eamque consumere. Abusus & consumptio translationem dominii exigunt. Hæc autem non tam ad *perfectionem*, quam *executionem* contractus pertinet. Neuter vero rem donare vult, neuter donari credit. Vbi nulla donatio, ibi restitutio est necessaria. Restitutio in specie fieri ordinarie nequit. Ergo sufficit, in eadem quantitate ac qualitate determinato die restitui. Non hic præstatur culpa, quia res mea est. Rem meam pro lubricine perdo. Vbi dominium penes me est, ibi quoque *casum fero, cetera*. Ut autem VSVRA exigatur,

gatur, nec iustitiæ repugnât, nec charitati, nisi etiam lucra omnia atque vtilitates ex re nostra percipiendas eidem repugnare existimes.

Commendetur tractatus egregius GERHARDI NODT de foenore & usuris.

§. LIX.

SOLVITIO INDEBITI *promutuum* est. Eadem enim ratio postulat, vt, quod vnus accepit, nec alter donauit, reddatur. Non hic *presumptione*, non etiam *fictione*, aut *quasi contractu* opus est.

§. LX.

DONATIONEM *Puffendorfius* forte ex ea causa omisit, quia terminos pacti vix egreditur. Dumtaxat finis considerari meretur, cuius fundamentum *liberalitas* est, quæ etiam illa in specie, quam *remuneratorem* vocant, conspicitur. Nec interest, dominium, rei in patrimonio existentis, an ius simile transferatur, vel remittatur. An autem acceptatio requiratur? Domitii stultitia. b. fiantis quæstio est.

§. LXI.

Inter contractus COMMUNICATORIOS *societas* eminent & *communio*.

§. LXII.

PRIORIS finis est, vt *res*, vel *opera* conferantur, & lucrum *negotiosum* damnumque *fortuitum* inter conferentes diuidatur. Etsi vero æqualitas hic iterum ab opinione pacificen-

cipientium dependet; tamen repugnat, ut unus *damnum* ferat, alter solus *lucrum*, quia, cum societatem inimus, *non donamus*. In ceteris conuentione videtur standum, si qua lex diuidendo damno, & communicando lucro sit dicta; si non, tum vero, ut pro rata, tam ratione rerum, quam operarum distributio fiat, æquitas præcipit. Vnius ut dissensu distrahatur societas, ex iure cogente minime fuit.

§. LXIII.

In COMMVNIONE vero, quæ sine speciali societatis contractu accidit, iuris est omnino, ut, quod donatum non est, nobiscum communicetur & diuidatur tam in *re*, quam *fructibus*; &, si quid impensum, pro rata rependatur. Non hic indigemus *quasi contractu*, quia, qui in communionem, seu commune dominium incidunt, aliter velle, *salua iustitia*, nequeunt.

§. LXIV.

In pactionibus, vbi non tam dominium, quam *possessio*, & *usus* conceditur, COMMODATVM & LOCATIONEM considerabimus.

§. LXV.

ILLVD, sicuti mutuum, indigentiam rei, ratione nostri, præponit, sed qua tantum uti, non abuti, *gratis* cupimus. Hinc res eadem in specie restituenda. In executione huius contractus non transfertur *dominium*, sed *possessio*. Hinc exacta diligentia requiritur,

ritur, vtut comparate : quia, vt accepimus, restituere rem commodatam debemus. Tempus restituendi adiectum, secundum ius naturæ merum, nihil hic mutationis inducit. Vnde PRECARIUM & COMMODATUM vix distinguuntur eo modo.

§. LXVI.

LOCATIO vero & CONDUCTIO eo fine initur, vt alicui vsus *rei*, aut *opera* pro *mercede* pecuniaria addicatur. Traditio REI promissæ ad executionem pertinet. In commodato indigentia vnius obseruatur, hic ferre reciproca. Ergo, qui *vsu* rei *vult concedere*, rem habilem. debet præstare, impensas necessarias tolerare, damnum, quod dolo, vel sua culpa datum est, resarcire. *Conductor* vero, quia tantum vsu rei accepit, ea debita ratione vtitur, finito tempore reddit, damna data resarcit. OPERARUM locator, vt operas suas addicit conductori; ita fideliter exhibeat : alias id persoluat, quod interest. *Conductor* vicissim mercedem, vt placuit, pendat, siue vsus sit opera alterius, siue, suo interueniente facto, vsus non sit. De *conductore* & *locatore* OPERIS peculiare obseruationes necessariæ non sunt. Optandum potius foret, ne voces istæ vnquam essent a Jurisconsultis adhibitæ. Qui enim locator est operarum, appellatur locator operis. Sed harum

VO-

vocum promiscuus vsus facile turbare discentes potest.

§. LXVII.

In contractibus, quibus *rerum cura*, vel *administratio* suscipitur, *depositum*, *mandatum*, *negotiorum gestio* inprimis inveniuntur.

§. LXVIII.

DEPOSITI finis est, ut res apud alium collocata & gratis custodita deponentis voluntate restituatur. Non hic postulatur *custodia*, aut *diligentia specialis*, non transfertur dominium, sed cum talis collocatio ob commoditatem, vel necessitatem fiat, eaufa cessante, reposcitur. Vnde *deponens* merito omnem diligentiam adhibet, ne occasione rei meæ damnum quis sentiat. A *depositario* vero, uti generalis custodiæ officium flagitatur; ita diligentia exacta, quam nemo initio exiget, ex postfacto sane exigi non potest.

§. LXIX.

MANDATUM vero non tantum amicitiam & fiduciam peculiarem; verum etiam specialis operæ petitionem & promissionem, ut ad certam mensuram aliquando, includit. Neque enim *mandatarius*, cui negotia mea *commendo*, veluti lignum, aut piscis considerandus est. Dum autem recipit, id sane, quod ab ipso peto, aut verbis, aut facto promittit. Vnde est, quod, morte mandatarii, credatur mandatum extinctum;

ctum, quia personæ industria electa est. Hinc quoque culpa leuissima præstatio exigitur, quia culpa exactæ & specialis operæ, sigillatim promissæ defectum indicat. Cumque mandantis & hæredum propositum, indigentia atque vtilitas inueniantur diversa, consequitur, vt mandantis obitu aliam faciem nanciscantur commissa negotia, quæ alioquin *in puncto* consistunt. Quocirca etiam fines mandati transiliri nequeunt, sed excedens ad id, quod interest, obligatur. Tantum quæritur, quis mandati fines excedat? Qui per *æquale* implet, terminos mandati vix migrat. Nec dubitandum, quin mandatum *proprie* mandantis gratia suscipiatur, inutilisque *Triboniani* diuisio sit in *principio* & §. 1. *Inst. hoc tit.*

§. LXX.

Quod in mandato operatur consensus sæpe expressus, id in absentis amici NEGOTIORVM GESTIONE efficit obligatio connata. Non hic *quasi contractus*, aut *fictio* necessaria est, non a parte *gestoris*, quia iure naturæ omnes obligati sunt, ne alterius rebus damnum inferatur, non a parte *domini*, quia cum detrimento alterius suam nemo promouere vtilitatem debet. Ergo conferenda *vtilitas* cum singulari industria, e *facto* gerentis colligitur necessario; atque e collata *vtilitate* vero pensationis *necessitas*, seu *obligatio* inferitur; si illa extet adhuc. Sed quid?

quid? si euanuerit casu? Et tum disputabitur, qui ferat damnum? vtrum gestor, an is, cuius negotia gesta sunt? Id verum, nemini beneficium suum esse debere damnosum; at nemini quoque obrudenda est amicitia cum detrimento. Quid enim nemo empturus sit alterius beneficium? Igitur rectius forte dicitur, vniuscuiusque verecundiæ relinquendum videri, quid hac parte censeat præstandum. Confer quæ ad ff. h. t. §. 7. seq. adnotauimus.

§. LXXI.

In contractibus *accessoriis* & qui *securitatis causa* ineuntur, PIGNORATITIVS elucet & FIDEIVSSIO.

§. LXXII.

In ILLO non soli credimus personæ, sed fundis, agris, arboribus, colliculis, ædificiis, cetera, quousque creditum sit exsolutum. Inde ordinarie pignora tanti, aut maioris esse solent, ac ipsum debitum. Neque hic attenditur, sit ne res mobilis, nec ne, frugifera, an sterilis? Quando rem pugno quasi seruo & teneo, PIGNORIS, quando vero ea duntaxat per conuentionem obligatur, aut *ius in rem* promittitur, HYPOTHECÆ nomen adhibetur. Pignus in mobilibus maioris securitatis est. quid? quod etiam interdum in immobilibus. Germani etiam *dominium temporarium* in pignore transtulerunt. Quidam *legem commissoriam* adiecier-

ciendam aliquando credunt, quæ *naturaliter iniqua* non est. Tribuat sibi, qui tale pactum inicit, nec temporis mensuram, quo reluere oppignorum potest, bene determinat.

§. LXXIII.

In FIDEIVSSIONE alterius hominis fides attenditur, eaque alienæ obligationi accedit. Accedit vel DEBITORE *sciente*, vel *ignorante*. Quod respectu eius, qui securitatem intendit, eodem recidit. Vti igitur obligatio *principalis*; ita sese habet *accessoria*: vtut propter securitatem a CREDITORE animo intentam arctior esse possit. De CONSTITUTO, quod fit per pactum, tum a me, tum ab alio infra dicitur. EXPROMISSIO ad modos tollendi obligationes pertinet quadantenus.

§. LXXIV.

Contractus ALEAM continentes peculiarem classem vix constituunt: continent illi CONDITIONEM vel *expressam*, vel *tacitam*. Ea impleta *ius* oritur ab vna, *obligatio* ab altera parte.

§. LXXV.

Vnde fit, vt eiusmodi pactiones interdum DONATIONI SVB CONDITIONE similes fiant, veluti, *alea*, itemque *affecurationes*, *sponsiones*; interdum EMPTIONI, quam cum addito emptionem spei appellant, vti est *illa fortuna*, ac certo modo *lotaria*, interdum

R

VEN-

VENDITIONI CONDITIONALI, vt *auctio*. In hisce negotiis omnibus bona fide agendum est: quæ tamen in SPONSIONIBVS non labascit, etsi rem certo scio, clareque me, quando spondeo, scire dico: vtut aliter vulgo. Imputet alter sibi, quod mecum sponcione contendat, eoque aut temeritatis suæ poenas luat, aut proprio motu emungatur pecunia. Quæ hic Doctores de iniustitia atque illicito commercii negotio, quale sit quoque ASSECVRATIO, inspergunt, parum solida sunt. Dependent naturaliter omnia ab arbitrio paciscentium: *periculique* consideratio sic contrahentes excusat.

§. LXXVI.

Contractus NOMINE SPECIALI GARENTES propterea omittimus, quia vel ex doctrina generali de pactis diiudicantur, vel permutationes sunt, vel denique in alios contractus, certis pactis vallatos, transeunt, vti CONTRACTVS ÆSTIMATORIVS, qui, pro diuersa consideratione & paciscentium conuentione, vel emptio est, & venditio, vel locatio & conductio, vel mandatum. Quæ de peculiari eiusdem natura in medium feruntur, rigidum examen vix sustinent, ne quidem secundum ius Romanum. Nam nec in digestis agitur de contractu æstimatorio, sed *æstimatoria*, nempe, vt scirent conquerentes, qua actionis formula sibi esset vtendum. Vulgare the-
ma,

ma, quod adducunt Doctores, quoue conantur euincere, dari *contractum æstimatorium* peculiarem, emptionem ac venditionem repræsentat, cum pactioe de redhibendo, ni placeat res empta, aut vendi iterum nequeat, pro arbitrio emptoris.

§. LXXVII.

Ex quo perspicuum fit, posse nos de contractibus & pactis ideas maxime claras & adæquatas acquirere, quia vel ipsi ea iniimus atque efficimus, vel quomodo fiant ac generentur, accurate tenemus.

§. LXXVIII.

Ab hac obseruatione difficilis de *CULPARVM* præstatione tractatio pendet.

§. LXXIX.

Neque enim, vti recte arguit illustris *Thomasius* in dissertatione eleganti, quam de *culparum præstatione* emisit, generalis hic supeditari regula potest, quia finis contrahentium diuersimodus variat.

§. LXXX.

CULPA quippe omissio diligentia est. *Diligentia gradus* habet suos, igitur & negligentia. Vnde videndum ante omnia, ad quem diligentia gradum alterum voluerim obligare: quod ex proposito paciscentium sane elucet clare.

§. LXXXI.

Vnde regulæ, quæ de præstatione *culparum* vulgo circumferuntur, nullius ferme

vfus funt; quia vnicuique tot vulgo *exceptiones* adiiciuntur, vt regula pene destruat.

§. LXXII.

Sed existimat tamen celeberrimus *Barbeyracius*, vna hac regula comprehendi posse exempla omnia: *Semper ita esse curandam rem alienam, vti curamus nostram.*

§. LXXXIII.

Ego vero, etsi eam normam non existimo iniquam, si ciuitas ratam habeat; tamen, cum sine hac conditione consideratur, repugnat sane, plus a nobis exigere, quam initio exegit contrahens. Verum equidem est, in deposito v. g. factum obseruari recipientis, qui, nisi bene curare rem depositam voluisset, eius custodiam repudiare potuisset: at quis interea ex receptione statim inferet, promitti custodiam singularem? Repugnat vitæ vfus. Patior deponi, aut in domo mea collocari res *Tuii*; ergo ad peculiarem diligentiam me obligauit. Scilicet. Satis humanus sum, si deponi atque in tuto collocari res alterius permittam. Vt sine noua promissione peculiarem diligentiam adhibeam, non est necesse: ipsemet curet deponens. Si nequeat facere, alii id oneris imponat; imponat mihi, sed exquirat consensum clarior.

§. LXXXIV.

Quamobrem relinquitur, vt animus contrahentium singulis in pactionibus spectari in-

inprimis debeat : quod Iurisconfulti veteres obseruarunt *aliquando*.

§. LXXXV.

Vti vero doctrina de contrahendis obligationibus, si actus & negotia hominum curate considerentur, facile intelliguntur; ita MODI TOLLENDARVM OBLIGATIONVM sine magno labore cognoscuntur.

§. LXXXVI.

Ergo teneas, omnes illos modos *liberationem* ab obligatione & debito inuoluere.

§. LXXXVII.

LIBERATIO est vel *plena*, vel *minus plena*.

§. LXXXVIII.

PLENA ubi tota perimitur obligatio, ut nec *vetus* supersit, nec *noua* oriatur : estque vel *vera*, vel *quasi*.

§. LXXXIX.

VERA satisfactionem reapse euenientem præponit. SATISFACTIO vel *proprio facto* contingit, vel *alieno*, vel *utroque*.

§. XC.

PROPRIO, cum ipse *soluo*. ALIENO, cum tertius, quod debeo, suscipit, & *expromittit*, aut *præstat*, vel interueniente *mandato* meo, vel *sine eo*, me *sciente*, aut *ignorante*, *sponste*, vel *coacte*. VTROQUE, cum debitor & creditor mutuo consensu a *pactione gratis* recedunt, vel *dato* aliquo, aut *retento transigunt*. Vnde TRANSACTIO nunquam fieri dicitur gratis : nec simplex, sed *modificata*

pacio est, errantque vehementer, qui, quoniam *pacto* perfici transactionem vident, eam singulariter considerandam negant. Semper enim paciscentium propositum ante oculos habendum, quod variis modis informat conventiones.

§. XCI.

SOLVERE significat præstare id, quod est conventum, tum ratione quantitatis, tum qualitatis.

§. XCII.

Hinc *aliud* pro *alio* non soluitur, hinc integra *quantitas*, hinc *moneta*, aut *species* aliquando promissa præstanda.

§. XCIII.

Præstatione debita peracta *tollitur* OBLIGATIO tum *principalis*, tum *accessoria*, fideiussio puta, pignus.

§. XCIV.

Sed æquum vero est, ut pro *quasi* præstatione habeatur, si, quod debeo, OFFERO, OBSIGNO, DEPONO, quando acceptare detrectat creditor.

§. XCV.

In hoc enim QVASI LIBERATIO consistit, ut, etsi nulla præstatio naturalis observatur, per *ratiocinationem* tamen intelligitur, vel ex *verbis signisque* colligitur, vel propter *conventionis naturam* exigere amplius nequeat.

§. XCVI.

Ad PRIOREM modum *compensatio* & *confusio*

fusio pertinent, ad SECUNdVM remissio, ad POSTREMVM, cum species debita *fato interit*, aut obligatio alterius *perfidia* abrumpitur, aut *tempus* exspirauit, aut *status*, in quo obligatio fundabatur, mutatus apparet, aut, debitor non amplius *existit*, sed *excessit*.

§. XCVII.

COMPENSARE significat debitum & creditum perspicue æquale inter se vltro citroque contribuere.

§. XCVIII.

Hinc, vbi *corpora* debentur, compensatio non admittitur, hinc *liquidum* cum *illiquido* contribuitur, cetera.

§. XCIX.

CONFVNDI obligatio dicitur, quoties debitor creditori, vel creditor debitori succedit, vel vnus vtrique. In eandem enim personam, debitoris obligatione & creditoris iure concurrente, extinguitur certe totius conuentionis antecedentis vita, cum repugnet, aliquem sibi ipsi debere, aut sui ipsius creditorem existere. Idem in seruitutibus obseruatur, cum aliquis vtriusque prædii dominus efficitur.

§. C.

REMITTERE significat verbis solutionem, vel signo factoque *acceptam* ferre.

§. CI.

In ACCEPTILATIONE vero *verba* neutiquam requiruntur solennia, vtut clara; *signa*

itidem non longe quæsitæ , sed proxima , e quibus alterius concludi liberalitas potest ; quale est , cum chirographum debitori reddo , quod meum fuit medium probandi , in primis si vnum tantum chirographum penes me habui. Sin plura , quæritur certe , an , vno chirographo reddito & altero retento , debitum censeatur remissum ? Quibusdam in dubio affirmata sententia placet , ne reditio plane otiosa sit , & superuacua : aliis contra nitentibus ; eoque magis *facti* videtur , quam *iuris* quæstio , in vtramque partem ventilari apta.

§. CII.

MINVS PLENA liberatio mihi appellatur , vbi ita obligatio tollitur , vt eam sublatam excipiat & subsequatur alia , idque creditore , vel debitore eodem manente , vel vtroque , vel alterutro *mutato*.

§. CIII.

Prior species NOVATIO stricte sic dicta dicitur , quæ *commutatio* est conventionis cum conventionem e. g. depositi cum mutuo. *Posterior* DELEGATIO , vel expromissio certo sensu. Nam ratione debitoris primi delegantis adhibetur vocabulum delegationis , ratione secundi delegati expromissionis. Expromissor vero sese noue *obligat* , & delegantem *liberat*.

§. CIV.

An autem CESSIO a delegatione , secundum

dum ius naturale, in effectu discrepet, litigatur. *Hertius* aliique *Puffendorsum* reprehendunt, quod notissimos *delegationis* ac *cessionis* terminos confuderit: *Titius* contra *Puffendorsum* defendit, egoque cum illo. Quod enim vulgo aiunt, cedentem retinere ius suum, & debitorem cessum manere adhuc obligatum cedenti, nihil est. Neque enim CESSIO tantum est *mandatum*, sed, secundum *VTRIVSQVE*, id est, *cedentis* & *cessionarii* propositum serium, *debiti* in alterum *translatio*, & comparate *resignatio*. Ex quo infertur merito, cedentem, si viri boni elogium tueri cupiat, neutiquam a debitore cesso exigere nomen posse, quod iam in cessionarium transtulit. Hinc fallit Romani iuris philosophia, *cedenti* facultatem exigendi debitum adhuc indulgentis. Quomodo enim exigat, quod a se abalienavit? Dices: debitor cessus nondum rescivit cessionem factam. Regero: fat esse, scire id cedentem; valdeque absonum videtur, interdicere cesso, ne soluat cedenti, quando cessionis est conscius; & interea tamen permittere creditori cedenti, ut exigat debitum, cuius iam cessionarius factus est particeps. Ergo DELEGATIO reuera cessio est. Cedo meum debitorem creditori meo. Si quid interest, istud sane ad accidentaria pertinet. *Delegatus* namque scit atque expresse consentit, se alterius debitorem futurum. *Delegatarius* ve-

ro

ro hunc debitorem *pro me* acceptat, atque *delegantem* e nexu dimittit. Ad quod etiam *cessionarius* tenetur *de iure*: immo nec *cedens* amplius incommodare, aut *urgere* debitorem *cessum* potest. Idea mandati nihil ad rem facit; cum *cessio* sit plus, quam *mandatum*.

§. CV.

ASSIGNATIO e contrario non tam modus tollendi obligationem videtur, quam *solutionis*, vel *satisfactionis prodromus*, seu *mandatum* de soluendo & accipiendo. Vnde in mora exigendi existens de periculo nonnunquam respondet.

§. CVI.

Quod vero HÆREDES defuncti e contractibus *defunctorum* obstringantur, e consensu nouo est: vtut sæpe tacito. Qui enim res defuncti accipit, is in eius sese locum succedere facto demonstrat suo, nec intercessio facto contraria tantillum operatur.

C A P V T XXIV.

DE RERVM PRETIO ET PERMVTA-
TIONIBVS IN STATV LIBERTATIS.

§. I.

ETiam personæ liberæ mercantur, & res operasque suas commutant.

§. II.

§. II.

Commutatio vero in hoc quoque statu pretium tam vulgare, quam eminens præponit atque admittit.

§. III.

Pretium in æstimatione consistit. Aestimatio extra rem est, cum, vti demonstrauimus, in rebus ipsis non inueniatur pretium.

§. IV.

Ergo vnusquisque NATURALITER (*) rem suam nummumque comparare pro arbitrio poterit. Non est iniustum, maioris rem locare, minoris emere, maioris vendere, ac desiderio suo innocenti ratione, sermone, factis & sine dolo velificare; quoniam ante conuentionem non est pretium, multo minus iustum pretium; non est merces, multo minus iusta merces.

(*) *Naturaliter* idem sonat, ac *naturali ratione*: quidquid *Grotius* cum *Puffendorfio* in contrarium adducat, ille *Lib. II. cap. XII. n. 26.* hic *Lib. V. cap. III. §. 10.*

§. V.

Hinc non datur in hoc statu querela de LÆSIONE *enormi* atque *enormissima*: dummodo error efficax, dolus, metus abfuerint: de quibus impedimentis in capite *de pactis* copiose actum est.

§. VI.

Causa, quare nonnulli hanc sententiam iniquam dicant, illa decantata in contractibus

bus onerosis æqualitas est. Sed a falso proxime abest, eam in rebus ipsis debere quæri. Vti enim pretium ex comparatione arbitraria oritur; ita etiam æquivalens, quod quisque contrahentium animo sibi figurat: æquivalens igitur in rebus ipsis quæritur insulse.

Conf. Grot. lib. II. cap. XII. §. 26.

§. VII.

Vnde relinquitur, ut in eiusmodi casu Princeps, seu Respublica in integrum se ipsam restituere nequeat, tametsi stulte æstimavit: quod exemplo *Glauci & Diomedis* arma permutantium declarari potest.

§. VIII.

Circa reliquos contractus non multum noui occurrit. Est hic, ut dictum alias, animi intentio contrahentium circumspicienda; eoque sine dubio hallucinatus est *Vasquius*, quando emptionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, si a REGIBVS celebrentur, valitura docuit. Neque enim principes ipsam naturam & finem contractuum variare possunt, ut, quod emptio non est, fiat emptio: non est tamen absolum, ut vnus e contrahentibus pretium determinet. Etsi enim in contractu, seu conuentione bilaterali vnusquisque paciscentium consentire debet; atque hoc loco in arbitrium emptoris *determinatio pretii* confertur, sicque venditor nihil acceptare videtur, aut pro-

mit-

mittere; tamen, si res bene pensitetur, venditor in emptoris æquitate fiduciam collocat, in cuius ille voluntate acquieturum sese indicat. Fac igitur, emptorem signare pretii quantitatem; & illico consensisse venditor iam merito creditur. De læsione nullus hic querimonix locus relinquitur; vtpote in quam consentit, eoque *læsionis* idea plane vanescit; cum damnum, quod quis sua culpa sentit, non sit damnum.

Conf. Grot. lib. II. cap. XIV. §. V.

§. IX.

Nec diuersum obtinet, si princeps cum subiectis sibi contrahit: ceu *capite XI.* iam monitum, resque distinctionibus expedita est §. 44. seq. Publica vtilitas ac necessitas, cui posteriori æquiparatur interdum prior, ad controuersix statum vix pertinet, cum de dissoluenda conuentione, vel suspendenda fermo est.

§. X.

Etiam ambigua est *Grotii* adfertio, opinantis, in statu libertatis PERICVLVM non esse EMPTORIS: pertinere hoc axioma ad commenta iuris ciuilibus. Quanquam enim verum est, vendito genere nihil perire emptori; vereor tamen, ne falsus sit, si vendita sit species. Potius id arbitrariæ legi, aut paciscentium voluntati tribuendum est, si ad traditionem vsque res venditas commodo & periculo venditoris esse velint: vt taceam de
mero

mero iure naturali dominium *sine traditione* posse transferri. Adstipulatur nobis hac parte *Barbeyracius* ad *Grotium* p. 428. in notis n. 5.

§. XI.

Vti vero MONOPOLIA cum ratione ne-
tquam pugnant; ita Respublicæ sibi inui-
cem eiusmodi mercium *μονοπόλειαν* iure per-
mittunt. Talia pacta Bataui itemque Angli
cum Indiæ populis permulta & Hispanis
iniuerunt: nec penes promittentes est, res-
cindere eius generis concussiones, parte al-
tera inuita: nisi precarii clausula sit adiecta.

§. XII.

Vnde nec iniustum est, si gens varii ge-
neris MERCES COEMAT, & dein magno pre-
tio distrahat. Quod iterum *Bataui* faciunt
atque *Angli*.

Addatur aliquid de *Pythoelæ* intento, quod com-
mendat *Grotius*, in not. ad lib. II. cap. XII. §. 16.

§. XIII.

VSVRAS, quæ sunt superabundans, vt
soluant liberæ gentes & sibi stipulentur, iti-
dem iniquum non videtur, e ratione, quam
capite præcedenti signauimus in genere. Ne-
que enim, quod faciunt aliqui, necesse est,
vt misera vtamur argumentatione ex lege
Mosis petita, qua a peregrinis accipere fœ-
nus concessit. Ex dictis æstimari factum
Philippi II. apud *Cabreram* potest, qui, sub
obrentu iniquitatis, *Ianuensibus* vsuras ne-
gabat, nec sortem tamen exsoluit. Id quod
inte-

interest, nemo iurium peritus cum vsura miscebit.

§. XIV.

Id quæri dignum, an etiam externis Reges donare possint, sintque eorum DONATIONES firmæ. Disceptatum inter Galliarum Regem & Sabaudum meminimus, qui Pignarolum sibi redonatum ab Henrico III. contendebat. Et puto, totam eo redigi litem, vtrum eiusmodi Principes donent de rebus *plene suis*, an regno propriis. Circa *priorum* donationum stabilitatem nihil dubii remanet: etsi cum *prodigalitate*, aut *sine causa* donatum dicas. Nos enim hic de *iusto*, non de *virtute*, aut de eo, quod est *prudentiæ* conueniens, differimus. Circa *posterorum* videndum, quam populus regi libertatem reliquerit. In dubio cum *Grotio Lib. I. c. 3. & Lib. II. cap. 6.* facerem, Regi libertatem donandi videri relictam, si *probabilem*, cur ita faciat, rationem habeat. Quod si vero expresse omnis alienandi potestas ei sine populi consensu sit adempta, non valebit donatio, vtpote de re aliena. Quod tamen olim non adeo fuit exacte a populis Europæis obseruatum. Non incommode hoc loco de donationibus Regum Teutoniæ atque Imperatorum Pontifici Romano factis agi potest: de quibus nonnihil *Barbeyracius ad Grot. Lib. I. c. 3. p. 143.*

§. XV.

Similiter pronuntiandum, si *sibi subditis* dona-

donauerit Princeps. Neque enim has ceteris paribus reuocare donationes poterit, nisi ob poenam, aut utilitatem publicam cum compensatione; vel precarii clausulam. Confer supra dicta *cap. XII. §. 45. sq.*

§. XVI.

SOCIETATES MERCATORIÆ *terrestres & NAVALES* pacatæ, vtut præbent aliquando litigandi occasionem; tamen inter liberas gentes iniri possunt, & secundum contractus legem expediri omnia debent, ac, nisi sint singula clare expressa, secundum æquum & bonum tacitamque paciscentium voluntatem. Talem societatem contraxit Salomo cum *Hiramo & Tyriis*, huius subditis, rei maritimæ & nauigationis peritis, vt coniuncta classe aurum peterent ex *Ophira*. Vt *vnus damnum*, alter *solus lucrum* ferat, terminis societatis repugnat itidem. Quomodo vero æstimatio institui possit & diuisio respectu impensarum & damnorum, *Loccenius* de iure maritimo *lib. II. cap. II. §. 7.* ostendit, quid? quod *Grotius lib. II. cap. XII. §. 25.*

§. XVII.

IN SOCIETATE BELLICA tam terrestri; quam nauali, quæ sæpe, ob hostes communes ac piratas coercendos, initur, pro fine utilitas communis est, ac defensio: interdum & præda, captiui. Et standum hic est lege fœderis, aut, si nihil dictum, pro rata

rata res ac personæ censeantur communes, vel denique mos obseruetur, vt capti fiant capientium: idem in reparatione damni communis tenendum. Ex his controuersia de captiuis inter *Henricum Leonem & Adolphum Holsatum*, de qua *Arnoldus Lubecensis L. II. Chron. Slav. cap. XXV.* nonnihil prodit, decidi potest. HENRICVS Leo omnes ad se pertinere captiuos aiebat, quod Comes *Holsatus* esset vasallus suus. Ille contra cum nobilibus belligerantibus urgebant inprimis, se, cum proprio ære impensaque militassent, vacuos nequaquam fore dimittendos; maxime, cum detrectare militiam potuissent, iubente Cæsare, qui HENRICO *Saxonii* admodum erat infensus.

Conf. dissert. Hertii de Lytro sect. II. cap. III. §. 3.
& Grotius Lib. III. cap. 6. n. 23.

§. XVIII.

IN CONDOMINIO, seu rerum COMMVNIONE vt omnium æquale ius est; ita æqualis obligatio: neque hic aliquid differentia occurrit. Id addo, non hic valere maiorem suffragiorum partem. Cui consequens, potioem esse conditionem prohibentis, hincque, vno repugnante, rem in statu suo manere ac nihil fieri.

§. XIX.

Quod si vero nemo sit, qui contradicat, communicanda sunt & lucra & damna, & impensæ. Vsum hæc habent in *dyarchiis*

§

&

& *triarchiis*, quæ valde frequentes sunt in imperio nostro; aliisque occurrere in regnis possunt.

Conferatur paroemia ab *Hertio* exposita *Zwey Herren ein Herr* Opusc. Tom. III. p. 600.

§. XX.

Potest etiam contingere, vt Principes & gentes, præcipue in bello, vel naues, vel tormenta, aliaque sibi inuicem COMMODENT. Et est obseruandum, non posse a commodante vrgeri, vt sibi res nullo modo imminuta reddatur, præcipue cum ad vsum est concessa, periculo non vacantem, qui sicuti in genere, ita quoque in ea, quam adduximus, specie rem sane sic commodatam imminuit. Aliud est, si culpa nostra pereat, & *præter vsum*, imminuitur. De *casu fortuito* multo minus est dubitandum, vtpote qui est extra commodatarii factum. Talia Princeps Badensis *Ludouicus* ciuitati cuidam imperiali regeffit, quæ tormenta *castro Kelenfi* tuendo commodata & a Gallis abducta repetiit. Sed aliud foret, si Princeps commodatarius res suas, imminente periculo, factas seruasset & rectas, *commodatas* neglexisset.

§. XXI.

De LOCATIONE & CONDVCTIONE inter gentes nihil adiicimus, nisi quod moris apud Germanos fere semper fuerit, locare *militum operas*, aut etiam *proprias* pro certa

ta mercede. Ut gens genti, ciuitas ciuitati rem locet, rarius euenit. Minimum ciuitati Lubecensi ac ceteris Hanseaticis peregrinum visum est *Wallensteinii* petiitum, naues eorum conducere volentis. Sed est tamen e Gallorum monumentis notum, conduxisse illorum Reges, cum terram adirent sanctam, ære satis magno ab Anglis & Italis naues, eaque de causa in graues aliquando discordias incidisse. Nec incognitum est, Danos locasse naues bellicas Principi Electori Brandenburgico, cum Hispanorum in Pomerania naues detinisset, ob stipendia promissa, sibi non soluta. Vnde, quæ in genere supra de locatione diximus, hic quoque prudenter sunt applicanda. Meritoque explosi sunt Hispani, promissam mercedem pro præstitis auxiliis *Friderico Wilhelmo* denegantes, Principem immodestis verbis appellando *mercatores*, cui interea solenni ratione promissere stipendia, vt copiis suis tueretur Belgium. Hinc *Puffendorfius* Hispanici legati, quem exhibuit, libellum *calidum* appellauit, hoc est, improuidum v. *R. G. Frid. Wilh. Lib. XVIII. §. 16.*

§. XXII.

De DEPOSITO inter gentes dicendum, esse id restituendum deponenti indistincte. Quæstio, quis iustriorem habeat petitionem, in statu libertatis decidi vix potest. Nec audiendus videtur deponentis hostis, nisi tales

res depositæ sint, quibus ei noceri magno-
 pere queat, si repetat deponens. Et tum
 enim æquum videtur, vt penes se retineat
 bello medijs, nec deponenti reddat, do-
 nec finitum sit bellum. Exemplum huius
 rei nuper in bello Sueo-Polonico euenit:
 vrgentibus Suecis, vt, quæ Saxones depo-
 sissent in Borussia belli instrumenta, sibi
 traderentur. Quod denegatum ipsis. Ad-
 de, si placet, sæpe facti quæstionem inci-
 dere, sitne depositum, nec ne? Exemplum
 apud *Puffendorfum de Rebus gestis Friderici
 Wilhelmi* lib. XVII. §. 83. obseruatur, qui
 bellica tormenta in Vefaliensi castro relicta
 a Gallia Rege sibi *donata* contendebat, hic
deposua affirmabat, idque ex *Spanii* præfecti
 consignatione atque tabulis perperam pro-
 batum ibat. Neque enim repugnat, adno-
 tari a præfecto, quæ suo sint Principi libe-
 raliter permissa.

§. XXIII.

MANDATORVM maior in liberis gentibus
 copia occurrit. Neque enim gentes, aut
 Principes ipsi agunt, sed aliorum vt pluri-
 mum ministerio vtuntur. Quocirca viden-
 dum, sitne mandatum sub *specialiore for-
 ma*, an sub *consideratione generaliore* datum?
 Si *posterius*, impleri illud poterit per aliud
 æque utile, aut vtilius, quam quod manda-
 to præscriptum erat. Sin *prius*, frustra quæ-
 ritur, an *equipollens* prohibeatur? Pertinent

& permutationibus in statu libert. 277
eo exempla a Grotio lib. II. cap. XVI. §. 21.
allata.

§. XXIV.

Vnde dubium non est, obligari supremam potestatem ex *ministerorum* suorum *facto*, (*) dum egerunt, quod aut *probabiliter* ipsorum officio continetur, aut etiam ex *præpositione* innotescit.

(*) Hinc ipse Philippus II. improbavit suum factum, debita ab ministris suis contracta dissolvere detrectans; cum non auderet negare, sua auctoritate suoque nomine eos contraxisse cum vicinis populis. Refert id præter *Cabreram* in *Historia Belgica*, EMANVEL METERANVS lib. XVIII. in fine.

§. XXV.

Primam speciem *mandatum tacitum* appellare licet, posteriorem *expressum*.

§. XXVI.

Ita DUCVM officio continetur, dare inducias, non autem bello quæsitæ concedere, imperia, homines, iura, agros, non itidem de bello transigere. Eam ob rem recte apud *Iustinum* Lib. XL. cap. 2. *Antiocho* Syria adempta est, quamquam *Lucullus* dederat. Nec certe peccasset *Pompeius*, si auctoritate S. P. R. eam *Antiocho* rursus abstulisset: quod *Gronovius* ad *Grotium* Lib. III. c. XXI. n. 9. bene observat. Potestas *Wallensteinio* a *Ferdinando II.* data *extraordinaria* fuit & inaudita fere.

S 3

§. XXVII.

§. XXVII.

Quod si vero ARCANA Reipublicæ MANDATA neglexerit minister, vtut obseruauit mandatum, quod produxit, & produci iussus est, tum quidem obligatus manebit eisdem: quemadmodum qui sine mandato promisit, obligabitur stipulanti. An vero liceat arcanum ministro mandatum dare? quæstio hodie est Domitiana fere. Mercantur inter se Principes ac Reipublicæ, ac simulationibus dissimulationibusque vtuntur. Hinc aperte incedere nequeunt; nisi quidem decipi cupiant, & a scopo abluere suo.

§. XXVIII.

Ceterum promissio sine mandato facta SPONSIO ab auctoribus appellatur.

§. XXIX.

Hæc non obligat Rempublicam dicitur, quia iniussu populi, aut Regis fit, aut facta est. Silentium autem non est iussus. Ita Romani apud *Liuium* Lib. XXI. c. 18. *Lutatii* Consulis foedere se tenere negarunt, quia neque *auctoritate patrum*, neque *populi iussu* ictum erat.

§. XXX.

Sed quid, si utilis sit eiusmodi sponso? Et puto, naturalem æquitatem præcipere, vt confirmetur, quemadmodum utilis negotiorum gestio; aut, ni placeat, in eum locum restituantur omnia, quo fuerunt, antequam sponso fieret. Quo officio Roma-

ni

ni deditioe Ducis sui neutiquam videntur defuncti in *sponsione Numantina*, cum dedere *Mancinum*: nec proflus, quando in *sponsione Caudina* remiserunt Samnitibus duos *Consules*, duos *Quaestores*, ac duodecim denique *tribunos* militares: dubiumque nullum est, quin, etiamsi stricto iure non fuerint e *sponsione* suorum obstricti; tamen alia *visio*ne debuissent consulere tum *obsidibus* relictis, tum *Imperatoribus* rem Romanam insigniter promouentibus. Sed obstitit Romanorum inepta ambitio, ne seruarent, quod suo factum est iniussu: vtut salutariter ac pro publico bono. Igitur proflus absurdum erat, tribuere culpam bene merentibus, eorumque sanguine satisfacere inimicis, aut credere saltem, a *sponsione* auctoribus satisfaciendum fuisse nimium credulis Samnitibus, Numantinisque. Neque etiam id poterant praestare *sponsores*, pacem promittentes Samnitibus, ac Numantinis, quam de decori sibi futuram censebant reliqui Romae agentes in tuto. Vnde fas erit certe, ponderare accuratius, quae memoriae produunt *Liuius*, *Appianus*, *Paterculus*, *Orosius*, excitati a GROTIO *Lib. II. c. 15.* & PVFFENDORFIO *Lib. VIII. c. 9.* quamvis verum sit, prudentius acturos fuisse populum vtrumque, si tam facile fidem non habuissent superbis Romuli nepotibus, causantibus, nec se, nec spondentes populi Romani maudato

transigisse. Vix namque in pristinum statum se reponent elapsi, neque populus reponendos censebit omnes; euenietque per huiusmodi ingeniosas exceptiones, vt, vbi in tale discrimen conicietur exercitus, pereant ad vnum omnes.

Laudentur de sponfione *Numantina & Caudina* dissertationes *Thomafiana*.

§. XXXI.

SÆPE enim accidere potest, vt necessitas & publicæ rei vtilitas non adeo angustis summæ potestatis MINISTROS terminis includendos suadent. Quod contra *D. Titium* obseruandum, quippe qui RARIORA eiusmodi sponfionum exempla futura statuit, ob maiorem bellandi peritiam, qua pollent nostrates homines. Habemus tale sponfionis exemplum apud *Guicciardinum* & Gallicos scriptores, *Ludouici XII.* tempore, vbi *Tremullius Dux Heluetiis* certam pecuniæ summam sponfionem, vt agrum *Heduarum*, seu *Burgundicum* relinquerent, & obsidionem *Diuioduni* soluerent. Quid in *Batauis a. 1668.* cum triplex coalesceret foedus, ac denique *Holsatia & Pomerania* nuperrime fuerit actum, quibusue in angustiis hæserit ipse *Russorum Imperator*, ad *Prutham* fluiuium, probe recolimus. De eo vero nemo ambiget, an conualescat sponfio tacite, vel diserte approbata a populo, aut ciuitatis principe?

§. XXXII.

§. XXXII.

Ceterum, quum gentes haud facile nudis promissionibus confidunt, hinc *pignora* sæpe, *obsides*, *fideiussores* poscunt & dant.

§. XXXIII.

Sed PIGNVS vero ordinarie non soluitur, nisi debitum prius exsoluatur. Vnde *Galli* merito a *Ferdinando* Arragonio *Ruscinonis* & *Ceritanix* pagos apud *Belcarium* repetitum iuere, quia *Carolo VIII.* pecuniæ, pro qua obligati erant, summam non restituit: vtut sapientius fecissent, si tardassent in restituendo, donec solutio esset facta.

§. XXXIV.

Altioris indaginis quæstio est, an LVTIONI PIGNORIS vnquam præscribatur? Plerique negant, quia res sit mere facultatis. At cum pacis externæ inter sit, ne, post tot sæcula, excitentur lites, ac debitis quoque personalibus præscribi queat, hanc solam rationem impedire vix existimo, quo minus etiam luitionis ius, post longam temporis intercapedinem, censeatur extinctum. Debeo enim & hoc iure perinde ac aliis ita vti, vt ne derelictionis coniecturæ relinquatur locus. Quamobrem magis placet *Ziegleri* argumentum, qui, quod pro aliena possideatur, lui semper rem posse pignoratam existimat: cui possessioni diuturnum creditoris silentium nihil sane adiicit, nec huius iuribus demit.

XXXV.

§. XXXV.

Eodem fine quamuis OBSIDES aliquando dentur, varia tamen de iis sunt monenda.

§. XXXVI.

Aut enim *sua*, aut eius, *cui imperium est, voluntate*, FIDEI publicæ seruandæ, vel SECVRITATIS caussa, dantur. Belli Duces non nisi *vi potestatis a ciuitate acceptæ* id faciunt.

§. XXXVII.

Inter *subiectos* autem vix distinguitur. Dantur sine discrimine sexus, ætatis, dignitatis: dantur etiam Regum liberi, vti ex historia *Francisci I.* constat. Qui subiecti non sunt, non etiam cogi ad obsidiatum possunt, vti *vasalli*, qui a *subiectis* vtique differunt.

§. XXXVIII.

Qui vero obsidem dat, obstringitur certe facto & conuentione sua, ne ab accipiente obsidem recipiat, quam soluta sit fides. Nec ambigitur, quin ei, quod sine sua culpa sensit, resarciendum sit damnum. Quæ *Hennigsius* in contrarium in notis ad *Grotium* affert, vix stringunt. Non enim fas est, vni, aut paucis imponi, quod in ciuitatem totam incumbit onus.

§. XXXIX.

Qui SECVRITATIS caussa in potestate est, etiam custodiri arctius potest, sed liberaliter. Nec tamen aliam ob caussam retinetur ex *pacto*: vtut e iure, quo subiecti ex facto imperantium obstringuntur, detineatur aliquando.

§. XL.

§. XL.

Quon si fides frangatur obsidis *culpa*, occidi poterit, vt hostis; sin minus, humanius cum eo agendum *Grotius* censet, quoniam nihil ei perfidiae attribui potest. Sed posset tamen adfirmari: & tum eum *iure* seueriori occidi, tanquam hostem. Hostis enim videtur, qui perfidiae & hostilis Reipublicae ciuis est.

§. XLI.

Ipse autem *obses* obligatur, vt ne fugiat, sed potius obnixè omnia faciat, vt is, qui eum tradidit, creditori satisfaciat.

§. XLII.

MORTUO obside *ciuitas* obstringitur, vt alium substituatur, non *heres*.

§. XLIII.

Mortuo autem eo, *pro quo* obses datus est, ius etiam pignoris extinguitur: sed, *Principe* e viuis abeunte, populus deuinctus censetur adhuc amplius, qui, quod ille egit, hic sane merito creditur egisse.

Laudetur *Schilteri* dissertatio de *Obsidibus*.

§. XLIV.

FIDEIVSSORES, qui ciuitatum actibus accedunt, non vnus, sed varii generis sunt.

§. XLV.

Primum genus est, si inter alios pacifcentes fidem suam interponunt, seque effecturos promittunt, vt pax atque amicitia contracta seruetur, & laesio reparetur. Teutonico

nico vocabulo GVARANDI dicuntur : latino FIDEIVSSORES.

§. XLVI.

Sed recte animaduersum a *Puffendorffio*, tacitum huic fideiussioni inesse foedus de ferendo auxilio illi, qui contra pactiones oppugnatur, aduersus iniuriæ auctorem. Cuiusmodi sponfiones in pacificationibus plerisque solent adici : quod e Pace *Oliuensi* inter Suecos & Polonos itemque; *Nouiomagensi* patefit.

§. XLVII.

Secundum, cum ipsi pacifcentes, sed aliorum, tamen compacifcentium intuitu, pacem spondent, quos vice mutua fideiuffores non inutiliter accipi ex *Westphalica* pacis art. 115. seq. patet.

§. XLVIII.

Priori casu vt plurimum mediatores simul fideiufforum personam sustinent, qui conciliandæ paci interuenerunt : iique obligati sunt, vt pacem inter alios vel per se, vel requisiti tueantur. Exemplum in pace *Brandenburgico - Polonica* a. 1657. occurrit.

§. XLIX.

Hinc vsu nonnunquam venit, vt ipsi, ceu fideiuffores pacis, instrumenta subscribant : quod a. 1659. in pace *Hafniensi* a Gallicis & Anglicis factum est.

§. L.

Tertium genus, vt vulgarius; ita etiam cer-

certius atque expeditius est, quando seliguntur, qui se ad certam pecuniæ summam soluendam eo casu obstringunt, si vel id, quod in pace promissum est, non præstetur, vel pax ipsa non seruetur. Sic in formula pacis *Cameracensis* inter *Elisabetham* Angliæ Reginam & Regem Franciæ disponitur, vt octo mercatores externi, non Gallis subditi, fidem interponerent suam de solutione D. M. coronatorum, ni intra tempus statutum redderetur *Caletum*.

Commendetur *Obrechii* dissertatio : *Sponsor pacis*.

§. LI.

TRANSACTIONES, vt in statu naturæ omnium fere frequentissimæ sunt; ita ob finem, qui subest, exactissime sunt seruandæ. Non hic *læsis*, non *testamenti*, aut aliarum *tabularum* inspectio, non *noua instrumenta* attenduntur, nisi talia sint, e quibus noua caussa petendi exsurgat. Sed tum vero non tam transactio rescinditur, quam noua actio cooritur.

§. LII.

Contractus & pactiones aleam continentes inter gentes non minus, ac homines singulares valent. Præterquam enim quod in diuisione regnorum sæpe SORTI locus est; etiam bella nonnihil casus habent atque foruiti; quæ propterea cum *alea* solet componi.

§. LIII.

§. LIII.

Saltem in his ea subesse conditio videtur, ut victor victo imponere leges possit, & pacis præscribere conditiones, quæ sibi videntur iustæ. Hinc perperam *Franciscus I.* apud *Belcarium* conquestus est, se indignis modis carceri mancipari, & ad pacem iniustissimam cogi.

§. LIV.

Quod vero bello, id *decretoria* pugnae vnus, aut plurium, aut etiam propriae licite committitur, quia in statu naturæ non aia sæpe expediendæ salutis ratio inuenitur.

§. LV.

Est & notum sponsonis ex *Monacho Paduano* exemplum, vbi *Philippus Augustus* Galliaæ Rex *Ottoni IV.* per regnum suum eunti promissit, se ei meliores Galliaæ, quas signabat, ciuitates daturum, si dignitate Cæsarea ornaretur. Addit *Monachus*, inde postea accensum esse bellum inter spondentes, cum *Philippus Augustus* detrectaret stare promissis. At vix ambigendum, quin tota Galli rem ex parte alienam promittentis sponso nullius fuerit momenti: sicut & *Ottonem* alia inflammaere ad pugnandum caussa.

§. LVI.

De ALEÆ ludo memorabilis Augusti apud *Suetonium* epistola cap. 72. obseruatur, qui soluit, quod perdidit, & remisit benigne, quod lucrificat. Sed quid? si alea per-

perderet Princeps bonam regni partem? Et tum fere simile, quod §. XIII. de *donationibus principum* tulimus, iudicium ferendum foret. Continet enim lusio tacitam & mutuum donationem, vtut conditionalem. Quod inofficiose donatur, merito reuocatur.

§. LVII.

Id minus dubii habet, integram ciuitatem de auertendo periculo posse cauere. Est sane apud *Liuium* L. XXIII. cap. 49. exemplum, vbi tota ciuitas sese ad pensationem damni obligauit, si qua periret nauis *annonam* in Hispaniam portans. Et enim proprie loquendo talis, de quo *Liuius* loquitur, contractus non fuit, quem nos *assecuracionem* appellamus, cum gratis damnum obseruetur susceptum; nullum tamen dubium est, quin licuisset quoque stipulari pretium, aut *foenus* sat grande. Ac sicuti foenus rationi non repugnat; ita pro periculi mensura & augeri illud, & minui potest. Iustitiam talium conuentionum *Hertius* quoque defendit *paroem*. I. G. XLIII. §. 8. monetque simul, spem potius emi, quam vfurariam prauitatem exerceri.

§. LVIII.

Ad huiusmodi *emptionem spei*, præter olas fortunæ publico sæpe nomine cautas, *Ioniorum* iuuenum controuersiam, in quam cum Milesiis piscatoribus inciderunt, referimus, de aureo tripode extracto, cum capturam

turam piscium emissent. Tota quæstio eo redit, vtrum iactus in genere, an speciatim captura piscium fuerit vendita? Oraculum Delphicum inepte litem decedit: quamuis *Diogenes Laertius, Plutarchus, Valerius Maximus* factum recenseant diuersimodis. Nec ad aliam classem, puto, pertinere, si quis spem emat successionis in regno, vel hæreditatis, quæ adhuc valde est incerta remotaque. Quod thema admodum fuit disceptatum in caussa ac lite Culmbacensi per transactionem demum finita.

§. LIX.

Vti vero solutione naturali; ita Principes ac gentes interdum SVBSIDIARIA vtuntur. Refert *Comineus*, SIGISMVNDVM Austriam *Carolo Audaci* obtulisse debitam pecuniæ summam, eaque Basileæ solenniter deposita, copias cunctantis Burgundi e Pflretano Comitatu ac Suntgouienfi tractu eiecisse: nemine dubitante, quin iuste fecisset.

§. LX.

COMPENSATIONVM themata multo frequentiora sunt. Neque enim prudentia tantum, hoc imprimis in statu requirit, non soluere, antequam ab altero tibi vicissim sit satisfactum; verum etiam iustitiæ congruit, contribuere vltro citroque, quod liquido debetur. Vnde mirandum non est, nexuisse moram Iudices a *Gelria* Principe & *Florenno V. Hollandiæ* Comite electos, cum vterque

terque sibi deberi contenderent. Nondum enim ad liquidum perductum fuit, quid *Batauus* deberet *Gelro*.

Conf. *Boxhornii* disquisitiones politicas p. m. 71.

§. LXI.

CONFUSIONIS noua species inter gentes occurrere videtur, si una alteram vincat, si bique subiiciat, aut princeps eius Reipublicæ Dominus hæreditarius efficiatur, quæ aut sibi debuit, aut is illi. Ita *Ludouicus XII.* de uictis Ianuensibus, pactiones omnes cum iis initas irritas, ac credita sibi extincta pronuntiauit, quod non amplius duraret Respublica, sed illa nunc sub suo sit imperio, nemoque sui ipsius esse debitor, creditorque possit; ac, si superesset Ianuensis respublica, eius iam se caput esse & Dominum. Vnde *Autonus* in historia *Ludouici XII.* refert, cufos esse varii generis nummos, in quibus is appelletur IANVÆ DOMINVS.

§. LXII.

REMISSIONIS expressæ & tacitæ perplura in historiis exempla prostant. Inde merito dubitatum est, an *Bragantinus* in Lusitanix regnum aliquid iuris retinere potuerit, datis *Philippo II.* cessionis litteris. At scio, posteros eiusdem Hispanis partim exceptionem metus, partim neglectæ acceptionis obuertisse.

Conf. *Passarelli* bellum Lusitanum p. 5.

T

§. LXIII.

§. LXIII.

Idem efficit inter Reges CHIROGRAPHI REDDITIO, quod inter priuatos, nisi quis minus argute illos tacite & *facto* consentire posse neget : dummodo interea certum sit, chirographum a sciente, nec per errorem fuisse redditum. Eiusmodi controuersia inter *Cluua* Ducem & *Moersensem* Comitem olim agitabatur ob litteras feudales, *Moersensi* Comiti redditas, quarum fauore ab omni vasallagio hic sese pronuntiabat liberum.

Conf. *Grot. L. II. cap. IV. n. 4.*

§. LXIV.

Id magis intricatum videbatur, an, chirographo ab *Alexandro M. THESSALIS* reddito, hi liberati fuerint centum talentorum obligatione, quæ non debebant *Alexandro*, sed *Thebanis* ab illo victis? *Quintilianus* a *Thebanorum* partibus stat, iisque ius agendi transcribit, quia *Alexander* non esset *hæres*, sed victor. At, qui dominus personarum, ille & rerum est, & iuris omnis, quod personis Rempublicam constituentibus competit, merito sic arguente *Hugone Grotio L. III. cap. VIII. §. IV.* Diuersa plane species videtur, ceu recte monet *Hertius ad Puffendorfum Lib. VIII. cap. VI. n. 23.* si miles chirographum occupauerit, ceu priuatus. Hic enim nihil acquirit, nisi quod manu cepit, & abstulit. At qui imperium occupat, iura simul publica occupat, sub quibus *era-*
rium,

rium, PVBLICA NOMINA, reliqua. Igitur & quod ciuitati deuictæ competit ius crediti, similiter acquirit victor, eoque ærarii administratores ad rationes reddendas & residua pensanda iure cogit. Quale thema nuper in Bremensi Ducatu ventilatum recordor.

§. LXV.

NOVATIONEM pro iuris ciuilibus inuento habuit *Puffendorfius* : vtut perperam. Est enim liberum omnibus, variare pactio-
num figuras. Vnde in foedere Romanorum cum *Antiocho* apud *Livium* lib. XXXVIII. cap. 30. speciatim addebatur, *si quid postea addi, demi, mutariue placuisset, vt id saluo foedere fieret.*

§. LXVI.

Et quemadmodum vero eiusmodi *novatio* euenit, si *expresse* noua pactio, veteri sub-
blata, substituatur; ita *tacite* & *facto* fieri potest. Vnde Daniæ Rex *Fridericus III.* foedus renouare cum Polonis apud *Puffendorfum* abnu-
it, ne, abruptis tractatibus, iidem arguerent, ius quæsitum ex veteri foedere fuisse amissum.

§. LXVII.

Sed amplius tamen circumspiciendum, an fiat *novatio*, cum quis foedus antiquum, cuius tenor aliquid dubitationis continet, explicandum urget, ne vnquam de eiusdem obscuritate oriatur disputatio? Quod non

existimabant Brandenburgici.

Vid. *Puffend. R. G. Friderici Wilhelmi L. IX. §. 6.*

§. LXVIII.

Ceterum & nominum & aliorum iurium
 CESSIONES vti inter gentes sunt frequentes ;
 ita, tametsi fiunt in *potentio*rem, licitæ om-
 nino sunt. Non est necesse, vt in cessionis
 instrumento indicetur caussa. Nobile eius
 rei exemplum in historia *Conradini* occurrit,
 qui iura in Apuliæ regna ad *Petrum Arago-*
nium transfulisse fertur : quamuis non diffitear,
 dubitandi supereffe rationes, an in facto id
 contigerit reuera ? Et patet nunc e *Mazarini*
 Litteris nuper editis, laborasse Gallos, vt
 in se transferrent Hispani sua in Belgas iura.

§. LXIX.

De SVCCESSORVM obligatione confuse, uti
 iam monuit *Grotius*, a plerisque tractatum
 est. Nos videndum ante omnia existimamus,
 sitne successor omnium bonorum hæres, an
 regni & bonorum, an regni tantum ? Si
 prius, dubitandum non est, quin ex contrac-
 tibus eorum, in quorum locum succedunt,
 teneantur ; sin secundum, idem dicendum
 est ; sin tertium, considerari fas est, ciui-
 tas consenserit, nec ne. Et id vero partim
 e regiminis forma patescit, partim contra-
 ctus formula, partim vtilitate, quam ani-
 mo intendit. Dico intendit. Est enim ad-
 modum durum, quid ? quod ipsis Rebus-
 publicis minus commodum, si tum demum obli-

obligata ciuitas censeatur, cum actus in utilitatem eiusdem redundat. Ex eo themata a *Bodino lib. I. cap. VIII. de Republica* allata definienda videntur. *Necessitas* de cetero semper videri debet excepta, cuius ad ultimum ac maximum telum cum interitu excipiendum nemo creditur obstrictus. De fœderibus supra *cap. XIX.* mentem nostram aperuimus.

§. LXX.

MORTE vero debitoris Principis extinguere debitum *personale*, qui non habet hæredem, nec bona, nulla nos dubitare ratio cogit.

§. LXXI.

TEMPVS nihil in obligatione delet; sed pactio, qua quis ad certum tempus se tantum obligatum iri profitetur. Igitur exigendum est debitum, antequam præfixum petendi spatium effluerit. Habet tunc temporis adiectio conditionem, qua neglecta, desinit ius & *comparate* obligatio. Ita promittere Princeps potest, vt si quis intra triennium a se petierit emigrandi facultatem, eam consecuturus sit petitor; amplius non: vt de fideiussorum obligatione ad tempus nihil dicam.

§. LXXII.

STATV mutato, ac conditione, quam paciscentes vnice respexerunt, & ius videtur exspirare, & obligatio. Sic qui regio munere priuatur, teneri vt Rex non amplius

T 3

potest;

potest; nec subiecti vicissim, qui in alterius ditionem vel volente Demino priori concefferunt, vel a Victore, inuito eo, sunt subacti. Sat est, victum non posse iam eos tueri, nec interea pristinum recuperare ius.

§. LXXIII.

De SCRIPTURA addimus, eam non videri substantiæ contractus partem, nisi expressum sit, scriptura confici debere & haberi. Quod postremum hodie moris est in pacificationibus Rerumpublicarum. Ex his principiis iudicandum de *Muræna* exceptione, qui *Sulla* cum *Mithridate* pactiones irritas pronuntiauit, quod nondum fuerint conditiones scriptæ. Imperfectum enim est, cui aliquid deest. Recentiora exempla *Wicquesfortius* larga manu suppeditat.

C A P V T XXV.

DE RERVM PRETIO ET PERMUTATIONIBVS IN STATV CIVITATIS.

§. I.

VTut vero naturaliter vnusquisque rem suam tanti, quanti placet, æstimare potest; sæpe tamen interest, ne imperium civitatis *stultis* hominum æstimationibus nimium indulgeat.

§. II.

§. II.

Hinc PRETII LEGALIS noua species surgit, quod nec *maius* recipit nec *minus*. Turcæ multis rebus, adnotante *Turnefortio*, tale pretium imponunt. Attenditur hic minima læsio, ac multo magis læsio ultra alterum tantum.

§. III.

Et durat istud, quam diu ciuitas vult, aut velle censetur. Sæpe enim euenit, vt *certam* ob *causam* pretium determinetur, qua euanescente, ipsa quoque lex euanescere videtur.

§. IV.

Hoc pretium *legale* fecernunt vulgo a *pretio communi*, quod communi aliorum æstimatione definitur.

§. V.

Sed cum communis æstimatio me nequam stringat, perperam fane argumentantur, qui læsionem *ultra dimidium* ex communi pretio diiudicandam censent, nisi lex imperantium accedat.

§. VI.

Et hæc autem, quamquam potest accedere, & sæpius etiam accedit, vereor tamen, ne nihil agant magistratus, aut fane variis litibus sibi subjectos inuoluant. Semper enim quæretur, an hæc res *communi pretio* vendi possit, aut istud recipiat? Oc-

currunt sæpe circumstantiæ, ob quas alterius eludi petitio queat.

§. VII.

Cui non obest, propterea læsionem enormem ultra dimidium, seu alterum tantum designari, & designatam quoque Imperatorum constitutionibus fuisse. Eadem enim difficultas remanet, cum quæritur, quid sit lædi ultra alterum tantum? Quocirca vereor iterum atque iterum, vt in concreto, quemadmodum loquimur, aut in applicatione ad factum clare ostendi possit, in hac, vel ista venditione alterum tantum excedi.

§. VIII.

Ex quo consequitur, oriri quidem & ortas sæpe fuisse ob læsionem enormem lites; decidas vero, nisi pro arbitrio, fuisse fortassis nunquam.

§. IX.

Inde recte dictum, æquitatem legis ciuilis Romanæ, ac ciuitatum, quæ eam imitantur, videri *cerebrosam*.

§. X.

Nam in statu naturæ æquitas illa non apparet, cum pretium a nostra conuentione dependeat; in statu ciuitatis autem æquitas propterea in auras vanescit, quia conuinci vix potest contrahens partim, quod sæpe circa pretium commune dubitatio oritur, partim, quod inter res ipsas nonnihil differentiæ obseruatur, & in personis etiam occur-

currunt, quæ illis elabendi viam common-
strent. Fac enim, me equum, qui alias L.
vncialibus venit, vendidisse centum & tri-
bus, sed vendidisse, cum ipse indigerem,
eoque sine magno meo incommodo carere
non posse. Dices: non adesse tum enor-
mem læsionem. Regeo vicissim: inde igi-
tur patere, quam difficile sit, definire in
specie, quid sit enormiter lædi. Non esse
autem & non apparere, in moralibus perin-
de sunt. Deficit hic fere probatio clara. Sed
finge tamen, posse forte bis, aut semel per
sæculum læsionem ad liquidum perduci, an
est prudentiæ, aperire tot litibus fenestram,
cum id raro fiet, quamuis caussidici, & læsi
initio fieri id posse credant, iactitentque?

§. XI.

Id magis exploratum, liberum esse re-
gnantibus, signare facie, aut alio indicio
NUMMUM, quo res ceteras dimetiantur ci-
ues, ne partim in materia, partim in va-
lore fraudi relinquatur locus.

§. XII.

Qui contra faciunt, lædunt alios, &
quantum in se est, pacem ciuitatis sui que
æqualium non quærunt.

§. XIII.

Etsi vero licitum est, determinare pro
lubidine materiæ pondus, quod signetur;
prudentiæ tamen simul-atque iustitiæ videtur
esse, vt tum ad ciuium commune iudicium,
tum

tum *raritatem*, tum etiam aliarum, quæ nobiscum mercantur, gentium mores respiciatur. Nam etsi quidam populi conchas varii generis, ferrum, cuprum aliaque, quæ a nostris ridentur, nummi loco, elegerunt; id tamen ceu c. XXIII. obseruauimus, in exemplum proponi nequit.

§. XIV.

Quibus obseruatis, facile nunc erit iudicatu, quid circa contractus, in quibus ponitur PRETIUM EMINENS & certus occurrit paciscentium finis, ciuitas possit. Nam cum sine pactis & contractibus viuere vix liceat, æquum est, præscindere fraudi & litibus occasiones, ac facere omnia, quo finem, quem intendunt contrahentes, sine *ambiguitate* obtineant, & commercia floreat, & ciuibus singulis vita reddatur haud iniucunda.

§. XV.

Inde prouenit, quod quædam non liceat EMERE, PERMVTARE, aut VENDERE, vt *venena*, *arma*, quædam non, nisi certo modo, vt *fructus in herbis*, *actiones*, *hæreditates*, quædam etiam non, nisi *publice* & *sub hasta*, ac præcedente causæ *cognitione* ac *decreto*, vt *res pupillares*, *minoris*.

§. XVI.

Ex eo est, quod VSURAS interdum prohibeat ciuitas, interdum permittat, sed pro *raritate*, aut *abundantia* pecuniæ itemque *conditione personarum* certos limites ponat.

Hinc

Hinc tot, ratione vsurarum, variationes.

§. XVII.

Ex eo itidem, quod FILIIFAMILIAS mutuum accipere prohibeantur, ne parentibus oneri sint, ipsique pecunia temere emungantur.

§. XVIII.

INDEBITI SOLVTIONEM, vti promutuum diximus; ita eandem in hoc statu appellamus. Nam qui *ignorans* soluit, non sane videtur donare. Tantum quæritur, quid sit INDEBITVM? quid sit *ignorare*? an *in iure errans* similis sit *scienti*? Atque id vero partim *ratio*, partim *lex ciuilis* determinat.

§ XIX.

LITTERARVM obligatio vero e litteris quidem *proxime* venire videtur; sed *caussa remota* est mutuum, quod contractum fuisse litteris indicatur. Rationis disciplina nihil dubii suppeditat, quare litteris a debitore scriptis, vel subscriptis non sit credendum? Sed Romani propriæ & ab vno latere factæ confessioni olim prorsus nihil tribuebant fidei: deinde post quinquennium mutuum interuenisse censebant; donec Justinianus id contigisse post biennium præsumendum esse decerneret: a quo negotio obligatio nominum vetusta prorsus differebat: de qua in dissertatione singulari *Gunalingianorum part. XL. obseruat. 2.* luculentius sum commentatus.

§. XX.

§. XX.

DONATIONES vt vel prohibeantur, vel insinuentur, vel sollemiori ratione peragantur, e lege ciuili est. Admodum vero absoni sunt & simul, cum reprehenduntur, indecori, quando ACCEPTATIONEM ad ciuilia referunt; eamque in lege Cincia præceptam somniant. Rectius dixissent, in dicto plebiscito sollemnem *mancipationem* fuisse præceptam aut in *iure cessionem*, ac *traditionem*: ita tamen vt ante legis sollemnem actum *acceptio* nequiquam excluderetur. Quod quamuis pluribus a me in *Gundlingianis part. XXIX.* fuerit inculcatum; nescio tamen quam sint aliqui vltra fidem obstinati, dum sua commenta mordicus defendunt, *acceptationem* pro hodierno barbaro adnexu venditantes; quia *acceptare* & *acceptatio* sint barbaræ voces; quod itidem falsum. Hoc verum est: *Iustinianus* nudum iterum consensum admisit, vt esset perfecta donatio, ratione obligationis, sine *emancipatione*, atque in *iure cessionis*, sine *traditione*, sine *stipulatione*, quod pluribus cum *Sandio* probaui *l. c. p. 248.* *Acceptationem* autem non sustulit, ac, si fecisset, omnium sane Legislatorum stolidissimus fuisset. Quare vero lex *Cincia* atque Imperatores ita constrinxerint donatores, & *certam tantum summam* ipse *Iustinianus* sine sollemni ritu, atque insinuatione demum transferri permiserint, ex
 variis

variis cauffis profluxit, quas alibi indicauimus. Sed inter eas tamen præcipua fuit, quod *donare* idem crediderunt esse ac *perdere*: vt taceam, non placuisse itidem tribuno plebis *Cincio*, vt in *Democratia* profusa ac simul præcipiti liberalitate factiones alerentur, nouasque res molirentur ditiores.

§. XXI.

DONATIONVM REVOCATIO ob animum ingratum, pariter e iure arbitrario manauit. Quanquam enim virtus grati animi signa nunquam negligit; non potest tamen secundum ius strictum donator exigere ista: vt qui dedisse creditur, ac si nihil foret recepturus. Aliter si dedisset, donatio eius non sane fuisset benefica. Eadem obseruanda sunt de reuocatione donationis ob *superuenientes liberos*; cum propositum in mente retentum nihil soleat operari. Omitto, animum inducere Doctores præclaros, *l. 8. Cod. de reuocandis donationibus* singularem frustra fuisse ad omnes donationes liberorum ingenuorumque hominum protensam: quemadmodum precaria sit opinio, donari non posse omnia bona, quia alioquin nihil reliquum foret, de quo conderetur testamentum. vid. *Beyer ad ff. de donationibus*. Inde vulgus Iuris peritorum conclusit, omnes donationes videri odiosas.

§. XXII.

DONATIONIS inter VIRVM ET VXOREM
pro-

prohibitæ rationes plurimæ adducuntur: v-
tut pleræque futes sunt. Præcipua est,
quod ICTi Stoici amorem honestum solis
animis æstimabant; non autem muneribus:
inprimis, cum Vir & Vxor comparate sibi
Patris loco filiæque essent. Quod postre-
mum, quia euanit cum tempore, & *Ca-
racallæ* totum istud ius vetus displicuit; i-
deo vsu venit, vt hic Imperator fuerit Se-
natui, aliquid vt laxaretur e iuris rigore,
quod *lex* probat 32. ff. *h. t.* Atque hinc i-
gitur ICTi temperamentum e voce *donandi*
exculpserunt: requirentes, vt *donator* ex
liberalitate sua *pauperior* & *donatarius* *locu-
pletior* fieret. Alterutrum si deesset, dona-
tum non censabant: vnde exceptiones fe-
re regulam exstinxere.

§. XXIII.

Vt SOCIETATI quocunque tempore renun-
ciari possit, nec pactum obsistat, provide
statutum videtur. Neque enim lucrum,
quod in hoc contractu inprimis respicitur,
facile obtinebitur, nisi lubentes volentesque
eo collaborent focii. Eadem Romanos ra-
tio impulit, vt mortuo vno focio, socie-
tatem crederent concidisse; quia industria
personæ esset electa: quod argumentum *Gro-
tius* mere ciuile putat. Cumque Romani
focios pro fratribus habuerint, idcirco, vbi
nihil de partibus lucri, damnique diserte con-
uentum, æqualitati partium locum dedere
l. 29.

l. 29. ff. pro Socio. Quod vltimum iterum secundum ius naturæ simplex verum non est. v. Grot. Lib. II. cap. XII. §. 24. & notas Barbeyracii n. 4. & cap. XVI. Lib. eod. §. XVI. n. 7. Ceterum quid sit *lucrum*, quid *damnum*? copiosius iuris ciuilibus magistri exponunt.

§. XXIV.

IN LOCATIONE & CONDUCTIONE, vti vsus conductoris, qui certo tempore ex fine contrahentium circumscriptus est, attenditur; ita, eo finito, locatio quoque finienda ac conductio. Si conductor re *abutatur*, obligatio locantis perit, quoniam res non ad abusum, sed vsum data intelligitur. Quid sit abuti, partim ratio, partim lex & consuetudo definiunt. Saltem is etiam abuti re locata creditur, qui *meretricibus* sciens domum conductam *sublocat*: licet alioquin sublocandi facultas conductori non sit censenda interdicta, ceu volunt aliqui, rem secundum rationis disciplinam pensitantes. Sæpe enim re quidem vtor; verum non integra. Etiam aliquando plane impediatur, ne ipsemet vti queam: quamuis interea integra merces sit soluenda. Sed fac, me non *sublocare*, sed locatorem alteri locare; & tum reddendum a locatore, quod hic percepit: idque æquitati congruit, & iustitiæ: quod & Grotius agnouit Lib. II. cap. XII. §. 18.

§. XXV.

§. XXV.

Vt vero CONDUCTOR rem relinquat, quando dominus *re sua* ipsemet indigere occipit, ex lege ciuili est, nec necessaria consequentia ex ipsa contractus natura fluit. Et si enim dici potest, me conducendam alteri dum demum permittere, cum non indigeo; fallit tamen hæc sæpe argumentatio. Multi domum alienam incolunt, quamuis possideant propriam. Occurrit hic nonnunquam locatoris & conductoris incommodum. Vt præferatur dominus, necesse non est, quippe facto suo alteri vsum concessit. Condicio in mente retenta non attenditur.

§. XXVI.

Quod si ad annum, vel plures prædium *rusticum*, aut *urbanum* conducatur, videntum, quo loco viuamus, & quando ex consuetudine annus incipiat, itemque finiat. Ita Romæ locatio *in rusticis* mense Martio, &, si mensis intercalaris inter Martium & Februarium intercidisset, merkedonio: *in urbanis* Kalendis Iuliis incipiebat.

§. XXVII.

Vt ULTRA TEMPVS teneatur conductor inuitus, rationi vix congruit. Quicquid circa *uestigalia* publica constitutum, fauore Principum constitutum censeri debet.

§. XXVIII.

Nec magis videtur naturale, veterem conductorem nouo in fundis publicis esse præferen-

ferendum: quanquam forte prudentia & æquitas id suadent. In se, quando res consideratur, prior sane locatio est finita.

§. XXIX.

Circa tacitam relocationem, aut reconductionem, cum variæ occurrant coniecturæ; idcirco ciuitas prudenter agit, si, ad præcingendas lites, legem condat, quæ sequenda.

§. XXX.

Vt locator aliquid de mercede ob STERILITATEM ingruentem remittat, plerique naturale existimant. Sed obseruauit iam *Grotius*, id potius iuri arbitrario videri adscribendum, quando is præstitit agrum prædiumque fructibus ferendis accipiendisque aliquin aptum. Idem in reliquis casibus fortuitis argumentum subesse: quos potius ferat conductor, quam locator, nisi in se receperit hicce. Quod in foro secus est tam Romano, quam nostro. Nec nocet, locari rem ad vsum. Sat est, in me nihil culpæ residere, nihilque doli. Periisse rem videri, dura certe fictio est: quandoquidem sequentibus annis vsus iterum adest: qui non tam reuiuiscit, quam casu impeditus ita sese prodit, vt res locata ad commodum percipiendum clarissime obseruetur.

§. XXXI.

Vt aliquis ad LOCATIONEM OPERARVM cogatur, e pacto venit, vel decreto ciuitatis.

V

§. XXXII.

§. XXXII.

Qui operas locauit & aduersa valetudine, aut fortuito casu est impeditus, ne præstaret, integram mercedem petere stricto iure non potest. Leges autem ciuiles hic non-nihil charitati & misericordiæ aliquando indulgent.

§. XXXIII.

Vt quidem PROHIBEANTVR CONDVCRE, ratio muneris, quod gerunt, suadet, exemplo militum, decurionum, clericorum, tutorum, curatorum.

§. XXXIV.

Vt autem FABRI, VIETORES, & qui artem suam cum STREPITV exercent, arceantur a conductione circa litteratorum domus, fauor liberalium artium ac clericorum fecit.

§. XXXV.

In DEPOSITO restituendum videtur, quod est datum. Dupli præstatio, tum in vulgari, tum miserabili, quod in Leg. XII. Tabul. promiscue sancitur, vbi quis abnegat istud, pœnalis est, e peculiari Romanorum ac Græcorum opinione fluens, quam ex *Ouidio & Terentio* illustratam dedi in *Gundlingianis Part. II. obseru. 4.*

§. XXXVI.

RES IMMOBILIS an queat deponi? disputatur. Tu obserua, vocabulum latinum non pati, vt rei immobilis depositum statuatur.

tuatur. Si rem consideres, nihil obstat: quod bene expendit in *Coniectural. DVIRSEMA.*

§. XXXVII.

Circa MANDATVM. nihil hic differentiæ obseruatur: vtut iure ciuili quædam personæ a mandato suscipiendo, præsertim in iudiciis, ob peculiare causas, remouentur.

§. XXXVIII.

PROCVRATORES IN REM SVAM ad commenta iuris Romani referendi sunt, quod singulari dissertatione ostensum in *Gundlingianis part. VI. n. 2.*

XXXIX.

IN PIGNORIBVS legem commissoriam *Constantinus M.* eneruauit, ne fraudibus & auaritiæ diuitum locus relinqueretur. *Tacite hypothecæ* a lege veniunt: egitque sapienter *Franciscus Balduinus*, ad leges singulas animum aduertens.

§. XL.

Ne *femine* cum effectu possint FIDEIVBERE, itidem naturale non est. Habuerunt Romani peculiare, præter eas, quas vulgo colligunt, causas. De quibus *Aueranius* in *interpretationibus iuris Lib. II. c. 5.* consulendus. Idem de decurionibus, militibus, tenendum.

§. XLI.

Eidem iuri Romano tribuendum, quod

verba requiruntur solennia. Idque fideiussionis nomen significat.

§. XLII.

CONSTITVTVM in effectum fideiussio est, vel *expromissio* : etiam *pactum geminum*, aut interdum *simplex*. Ipsi Romani istud tanquam *pactum consultiissimum* sustinuerunt, ceu *pactum hypothecæ* : v. *Gundlingiana part. XX. obseruat. 4.*

§. XLIII.

Maiorem difficultatem habet, an quis ad *cruciatum corporis & mortem* FIDEISSIONE sua obstringi possit? *Huberus* id fieri posse credit, sententiamque negantem Romanæ ciuitatis institutis adscribit, quæ corpus & vitam non esse in commercio putabat. At hoc etiam naturali iure verum est, atque experientia confirmat. Vnde nec *obsides* licet, ob eorum stipulationem, occidere; hincque est, quod *fideiussores* in criminibus corporis pœnam, vel capitalem merentibus non admittuntur.

§. XLIV.

BENEFICIVM EXECVSSIONIS ac diuisionis pro arbitrio ciuitatis aut concedi fideiussoribus, aut adimi potest. Id certum, antiquum ius Romanum æquius & prudentius videri. Neque enim subsidiaria obligatio hoc continet, vt prius excutiat ad peram & faccum debitor principalis. Sufficit, eum nolle soluere. Vnde etiam *Noribergæ* aliisque

liisque in locis hoc beneficium cessat. Idem de BENEFICIO DIVISIONIS iudicium ferendum. Nisi enim ipse sibi fideiussor prospererit, habet, quod sibi imputet. Epistola Hadriani hac in caussa commerciis minus, litibus autem ferendis apprime videtur apta. Beneficium CEDENDARVM ACTIONVM subtilius est, quam vt simplicitati naturæ conueniat. Nihil enim cedi potest, cum soluo, quod debeo: ac, si solui nihil profecto amplius debetur; adeo tota creditoris actio est deleta.

§. XLV.

CONTRACTVS ALEAM CONTINENTES hominum fraudulenta auaritia, otii cupiditas, litium abundantia prohibendos sæpe suadent. Hinc in aleatores apud Romanos odium: quanquam nimium rigidi videntur, qui vrnas fortunæ, quod auaritiæ hominum excitandæ inferuiant, absolute illicitas pronunciant. Obstruxit os ea ratione philosophantibus *Iohannes Clericus* peculiari in hanc rem scripto libello, *de eo quod est iustum circa lotarias*. Cumque in ludos fortunæ pariter excandescant nonnulli, eosque absolute damnent; *Barbeyracius* calamus prendit, elegantique libello Gallico: *du Jeu*, dissentientibus prouidenter respondit.

§. XLVI.

In CVLPARVM præstatione nihil mutamus: quanquam est, qui nuperrime contendit,

§ 10 C. XXV. *De rerum pretio*

Romanorum Ictorum hac in caussa sapientiam nec prædicari satis, nec perfectius tradi potuisse quidquam.

§. XLVII.

De futuris alimentis ne *privatim* TRANSIGATUR, ideo Romani prohibuerunt, ne alimentarius aliquid remittens Reipublicæ oneri sit. Errori vero tribuendum, de *matrimonio*, ceu re spiritali, transigi privato arbitrio non posse. Si alia ratio mouet Imperantes, quare huiusmodi transactiones ventent, toleranda est Legislatio.

§. XLVIII.

Ne quis TESTAMENTI TABVLIS NON INSPECTIS transigat, iidem Romani nunquam præceperunt. In curia *Triboniani* & pragmaticorum error huic opinioni locum fecit: quod *Schultingius* ac nos quoque singularibus dissertationibus excussimus.

§. XLIX.

Est similiter falsum, valuisse transactionem de *criminibus*, SANGVINIS POENAM inferentibus. Aliud plane *Diocletianus* & *Maximianus* rescripserunt, quod *Noodtius*, vir clarissimus, singulari *Commentatione* ostendit. Nec ita unquam desipere Romani.

§. L.

De SOLUTIONIBVS nihil est, quod monemus amplius: nisi quod interdum Respublica aliud circa monetam, & modum solutionis solennem adiiciat: quemadmodum eadem

& permutationibus in statu ciuit. 311
eadem oblationis, obfignationis, & depositio-
nis formam describit, atque ordinis gratia
nonnulla addit.

§. L I.

COMPENSARE sicut idem est, ac solue-
re; ita *res meræ facultatis* videtur. Sed ha-
bent sæpe imperantes, quare compensatio-
nem *prohibeant*, aliquid argumenti. Ita,
ne fraudi locus sit, *depositi*; ne *confusio* in
publicis rationibus ac calendario oriatur, pe-
cuniæ, quam in genere debet ciuitas, com-
pensationem impediunt, cetera.

§. L II.

De ACCEPTILATIONIBVS, quæ simplici-
ori ratione hodie fiunt, notæ sunt Romano-
rum tricæ, nota AQUILIANA STIPVLATIO,
notus etiam canon, *eodem modo tolli obliga-
tionem, quo incepit*. Sed hæc tamen omnia
rationis dictata non vrgent, neque caussa
suppetit cogens, quare finis obligationis æ-
qualis esse debeat initio. Sufficit, constare,
me debitorem pronuntiare ab obligatione ab-
solutum. Romani vero *verborum obligatio-
nes verbis tantum* posse tolli credebant:
eodem nimirum genere, quo essent ligatæ.
Reliquæ, quæ verbis contractæ non erant,
nec verbis, nec pactis dissoluebantur. Igi-
tur circuitu utebantur, & alteras in verbo-
rum obligationes, per stipulationem, a
Gallo Aquilio inuentam transfundebant: ac
dein noua stipulatione tollebant. Qui cir-
cuitus

cuitus admodum est artificiosus. v. AVERANII *Interpret. Jur. I. c. XII. §. V.*

§. LIII.

De *confusione*, aliisque modis tollendi obligationes nihil; de *CESSIONE* autem id adhuc adnoto, finxisse hic Romanos procuracionem in rem suam, vt cessionarius quadantenus mandatario similis fieret: vtut alias mandatarius non retinet, quod ex mandato consequitur, sed reddit; eoque procurator in rem suam non est merus mandatarius, aut procurator tantum.

§. LIV.

NOVATIO sicuti a nouando dicitur, ita obligationi vel adiicit aliquid, vel eam immutat prorsus. De *adpromissione* nunc dicendi locus non est: adpromittit quoque, qui fideiubet. Ergo de immutatione sermo nunc fit. Vbi *mutatio* obligationis, ibi *vetus* interit, & *noua* oritur. Si noua oritur, non sane manent veteris accessiones. Vnde fideiussio soluitur, & pignora cessant. Qui securitatem promisit de deposito, non promisit pro mutuo. Idque & naturali iuri convenit, & arbitrario, vt tollantur *accessiones*, sublata obligatione principali.

§. LV.

DELEGATIO proprie dicta commutatio est, puta, creditorum & debitorum. Qui debet mihi, soluisseque, debet nunc Caio & soluit: prorsus ac cessus debitor soluit cessionario,

nario, qui alius est & a me diuersus. Si quid differentiæ occurreret, *delegatio* forte haud male diceretur euidentiore *cessio*: delegato clare acceptante cessionem, & cedente cessum debitorem immunem perspicue pronuntiante. Quod illustrationis gratia prioribus *cap. XXIII.* propositis adiiciendum duxi.

C A P V T XXVI.

DE CONIVGIO.

§. I.

VTUT CONIVGIUM non est contractus Romanus, quoniam non adest res veniens in commercium; tamen, cum homines non more pecorum genus suum propagare debeant, sed pactis, quæ ratione firmitudinis, contractibus similes sunt, huiusmodi *consociata* coalescat; hic contractuum doctrinæ merito subiicitur.

§. II.

Et velle autem Deum, ut genus humanum immortale efficiatur, nihil ambiguitatis habet.

§. III.

Idcirco ante omnia quæritur, quomodo eiusmodi societas *coagmentari* debeat? Et
puto,

puto, MODVM & finem iam in idea propagationis *generis humani* latitare. Neque enim is *genus humanum* multiplicare videtur, qui brutis sese iungit, aut sui sexus personas eligit, aut cum femina coeundo eam prægnantem efficit, sed qui foetum ad observantiam legum, per sollicitam educationem, ita disponit, aut saltem disponere adlaborat, vt ne brutescat, & homini rationali dissimilis euadat.

§. IV.

Igitur *societate* opus est, in qua coniunctis viribus eo conitantur paciscentes, vt sobolem generent, eamque rite educent, ac rationalem efficiant.

§. V.

Ad hanc ineundam obligantur, qui *commode* possunt, nec continere se sciunt: quod e natura omnium præceptorum affirmantium fluit.

§. VI.

Omnis vero *societas arbitraria* CONSENSU perficitur. HVNC sæpe tractatus præcedunt, dein promissio seria *inchoat*, conuentio de nuptiis *perficit*, quæ nomen SPONSALIORVM gerit, ac *solemniter* repetita promissio & cohabitatio *absoluit*, quod negotium NVPTIARVM nomen nanciscitur.

§. VII.

Omnes hi actus, vti non semper observantur; ita de iure naturæ, vt seorsum occur-

currant & existant, necesse non est: quamvis mos populorum ferat, dicente HVBERO, *ut solum consensum SPONSALIA vocent, eosque SPONSOS qui tantum consensu matrimonium inierunt.*

§. VIII.

EDUCATIO vero non *momentaneam* ac volaticam vitæ societatem requirit, sed *durantem*, quæ eo perfectior est, quo amor est perfectior, & diuturnior.

§. IX.

Vnde falluntur, qui ad coniugium non nisi voluntatem procreandi prolem necessariam dicunt.

§. X.

Est id *πρωτον* eorum *ψευδος*, qui CONIUGIA TRANSITORIA admittunt, & secedere viris feminisque, cum lubet vtrinq̄ue, permittunt.

§. XI.

Etsi enim id omne e conventionem talem societatem ineuntium dependere videtur; tamen, ne *ita paciscantur* mortales, ratio iubet, & externæ pacis conservatio exigit, ut ne bruti naturam adsumat partus in lucem editus.

§. XII.

Dices: sæpe euenire, ut vel mater parturiens, vel pater post nuptias diem obeant, aut mali mores societatem initam soluant; repono, non esse videndum, quid fatum, perfi-

perfidia & necessitas efficiant, sed quæ animi intentio hominum talem societatem inuentum & ratione utentium esse initio debeat. Nec mouet, inde tamen non constare de necessitate perpetuæ vitæ consuetudinis, quamlibet ad propagationem rationalem requiratur societas satis diuturna. Respondeo namque, *perpetuum* præualere *diuturno*: deinde cum coniugium AMICITIA sit, ob quam coniux vnus alteri auxiliares manus porrigat, NOVA nunc oritur ratio, quare indiuidua vsque ad mortem vtriusque manere consuetudo: ac de tali amicitia seruanda iniri debeant pacta, soleantque.

§. XIII.

Ex quo elucet, quare scriptura sacra, quæ *perfectiorem* & honestatem in omnibus hominum actibus, quoad fieri potest, commendat, perpetuitatem præcipiat.

§. XIV.

Patet insimul, DIVORTIA, quæ clarissimam causam non habent, suapte natura repugnare pacto de amicitia perpetua seruanda; coniugiumque rationale, quod hanc pro fundamento habet, aliter sane iniri nequit. Coniugium *irrationale* vero non est coniugium: conciditque quæstio, an talis coniunctio sit iusta, aut honesta, aut decens? Irrationale neutrum prædicatorum admittit.

§. XV.

§. XV.

Vnde, quid de CONCVBINATV sit dicendum, constat. Nam si concubina dicatur, quæ libidinis gratia adsumitur, non affectione maritali; sed ad tempus, claret, eiusmodi societatem aduersari & temperantiæ, & amicitiaë, quæ, nisi sit continua, videtur imperfecta; eoque iuris sensu, non erit amicitia.

§. XVI.

Quod si vero *concubina*, quæ Romanis appellatur *pellex*, vxore viuente, in domum inducitur, tum videndum, sit ne id contra pactum antecedens, nec ne? Si prius, *fidei violatio & adulterium* adest; sin posterius, tum quidem nihil pacto contrarium admittitur; sed occurrit mentis perturbatæ vitium certissimum.

§. XVII.

Quæ consideratio eo nos ducit, vt simul, quæ de POLYGAMIA disceptantur, intelligamus. Polygamia muliebris, seu *πολυγαμία* scopo coniugii duplici argumento repugnat. Experimentis enim constat, mulierem, quæ cum multis consuescit, vix parere, & si pareret, educatio haud dubie male procederet. Quæ rationes tam sunt perspicuæ, vt nulla gens vnquam sit inuenta, quæ ab illis recesserit, & plures FEMINÆ maritos permiserit. Vix mentem percipere meam, qui contrarium ex annalibus de-

demonstrare sunt conati. Putant illi, sexcenta inueniri exempla feminarum, quæ pluribus sese maribus subtraherint. In quo recte arguunt. Sed mares non sunt illico mariti, quos coniugio sibi copulant libidinosa mulieres. Feminae vero meretricio more viuentes non sunt adsciscendæ ex vetustis historiarum libris. Occurrunt vndique.

Dicatur de Matre *Papirii*, aliisque feminis Romanis, quæ plurimum Maritorum consuetudinem vgebant.

§. XVIII.

POLYGAMIA VIRILIS autem, seu *πολυγαμία* vtut procreationem sobolis non impedit; vix tamen promouet, sed libidinem & intemperantiam arguit, educationis onus difficilius reddit, ideoque sic pacisci nemo cum ratione potest: vt de imprudentia nihil addam, itemque de populis orientalibus *polygamis*, numerosa prole carentibus.

§. XIX.

Factis *Patriarcharum* aliorumque hominum sanctorum opponimus: non esse existimandum, omnes eorum actus fuisse sanctos, incorruptos & rationis plenissimos. Qui eos imitari gestiunt, in iis imitentur, quæ rationi videntur exacte congruere: immo non sequitur, Patriarchas ius naturæ accurate semper obseruasse.

§. XX.

SECUNDÆ NVPTIÆ vero etsi apud veteres

res minus honoratæ; tamen iure naturæ legitimæ sunt, cum in iis requisita coniugi inueniantur.

§. XXI.

Coniugii FINE constituto, & quæstionibus eo pertinentibus definitis, sine negotio nunc intelligitur, ad *essentiam*, seu naturam matrimonii pertinere, vt contrahentes matrimonium apti sint ad concumbendum, & educandum, & cum aliis viuendum.

§. XXII.

Vnde *impotentia*, *eunuchismus*, *sterilitas*, *insania desperata* istud partim impediunt, partim soluunt.

§. XXIII.

VIRGINITAS eo non pertinet, nisi, quæ ducitur, pro tali sese venditet. Et tum matrimonium nullum est ob *dolum* a persona contrahente commissum, & deficientem partis alterius consensum.

§. XXIV.

Coniugium autem virgineum repugnat, estque, si vsu venit, amicitia potius solenniter contracta, quam coniugium.

Dicatur de Henrici II. & Kunegundæ connubio.

§. XXV.

Nec dubitandum, quin quæuis malitia coniunctionem impediens, eaque *moraliter*, seu iuris sensu, immutabilis, dissolutioni iure naturæ occasionem præbere possit. Vti enim de adulterio nemo ambigit; ita eadem ratio.

ratio in ceteris cauffis militat. Quis enim cum tali persona vna viuet, aut viuere poterit, quæ vitæ meæ infidias fruit, quæ perpetuo ebria est & fordida, quæ me deserit? cetera.

§. XXVI.

Male vero rationes subduxerunt quidam *Iudæi*, & cum iis *Miltonus*, qui ob quamcumque displicentiam matrimonii vinculum censuere rumpendum.

§. XXVII.

Vti vero facultas ad sobolem procreandam *physica*; ita etiam *moralis* requiritur. Nefas enim habetur ducere uxorem, quæ tibi vel consanguinitate, vel affinitate est proxime coniuncta.

§. XXVIII.

CONSANGVINITATIS natura, ipso nomine submonente, communionem sanguinis earum personarum inuoluit, quarum vna vel generauit, vel generata est, eoque ex vna stirpe descendunt.

§. XXIX.

AFFINITAS est *extensa* ad personas concumbentes *consanguinitas*.

§. XXX.

At quodnam notissimæ huius prohibitionis sit fundamentum, disceptatur?

§. XXXI.

Doctores hic varia comminiscuntur. Mea sic est sententia, non quidem eiusmodi con-
iun-

iunctiones externæ paci repugnare; sed repugnare tamen castitati, eoque a Romanis appellatas esse incestas, libidinosas, repugnare pudori, quatenus hic indecentiam sonat. Quod autem virtuti aduersatur, licitum sane censeri non debet. Et DEUS vero non solum vult, vt simus iusti & externe tranquilli; verum etiam ne pactum huiusmodi, vel societatem sectemur; affectus immoderatos stabilientem.

§. XXXII.

Ceterum facile est ostensu, neminem cum *parentibus*, aut *liberis* appetiturum coitum, nisi sit extreme libidinosus, & impudens, neminem *nunc* cum fratre sororeque, aut persona per concubitum familiæ inserta, nisi eodem cæstro, aut alio affectu irritetur. Dico *NUNC*; cum orbis est vtriusque sexus hominibus oppletus, ac turpe putant *sapientiores*, consuescere cum fratre, sorore, ac sanguine propinquis; idque bona educatio præcauet, & horrorem & pudorem a teneris iniicit animis mortalium. Contra hunc pudorem ac morem *bonum*, quis ineat matrimonium? aut, cum stimulum huiusmodi sentit, non simul animaduertat, aberrare istum a regula? Qui liberorum Adami & Noachi connubia obiiiciunt, vix perpendunt, ea ex necessitate coaluisse. Quod *necessario* fit, ob libidinem non fit; eoque *incestum* vix est. Ex quo

X

simul

simul patefit, quare non fuerit incestus, quando *Levir* fratris sui viduam vxorem duxit. Neque enim id ex libidine fiebat. Sapiens, quidquid a bono ordine declinat, omni studio deuitat; simul-atque cauet, ne promiscua matrimonia licentia offensionem occasionem præbeat. Quod forte in causa fuit, cur a fratrum fororumque nuptiis ordinarie abstineretur. Neque enim placere Deo potest libido præceps & inconsulta, quam nuptiarum permissio non tam refrænaret, quam promoueret.

§. XXXIII.

At cum hæc tamen philosophia paullulum subtilior non omnibus, qui alio vagari cogitationes patiuntur, satis clara sit; hinc DEus eam *Iudæis*, qui ipsi non erant castissimi, & inter voluptarias gentes educati, distinctius ante oculos posuit, & scriptis in hanc rem legibus explicatius tradidit.

§. XXXIV.

Vtrum vero istæ alios quoque homines, præter *Iudæos*, stringant, ad quæstionem facti pertinet, de qua in vtramque partem perplura dicuntur. Mihi ita videtur: esse exploratum, DEum nolle, vt homines libidinibus inquietentur, sed eas, quoad licet, eiiciant, & tibi ipsis limites ponant. Quod cum plerique negligant, voluisse itidem, vt Christiani, qui e *Iudæis* primum
pro-

prodire, eandem temperantiæ legem obseruarent, vtpote quæ rectæ rationi congruit, nec e figura Reipublicæ, nec Leuitico cultu descendit. Neque enim adeo absona, quam *Campegius Vitringa* defendit, sententia est, Christianos esse IVDÆOS REFORMATOS. Inde est, quod *Ioannes*, qui Christi erat antecursor, *Herodi* istud celebre non licet, occinerit.

§. XXXV.

Altera quæstio, vtrum tantum ad *personas* in legibus Iudæorum *nominatas*, an ad rationis paritatem sit respiciendum? e doctrina hermeneutica decidi debet. Iam vero cum in omnibus Legibus interpretandis regula valeat: vbi eadem est ratio, ibi eadem est legis dispositio, consequitur, vt etiam ad has leges exponendas eadem sit applicanda. Exempla & opiniones recentiorum Iudæorum nihil in contrarium probanti. Sat enim scimus, eos a morum integritate, & religionis simplicitate mirum in modum descivisse. Causæ, quas *Grotius* e recentioribus Rabbini in medium tulit, peculiare, satis sunt a viris doctissimis exploratæ: vt taceam, si tantum personas nominatas ducere, aut nubere istis non liceret, fratri posse nubere sororem.

§. XXXVI.

Quid autem GRADVS, quæ COMPUTATIO

X 2

TIO

TIO sequenda, partim in iurisprudencia particulari, partim Theologia copiosius docetur.

§. XXXVII.

IMPERIVM, quod alias marito competere in vxorem dicitur, omisimus, partim, quod istud ex natura societatis & amicitiae, quam colunt vir & vxor, non consequitur, partim quod in sacris litteris non proditur diuersum.

§. XXXVIII.

Ius vero diligendi, quod marito tanquam prudentiori tribuitur, non est imperium proprie dictum.

Conf. quae cap. III. §. LI. dicta sunt.

§. XXXIX.

Inde fit, vt nec in foro hodie *imperium maritale* ad facultatem infligendi verbera extendatur.

§. XL.

Quin facit potius *arcta*, quam descripsimus *societas*, vt, secundum ius naturae, mutuum aliquod ius coniugibus in bona competat.

§. XLI.

Dos enim ex lege humana & pacto venit; communio naturae coniugii fere conuenientior videtur.

§. XLII.

Hinc & cura bonorum mulieris, quae Viro apud nos vt plurimum tribuitur, lege ciuili accepta ferenda.

CA-

CAPVT XXVII.

DE CONIVGIO IN STATV LIBER-
TATIS.

§. I.

ET qui in libertate viuunt, homines sunt, & genus suum propagant: hinc nihil iis amplius in plerisque ratio indulget, quam hominibus singularibus, & sub imperio uiuentibus.

§. II.

Quocirca si vxorem ducere, vel nubere feminæ illustres cupiat, ad coniunctionem rationalem obligantur.

§. III.

Idem vitium, quod *polygamia*, *concupinatui*, *diuortii* sine causa, *incestis nuptiis* adhæret in genere, eorum quoque coniunctionibus, si aberrant a scopo, adhærere merito censetur: vtut plus sibi permittunt vulgo in excelso ætatem agentes.

§. IV.

A CONCVBINATV vero differt, quod vulgo vocant, ad MORGANATICAM (*) coniugium, quando & amoris & conscientia & dignitati obsequi cupientes feminas ignobiles sibi adsciscunt, sine præiudicio liberorum prioris matrimonii, vel agnatorum. *Tales enim, verba Huberi sequor, quo minus sint veræ coniuges & matres fami-*

miliarum, quando nullum matrimonii requisitum deficit, nihil obstat.

(*) Quod Germani *Morgengabe*, id scriptores medii ævæ, atque Itali inermis *morganaicum* appellant. Talis enim femina vna cum liberis suis *morgengaba* erat contenta; hique successionis incapaces sunt ex regula.

§. V.

IMPERIVM in vxorem etiam in hoc statu aliud non est, quam præcedente capite signauimus, nisi pactum peculiare interueniat. Eo cessante femina libera libertatem retinet, nec marito, præter ius dirigendi, nouum, ob imperium ciuile, quod illa non agnoscit, ius competit: vtut hic dissentiunt Doctores; multaue insulsa proferunt: in quibus est, neminem in territorio Principis agere posse, qui ipsius sit exemptus imperio. Quod prorsus falsum. Fac namque, Reginam Sueciæ tendere aliquando in Hassiam cum marito Rege, quis dicat, Reginam tunc fieri marito suo subiectam, ceu alii homines ac ciues?

§. VI.

Quæ Principes sibi in coniuges aliquando permittunt, non tam iuris, quam facti illiciti sunt.

§. VII.

Sed possunt tamen iidem proprio iudicio, quamlibet sapienti, *discedere ab vxoribus*, & vxores vicissim a maritis, si causæ appareant

reant sat graues. Non est necesse, vt id sacerdotum, aut aliorum auctoritate faciant. Sufficiunt causæ prægnantes, nec fictæ.

§. VIII.

Quod & in Germaniæ Principibus obtinet, quoniam ad imperii tribunalia eius rei cognitio non pertinet: Principes vero Evangelici Pontificis imperium merito faciunt flocci.

§. IX.

Est & iis permissum, vt sine HIEROLOGIA, vtpote quæ e lege ciuili est, coniungantur. Rectius tamen agunt, si id non faciant, sed more consueto copulentur, ciuibusque exemplo bono præluceant.

§. X.

Quin possunt illi interueniente PROCURATORE non tantum inire sponsalia, sed etiam consummare per procuratorem matrimonium, præsertim cum ad consummationem, & executionem pacti non tam carnalis copula, quam lecti genialis consensio requiratur, idque & ratione & gentium more.

Differatur de matrimonio *Maximiliani cum Anna Britannica*. An hæc fuerit adultera?

§. XI.

COMMVNIO inter Coniuges principes, etsi ad priuata bona sese extendit, & extendere potest; tamen ad imperii communionem non pertinet, quippe quod voluntati populi acceptum fertur.

Dicatur de Imperatoribus Romanis, de *Theodora JUSTINIANI* Coniuge, de apologia *Paganini Gaudenii*, de *Reginis Teutoniæ*.

§. XII.

Sed inualuit tamen, nec rationi contrarium est, ut DOTE^M afferant nunc quoque feminæ principes, hisque vicissim DOTALITIVM statuat^{ur}, quod voluntate paciscen-
tium & more determinatur.

§. XIII.

Neque enim absolute necessarium est, ut *dotalitium* in compensationem dotis constituatur; sicuti nec absolutæ necessitatis est, dici dotem. Saltem ante *Caroli M.* tempora Principum ac Regum Francorum vxores nihil apportabant dotis loco.

CAPVT XXVIII.

DE CONIVGIO IN STATV CIVI-
TATIS.

§. I.

Quod si sine vxore possent esse mortales, multis sane molestiis carerent iidem. Sed quoniam ita natura & experientia tradidit, ut nec cum illis interdum satis comm. de, nec sine illis vlllo modo viui possit, hinc salutis perpetuæ ducentium ac nubentium ciuitas consulit.

§. II.

§. II.

Consulit nonnunquam *prudenter*, aliquando vero *superstitiosus* innixa rationibus prospicit.

§. III.

Prudentia est, non permittère, vt sine solenni consensu in eiusmodi societatem, quæ indiuidua & perpetua esse debet, ruant spondentes.

§. IV.

Hinc parentum consensus, hinc testes sæpe requiruntur, quorum numerus pro arbitrio definitur: hinc etiam, facilioris probationis gratia, *ARRHÆ* dantur: ac iure iniuriam est *CLANDESTINVM*.

§. V.

At perquam absurdum est, e *sponsalibus clandestinis*, concubitu accedente, fieri publica, quantumuis vulgo affirmant.

§. VI.

Valida *SPONSALIA*, quamlibet seruanda sunt, & is quoque peccet, qui parte altera inuita recedere a pacto vult; non video tamen, quare mutuo dissenso, vt cetera pacta, dissolui nequeant.

§. VII.

Sed obtinuit in praxi alia sententia, posteaquam spiritale continere eiusmodi conuentionem firmiter cœpimus credere. Sunt quidem nonnulli, qui hunc apud Euangelicos morem e iure arbitrario Principum deducunt,

ducunt, eosque valde reprehendunt, qui analecta papismi se in isto putant agnoscere. Sed errant certe denuo. Propterea namque tale ius arbitrarium inualuit, quod spiritale fuisse matrimonialibus existimatur.

§. VIII.

Ex eo etiam est, quod, etsi alias ad factum nemo facile cogitur, per exsecutorem in templum ducatur repugnans, ut ibi inuitus uxorem ducat. Quod quam sit absurdum, ii facile vident, qui ad amicitiam & societatem arctissimam cogi posse neminem intelligunt. Ut acerbè puniantur violatores pactio-
num suarum, rationem habet summam. At ipso eos matrimonio affligi ac perpetuis peccatis ansam sic dari, oppido iniquum videtur.

§. IX.

Ceterum non est improbandus mos, ut publica nuptiarum ineundarum PROCLAMATIO fiat, ne aliquod impedimentum lateat. Modus proclamandi ut arbitrarie, ita variat: nec omnibus in ecclesiis est receptus; ut constat, eum esse apud Francos primitus ortum. v. ALTESERRA de *bannis ecclesiasticis*.

§. X.

Adhibetur quoque non male apud Christianos HIEROLOGIA, & sacerdotalis benedictio: ut non est absolutæ necessitatis, & abrogari potest, nisi aliæ considerationes ob-

obstent. • Omnia enim, quæ sunt arbitraria & adiaphora ex arbitrio mutantur, vtut prudente.

Dicatur, quomodo *benedictio sacerdotalis* inualuerit pedetentim.

§. XI.

IMPERIVM in vxorem latius, quam dicitur naturæ ius, partim *pactis*, partim *more* protenditur. Romani olim ius vitæ ac necis in vxores maritis concesserant, quæ sibi erant filiarum loco.

§. XII.

Ea *permissio*, vtut forte dura, non tamen prorsus videtur iniqua, aut iuri naturæ repugnans. Quidquid enim tum maritus facit, publicæ rei nomine facit; quæ, vt delinquentes ipsa punit, ita per alios punire potest, si adsit delictum morte dignum.

§. XIII.

At caueant interea Icti, ne, vbi talis duritia recepta non est, nimium indulgeant iracundis maritis, eoque immodestæ stigmatem notentur.

§. XIV.

Et quemadmodum vero imperantes affectibus & libidini subiectorum quascunque occasiones præscindunt; ita liberum iis est, signare *gradus consanguinitatis*, ac definire *affinitatis genera*, ac species, ne limites honestatis facile migrentur.

§. XV.

§. XV.

Sed dubium non est, quin in hac quoque causa *auaritia* prohibentium, ac *superstitio* sæpe obseruetur.

§. XVI.

Circa DIVORTIA vera sunt, quæ cap. XXV. monuimus. At inualuit error, e peruersa verborum Christi interpretatione resultans, non nisi ob *adulterium*, aut quæ huic similis videtur, *malitiosam desertionem* vinculum matrimonii posse solui. Ad oculum *Ἐυδεδουμηθειαν* Seldenus ostendit; quidquid in contrarium moueant Viri celeberrimi.

Disseratur de occasione præcepti Christi: de sectis Iudæorum de diuortiis litigantium. Considerentur simul, quæ vir clarissimus, *Joannes Franciscus Buddeus* Seldeno obiiciat. Putat is, Christum non prius *Schammæanorum* sententiam approbasse, vt qui propter lasciuiam, libidinem atque impudicitiam diuertendi libertatem permisissent; Christum vero *solum adulterium*, & quod huic simile est, pro causa legitima agnouisse. Quod postremum is interea perspicue non probat. vid. eius *Theolog. moral.* pag. 761. Est epim exploratum, *Hillelianos* ob *quamcunque causam* diuertendi ius indulisse maritis. Christus id negat; atque sic seueriorem *Schammæanorum* doctrinam probat. Hi vero, præter adulterium proprie dictum, lasciuiam, inuercundiam, alias causas graues admittebant, inque lege Mosis hanc latitare interpretationem contendebant. Itaque eo res redit, an Christus aliquid *Schammæanorum* doctrinæ detraxerit, & duntaxat adulterium proprie dictum pro causa diuortii habuerit? hocque voce *νεγρως* signa-

signauerit? Et noui putem. De adulterio nec ipsi Schammæani dubitabant: inque hoc consentiunt Christus & Schammæani certissime. Quomodo igitur dici potest, in ceteris Seruatorem Schammæanorum explicationem reieciſſe? Dices: Schammæani causſam adulterii in Moſis verbis inueniri nunquam vel ſtatuerunt, vel hariolari potuerunt, quia adulterium ex lege Moſis capitali pœna afficiebant. Quæ reſponſio premit ſimiliter diſſentientes. Nam qua ratione potuit Chriſtus quoque adulterii mentionem iniicere, quod & ſuo tempore apud Iudæos crimen capitale? Itaque Chriſtus ſine dubio reſpondit ad mentem Schammæanorum, graues in diuortio cauſas flagitantium, qualis ſit *ωπορ-
vicia*, adulterium, laſciuiam, cetera.

§. XVII.

SEPARATIO quod ad menſam & torum perpetua, ſenſu iuris, diuortium eſt: ſed fingitur tamen, durare vinculum ſpiritale, quod, neſcio quibus rationibus ineptis ſtabiliatur, vt ut fatendum, vetuſtiſſimum eſſe hunc errorem, atque a Patribus iam primis ſeculis admiſſum. Rectius noſtri talem ſeparationem concedunt ad tempus, vt concilientur ſibi altercantes, & ad frugem bonam redeant.

§. XVIII.

Interea, cum non ſtatim ciuibus ſit credendum, ſi mores intolerabiles, aut perfidiam coniugis accuſent, cauſæ cognitio præcedat oportet, nec priuato cuius eius rei

rei iudicium permittendum; eoque Romani hac parte extra oleas sunt vagati: quorum decreta sicuti non sequimur hac parte; ita Iudæorum licentiam, ratione ac Christi doctrina prælucente, merito reiicimus.

§. XIX.

Id quæri dignum, an *CONCVBINAM* exercens & *polygamus* in ciuitate queant bona conscientia tolerari? Et putem. Nam etsi, qui ita affectibus indulgent, videntur imperfecti; non est tamen receptum, vt propter quascunque imperfectiones ciues eiiciantur e ciuitate. Toleramus ebriosos, auaros, iracundos, & aliis sæpe petulanter insultantes. *Tolerare* autem non est *approbare*: meliusque interea acturum Principem pronuntio, si, quando sine periculo reipublicæ fieri potest, id genus concubinos & concubinas haud toleret, nec polygamis faueat vnquam.

§. XX.

Iam vero cum ex hypothesi Romanorum *DOTES* fere vndique invaluerint, hinc non solum de corporibus, sed bonis quoque communicandis pactiones fiunt, vt personæ coniunctæ ad earum *tenorem* vitam transigant: communione interea multis gentibus placente.

§. XXI.

Dos autem rem ponit vel incorporalem, vel corporalem, eamque vel mobilem, vel immo-

immobilem, qua maritus fruatur ad *onera* matrimonii ferenda.

§. XXII.

Ea vt pactis & conuentione definitur; ita vel vere *numeratur*; vel *cauetur* verbis.

§. XXIII.

CAVTA exigitur, NVMERATA dominium dat, aut ius dominio simile, quamuis temporarium.

§. XXIV.

Dotem constituit vel sponsa, vel pater, vel etiam aliquando mater, vel extraneus, cui Romani matrem adsimilarunt quoque.

§. XXV.

Eius *retentionem*, aut *redditionem* pacta finiunt. Vnde in priuato iure de *pactibus dotalibus* sermo multus.

§. XXVI.

VI DOMINII, seu iuris, quod adscribunt iura Romana marito, lucratur fructus: quod ad fructus non pertinet, auget dotem. Sed idem tamen impensas fructuum & publica onera sustinet.

§. XXVII.

Res *mobiles* maritus pro arbitrio alienat; *immobiles* non item, nisi venditionis gratia sint datae.

§. XXVIII.

Quæ postrema constitutio, vtut cum principiis iuris primum constituti non cohæret, sed *dominium* mariti fere extinguit; tamen
cum

cum lege Romana (*) recepta est, ita ut, ne muliere quidem *nude* consentiente, fundus dotalis rite alienetur.

(*) Lex Julia dominium mariti in fundo dotali restrinxit; ita ut deinde mariti dominium imaginarium fere visum fuerit præclaris JCtis. vid. *Brethmanni* *Euremat. cap. V. p. 76. seq.*

§. XXI X.

Recepta etiam fere sunt privilegia dotis, quamvis nonnulla naturali æquitati multis modis repugnent: in quibus est cum maxime *ius prælationis* mulieri a *Justiniano* indultum præ omnibus creditoribus *priorem hypothecam* habentibus.

§. XXX.

Data & admissa dote, admissa quoque est *antipherna*, seu *ἀντισηκωμᾶ* in securitatem dotis: quin fabricatum quoque DOTALITIVM, (*) in eius compensationem, ut confusio fieret maior. Vix enim iuris materia tot litibus est exposita, quam quæ agit de dotalitio, utpote quod non nihil e more Germanorum retinuit, in quibusdam vero dotem præponit, eamque consumere & compensare creditur. Qua commixtione semel approbata necesse fuit, ut in conclusionibus infinitæ controuersiæ surgerent: quæ etiam est querimonia illustris *Cocceii*.

(*) Non equidem ignoro, quam plurimos venditare *dotalitium* pro dote Germanica. Sed acutius vident, qui novam hic *κρίσιν* observant, compositam e dote Teutonica, Romana, ac donatione

ne propter nuptias: hinc est, quod ferme nulla in prouincia homogenea inueniatur consuetudo, vel legislatio.

C A P V T X X I X.

DE PARENTVM ET LIBERORVM
SOCIETATE.

§. I.

Qui coniugium intrant, de liberis generandis aut cogitant, aut cogitare saltem debent.

§. II.

Liberi *educandi* sunt. Ad EDUCATIONEM imperio opus est. Vnde recte *Lockius* illud *naturale* appellauit, hoc est, nexum cum educandi onere habens naturalem.

§. III.

Quo obseruato vanescunt sane lites omnes, quas idea IMPERII proprie dicti excitaui, utpote quod consensum præponit. Vnde *Puffendorfius* alique varia de *consensu tacito & præsumto* sunt commenti.

§. IV.

Ea ratione nec opus erit conuellere cum *Hobbessio* argumentum *Grotii*: generauerunt Parentes, ergo imperant. Non enim Parentes tantum, cum eoit inter eos societates,

cietas, ad generandum sese obligant, verum etiam educandum & *formandum* partus sui mores, ne homini fiat dissimilis.

§. V.

FORMARE MORES significat dirigere & excitare intellectum eorum, qui illo uti nondum possunt, ut faciant, quod hominibus est præscriptum.

§. VI.

Vfus intellectus sese vix exferit, nisi remoueantur impedimenta. Impedimenta in hominibus sensus consulentibus nonnunquam vi refecanda sunt, quæ cessat, si ipsimet, prælucente intellectu, faciant, quod sui est officii, aut aliorum dicta audiant.

§. VII.

Quocirca non videtur necesse, ut factum, præter consensum parentum, exigatur, aut *belli*, aut *captivitatis* quoddam ius cum *Malmesburiensi* effingatur, quo foetus in potestatem matris, & deinde, interueniente pacto, sub patris imperium redigatur.

§. VIII.

Ergo patria potestas non *patri* propria est, sed *matri* communis, quia educandi onus est commune: ut ut Pater ob intellectum excellentiorem partes gerit potiores.

§. IX.

Ergo etiam EXPOSITIO partus, aut eius *cædes* ipsi naturæ contraria est, quoniam homo est, quem nemo licite lædit & occidit:

ut

vt obligationem de educatione tacitam silentio inuoluam.

Inquiratur, quare Romani expositionem partus permiserint aut non punierint aliquando? Differatur de *Noodtii* Julio Paulo, eiusque controuersia cum *Bynkershoeckio*.

§. X.

Potestate Parentum vero ad educandum restricta, liquet, non esse illam *maiestatem* appellandam, aut *regiæ* assimilandam, aut cum *heri* auctoritate in pari collocandam, utpote cui vulgo dominium serui tribuitur.

Notetur *Filmerus*, Anglus, quem *Lockius* in tractatu de *gubernatione ciuili* confutandum sumit.

§. XI.

Liquet itidem, non esse *ius uitæ & necis*, aut *vendendi* liberos ad hunc scopum necessarium, nisi *necessitas summa & paupertas* urgeant, aut hostem induat filius. Sed tum vero Pater eum occidit ut hostem, quod aliis etiam, præter patrem, non est prohibitum. Ceteroquin *castigandi potestas* sufficit.

§. XII.

Ex educationis necessitate fluit obligatio *ad alendum* pro facultatibus parentum.

§. XIII.

Sub ALIMENTIS etiam sumtus comprehenduntur ad animum rectius perficiendum.

§. XIV.

Iuri parentum ex parte liberorum respondet *obligatio*, qua imperium & directionem eorum

eorum admittere, & eos venerari ac com-
moda illorum promouere omni modo ob-
stringuntur.

§. XV.

Hinc nullum illi actum scopo Parentum
honesto contrarium suscipere possunt.

§. XVI.

Ius in *bona liberorum* non quidem *ad-
mōs* e patria potestate fuit; sed æquum ta-
men est, vt, quamdiu pars sunt familiæ;
fructus & redditus bonorum maneat penes
parentes, quo illis onus educandi reddatur
tolerabilius. Alias *coniugium* & *generatio* non
videntur esse modi acquirendi dominium.

§. XVII.

LUCRA & PECVLIA, quæ e patris sub-
stantia ad liberos profecta sunt, non vt
plene habeant, sed administrent, secundum
finem præfixum, manent eiusdem.

§. XVIII.

Vt vero *bona*, quæ aliunde obuenerunt,
patris sint *propria*, quod Romanis olim pla-
cuit, aut *is emancipationis præmium* conse-
quatur, ad ciuilia commenta pertinet.

§. XIX.

In liberorum numero habentur non tan-
tum, qui ex iustis nuptiis sunt procreati,
sed & ex INORDINATO concubitu concepti,
incestuosi, *naturales*. Vt enim peccant pa-
rentes, qui affectibus indulgentes generant;
tamen

tamen liberorum conditioni & patrio iuri naturali nihil inde decedit.

§. XX.

ADOPTIVI liberi, vti non sunt naturales, sed facto nostro pro liberis suscipiuntur; ita secundum pactum sunt tractandi, alendi, atque interdum educandi. Quod vt arbitrarium est, ita *forma* & *finis* adoptionis pro *mores* gentium, & contrahentium animi intentione variare solent.

§. XXI.

Vti vero liberi ex ephebis excedunt, & vestimenta infantibus propria mutant; ita etiam libertatem accipiunt, quando se ipsos regere sciunt, eoque patriæ potestati subducuntur, quando libertatis, quæ ratione sustentatur, sunt capaces.

§. XXII.

Quod si darentur, qui nunquam ad illuminationis gradum peruenirent, quales sunt *lunatici*, dubium non est, quin semper a voluntate parentum dependeant.

§. XXIII.

Vt cum *Grotio* sollicitè tempora distinguamus, necesse non est. Incurrit liberorum virtus in oculos, & rationis debitus usus: qui certè præsumitur, vbi ipsi seorsum agere, & rationes suas separatas habere, occipiunt.

§. XXIV.

Vnde ipsi MATRIMONIUM inire possunt,

nec ad parentum consensum expetendum obstringuntur iure stricto. Quicquid hic obseruandum, virtus ostendet, & gratus animus, qui virtutis index est.

§. XXV.

Sed fac vero, liberos manere in familia, & frui alimentis, tum sane, vtut rationis vsu non destituuntur, actus accommodare suos arbitrio parentum debebunt, quamdiu fruuntur, & eorum carere auxilio nequeunt.

§. XXVI.

Sapiens autem pater non aliam obedientiam flagitabit, quam quæ liberorum, & veræ familiæ vtilitati est accommodata: reuerentia & gratus animus durabit, credo, perpetuo.

§. XXVII.

Sed caue vero obedientiam, aut reuerentiam exigas in iis, quæ pendent ab intellectu. Potest filius, cum ipse ad maturationem ætatem peruenit, modeste dissentire a patre: potest in sacris & opinionibus deligendis ipsemet ratiocinari, & sequi doctrinas, quæ sibi videntur veræ. ✓

§. XXVIII.

Patre moriente consentaneum rationi est, vt MATER iam totum educationis onus suscipiat. Non est naturale, vt mater vocetur *uirix*.

§. XXIX.

§. XXIX.

Si mater non sit, aliis TUTORIBVS opus est, qui educent pupillos.

§. XXX.

Tutores non constituit pater, multo minus mater. Deficit eorum voluntas, cum moriuntur.

§. XXXI.

Quicumque vero educationis onus suscipit, eandem in impuberes & puberes nondum satis rationales potestatem iure poscit, quam fere parentes.

§. XXXII.

Sed possunt tamen parentes viui, si ipsi impediuntur, aliis liberorum curam committere; possunt etiam, si suis rebus sufficient, eos *de potestate* dimittere, ac *separare*, quid? quod, cum obedire detrectant, *expellere*, quoniam alendi officium cessat, quando vel ingenio, vel manibus parare victum ipsimet possunt, vel is, qui educari debet, omnia ad educationem necessaria media proterue respuit.

CAPUT XXX.

DE PARENTIBVS ET LIBERIS IN
STATV LIBERTATIS.

§. I.

ETiam ab imperio liberi generant homines & ad legum tenorem educare eosdem obstringuntur; igitur & iis IMPERIVM competit.

§. II.

Idque non maius, quam *ceteris*, qui sunt & vocantur *parentes*.

§. III.

Nam etsi inveniuntur, qui, extra ciuitatem, patriam potestatem ius vitæ & necis continere docent; puto tamen, eos miscere potestatem, quæ patri competit, qua tali, cum illa, quæ ei propria est, tanquam capiti familiæ, aut Principi, qua in rebelles & minus obsequiosos nonnunquam vitur & uti potest. Non autem sunt confundendæ *personæ* diuersæ, quas vnus gerit homo, ac gerere potest.

§. IV.

Hinc si *Philippus II.* rationis & argumenti fat habuisset, nec alio affectu impulsus, *Carolum* filium rebellem iussisset occidi, culpari sane non posset.

Dica-

Dicatur de arcanis *Philippi* rationibus, quas *Wilhelmus* Arausionensis partim in Apologia sua detexit, partim etiam alii summa libertate detegere sunt conati.

§. V.

Hoc autem imperium acerbum non naturale est, sed ex alio facto, quemadmodum civile, descendit.

§. VI.

Quod si ipse filius in solium eueheretur, ambigi non debet, quin parentes in Republica manentes filii imperio civili, tam ratione vitæ, quam fortunarum forent subiecti, quod profecto indicio est, ius vitæ ac necis in liberos imperiumque proprie dictum non tam e patria potestate, quam aliunde permanere. Et ut vero, imperio civili saluo, durat liberorum reuerentia; ita, eodem concurrente, potestas patria est ac manet ab iure vitæ ac necis imperioque proprie dicto distincta.

§. VII.

Ex quo iterum consequitur, ut filius in rebus ad imperium pertinentibus non debeat respicere ad matris, aut patris voluntatem. Potest is dextrum patris latus occupare, eiusque ausis, si & ipse Rex sit, contraire, cetera: quemadmodum *Philippus Andegauensis*, Hispaniarum Rex, auum reapse antecessit, eique, necessitate postulante, isque

que huius sese desideriiis potuisset, occasione sic ferente, obiicere.

§. VIII.

Hinc prouerbiū inualuit, viros Principes *Melchisedeco* videri similes, vipote qui nec patrem habeant, nec matrem, nec fratres.

§. IX.

Addo amplius, non videri *IVRI* naturali contrarium, si *FILIVS* *patrem* in carcerem compingat, & tandem occidat, vbi ius eripere quæsitum ex se nato pertentaue-rit, aut turbas det, & rempublicam subuertere conetur. Quid virtus, prudentia ac decens suadeat, iam non disquiritur.

§. X.

Vt aliquis sibi *ADOPTET* filium in statu libertatis, prohibitum censi vix debet. Vt vero adoptet ad successionem in regno, a populi voluntate dependet, nisi regnum in patrimonio sit. Ita Sigismundus Imperator Albertum II. Austriacum, Hungarorum consensu, adoptauit, hicque socero successit: de quo *Bonsinius* cum aliis *scriptoribus Hungaricis* consulendus. Romanorum Cæsarum adoptiones sicuti frequentes, ita, illarum interuentu, per obliquum ad imperium grassabantur *adoptiui*. Directe adoptiones, sine populi consensu, imperium dare non poterant.

§. XI.

§. XI.

De PRINCIPVM ac REGVM TUTELA pauci cogitarunt. Solus *Hertius* peculiarem ea de re dissertationem conscripsit.

§. XII.

Et esse vero eos in tutela, experientia docet. Tantum quæritur, quis iure ambiat, quis non? Quod antequam decidatur, obseruandum est, ad *regiam tutelam* non tantum tuitionem personæ, verum etiam regni referri. Si posterus omitteretur, dubium non est, quin, post mortem Patris, matri potestas educandi filium competat. Et hæc autem perperam *tutela* appellatur. Quod si vero regni administratio educationi addatur, subsisto.

§. XIII.

Nam etsi *foeminae* non sunt prorsus incapaces, vt præsent territoriis, populisque; tamen non statim ab educatione personali argumentum rite ad regni administrationem ducitur: præsertim, si regnum non sit *in patrimonio*.

§. XIV.

In patrimonio enim si foret, quod tantisper ponimus, donec in sequentibus hæc controuersia de regnis patrimonialibus finiat & componatur, ambigendum non est, quin etiam matri in gubernando populo aliquid potestatis competeret. Populus namque eo casu nullum ius, nullum arbitrium
habet.

habet. Sin fecus, tota res ad populi dispositionem redit, qua maternæ sæpe refectioni locus relinquitur. Sed quæ arbitraria sunt, nullam regulam faciunt.

Differatur de tutela materna in Gallia regno aliisque, quidue disputatum ea de re sit, indicetur.

§. XV.

Si mater non sit, laudatus *Hertius* ad testamentum respicit. At huius rei decisi tum a *præiudiciali questione* pendet, an *testamenta* in statu naturali aliquid firmitudinis contineant? tum ab *altera*, qua ratione sub imperium defuncti concesserint subiecti?

§. XVI.

Ergo de propinquis in *regno patrimoniali* quæstio remanet. His, uti successione iura competere possunt; ita competet tutela, ac regni administratio. Duntaxat disceptatur, utrum omnibus, an *propinquiori*? In propinquiore metus est, ne pupilli morte a neglectu ad successionem illicitis modis grassetur. Idcirco *Hertius* cum *Grotio* omnes admittit. Quod, fateor, tutius est. Sed quis propinquorem absterrebit, si administrare solus contendat? Forte pro iniuria is eiusmodi suspicionem accipiet. Et populo vero nihil iuris assignari poterit, quoniam *servit*, ac nullo iure vitur.

§. XVII.

In *non patrimonialibus* optimum erit, si tutelæ ius certis legibus definiatur antea. TES-

TAMEN-

TAMENTARIA partim ob rationes generales, partim speciales non obtinebit, nisi expresse *testamenti factio* antecessori concessa.

§. XVIII.

LEGITIMA vero locum non habebit, non tantum, quia periculum a successore imminet, sed, quod populus non est omni iure exclusus. Ergo penes *populum* erit, aut eum, cui *populus* commiserit. Huius quippe maxime interest, infantis personam conseruari & rite educari, & regnum quoque sine detrimento suo administrari. Ita *Ludouici XIII. & XIV.* Galliarum Regum testamenta sunt neglecta; proceresque prospexere pupillis.

§. XIX.

In REGNIS & principatibus IMPERFECTIS ac feudalibus ius penes *dominium supremum* erit, nisi aliud dispositum, vt in *Bohemia & Electorum* terris.

§. XX.

In TVTELA EXTRAORDINARIA *furiis* ac *mente captorum*, idem fere tenendum. Dico fere. Nam si nulla reconualescentiæ spes, tutor erit, cui ius succedendi a populo datum, vel ex antecedenti causa permissum.

§. XXI.

Sed quid vero si Rex captus? Et tum in *patrimoniali* regno libertas non statim redibit ad *populum*, sed administratio potius penes

penes *propinquiorem* erit. In non patrimonialibus curabit is, quem volunt proceres, aut plures ciuitatem repræsentantes. Coniux, aut Mater per se nihil iuris habent, quanquam scio, *Ludouicum* Francisci I. matrem gubernasse aliquamdiu Galliarum regnum.

§. XXII.

Et *cessabit* autem tutela, quando Rex *ratione uti* & regnare potest. Virtus ac rationis usus sensibus patent.

§. XXIII.

Sed cum vero de facto lis sæpe exoriatur, interest ut pragmatica sanctione *ætas definiatur*. Quod in multis regnis ac principatibus factum est.

§. XXIV.

De actibus tutorum eorumque pactis validis, an inualidis, c. 12. fuit actum.

CAPVT XXXI.]

DE PARENTIBVS ET LIBERIS IN
STATV CIVITATIS.

§. I.

REi-publicæ utilitas poscit, ut ad hanc quoque respiciant imperantes societatem, ne ciuitas scelestis & male moratis ciuibus aliquando impleatur.

§. II.

§. II.

Ergo *addere* illa aliquid POTESTATI parentum potest, non autem *demere*, nisi iustissima causa subsit.

§. III.

Ita Romulus, *Dionysio Halicarnasseo* teste, Patribus non ab vno populo, sed diuersis terrarum partibus ortis, illimitatum ius, & vitæ ac necis potestatem in liberos permisit, quod deinde a decemuiris probatum est: vt Gallos, Persas aliosque fileamus.

§. IV.

Quod vtut ad finem educationis necessarium non est; non repugnat id tamen rationi, ac naturali iuri. Quidquid tum pater facit, nomine ciuitatis facit, quæ plectit *nocentes*. De *innocentibus* nulla quæstio est, quia nemo eosdem puniet, vel, si fiat, contra Reipublicæ scopum id contingeret.

§. V.

Atque hinc vsu venit, vt certis iterum cancellis Romæ includeretur patria potestas, cum inualesceret philosophia & abuterentur Parentes iure suo, idque in atrocitatem degeneraret: manentibus ceteroquin e *prima ruditate* quibusdam vestigiis.

§. VI.

Est enim notum, tractasse patres *liberos* suos, tanquam *seruos*. Cædebant loris, carcere coercēbant, in agros ad opera rustica aman-

amandabant ; Magistratibus pœnam , qua liberos affici volebant , præscribebant , omnia per filios acquirebant , se eosque pro vna persona habebant , filios in potestate , licet adultos , retinebant , impuberibus substituebant , nepotibus eodem modo imperabant , ac non , nisi solenniter publiceque , et si diversis modis , emancipabant ; notique sunt modi emancipandi varii.

§. VII.

Vnde mirum vix est , non potuisse liberos matrimonium inire pro lubricine ; quantumvis separatim agere , & res sibi habere suas cuperent , sed iussu Patris præcedente .

§. VIII.

Qui mores cum in Germaniam irrepsissent quadantenus , euenit , vt nec hodie liberi sine consilio & iussu Parentum coniugium intrare iure queant . Nec ambigo , quin hac parte durior sit eorum conditio . Nam & *matres* impedire nuptias possunt ; quid ? quod aliquando *curatores* .

§. IX.

Sed cur vero apud Romanos matribus nullum sit potestatis vestigium relictum , exinde est , quod & ipsæ vxores sub manu essent , & seruili quadam ratione maritorum potestati subiectæ : vt de mulierum perpetua tutela nihil addam .

§. X.

§. X.

Vnde claret, quare non frequententur in Germania solennes EMANCIPATIONES, quamuis peculia, & plura alia, quæ patriam Romanorum potestatem quodammodo sapiunt, principia in forum sint introducta. Namque emancipatio Germanorum *tacita* inane doctorum commentum est.

§. XI.

De ADOPTIONIBVS tenendum, fatius videri liberis operam dare vere, quam, quos non generauimus, optare. Sed inualuit apud *Græcos* mos adoptandi, & ab illis transfuit ad *Romanos*. Nostrates adoptionibus parum tribuunt. Nam, quas apud *Francos* inuenimus & nobiles quasdam familias, toto coelo a Romanis adoptionibus, ob deficientem patriam potestatem, distant. Idem de *vnione* prolium obseruandum, quæ liberos e diuersis matrimoniis susceptos in successione parentum exæquat: hincque magis *pactum* est de successione, quam vera adoptio. Quidquid nunc in vfu animaduertimus aliquando, *mutuatitium* est.

§. XII.

TUTELARVM ius, quod apud Romanos obtinuit, itidem ab eorum commentis defluxit.

§. XIII.

TESTAMENTARIA quippe tutela e patria potestate & *iure suiatis* videtur coorta,
Z quod

quod ne morte quidem, ratione effectus, extingui credebant. Hinc rei suæ tutorem dare dicebatur Pater.

vid. *Noods.* obseruat. Jur. Rom. lib. II. c. XIX.

§. XIV.

LEGITIMA iis deferebatur, quibus lex deferebat *successionem*: hinc, successionis iure variante, legitimæ quoque tutelæ modus variabat.

§. XV.

DATIVA subsidiaria fuit, vbi neque hæc, neque illa obtinuit.

§. XVI.

Distinguebant iidem subtiliter *etatem im-
puberem ac minorem.*

§. XVII.

GERMANI vero, interueniente magistratu, minoribus prospiciebant, & pupillis, eodemque fere modo vtramque ætatem dimetiiebantur. Quod simplicius multo ac tutius est, quam quod excogitarunt Romani subtiliter.

§. XVIII.

Hac enim ratione perplura incommoda deuitant. Non est ab agnatis periculum, non nocet pupillis falsa patris coniectura, quia onus tutelæ nemini defertur, aut saltem deferri debet, quam de cuius moribus bonis in præsentibus constat. Quo fit, vt tota de *excusationibus* doctrina nullius pene vfus sit, quia inuitis canibus nostrates non
venan-

venantur ; nec multum differentiae inter *tutorem* & *curatorem* occurrat, quia prudentia a minoribus haud secus, atque ab impuberibus creditur abesse : eoque concidi quoque *auctoritas* & *consensus* artificiosum discrimen, a Romanis confictum.

Dicatur de *Atheniensium* ac *Solonis* argumentis contra agnatorum tutelam : itemque de principiis, quibus tutorum auctoritas innitebatur.

§. XIX.

Sed cum vero nec patres semper, nec tutores ipsimet perducere in infirmiori aetate constitutos ad veritatem possint ; factum est, ut SCHOLAE aperirentur publicae, de quibus nunc dicendi locus non est, quanquam evidentibus signis doceri facile posset, nihil iis in omnibus fere Rebuspublicis inueniri corruptius.

C A P V T XXXII.

DE DOMINIS AC SERVIS.

§. I.

SOCIETAS HERILIS non est a *natura*, sed *facto* humano. Si enim omnes homines essent sapientes ac virtute praediti, ad laborem apti, paucis contenti, modesti itemdem, ac pacifici, fortassean servorum nomen non audiretur. Sed fecit inscitia par-

356 C. XXXII. *De dominis ac seruis.*

tim, partim paupertas, fecit etiam luxuria, ignauia, ambitio & auaritia, vt seruitus innotesceret. Hinc absurda est *I. F. Hornii* sententia potestatem dominorum in seruos a Deo ἀπὸ τῶν deducentis, itemque *Aristotelis* seruos dari natura statuentis: de quo *Heinsii* epistola ad *Georgium Richterum* legenda.

§. II.

Nec melius rationes subducunt, qui e sola CAPTIVITATE, vti fere vulgo fit, seruitutis primordia ducunt.

§. III.

Iam vero cum e *facto* descendat hæc societas, sollicitè ad illud respiciendum est, vt FINIS eius euidentius pateat, a quo omnium societatum humanarum *essentia* pendet.

§. IV.

Et animaduertimus, *seruum* non minus, quam *despotam* suam quærere *utilitatem*.

§. V.

Hic, vt per seruum aliquid acquirat, ILLE, vt e domini alimentis viuat.

§. VI.

Ex quo concluditur, ad scopum huius societatis obtinendum, *vite ac necis* ius neutiquam necessarium videri. Est hic *locatio & conductio* operarum perpetuarum pro perpetuis alimentis, cum annexa ad obsequendum obligatione: nec, si vellet seruus, ius dare in vitam domino posset. Quod quis enim

enim non habet ipse, id sane alteri permittere nequit.

§. VII.

Tota igitur ex vtraque parte obligatio eo redit, vt seruus, quemadmodum pactus est, ministeria exhibeat sua, & dominus præstet vicissim, quod promisit. Quis enim adeo erit ineptus, ac sui oblitus, vt suam ab alterius arbitrio vitam vellet suspendere?

§. VIII.

Ergo *victoriae* ius remanet, vnde, vulgò ista immanis in vitam serui potestas deducitur. Occidere, inquit, hostem possumus: quod ni subire fatum velit, consentiat victori, & iugum eligat triste: si minus, pereat, mortemque præferat.

§. LX.

Et fateor, non habere victum, de quo conqueratur. Qui enim hostilem animum induit, & extrema omnia alteri minatus est, extrema expectet. Potest occidi hostis, potest etiam occisio differri. Sed tum, quando differtur, belli status durat.

§. X.

At, cum cessat hic status, & pacta ineuntur, vanescit quoque interficiendi ius, quamvis mancipium in illud consensisset. Nec enim potest id in vitam suam facultatem permittere alteri, cuius facultatem non habet; idque *iterato* monemus.

§. XI.

Cui non obest, posse ciues ab imperante occidi, atque hinc etiam seruum a domino. Largior quippe, posse eos occidi, qua hostes, non autem qua ciues, aut seruos, quoniam, belli statu sublato, pace utique frui debent, quamdiu viuunt tanquam ciues, aut serui pacati.

§. XII.

Ex quo amplius colligas, etiam hominem belli iure in seruitutem redactum, arctiori obligatione vix stringi, quam ut ad arbitrium domini, licet sæpe durum, vitæ actus perpetuo componat.

§. XIII.

Quod autem adfert *Proeleus*, non etiam occidi posse victum a victore, aut in seruitutem redigi, nisi hic *sapientior* sit deucto, parum roboris habet. Quis enim determinabit ex asse, quis sit maiori sapientia præditus? Nemo de se male sentit, nemo imprudentiorem se aliis existimat. Non esse autem & non apparere in moralibus conueniunt.

Vid. *Proelei* notata ad *Puffendorhium* L. II. cap. IV. §. 2.

§. XIV.

Ceterum altioris indaginis quæstio est, possitne dominus eandem sibi in LIBEROS serui potestatem asserere? Et negat id vir clarissimus *I. F. Buddeus*, negat itidem *Emanuel*

mel Proeleus. Sed puto, eos sibi atrocior-
rem, quam par est, seruitutis finxisse i-
deam. Quæ enim immanitas, exigere ab
eo, quem aluimus atque eduximus, mer-
cenarias operas, easque perpetuas? An pa-
ter potest generare meliorem ac liberio-
rem, quam ipse est? an vitio verti dominq̄ po-
terit, si ei, cui vitam seruauit, leges vi-
uendi præscribat? Ponimus enim, non ha-
bere dominum ius vitæ ac necis in seruos;
nec iis, si ratione vtatur, vlllo posse modo
abuti, quia non res, sed homines sunt.

Vid. *Grot.* de I. B. & P. lib. II. cap. V.

§. XV.

Vnde indubium, quin & seruis fieri IN-
IVRIA possit. Quod *Seneca* quadantenus,
cum *Perſo*, durante adhuc seruitutis duris-
simo iugo, agnouit.

§. XVI.

Eandem ob causam, si immanis sit do-
mini sæuitia, fugere seruus potest.

Conf. *Grotius* lib. II. cap. V. §. 29.

§. XVII.

Id autem quæsitum non indignum, an VEN-
DITIO seruorum sit iuri naturæ contraria?
Vendimus enim *res*, non *personas*. Sed cum
iura nostra permutare & vendere queamus,
nihil obstat, quo minus etiam ius regendi
seruum, eique imperandi & operis eius v-
tendi in alium transferri fas sit. Iura enim
nostra pretium recipiunt. Romani, seruorum

pro *re* habentes, aliam sectati sunt rationem.

§. XVIII.

Quibus constitutis consequitur quoque, ut seruus in *usumfructum* dari, aut *locari* queat, quo operis seruorum fruatur is, cui ius fruendi dedimus, aut qui conduxit.

§. XIX.

Ex eo est, quod antiquissimis temporibus venditiones, alienationes atque permutationes seruorum inualuerint, certo, in seruorum capita, pretio constituto. Saltem ipsi *Hebraei* tali iure vsi sunt.

§. XX.

Interea tamen non nego, posse pactio-
nibus ius alienandi *restringi*. Si nihil dictum,
per se intelligitur, posse alienari: vtut non
est sine causa vendendus domino acerbiori
ac truculento. Secus si faxit dominus, ser-
uus sibimet consulat decenter.

C A P V T XXXIII.

DE SERVITUTE GENTIVM.

§. I.

Quemadmodum vnusquisque priuatus ser-
uitutem potest subire; ita populus ho-
mini alicui, eius heredibus, aut pluri-
bus hominibus, aut etiam populo alteri in
ditio-

ditionem sese dare potest, tam *voluntarie*, quam *coacte*. Exempla *Grotius lib. III. cap. VIII. de J. B. & P. suppeditat* larga manu. Iungatur *Puffendorfius Lib. VIII. cap. V.*

§. II.

Hinc, quando Rex ius suum illibatum seruauit, subiecti non alio iure tenebunt sua, quam serui Romani peculia: vnde & illi ad vitam necessaria decerpunt. Ita in regno *Siamensi* aliisque proprietates *rerum immobilium*, atque etiam *mobiliu*, semper pertinet ad Regem, atque ab arbitrio eius pendet, quid unicuique velit relinquere: vt *Turcicum imperium* taceamus, aliaque exempla ab *Herzio in elementis prud. ciuil. p. I. p. 213.* adducta.

§. III.

Sed quid? si dominium, si *libertatem personalem* reliquerit, hoc est, si non constrinxerit vinculis, an saltem ius alienandi censetur retinuisse? Et putem. Nam cum dedititii nihil reseruauerint sibi, ex facto *Victoris* determinandum est, quid hic reliquerit, iique recuperauerint. At ius absolutissimum is retinuit. Hoc autem absolutissimum non foret, nisi & *alienandi potestatem* complectatur. Saltem præsumitur, non habere populum subiectum aliquid causæ, quare refragetur alienandi facultati, qui deleri & excindi totus potuit.

§. IV.

§. IV.

De tyrannide, aut atrocitate facti differere eiusmodi gens non potest, utpote quæ sibi tribuat merito, quod patitur volens. Quid prudentia suadeat, ac generosa virtus, non pertinet ad *κενόμενον*.

§. V.

Aliud est, an ius vitæ ac necis arbitrium competat? quod e supra dictis decidi potest ac debet.

§. VI.

Vnum, quod obiicitur, speciosum est. Ponitur, inquit, non expresse sibi ius alienandi reseruasse victorem, forte, quod non sit ausus, petere difficillimum obtentu. Quibus repono: non esse præsumendum, victorem adeo fuisse meticulosum. Potius coniectura suppetit, non existimasse eum, victos repugnuros, ut quorum vita in manu vincentis fuit. Addo argumentum rem valde illustrans. Quod si enim non est absurdum, homines seruos vendi, ac alienari cum toto territorio, in quo viuunt, etsi nihil sibi reseruauit dominus; quare quæso repugnaret, vendi atque alienari populos victos cum toto, ubi sunt, regno, aut principatu? Ut de Victoris liberalitate tam ample præsumamus, ratio vix suadet. Nec adeo sæuum est, ius acquisitum pari conditione transferri in alterum. Quod contra sentientes inprimis pungit, *alienationis* vox est.
Res,

Res, aiunt, alienantur : alienatio pertinet ad dominium, non autem ad imperium. Verum tamen vix obscurum peritioribus esse potest, iura quoque in alium transferri. Ius imperandi absolutissimum est ius; transferri in alium Dominium potest igitur. In subiectione absoluta latet quoque obligatio, ne quis murmuret, si seruatum hostem alteri relinquat regendum, eodem iure, quod is accipit; nec declinare nullo modo potuere deuicti : contenti interea, ut seruarent vitam, nec in vincula conicerentur, ceu facere potuisset Victor iracundus. Formulæ *deditionum* apud auctores historiæ Romanæ hac parte dissentientes doceant.

§. VII.

At uti vero populus nondum noster seruituti subiici; ita multo magis is, qui in *nostra ditio*ne iam sub tolerabilibus conditionibus existit, in pœnam rebellionis, eandem subire sortem potest. Sic olim *Romani*, Liuiio teste, *Brutios*, quia primi *Italiae ad Hannibalem* descuerant, postquam Hannibal *Italia decessit* superatique *Pœni* sunt, non amplius pro sociis habuere, sed magistratibus, in prouinciam euntibus, parere, & præministrare seruorum vice iusserunt. Quæ in *Catalanos* statuerit *Philippus*, nota sunt. Sed puto tamen, non meruisse eos pœnam, multo minus adeo truce[m] : cum dubium esset ius succedendi.

§. VIII.

§. VIII.

In quo istud adhuc peculiare, quod POPULI SERVITVS sit PERPETVA, quia *successio partium* non impedit, quo minus sit ac maneat vnus populus. At singulorum seruitus *pœnalis* ob delictum personas vix egreditur. Quod si mitius agatur cum deuicta gente, id Domini benignitati acceptum ferendum, inque politica prudentiâ merito *Victoribus* commendatur.

CAPVT XXXIV.

DE DOMINIS AC SERVIS IN
STATV CIVITATIS.

§. I.

VTi ciuitas prospicit, ne quis rebus suis vtatur male; ita multo magis prouidet, ne seruis abutantur domini, aut ab illis aliquid periculi immineat rei publicæ.

§. II.

Etsi enim rationi contrarium non est, vt in seruos domini concedat ciuitas vitæ ac necis ius; tamen id *neceffe* non est: sed vbi eo abuti cœperint domini, merito abutentibus adimitur.

§. III.

Ita Principes Romani variis atroces dominos legibus circumscripserunt, cum *Stoicorum*

eorum principiis seducti peccata existimarent paria, & ob leue sæpius delictum mancipia in furcam agerent, aut modis indignis lacerarent.

Explicetur locus *Galen*i ad rem maxime faciens, cuius ætate seruos indignissime tractabant Romani.

§. IV.

Sed caue tamen, atrocitatem voces, Romanos seruos iumentis adsimilasse, & *rebus*, non iis connubia permisisse, sed contubernia, non caput, non nomen, non Quiritium ius reliquisse, sed habuisse pro mortuis. Duntaxat verba inhumana sunt: res ipsa nihil crudelitatis continet: nisi abusus accedat.

§. V.

Sat scio, Germanos duriores adhuc leges seruis suis præscripsisse: vtut plerique existimant, seruile nomen non amplius in Germania audiri. Falluntur, qui ita sentiunt, vti dudum demonstrauit illustris *Thomasius*.

§. VI.

Causa vero, quare ita rationes subduxerint Doctores, ea est, quod ad decempe-dam moris Romani omnes exegerint seruos: cum tamen id ab arbitrio paciscentium, aut etiam imperantium prorsus dependeat. Iam vero quum obseruassent, homines proprios aliis obligari & acquirere, & contrahere, & coniugia inire, statim induxerunt animum, eos non habere seruos: quod perinde est,
ac

ac si quis diceret, *Græcos* caruisse mancipiis, quod tolerabiliores iis condiciones, in quibusdam causis, permiserint.

§. VII.

Vnde etiam profus absonum est, quod refert *Huberus*, seruos ex India adlatos ad libertatem in Europa proclamare posse. Quis hoc unquam credet? vbi vsus huic responderet adserto?

§. VIII.

Id verum est, inualuisse fere inter Christianas gentes morem, vt ne amplius mancipiorum loco habeantur *captiui*, sed, *pretio dato*, vel euadant liberi, vel, pace facta, redeant post limen. Causam ei consuetudini aut Pontifex dedit Romanus, aut aliz circumstantiz, vt ostendit *Hertius* dissertatione de *Lyro*.

§. IX.

Turcas vero simili, quo nos tractant, modo tractamus. Sed inde tamen non nisi stupidissimus concludet, vigere apud nos *seruitutem Romanam*.

§. X.

Vti vero diuersa apud Romanos seruitutis ratio, atque apud alios populos inualuit; ita necesse non est, vt eosdem MANVMITTENDI modos vbiuis gentium admittamus. Dependet id iterum ab arbitrio dominorum, & ciuitatis.

§. XI.

§. XI.

Vnde in hac disciplina necessum non est, vt de LIBERTIS eorumque conditione, vt-pote re arbitraria, nimium simus solliciti. Quidquid hac parte discimus, ad historiam iuris Romani aliarumq; gentium pertinet.

§. XII.

Id addimus, non habuisse *Justinianum* fat rationis, vt promiscuam *manumittendi* facultatem contra maiorum instituta permetteret. Quod & de *sacerdotibus* in Germania meretur obseruari: qui aliter hac parte, quam primi Christiani sunt philosophati.

C A P V T XXXV.

DE CIVITATE.

§. I.

CIVITAS coetus familiarum perfectus est, vt sub eodem imperio coniunctus securitate & sufficientia fruatur.

§. II.

Ergo FINIS CIVITATIS *securitas* est, atque *sufficientia*.

§. III.

SECVRITAS obtinetur, quando plures sese ad defensionem communis vtilitatis, sociant.

§. IV.

Numerus plurium definiri *absolute* non potest.

test. Vnde, quæ ab *Apuleio* & *Bodino* de *quindecim* hominibus sunt adlata, inania videntur. Pendet id a comparatione ciuitatum vicinarum.

§. V.

Est & inanis *Huberi*, aliorumque disputatio, an sine familiis coalescere ciuitas possit? Recte enim ab illustri *Thomasio* obseruatum est, miseram & breuis æui futuram Rempublicam ecclesiasticorum, si nimirum sacerdotes soli forent, qui regnarentur.

§. VI.

Qui vero *securitatem* quærunt, primo *metuunt*. Ergo ciuitates ob metum sunt ortæ.

§. VII.

Metus violentiam præponit, quæ vel a *feris animalibus* venit, vel *hominibus*.

§. VIII.

Fera animalia in terra *Sinear* multas strages fecisse, adeoque omnibus ad vnum mortalibus ansam dedisse, vt, inter alias causas, vna viuere decreuerint, erudite nuper in *originibus* *Babylonicis* ostendit *Iacobus Perizonius*.

§. IX.

Sed puto tamen, malos deinde hunc metum auxisse, dum aliis sæpe *insultarunt*.

§. X.

INSULTANTES forte non statim imperio ciuili ad regulam cõpositõ copulabantur; sed veluti manus latronum vagabantur.

§. XI.

§. XI.

Vagantes paullatim, cum & ceteri ad defensionem sese accinxissent, accreuerunt, hincque ciuitates vtrinque videntur exortæ.

§. XII.

Quæ observatio facit, vt magis perspicue nunc intelligatur, quomodo IMPERIVM CIVILE partim per vim, partim ex libera proprii iuris renunciatione sit coortum.

Conf. quæ supra Cap. III. §. 45. seq. sunt dicta.

§. XIII.

Vtrique tam boni, quam mali *securitatem* ac deinde *sufficienciam* quæsiuere. Illi *veram* & ex ratione: hi *imaginariam* prævisque cupiditatibus innixam.

§. XIV.

Nam quæ Vir clarissimus *Theophilus Gerhardus Tuius* congescit, vt probaret, non opus fuisse imperio civili, & potuisse homines segreges eundem obtinere finem, nimis theoretica sunt, & ab experientia, affectus hominum detegente, aliena.

§. XV.

Id fateor, non vbiuis gentium ac locorum tales confociationes semper videri necessarias.

§. XVI.

Quin permitto, non vno temporis momento in ciuitates conuissse vniuersos; sed hos istis, alios aliis causis commotos, non-

A a

nul-

nullos imitatione ad similes coetus instituen-
dos fuisse plectos.

§. XVII.

Nunc sufficit, tales ciuitates & Respubli-
cas, in quibus inuenitur summa potestas,
omnibus fere terrarum partibus occurrere.

§. XVIII.

Itaque natura *summi imperii* eiusque effi-
cientia, utpote sine quo ciuitas non existit,
circumspicienda est.

§. XIX.

IMPERIVM propterea necessarium vide-
tur, ut vnum fiant, & in vnum conspirent
plures, qui appellantur ciues.

§. XX.

Talis harmonia artificium desiderat. Ergo
ciuitas imperio constans res *artificialis* est.

§. XXI.

ARTIFICIVM *pacta* ponit, violentia or-
num dederit consociationi, an voluntas om-
nium propria?

§. XXII.

Ad PACTA *consensu* opus est. CONSEN-
SVS est vel *expressus* vel *tacitus*.

§. XXIII.

Consensus vero eo tendat oportet, ut *pri-
mum* vna viuant, *postea*, ut imperium a-
gnoscant, & *demum*, ut in personam, quæ
imperet, conspirent.

§. XXIV.

IMPERIVM *libertatem* a parte imperantis
requirit,

requirit, & *libertatis imminutionem* a parte eorum, qui iunguntur.

§. XXV.

Hæ regulæ non in cerebro Philosophorum nascuntur, sed ex ipsa natura rei fluunt.

§. XXVI.

LIBERTATIS IMMINVTIO vix rectius concipitur, quam si consideretur, quænam sit libertas singulorum, antequam coeant.

§. XXVII.

Sed hæc vero in iure faciendi consistit, quod lubet, ad conseruationem sui procurandam, itemque in iure auertendi malum, aut impedimentum, quod contra fas nostræ voluntati obiicitur.

§. XXVIII.

Vtrumque deponendum est. Quo facto, is consequitur facultatem conseruandi cœtum, qui in mente & dispositione libertatem retinentis acquiescit, quique & puniendi contraeuntes arbitriumque tollendi impedimenta, vno verbo, ius eligendi media ad conseruationem apta pro bono publico excubias agenti permittit; dumque permittit, & simul suum robur ad exsequenda iussa domini confert, summa certe, cui in ciuitate resisti nequit, potestas oritur, quam sub schemate *Leuiathanis* expressit & Lectoribus suis obtulit *Malmesburiensis* Philosophus, id est, HOBBSIUS.

§. XXIX.

Et hic imperans, MAGISTRATVS summus, ceteri *subiecti*, aut *ciues* audiunt.

§. XXX.

Ex quo concluditur, *Magistratum* esse mentem totius ciuitatis, eius voluntatem esse voluntatem vniuersorum & singulorum.

§. XXXI.

Talis ordo DEO displicere ex hypothesi non potest, quandoquidem homines aliter secrete ac beate agere nequeunt. Quæ sententia, vti *Grotii*; ita omnium est verisimilima.

§. XXXII.

Eo sensu imperium ciuile est a DEO: non autem altero, quando maiestas a *pluribus* infundi imperantibus, non sine miraculo, creditur.

Dicatur de controuersis eam ob causam inter eruditos obortis.

§. XXXIII.

Quin nec cum *Puffendorffio* affirmandum, DEUM *antecedenter* iussisse, vt homines talem societatem intrarent, cum sæpe a *multitudine aliorum* ea originem sumserit.

§. XXXIV.

MAIESTAS autem subiectum, in quo resideat, exposcit. Id vel *una vera persona* est, vel *mystica*. MYSTICA vel *pluribus*, vel *paucioribus* constat.

§. XXXV.

§. XXXV.

Ingenii præstantia, nobilitas, virtus, aut diuitiarum abundantia nihil ad rem faciunt: PACTVM, seu conuentio vtramque hic paginam conficit.

§. XXXVI.

Vnde *Monarchomachorum* dogma per se corruit, qui summam rerum ex naturæ instituto penes populum esse adfirmant: cum tamen iste omni sese robore ac iure contradicendi exuerit.

§. XXXVII.

Corruit quoque *I. F. Hornii* opinio, ad PAUCOS eam transferri posse, negantis.

§. XXXVIII.

Nec maioris firmitudinis *I. Bodini* commentum est, FEMINIS ius imperii abiudicantis.

§. XXXIX.

Nec denique repugnat, istud HÆRETICO, seu INFIDELI tradi: quia regnandi ars ex ratione innotescit; nec ad vllam religionem in specie adstringitur.

C A P V T X X X V I.

D E I V R I B V S M A I E S T A T I S.

§. I.

MAIESTAS vti summa potestas, ita libera ab imperio & omni seruitute est.

§. II.

Est etiam INVIOIABILIS, ita vt summus a nemine vel iudicari vel puniri queat.

§. III.

Ast SOLVTA LEGIBVS, non quidem naturæ, aut diuinis, sed ciuilibus.

§. IV.

Est denique, secundum quorundam opinionem, ita *indiuisa*, seu *indiuisibilis*, vt intellectu magis partes habeat, quam corpore. Sed non videntur recte, qui ita sentiunt, subducere rationes. Concipiunt illi maiestatem, tanquam rem physicam, cum tamen sit res moralis, e consideratione variorum modorum orta, nec melius definiri queat, quam plurium iurium imperii complexus; cui omnium ciuium robur accedit coniunctione indiuidua.

§. V.

REGALIVM voce non vtor, quia multiplici ac varia interpretatione sequioris Iuris consulti eam adeo contorserunt, vt vix tol-

R

C. XXXVI. *De iuribus Majestatis.* 375

li omnis ambiguitas possit. Qua de caussa etiam *Boeclerus* parce ea censuit vtendum.

§. VI.

At quænam sint imperii iura, quæue methodo debeant tradi, disceptatur.

§. VII.

Nonnulli vel ad DEI potestatem oculos intendunt, atque inde humanæ potestatis imaginem capiunt. Verum *hi*, iudicante doctissimo HERTIO, ea nituntur *hypothesi*, quasi a solo Deo summa potestas à primis proficiscatur, cum ea potius sit HOMINUM in civitatem coeuntium PRODUCTIO.

§. VIII.

Ergo videndum, quem illi finem habeant, quando summo sese imperio subiiciunt.

§. IX.

Et volunt, credo, vt 1) regantur ceteri homines ac 2) contra vim iniustam defendantur.

§. X.

PRIMUM obtinetur, si leges ferantur genio subditorum accommodatæ, & reprimendis vitiis humanis aptæ.

§. XI.

Vnde claret, quam sit ineptum introducere leges PERGRINAS, vti fecerunt & Romani, & Germani. An potuerint legibus locum dare? alia quæstio. Vnde in transcurso duntaxat aliquid de *imprudencia*

Aa 4 insper-

376 C. XXXVI. *De iuribus Maiestatis.*

inpersimus, quæ in politicis lectionibus magis exponetur.

§. XII.

Per LEGES hic non intelliguntur leges *naturales*, sed *ciuiles*. Quod si magistratus aliquid ex naturæ legibus inculcent, tum istud non tam ius *ciuile*, quam ius *naturale* sanctione pœnali munitum censetur.

§. XIII.

Sed cur vero ciuitas naturalibus suas addat, & addere sæpe debeat, *cap. I. §. LXXVI.* est ostensum.

§. XIV.

Sufficit iam, non habere subiectos, quare legibus obedire renuant. Militat enim pro imperante, cui sese subdidere, præsumptio, nihil eum propositurum populo, quod non sit vtilitatibus ciuitatis conueniens: etsi non semper causæ in oculos incurunt.

§. XV.

Ex quo infertur, non esse Magistratum obstrictum, vt legem cum *prologo* emittat.

§. XVI.

Id vero certum est, vix aliquid effecturam legem, nisi SANCTIO adiiciatur POENALIS pro necessitate & vtilitate Reipublicæ.

§. XVII.

Neque enim cum *Cumberlando* sentio, qui non tam POENIS, quam PRÆMIIS excitandos homines ad obseruationem legum credidit.

didit. Quid enim si præmiis iidem renunciant?

§. XVIII.

Vti vero imperantium *expressa voluntate* nititur lex scripta; ita ab eorum tacita voluntate manet *CONSVETUDO*, quippe quæ imitationem subditorum & repetitos eorundem actus consequitur & approbat. Ex qua demum factis stabilita approbatione infertur, velle eos, vt in *futurum* ab omnibus obseruetur idem, aut minimum ita agentes non impediuntur. Quæ voluntas sicuti seria; ita vix ambigitur, quin *sanctionem* contineat *pœnalem*, vtut rursus *tacitam*. Valde enim errant, qui *consuetudinem* *PERMISSIONEM* duntaxat operari contendunt, non autem *OBLIGATIONEM*. Quod quamquam aliquando verum est, fallit tamen sæpissime: quod iam *Wesenbergius* in *paratillis* animaduertit. Saltem Germanorum leges quam plurimæ, quæ nunc sunt scriptis comprehensæ, olim vsu inualuere; atque ex illo vsu tum *ius* pullulauit, tum obligatio. Idque auream bullam cogitantibus patebit amplius: vt taceam quæ in *Gundlingianis* part. VI. & *Pandectis* adtuli.

§ XIX.

Quod si autem *sanctione pœnali* muniri possunt leges, per se sequitur, etiam magistratui competere *ius puniendi*.

§. XX.

§. XX.

POENA est malum passionis inflictum propter malum actionis, aut, si maius, est MALVM *molestum*, quod a superiore infligitur *peccanti*, ut tum ipse, tum alii a iucunditate peccandi, *publicæ utilitatis* causa, abstrahantur.

§. XXI.

Ergo a pari non infligitur poena: nisi quidem vocabulis ludas.

Notetur *Grotii*, *Lockii* & *Barbeyracii* philosophia.

§. XXII.

Ergo, ubi nullum *peccatum*, ibi nulla poena.

§. XXIII.

Ergo, ubi plures ex VNIVERSITATE peccant, non omnes, sed illi, qui reuera deliquerunt, *vere* puniri possunt.

§. XXIV.

Ergo nec *filius* pro patre, nec *pater* pro filio puniendi, etiam, ubi maiestatis crimen committitur.

§. XXV.

Sed possunt tamen patris bona fisco addici, ita ut liberi causam conquerendi non habeant: quamlibet iis bonum speratum intercipiatur.

§. XXVI.

Quemadmodum qui pro delinquente fideiussit, & ad solutionem cogitur, non tam punitur, quam secundum obligationem, cuius

ius ipse auctor est, excutitur. Nec aliud dicendum, cum ciuitati, municipio, atque vniuersitati adimuntur priuilegia, quibus deinde infontes in tanta multitudine carent quoque, sicque per indirectum aliquid incommodi sentiunt: vid. *dissert. nostra de vniuersitate delinquente.*

§. XXVII.

MALVM hic late capitur, nihilque refert, siue illud vitam, corpus, libertatem, siue existimationem, siue bona nobis charissima afficiat.

§. XXVIII.

Tantum magistratus peruideat, quomodo iuste determinet istud malum, & delicto accommodet, & publicæ rei, vt finis poenarum obtineatur.

§. XXIX.

Itaque non eo fine imponat, vt delinquenti duntaxat *egre* fiat, & molestia creetur. Est hæc CRVDELITATIS quædam species.

§. XXX.

Potius *bonum futurum*, quod mediis humanis obtineri potest, spectandum.

§. XXXI.

Illud BONVM FVTVRVM securitas communis est, qua cum alii fines, nempe emendatio peccantis, eiusque imminutio, aut etiam sublatio, aliorumque terror optime consistere poterunt.

§. XXXII.

§. XXXII.

Hincque est, quod, vbi aliter securitas societatis obtineri nequit, etiam *capitalis pœna* imponatur. Etsi enim eo modo non emendatur delinquens; tamen absterrentur alii, & sic publica securitas tum morte sceleresti, tum terrore ad paria grassantium atque auocatione eorundem a delictis obtinetur.

§. XXXIII.

Sed fatendum tamen, sæpe vltimum supplicium imponi, vbi mitior pœna sufficeret. Quod exemplis facile ostenditur.

§. XXXIV.

Qui omnia capitalia iudicia respuunt, partim vmbaticam vitam sectantur, partim intempestiue mites sunt & artes regnandi ignorant.

§. XXXV.

De EXPIATIONE mali, cuius vt plurimum inter fines pœnarum mentio iniicitur, filemus: cum illa satisfactio, quæ iustitiæ fieri dicitur, aut nimiam mentis præcisionem sapiat, aut ad classem finium, quos DEVS in pœnis sibi suis præfigit, pertineat. Princeps ciuitatis etenim, quantacunque acerbitate puniat; nequaquam efficiet tamen, vt pœna cesset diuina futura. Vnde concluditur, *expiationem* finem imperantium in pœnis infligendis vix esse; sed emendationem delin.

C. XXXVI. *De iuribus Majest.* 381

delinquentis, vel etiam aliorum, ne sic delinquant ipsimet.

§. XXXVI.

Interea caue, ob quiduis delictum infligendam pœnam existimes. Ita enim omnes ciues quotidie forent publice puniendi.

§. XXXVII.

Caue, ne delictum facias, quod non est, vti *delictum religionis*, quæ imperio humano non subiacet.

§. XXXVIII.

Caue, ne quæ in *solo animo* consistunt, nec societatem humanam lædunt, ad pœnam trahas, aut affectus extirpare humanos, aut vitia omnia inolita vno concidere *ictu* affectes. *Festina lente* etiam hoc obtinebit loco.

§. XXXIX.

Caue, ne pœnam cum REPARATIONE DAMNI commisceas.

§. XL.

Caue denique, ne nunquam delinquentibus VENIAM concedendam censeas. Suedent sæpe circumstantiæ, vt vel pœnæ durities propter *malitiam minorem* mitigetur, vel delictum paucis cognitum, aut *obliuione abolitum* impunitum relinquatur, vel denique bene merita peccantis clementiam experiantur. Ex eo fundamento PRAESCRIPTIONES criminum inualuere, quia post tantum temporis spatium & probationes deficiunt,

ciunt, & offensio cessat, quam vulgo appellamus *scandalum*.

§. XLI.

MALITIA autem censetur esse minor, vbi contemptus legum in peccante obseruatur minor: hinc persona delinquentis, delinquendi consuetudo ac facilitas, & causæ, ob quas ad peccandum commouentur homines, & modus, quo peccarunt, caute sunt dispicienda: de qua mensura plus diximus capite III. estque hinc diiudicandum, quod de potestate *dispensandi*, seu *indulgentiam* delinquentibus impertiendi disputatur.

§. XLII.

Illud certum, LEGEM MOSAICAM *particularem*, vel *talionem* non esse normam pœnarum. Si quid hodie e iure Mosaico receptum, ex eo est, quod vel existimatur omnium hominum intuitu latum, vel iustitiæ specie sese commendat, vti HOMICIDII pœna: quæ capitalis est, nec iniusta certe: etsi alia plane quæstio est, an ea commutari cum leuiori possit, aut prorsus remitti? Saltem ipsi Iudæi ac Principes Iudaicæ Reipublicæ istud præceptum non adeo obseruarunt rigide. Meretur legi responsum Facultatis iuridicæ Hallensis, quod supeditat *Granzius* in *inquisito defenso* part. II.

§. XLIII.

Magis quæri dignum, an delinquens ad pœnam obligetur? Et credam, vocabulum
obli-

obligandi exponendum esse omnium primo, ne præter necessitatem nodos fingamus, vbi nulli sunt. Nam si ita explicentur verba, *ad pœnam obligari*, peccantem mereri pœnam, consentio. Sin ea ratione, ac si peccans sit obstrictus, vt ipse sese reum profiteatur, nec trahentibus ad pœnam repugnet, subsisto: cum nemo sit obligatus ad id, quod fieri per naturæ humanæ conditionem nequit: quod argumentum nondum respondit *Barbeyracius*, contrariam opinionem amplectens. GRANZIVS vero *l. c. Puffendorsum* vix cepit, quando ea ratione sententiam illius proponit, ac si existimasset, *reum*, seu accusatum recte negare sibi obiecta; eoque huius generis opinionem admodum videri periculosam statuit. Videtur, nec est tamen. Quin fac, ad vnum omnes ICTOS confessionem iniungere *inquisitis, denunciatis & accusatis* promptam; & verebor interea, an statim facturi sint patrata a se? Quæstio eo redit, num homo naturæ stimulis obtemperans, obligatum se intelligat, ad confitendum delicta: quorum confessionem sequitur mors, aut pœna vitæ, sanitati, ac fortunis omnibus inimica? Qui grauiter peccarunt, nunquam ita sunt animo depingendi, ac si illico eos vitæ huius tædium sit correpturum, alteriusque vitæ ac melioris desiderium mentes, pessimorum ceteroquin hominum, occupaturum.

Vnde

Vnde totum ζήτημα ita ordinandum est, ut memores semper sint doctores, occurrere hic homines extreme malos, non autem sapientes, ac *regénitos*. Et illi vero naturam humanam vix exuunt, cum peruestigatio criminis instituitur, nec sane naturalibus exuere viribus possunt. Quid facturus sit vere pœnitens, ac *regénitus*, vitæ æternæ desiderio animatus? ad quæstionem non pertinet?

Confer, quæ supra *cap. XVI. §. 14.* disputauimus.
§. XLIV.

Quod vero *Barbeyracius* ait, sic militem non fore violatæ fidei reum, si stationem ob hostium vim ingruentem naturali impulsu relinquat, rem nondum conficit. Habet miles spem euadendi, si fortiter resistat. In hac caussa, vbi reus ad supplicium trahitur, aut profecto mox trahetur, nulla spes reliqua est. Ergo cogat Magistratus, cogat ad veritatem dicendam quæstione, quam appellitamus *torturam*, conuincat per testes, feruis publicis, vel militibus, vel ciuibus v-tatur, ut ne resistere queat amplius. Primum falsum *Barbeyracii* aliorumque in eo cubat, quod iuri Magistratus obligationem delinquentis respondere contendat: cum tamen supra a nobis sit ostensum, fallere canonem: vbi ius, ibi ex altera parte obligatio. Finge enim tres quatuorue in tabula salutem e naufragio quærere. Habet vnus-

quis-

C. XXXVI. *De iuribus Maieſt.* 385

quisque, ſi tabula tot ſeſſores non ferat, ius propellendi alterum: ſed neuter vero, vt ſe patiatur propelli, obligatus erit naturaliter. Applica & dic: Magiſtratum facere, quod poteſt iure. Obligatio ad pœnam in iure, vel malefico, ne repugnet, ſed ad ſupplicium ſubeundum læto animo vadat, ſicuti ius magiſtratus nec gignit, nec tollit; ita ob collisionem inſtinctus naturalis in concurſum, obligatio ex naturæ lege profluens non apparet certe.

§. XLV.

Quod ſi modus loquendi *ad pœnam obligari*, ratione punientis, eo ſenſu circumſcribatur, vt imperans ſemper ad pœnam infligendam iudicetur obſtrictus, dicendum eſt: male quidem facere eundem, ſi *ſine cauſſa* delictum, quod turbat humanam ſocietatem, impunitum dimittat; non autem peccare, ſi *ſat rationis* habeat idque ſuadeant adiuncta: de quo §. XL. dictum.

§. XLVI.

Iam vero cum ſummi imperantes non ſemper ipſimet *punire ac leges interpretari* omni loco queant, conſequitur, vt facultas iis ſit relinquenda, conſtituendi IUDICEM leges interpretantem.

§. XLVII.

Et *hic* autem inter partes ante omnia amicabilem compoſitionem tendet, &, hac

B b

deſi-

deficiente, secundum leges *litem dirimat*,
aut *poenam infligat.*

§. XLVIII.

Ex quo elucet, IVRIS DICENDI pote-
statem vel ad CIVILIA sese porrigere, vel
ad CRIMINALIA.

§. XLIX.

VTRAQUE duabus partibus absolvitur :
COGNITIONE & EXECUTIONE. Quare Ro-
mani separauerint & Græci, e peculiaribus
rationibus fluxit, quas nostris in rebuspu-
blicis neque obseruamus, neque Romani
semper obseruandas putarunt.

§. L.

Quid ad vnamquamque iurisdictionem de
cetero pertineat, ratione vtentibus obscurum
non est; modo consideremus, controuer-
sias *de meo & tuo* vix poscere imperium
acerbum, seu MERVM; bene vero crimi-
na, quæ pacem Reipublicæ perturbant at-
que artificiosa, quibus publica securitas de-
fenditur, stamina rumpunt. Vnde in cete-
ris dictio iuris sufficit; imperiumque mode-
ratum, quod MIXTVM appellant Iuriscon-
sulti, tum demum requiritur, quando con-
demnati proterue sunt contumaces.

§. LI.

Difficultas omnis e *morum nostrorum ac
Romani iuris* confusione merito repetitur.

§ LII.

Interea ad COGNITIONEM haud temere
retu-

retulimus ius exponendi leges, easque applicandi ad factum.

§. LIII.

EXPONERE LEGES sonat, voluntatem Legislatoris indicare, quæ vel sine laboriosa ratiocinatione in oculos incurrit, vel in *argumento & ratione legum latet*, perque *consequentiam* inde deducitur.

§. LIV.

Vnde tota iudicialis iurisprudencia interpretatione occupatur; eoque *iudex*, qua iudex, nec feuerior est, nec mitior lege: hoc est, nec grauius punit, nec delinquentibus gratiam facit; nec nouum ius fundit, sed præsens cum applicatione ad factum interpretatur, sicque stupidioribus clarius ante oculos constituit.

§. LV.

Vnde vix dubium, quin Prætores Romani hac parte modum excefferint, quando, sub obtentu interpretationis, nouas fere leges condiderunt.

§. LVI.

Quod si leges nullam commodam interpretationem recipiunt, imperantis voluntas de nouo exquirenda est. Qua apparente, *noua* simul *lex* apparet, cum prior intelligi non potuerit; eoque nec explicari. Lex obscura & *inexplicabilis* vero, sensu iuris, non est lex; hinc quod explicari nunc po-

388 C. XXXVI. *De iuribus Majest.*

test, legis vigorem habet eiusque nomen meretur.

§. LVII.

Sed tota legum interpretatio inutilis foret, nisi factum prius pateat.

§. LVIII.

Circa illud duæ quæstiones oriuntur, *an sit, & quale?*

§. LIX.

PRIOR ad substantiam eius pertinet, POSTERIOR ad adiuncta.

§. LX.

VTRAQUE lucem accipit vel ex rei ipsius, ut ita loquar, *cognitissimis* circumstantiis, vel *probationibus*, quæ fidem iudici faciunt.

§. LXI.

PROBATIO est vel *inartificialis* vel *artificialis*.

§. LXII.

INARTIFICIALIS vel a *parte litigantium* oritur, vel *ab alio*.

§. LXIII.

ILLA dicitur *confessio*. CONFESSIO est vel *spontanea*, vel *extorta*. PRIMA certior videtur *secunda*.

§. LXIV.

SECUNDA in *civilibus* rarius adhibetur, bene autem in *criminalibus*: ut hic providentia iudicis insignis requiritur, ne innocentis

centis vita, ſanitas, fortunæ in diſcrimen adducantur.

§. LXV.

PROBATIO, quæ AB ALIO eſt, quam litigante, in TESTIMONIUM reſoluitur atque INSTRUMENTUM: hinc in ciuili iure de *teſtibus ac instrumentis* tractatur; eorumque valore.

§. LXVI.

ARTIFICIALIS probatio *præſumptionibus*, quid? quod *argumentis certis* conſtat.

§. LXVII.

Præſumptio coniectura probabilis eſt.

§. LXVIII.

Hinc, quia probabilis, lex ei adſiſtit, ita, vt vel onus probandi reiiciatur in affirmantem contrarium, vel maior probatio ſecure negligatur.

§. LXIX.

Prius fit, cum minor adeſt veriſimilitudo. *Posterius* cum maxima.

§. LXX.

Omniſ veriſimilitudo autem, vti in logica oſtendimus, experientia nititur, obſervationibus ſuffulta indubitatis.

§. LXXI.

In *criminalibus* præſumptiones *indicia* dicuntur. INDICIA aliquando quæſtioni faciunt, pro modo & qualitate veriſimilitudinis.

§. LXXII.

Vt vero iudex ipſe iudicare; ita etiam hanc

390 C. XXXVI. *De iuribus Maiest.*

hanc facultatem, si necesse sit, & utilitas publica flagitet, aliis committere potest: qui propterea DELEGATI dicuntur, item COMMISSARII, quorum officium e *mandato*, quod acceperunt, diiudicandum.

§. LXXIII.

Ab his ARBITRI differunt, qui libera voluntate a *privatis* ad componendas *contro-*
uersias eliguntur.

§. LXXIV.

Electi vel ex *æquo & bono*, vel *obserua-*
to iudicii ordine procedunt: de quibus ite-
rum in *privato iure* fufius.

§. LXXV.

Idem summum imperium, quod iudicia
summa, & *inferiora* constituit, etiam ceteros
MAGISTRATUS creat, quibus tanquam oca-
lis, & auribus utatur.

§. LXXVI.

Vnde consequitur, ut eorum partes &
singula officia a summa potestate semper
pendeant; eiusque sit, nobilitare, eligere ca-
paces, determinare ætatem, abrogare, re-
uocare, limitare, circumscribere potesta-
tem, deicere ex causa, quia illius est con-
stituire ac creare.

§. LXXVII.

Idem vel *ciuiles*, vel *criminales*, vel *mi-*
litares, vel *perpetui*, vel *temporarii* innume-
rique sunt, de quibus hac in disciplina ge-
nerali non agemus.

§. LXXVIII.

§. LXXVIII.

Enim vero cum leges omnes certam rem ponant obiectam, atque tum summus Princeps, tum Magistratus inueniat, quantum suadere possit RELIGIO malorum; igitur videndum, quid circa illam possint, qui *re uideor* in ciuitate gerunt. Et hoc uero intelligi vix potest, nisi, quomodo se habeat religio ad rem publicam, indagemus: quæ interea cultum ponit diuinum, tum *internum*, tum *externum*; atque hic uero cantando, laudando & gratias agendo indicat, quid sentiant homines de supremi Numinis potentia, sapientia aliisque perfectionibus.

§. LXXIX.

Ac certum est, homines non religionis gratia coiuisse in coetus ciuiles, sed securitatis & sufficientiæ.

§. LXXX.

Ergo, de quo non cogitarunt coeuntes, de eo etiam disponere non poterunt imperantes. Vnde *Hobyni* inepta ratiocinatio, sub absoluta populi submissione: etiam ius in conscientias latere somniantis, prorsus concidit.

§. LXXXI.

Quin fingamus, populum fuisse initio a deo improuidum, ut ea ratione sese subderit arbitrio imperantis; fat tamen scio, illud pactum nullius fore stabilitatis. Quis enim de ueritate poterit pacisci?

§. LXXXII.

Igitur religio, in notitia de Deo & cultu eius consistens, arbitrio ciuitatis merito eximitur.

§. LXXXIII.

Sed cum tamen illa debeat esse sociabilis, ne finis ciuitatum eludatur; hinc inuestigandum, quid possit in illa *turbare* publicam quietem?

§. LXXXIV.

Et omnes consentient, posse imperantes impedire, ne, *sub obtentu religionis*, scelerata, fraudes, coniurationes, aliaque nefaria patrentur. Sed probe circumspiciendum, ne pro consociatione nefaria, aut scelere habeatur, quod tale elogium non meretur.

§. LXXXV.

Quamobrem id manet firmum, non esse tolerandos in societate, qui *imperium ciuile respiciunt* & contemnant: quoniam fini ciuitatis repugnant.

§. LXXXVI.

Nec ferendos in principatu, qui *MONARCHAS* de folio posse deijci, & interfici existimant: quoniam talis opinio, quæ facile in externos actus erumpere potest, isti ciuitatis figuræ plane repugnat, obseruandumque hac parte, aliqua dogmata in Democratia iure tolerari, aut etiam Aristocratia, quæ in Monarchia videtur turbulenta ac perniciosissima. Igitur & illi huiusmodi

C. XXXVI. *De iuribus Maieſt.* 393

di in ciuitate in ſcelere verſantur, qui Principi *ſacris diris deuoto* vel non parendum, vel alii homini externo magis, quam domino ciuitatis, obediendum ſtatuunt.

§. LXXXVII.

Sed caue tamen QVACKEROS iis adnumeres absolute, quia omne ciuile imperium contemnant. Putant hi, vti bene obſeruaui reuerendus D. *Buddeus*, ſe tantum non *ſubſeſſe imperio cogenti*, quod ſponte facerent, quæ ciuitas iubet: aliter ſi ſentiant, expellendos concedo.

§. LXXXVIII.

Multo minus ATHEIS iniuria fiet, ſi non tolerantur. Quamuis enim ſecundum principia, quæ profitentur, non ſemper uiuant; ſed affectus & inclinationes aliis hominibus communes ſequantur; tamen periculum eſt, ne, vbi metus decreſcit, aliquid monſtriant. Quod ſi tamen & hos tolerare ciuitas ſuo periculo velit, facere id ſine probro impietatis poterit: cum exploratum ſit, non approbare magistratus eorum opinionnes, quos tolerant. Et hoc eſt, quod *Ioannes Braunius* Theologus reformatæ religioni addictus *Stouppio* Heluetio reſpondit, cum hic *Batauos* nullam colere religionem adfirmaret, quod *Spinozam* e ſuis non expulſiſſent finibus.

§. LXXXIX.

Addo, nec eos eſſe in ciuitate ferendos, qui

qui dissentientes sine conuicio atque innocua ratione statuunt persequendos. Hoc si obseruaretur, forte dilapsuri essent persecutores, horumque mancipia & instrumenta emoritura.

§. XC.

Iam vero cum non vnus, aut alter priuatim religioni suæ vacet, sed in ECCLESIAM, seu coetum coeant plures, videndum, quid imperanti in *bunc*, secundum rationis dictata, iuris sit. Et putant saniores, ecclesiam talem iurisdictioni ciuitatis fere subesse, vt aliud quoddam collegium externum, seu vniuersitas.

§. XCI.

In quo certe bene iudicant. Nam vt personæ physicæ rectioni ciuitatis sunt subiectæ, ita *morales* atque *mystica*.

§. XCII.

Nec repugno, vt dicatur ecclesia esse in republica, non autem, respublica in ecclesia.

§. XCIII.

Sed inde tamen vix puto consequi, vt magistratus maiorem debeat habere in eiusmodi *coetu* auctoritatem, quam in *collegio alio*.

§. XCIV.

Tota vero auctoritas imperii ciuilis eo pertinet, vt ne vlla vniuersitas securitatem ciuitatis externam conuellat, & sedibus suis moueat.

§. XCV.

§. XCV.

Cui non obest, ecclesiam non tam collegium priuatum, quam publicum referre, adeoque *maiozem imperantium* in illa requiri POTESTATEM. Facile enim repono, ecclesiam societatem esse liberam, quam intrant plures sponte sua, vt publice seruiant Deo, secundum eiusmodi modum, quem ipsi ad salutem æternam consequendam censent necessarium. Hac autem definitione præposita, per se elucet, non vllam humanam potestatem iure aliquid in ea moliri, aut mutare. Quod si enim mutaret quidquam, non amplius esset societas libera, aut libere ratiocinans; sed ratiocinia sua ad voluntatem principis, vel alterius imperantis accommodans.

§. XCVI.

Vnde iterum concluditur, non posse aliquid imperium ciuile circa DOGMATA nouare, cum iam veluti postulatum a nobis sit constitutum: nihil seditiosum ab eiusmodi coetu doceri: nec plus ei potestatis competere, intuitu ADIAPHORORVM, in cultu externo. Nam etsi *adiaphora* videntur mutationi obnoxia & arbitraria; non consequitur tamen, vt hæc ab arbitrio Principis in ciuitate pendeant. Ipse hic arbitratur coetus; cumque nulla religio inueniatur, in qua non obseruentur cærimonix, relinquendæ illæ sunt dispositioni ad unum coetum pertinentium;

tium; si quidem libertas religionis permittatur, aut permitti debeat. Cultus internus per se liber est; nec a mortalium aliquo restringi potest, quia in animo colentium peragitur. Externus sine adiaphoris inuenitur nullus: in quo *Maldonatus* recte rationes subducit. Quorum electionem liberam qui tollit, libertatem religionis, quam tamen probat, penitus subruit.

§. XCVII.

Dices: imperantem considerari nunc, ut membrum talis coetus, rehero: accedere imperantem ecclesie, non, qua imperantem, sed Christianum, aut similia dogmata probantem. Ex quo nullo negotio intelligitur; neque hac ratione eum velut ecclesie caput, aut episcopum posse considerari.

§. XCVIII.

Quidquid imperanti concedendum, eo spectat, ut ei generatim INSPECTIO in ecclesiam permittatur, qua provideat, ne, sub obtentu vite æternæ consequendæ, turbæ excitentur; sacerdos sit, quid id aufit, Doctor, an auditor? per vim externam id efficere fatagat, an sub velo religionis, *Zeli, excommunicationis*? do'o, an ignorantia? perniciosa doctrina? an pessimis exemplis meliores corrumpat? corruptosque in malis moribus confirmet?

§. XCIX.

Sed uti vero Princeps, vel alii, qui regnant,

nant, non affectabunt ius peculiare circa theatra, forum, hortos, mercatorias domos, vbi insignis sæpe hominum multitudo in vnum conuenit; ita nondum cerno, quare maior in ecclesiam sit affectanda auctoritas, in qua hominum insignis multitudo coit, vt seruiant DEO?

§. C.

Inquis: ibi de ciuilibus tractari, hic de *spiritualibus*. Tum & ego inquam, nondum esse probatum, a spiritualibus maiorem ciuitati metum impendere. An qui religionis causa sociantur, maiorum scelerum sunt suspecti, quam mercatores, aut cateruatim in publicis locis conuenientes?

§. C I.

Nec mouet, sæpe sub religionis obtentu agitari seditiones. Fac factum. Sæpe, sub specie libertatis exercendi mercaturam, concordia rupta est. Ergo puniendi corruptores, puniendi, ut publicæ pacis turbatores.

§. C II.

Sed perpende tamen, turbas in ecclesia maximam partem propterea oriri, quod sentiendi & credendi libertas intempestiue constringitur: ac, dum *adiaphora* oppugnantur, ipsum *religionis* corpus petitur, animique subiectorum exacerbantur, vel etiam, cum rei *indignitas* crescit, in desperationem denique aguntur. Quod in Gallia aliisque Rebus publicis vsu venisse scimus.

§. C III.

§. CIII.

Ceterum ne adfirmes, me imperantibus subtrahere, quod vno fere ore omnes permittunt, age notes; me iis generalem in ecclesiam inspectionem, ceu §. XCII. diximus, quemadmodum in alia collegia fere concedere, nec repugnare, vt Doctores, contra pactum societatis, auctoritate sua, ad ciuium perniciem & infamiam, abutentes, coercantur, vel moribus periti remoueantur, seditiosa docentes puniantur, quid? quod inspectores peculiare constituantur, qui vitam sacerdotum obseruent, ne extra oleas vagentur, leges, quæ ecclesiasticos, ciues & iudices stringant, præscribantur, & locus aliquando ac tempus publicorum sacrorum determinetur, ipseque suam religionem, sine vi, doceri curet: nisi pacta cum ciuibus obsistant, eiusque potestas hac parte haud temere sit restricta.

§. CIV.

Interea cum §. IX. dictum sit, velle ciues SECUNDO, vt contra vim iniustam defendantur, per se patet, non posse imperanti ius belli negari, quodue ad illud pertinet; puta, ius *cogendi militem*, item *munienti*, cetera, quo interea *moderate* vtendum, vt defendantur subiecti, non opprimantur.

§. CV.

Quæ de *moralitate belli* gerendi disputantur supra cap. IX. §. 1. seq. excussimus.

§. CVI.

§. CVI.

BELLUM vel *defensionis*, vel *offensionis* causa paratur : qua de diuisione eodem *capite* nostrum iudicium interposuimus.

§. CVII.

Quodnam vero sit *iustum*, quod *iniustum*? in theoria & generatim, facile ex præceptis de pactis seruandis & non lædendis aliis; in applicatione autem difficulter, vel plane non potest decidi. Quis enim hoc sibi sumat, vt hunc iuste, illum iniuste corripuisse arma sit dicturus? an hostis? At tum alteri quoque eadem iudicandi facultas competet. An aliæ gentes? at hæ pares non tantum sunt, verum etiam vel ab illo, qui bellum gerit, longe distant, vel proxime eum contingunt. Si hoc, aut hostes erunt aperti, aut odio arcano prosequantur vicinum. Est enim finitimis semper litigandi materia. Sin illud, circumstantias totius discordiæ nec cognoscent exacte, nec, si cognoscerent, cum auctoritate de illa, quia sunt æquales ac clarissimæ probationes deficiunt, iudicium ferent. An totus orbis? Sed hoc vel nimis oratorium est, vel totus nunquam in vnum conspirabit orbis.

Confer, quæ in dissertatione de *efficiencia metus* cap. II. §. 12. & inprimis §. 14. & 15. diximus: quin addas licet, quæ cap. XII. §. XVI. supra disserimus, hoc loco vix repetenda.

§. CVIII.

§ CVIII.

Id inquiri præstat, an ad solas Respublicas, personasque illas repræsentantes ius belli gerendi pertineat? Et obseruandum, in statu libertatis vnicuique ius belli gerendi competere: quod singulis fere capitibus obseruauimus. Constitutis vero ciuitatibus ad eos illa facultas pertinebit, quibus imperium delatum est, vel ad imperium exercendum concurrunt.

§. CIX.

Qua visione bellum SOLENNE dicitur, quod Respublicæ gerunt.

§. CX.

Sed an vero ad istud INDICTIO SOLENNIS de iure requiratur? disputatur. Id permitto, indicendum esse bellum ab iis, qui se læsos existimant. Potest enim adhuc aliquid dubii circa ius & factum occurrere; nisi læsio continuetur & ita perduret, vt defensio sine mora sit suscipienda. Sed vt vero per FEGIALES solenniter fiat, non consequitur. Exigit enim externæ pacis custodia, vt pax quæ-ratur: isque minime iustus foret dicendus, qui, parte altera non audita, sine vlla iuris ac facti inquisitione, præcipiti consilio ad arma sit prolapsurus. Ceteræ solennitates iniustitiæ sæpe commenta sunt & fuerunt, scilicet, vt bellum existimaretur haud *iniustum*, vbi obseruantur IVSTA; aut saltem superflua videntur.

Confer. *Cap. VIII. §. IX. & X.*

§. CXI.

§. CXI.

Qui vero sint, qui nos lædant, hostilemque animum induant, ex superioribus, credo, fatis patescit.

§. CXII.

Belli præludium REPRESSALIAE dicuntur, quæ a *talione* itidemque ab *arrestis*, ut loquuntur, differunt. TALIO par pari refert: HÆC debitorem eiusque res afficiunt: in REPRESSALIIS autem tam curate singula vix distinguuntur: hoc est, par sæpe pari refertur, nonnunquam personæ, nonnunquam res apprehenduntur, ac perduntur. Iustitiæ ratio inde videtur petenda, quod, quæ agit civitas, omnes agere & probare censeatur, per ea quæ cap. priori adstruximus.

§. CXIII.

Quæ de ARMIS ILLICITIS itemque LICENTIA in bello differuntur, cap. IX. copiose discussimus.

§. CXIV.

Illud nondum disputavimus, quid de OCCUPATIONE BELLICA sit tenendum. Et certum puto, pacis vinculo abrupto, liberum unicuique belligerantium relinqui, quomodo cogere repugnantem hostem velit. Ergo etiam liberum est, prehendere res hostis mobiles, eas auferre; & occupare immobiles, quæ, *tertiis* intuitu, statim vi-

C.c

dentur

dentur acquisitæ, quamprimum apprehensæ. Sed hosti vero tam diu recuperare eas licitum est, quam durat bellum. Quocirca occupanti tum demum plena securitas obtinet, si inter eum & aduersarium *pax* coalescat, occupatumque in manibus victoris maneat.

§. CXV.

Ex quo intelligitur, parum operari distinctionem receptam, in *castra* ne sua & prædium occupantes retulerint res abreptas mobiles, nec ne? Nam *tertius* non poterit iis eripere prædam, quamlibet non retulissent. *Hostis*, quodcumque potest.

§. CXVI.

Ratione SVBIECTORVM vero iniquum erit, denegare damnum facientibus sua, aut quæ sua fuisse docere possunt, ex ea ratione, quia hostis cum spoliis ad sua peruenit, aut res ereptas 24. horarum spatio, possedit. Milites namque nostri hosti occupata rursus eripientes propterea pugnant, & uelitationibus decertant, ut defendant ciues eosque feruent, recuperataque veris & antiquis Dominis restituant. IUS BELLII, quod vulgo iactatur, ἀλογος est.

§. CXVII.

Difficilior quæstionis species est: an vindicari res ALIENATA immobilis possit ab externo populo, qui causam habet ab hoste vendente, aut alienante? Saltem *Hispania*
Rex

Rex *Dunkerkam* repetiit ab Anglis, in quos transfulere Galli: nec incognitum, supplicasse Græcos, vt *Exarchatum* a *Langobardis* ablatum sibi redderet *Victor Pipinus*: quanquam neuter obtinuit quidquam, belli iure vtrinque in contrarium prætexto. Ego vero animum haud temere induco, *iustus* facturum, qui, Victore bellum adhuc gerente, nihil emerit, aut cum eo ne quidquam permutauerit. Quod si namque valide talia a Victore, cui tantisper fauet belli alea, comparari possent, nunquam certe recuperare liceret alteri sua, quamuis, secundantibus iterum fatis, prosterneret hostem, isque nunc victor esset, quin antea infelici strage habebatur victus. Nec acquieturum, credo, repetentem alienata, si occineret emptor, aut donatarius illi: a *Victore acquisiui, qui factus est DOMINVS*. Hæc enim *acquisitio dominii* in cerebro Romanorum. *ICTorum* nata tantum est; nec pacem iri quæsitum ab eo existimem, qui, dum bella gerunt alii, tanquam e specula prospiciens inhiaret ablati, obtentu emptionis; mercatorem acturus, dum altera pars in eo est, vt recuperet amissa; animumque redhibendi nondum deposuit; nec deposuisse censerit potest, dum feruet bellum: quanquam fat scio, aliter opinari plures, occupationem bellicam pro modo acquirendi habentes *dominiumque*, vbi adhuc incerta om-

nia, somniantes. Diuersum foret, si quis extrema ab vrbe obsessa auertens pecuniam *obsidenti* numeraret, vt recederet, atque interea urbem seruatam retineret, donec sibi pecunia expensa restitueretur. Quod thema inter *Sueciæ & Borussiæ* Regem ventilatum meminimus: arguente *hoc* simul, Sueciæ Regem suo id negotii consensu approbasse. In contrarium facta & actitata probant, quid fieri soleat; non autem ius omni exceptione maius. vid. *Grot. lib. III. c. VI. §. II.* ac *Barbeyracii* not. 1. *ad h. l.* De rebus mobilibus aliud dicendum, non, quia credendæ sunt illico ab hoste acquisitæ, sed quia dignosci haud facile possunt; nec obligatus est emptor, vt longa perquisitione indaget, cuius res illæ sint fuerintque?

§. CXVIII.

Quemadmodum autem omnis occupatio, in bello solenni, *publico nomine* fieri debet; ita *sine permisso* facta occupatio in latrocinium incidere videtur.

§. CXIX.

Dico: SINE PERMISSV. Nam sæpe fit, vt ciues priuato ausu. non tamen, sine ciuitatis consensu; generali, aut speciali oppugnent hostem. Et tum vero retinent isti, quod acquisierunt, *secundum legem* a ciuitate præscriptam, aut pactorum condiciones publica auctoritate munitas. Vnde, quid de CARAVANIS, ADMIRALITATIBVS, maritimis-

ritimisque excursionibus, quæ *Capereyen* vocant, sentiendum, patet.

§. CXX.

Quidquid vero publico decreto & apparatu in manus belligerantium peruenit, *fisco publico* merito infertur; nisi hic iuri suo, ratione *mobilium*, renuntiauerit, aut ratione *immobilium*, in fauorem militarium & præfectorum, aliter disposuerit. Quod amplius probat, quam præpostere occupatio bellica inter modos acquirendi dominium iuris gentium, etiam priuatorum consideratione, referatur.

§. CXXI.

Vt vero in hostem ire, cum bellum durat, publico decreto & permisso licet; ita *NEUTRARVM PARTIVM*, qui vel amici communes, vel saltem hostium loco haberi non possunt, lædi neutiquam debent, quamdiu in eo statu manent, & *neutri* fauent.

§. CXXII.

Hic status nonnunquam *NEUTRALITATIS generalis*, nonnunquam *singularis* nomine insignitur.

§. CXXIII.

In *HAC* pacta interueniunt vel expressa, vel tacita, quibus standum tum a parte eorum, qui neutrarum sunt partium, tum etiam illorum, qui actu bellum gerunt, ne videlicet hi exigant conuentioni contraria, nec isti faciant.

Cc 3

§. CXXIV.

§. CXXIV.

Belli furore cessante ad PACEM omnibus optabilem deuenit ciuitas, summum habens imperium, cuius est, conciliare illam.

§. CXXV.

Pacem sæpe præcedunt induciæ, vt bellum repressaliæ.

§. CXXVI.

Ergo de illis videndum primo. Et nuntur vero INDUCIAE VERAE *conuentione* beligerantium, vt *ad tempus* ab armis desistant.

§. CXXVII.

Conuentiones eiusmodi sancte seruandas esse, nemo negat.

§. CXXVIII.

APPARENTES induciæ, cum nempe hostes, vtrinque fessi *sine conuentione* sibi otium faciunt, huc non pertinent: manet enim hostilitas & ius nocendi. Tale exemplum in historia Seculi XV. inter *Maximilianum I.* & *Venetos* obseruatur, post foedus *Cameracense* ruptum.

§. CXXIX.

In *veris* vero cum perpetua quies deficiat, tempus certe in considerationem veniat necesse est.

§. CXXX.

CVIVS ratione modo *longius*, modo *breuius*, modo *breuissimum* induciarum interstitium obseruatur.

§. CXXXI.

§. CXXXI.

POSTERIORIS generis inducias etiam ministri Reipublicæ dant; eæque seruandæ sunt vel a toto exercitu, vel, si dux sit inferior, saltem ab huius copiis, cum dare inducias officio ipsius contineatur.

§. CXXXII.

Sed quæ ad LONGISSIMUM tempus e. g. in centum annos ineuntur, induciæ quidem nominantur, sed ridicule. Quis enim, post tantum temporis spatium elapsum, iniuriarum meminisse potest, aut meminit? Sed habemus tamen eius generis exemplum apud CONNESTAGGIUM, de coniunctione Portugalliæ cum Regno Castellæ, a commentatoribus Grotii non obseruatum, vbi Alphonsus Rex Lusitanix cum Ferdinando & Isabella Castellæ Regibus pacem pepigit in sæculum & quod excedit.

§. CXXXIII.

Vbi tempus ponitur, ibi *terminus a quo & ad quem* occurrit. Itaque disputant, Vnde computatio *inchoanda*, quæue hora, quæue mense *finienda*? Grotius primum diem ab initio, quemadmodum postremum a fine induciarum excludit: Puffendorffius contra vtrumque includit. Neuter argumentis destituitur. Puffendorffii opinio probabilior doctis videtur, quippe qui magis quieti producendæ, quam contrahendæ fauere solent.

Rectius faciunt, qui ambiguae disceptationi per verba clarissima legem dicunt.

§. CXXXIV.

Et per se autem intelligitur, tum demum obligari subiectos, cum resciscunt inducias, quanquam effectus belli cessant: & restituenda sunt, post tempus perfectæ conuentionis, erepta, nisi aliud placuerit.

§. CXXXV.

Durantibus induciis, vti *arma cessant*; ita quæritur, an *rescicere moenia*, *conscribere milites*, itemque *munitiones nouas efficere* liceat? Et circumspiciendum existimem, sint ne induciæ non *limitatæ*, & bene longæ, an ad *certos actus restrictæ*? PRIORI CASU omnia, quæ enumerauimus, & ad defensionem pertinent, licent. Vnde eo omnis controuersia redit, quid pertineat ad defensionem? Et cum inter eos, qui in libertate viuunt, vix adeo accurate termini defensionis & offensionis definiri queant; hinc ancipiti disputationi sæpe locus relinquitur. Quid inter Gallos & Germanos de munitionibus, induciarum tempore, exstructis a 1687. sit disceptatum, PVFFENDORFIVS de *R. G. F.* lib. XIX. p. 56. seq. in vtramque partem recensuit. POSTERIORI CASU vero a PVFFENDORFII decisione *I. N. & G. lib. VIII. §. IX.* merito recedimus. Nam quamuis is existimet, in omnibus induciis, etiam vbi obsessi & obsidentes duntaxat de mortuis sepe-

sepeliendis conueniunt, ius defendendi non excludi; opinor tamen, vltra cogitata non fore extendendam verborum interpretationem. Ergo, quid cogitauerint pacifcentes? quæritur. Sed omnes, puto, conspirabunt, eo in themate, quando *tantum* ius sepeliendi petitur, & permittitur, excludi cetera omnia. Ius *defendendi* vero ita videtur circumscribendum, vt circumscribitur *oppugnandi*. Quamobrem vti ius oppugnandi post finitas demum inducias; ita defendendi incipit.

§. CXXXVI.

Id magis certum, belli indictionem nouam, *elapso induciarum tempore*, non requiri. Reuiuifcit bellum ipso iure, si interea controuersia non fuerit extincta, aut actus, cuius intuitu concessa quies, finitus. Quidquid nonnulli, *pacis reducendæ* amore, faciunt, prudentiæ, & honestati & magnanimitati facientium, merito tribuitur. Stricto iure occidi, aut in vincula coniici potest, qui post finem induciarum in hostico deprehenditur.

§ CXXXVII.

Quin nec illud prorsus absonum, aut *prodigio simile*, vti apud *Grøtium in Historia Belgica* differebant Hispani, continuare bellum in Indiis, & in Europa quiescere. Etiam nostro tempore tales in Hispania & Italia innotuerunt induciæ. Cur enim non
lice-

liceret designare agrum, in quo belli maneat materia, & excipere alterum, vbi tranquille peragantur omnia?

§. CXXXVIII.

Ab induciarum iure omnino differt IVS TVTO COMMEANDI. Conceditur hoc certis *personis & rebus*, vt sine offensione & damno eant redeantque. Quidquid litium occurrit, ad *epunveian* dictorum, aut litterarum pertinet, quæ, secundum intentionem paciscentium, optima ratione instituitur. Eum laborem, cum iam in dissertatione *de litteris commeatus*, per varia exempla occupaerit *Hertius*, *Grotiique* doctrinas maiori luce donauerit, nos simili operæ merito superfedemus.

§. CXXXIX.

Itaque de PACE potius, qua penitus extinguitur bellum, & bellandi causa obliuioni mandatur, breuibus agemus.

§. CXL.

Et ineunt eam ordinarie *summi imperantes*. Vnde probe considerandum, quis sit summus imperans, quæue rerumpublicarum conditio?

§. CXLI.

Ineunt cum Rebuspublicis iisque, qui eas repræsentant, ineunt etiam cum subiectis interdum, qui ab obsequio resiliuere, & peculiaris corporis speciem induere.

§. CXLII.

§. CXLII.

Ineunt bona fide, aut saltem inire sic debent. Vnde *exceptio quod metus causa* locum postea non habet, cum ad pacem sine metu vix perueniant belligerantes, ceu supra ostensum.

§. CXLIII.

Ineunt vel *pure*, vel *sub conditione*, vt videlicet tota *pactio* ab *euentu* alicuius pugnae, aut *decisione arbitrorum* suspendatur. An prudenter faciant tali modo transigentes, iam non quaeritur. De iure nemo ambiget, si ciuitas, vel is, qui ciuitatis loco est, consentiat. Ergo quidquid disputatur, ad quaestionem *facti* pertinet, *qualem* videlicet *potestatem* contrahentes habeant?

§. CXLIV.

Paci pangendae MEDIATORES, seu conciliatores aliquando interueniunt, quorum obligatio, veluti arbitrorum, est, vt sine fraude, procul ab odio & fauore, munere suscepto fungantur. De cuius praeepto neglectu nunquam non querimoniae audiuntur. Vnde multi principes *sine interuentu conciliatorum* ad pacem procedere maluerunt. Exempla Suecorum in *Osnabrugensi* & Gallo- rum in *Pyrenaea* nota sunt.

§. CXLV.

Pace facta, securitatis gratia *pignora*, *obstides*, *fideiussores*, seu *GVARANDI*, quid? quod *iusiurandum* & *ratibatio accedit*, de quibus

412 C. XXXVI. *De iuribus Majest.*

quibus omnibus *cap. XXIX. & cap. XVII.*
fuis locis egimus.

§. CXLVI.

Similiter, concordia inter belligerantes partes redeunte, redire quoque dicuntur tum *personæ*, tum *res post limen*: vnde de iure *POSTLIMINII* apud scriptores iuris gentium longa tractatio; sed quæ mirifica confusione vel deformatur, vel admodum ieiune attingitur.

§. CXLVII.

Si quid tamen recte statuitur, hoc sane est, quod victus populus reciperet res suas, & captiui itidem, quæ relinquere sunt coacti, cum in hostium venissent potestatem, iura sua resumant. Cuius reuersionis vim atque effectum *ius postliminii* appellare solemus; dummodo ne animum inducat quisquam, vniuersa, Romanis approbata, iuris esse naturæ, vel gentium.

§. CXLVIII.

Sed quum tamen aliquis redire domum queat feruente adhuc bello; ita *postliminium* considerari assolet, velut est *ante pacem*, vel *post pacem*. Vtrumque *LIBERATIONEM* ab hostium *manu* præponit, siue ad eos, qui focii nostri, vel saltem hostes non sunt, siue eo, vnde aliquid ablatum, vel in captiuitatem abducta perueniat *persona*, aut *res*.

§. CXLIX.

Nihil enim amittit *iure simplici naturæ*;
qui

qui capitur; nihil quoque, dum manet res; capiatur persona cum re, an res sine persona? Iniquum quippe foret, addi afflictionem afflicto: cuius conditio commiseratione potius digna, dum hostis iram sensit, certus, an vnquam ab eius liberandus potestate foret?

§. CL.

Igitur nulla prorsus *iuris fictione* tota res indiget, perierit captiuus, an vixerit? Romani vero, etiam ratione suæ ciuitatis, captiuum apud hostem habebant pro seruo, ac capite minuto, cuius omnia simul iura in ciuitate essent extincta: quandoquidem seruus ciuis Romanus non erat, nec aliquid proprii possidebat. Quod est extinctum recipi nequit, nisi tollatur impedimentum, seu *mors ciuilis*. Ergo per fictionem æquitate subnixam tollebant istud, partim fictione *iuris postliminii*, partim *legis Corneliæ*: quibus mediis interea hæc in disciplina neutquam opus est, quoniam nihil domi amittit captiuus, ac multo minus pro seruo iure necessario reputatur. Hinc qui nihil iuris amisit, nihil quoque receperat, quia *omnia*, ratione suæ ciuitatis, *retinuit*: cumque potestas patria Romanâ a simplicitate naturali nimium quantum discedat; hinc patet, *utraque fictione* impune nos carituros, cum FILIVS non sit seruo Romano similis, qui omnia acquirat Patri; nec Pater DESPOTÆ,

TÆ, cuius dominium & ius acquirendi morte demum perimatur. Igitur nec mors fingenda, nec vita morali sensu restituenda reduci ex captiuitate, quia reapse mortuus non est, non *physice*, non item *moraliter*.

§. CLI.

Quæ amplius adiecere Romani, eo pertinent, vt exponerentur vocabula *hostis*, *captiui*, *liberati*; simul-atque ab hoc iure excluderentur, qui se dedidere sponte, ac iuris sui, alioquin recuperandi, indigni erant: sicuti nec *vestes*, nec *arma* indispicebantur, ea indignissime abiicientes, aut amittentes.

§. CLII.

Ex quo claret, haud temere separasse Titium, in *observationibus ad Lauterbachium*, POSTLIMINIUM *inter gentes* a POSTLIMINIO *ciuitatis*, ex qua *quid* captum, aut *ciuis* denique in hostium potestatem est redactus. *Posterius* pro re nata variat, *prius* non item: nisi quid pactis in pace sigillatim definiatur. Nam quod durante adhuc bello ante pacem redit, aut inimicorum potestati eripitur, meum iterum est, sicque ad dominum venit, quod fuit ante suum, absque ficto postliminii iure, in *patria* versetur iaceatque ereptum, an apud *tertium*, *amicum communem*, an belli *focium*? Sat est, hosti nihil amplius ea in re potestatis esse, non
ex

C. XXXVI. *De iuribus Majestatis.* 415

ex iure, non facto: quemadmodum nec illico prior dominus suum recipere potest, si hostis ad tertium detulit, atque ibi deposuit. *Communis* namque amicus neutrum esse partium creditur: & quoniam id ponitur, hinc supra definitum est, illum quoque nec emere scienter, nec alio modo acquirere conari, quod amicus vnus amisit, atque alter tantisper tenuit, vel tenet adhuc. Occupatio bellica cum effectu pleno, quam aliqui, Romano iure imbuti, depereunt, tam diu quiescit, donec pacificatio clarius determinet, quis nunc pro domino irrevocabili sit habendus: idque iam supra §. CXVII. monuimus.

§. CLIII.

Et si enim certum videtur, hostem victorem leges omnes sibi præscribendas iure spernere; eoque rebus captis vti atque abuti; non sequitur tamen, ut tertius statim, qui hostis non est, sese interponere ac rem victi sibi seruare, eo obtentu, possit, ac si videlicet illam comparasset. Dære suo a Victore Domino, dum interea nec victi, nec vincens hostis esset. Rectius enim facturus is fuisset, si animum habendi rem adhuc *dubiam* ac certo modo *litigiosam* ostendisset nondum: quod *prohibetur* merito existimauimus addendum, ne quem de novo vrat depulsa obiectio.

§. CLIV.

§. CLIV.

An vero captiui recipiant libertatem, si nihil de ea singulariter conuentum? quæstio facti est, quid nempe cogitauerint pacificentes? idque regulis bonæ interpretationis ad liquidum perducitur. Aliquando etiam, pro numero captiuorum, *ἀντρον* soluitur, si plura sunt capita vnitis in potestate, quam alterius: *Ἀντρον* itidem conuentio definit, quam *Cartel* appellamus vulgo.

§. CLV.

Bello & paci vti inferuunt *foedera*; ita dubitandum non est, quin IUS PANGENDI FOEDERA pars sit summæ potestatis.

§. CLVI.

De foederibus ipsis eorumque divisionibus *cap. XI. §. 33. seq.* satis differuimus.

§. CLVII.

In his autem occurrunt LEGATI. *Legati* mandatarii sunt: de quibus filere possemus, quia eorum officium *cap. XXII. & XXIII.* copiose satis delineauimus.

§. CLVIII.

At cum tamen peculiare IUS LEGATORVM per multi animo depingant, videndum hac de re amplius.

§. CLIX.

Et dicuntur illi, cum liberam negotia tractandi potestatem habent, *plenipotentiarum*.

§. CLX.

C. XXXVI, *De iuribus Maiest.* 417

§. CLX.

Vnde valde errant, qui hoc nomen aut honoris esse existimant, aut etiam PLENI-POTENTIARIUM legato characterem habenti apponunt.

Conf. *Furstenius de Suprematu Principum German.*
Cap. 6.

§. CLXI.

Deinde quidam sunt primi ordinis legati, qui AMBASSADORES hodie appellantur, a voce *Ambacht*, quæ est Teutonica: sunt enim illi *officiales* suæ Reipublicæ.

§. CLXII.

A quibus distinguuntur secundi ordinis legati, missi, nuncii, ABLEGATI, ENVOYÉS.

§. CLXIII.

ILLI, dicente *Hertio V. C.* FACIEM REIPUBLICÆ secum afferunt, ac proinde eo, quo mittens, honore sunt colendi, qua mos & ratio non refragatur. Absurdum enim foret, *Maiestatis* elogium affectari a Legatis. *Excellentiæ* titulus sæculo præcedente inualuit.

§. CLXIV.

Hi *representatio* characterem atque circumposito splendore destituuntur, missi propterea, ut sumtibus parcatur & negotia interea facilius ad exitum deducantur, nullis cærimoniarum tricis obstantibus.

Conf. *Hert. prudent. Civil. part. 1. Sect. IX. §. VII.*

D d

§. CLXV.

§. CLXV.

Vtrique ſunt vel *ordinarii*, ſeu *aſſidui*, perpetua legatione fungentes, vel *extraordinarii*. Hinc primi & ſecundi ordinis legati perpetui, ſeu *ordinarii* ac temporarii, ſeu *extraordinarii* dantur.

§. CLXVI.

Ex quo patet, falli nonnullos, qui *extraordinariis* legatis maiorem auctoritatem ac nonnihil prærogatiui iuris, præ ceteris, tribuunt.

§. CLXVII.

Tales legatos mittunt ſumma poteſtate, ſeu maieſtate pollentes. Nam etſi quiſque priuatorum mandatarium mittere ad alterum poteſt; tamen is nequit præſtare, vt maior legato, quam leganti competat auctoritas. Subiecti vero, ſeu priuati parent, & leges accipiunt ipſimet; eoque mandataris illorum *Legati* nomen vix tribuitur.

§. CLXVIII.

Sed caue exiſtames, ſtatim, cum mittitur *legatus*, eum iure gentium quocunq; tempore fore INVIOLABILEM: requiritur primum, vt *admittatur*.

§. CLXIX.

ADMISSIO autem *voluntatis* eſt, non *neceſſitatis*, tametſi nihil cauſæ repudianti ſuppetit: quidquid in contrarium *Grotius* moliatur.

§. CLXX.

Sicuti enim nemo cogitur, vt legatum alteri

C. XXXVI. *De iuribus Maiestatis.* 419

alteri mittat; ita etiam nemo per se obstringitur, vt legatum accipiat.

§. CLXXI.

Ergo iniuriæ loco haberi nequit, Legatum non esse admissum, nisi quidem cum conuicio reiiciatur. Quod *Gustavus Adolphus* Sveciæ Rex *Ferdinando II.* Cæsari obiecit, cum ipsi aditus ad conuentum pacis Lubecensis præcluderetur.

§. CLXXII.

Multo minus vitio dari gentibus potest, si legatum *assiduum* recipere nolint, vti *Poloni* olim ac *Turcæ*. Sed cum mos inualuerit, vt & hi in omnibus fere aulis degant, minus forte *decorum* foret, eos non recipere hodie.

§. CLXXIII.

Admisso legato *securitas* saltem tacite, si non expresse, promittitur.

§. CLXXIV.

Sed probe circumspectendum, an quis sit admissus? vnde & peculiari conuentione & litteris *commeatu* opus est, antequam ex *hostico* veniat legatus.

§. CLXXV.

Et tum vero *SECVRITAS* summatim consistet in *defensione* ab iniuriis, in *libertate sermonis*, in *immunitate a foro*.

§. CLXXVI.

DEFENSIO AB INIURIIS, vtut omnibus in territorio aliorum pacata ratione viuentibus

420 C. XXXVI. *De iuribus Majest.*

tibus iure naturæ; ita legatis eorumque comitibus *speciatim*, dum publica fide venerunt, debetur.

§. CLXXVII.

Hinc laudatur *Ferdinandus III.* qui *Sparrium* Ducem copiarum, alias sibi charissimum, custodiae mancipari iussit, quod litteras paullo petulantiores ad Venetum Legatum dedisset.

Conf. PRESBEVTAM *de Iure Legat. Imp.* p. 141. plura colligentem exempla; adde *Vicquesfortium*, *Kulpisium*, aliosque, qui de Legatis eorumque iuribus cateruatim scripserunt.

§. CLXXVIII.

Sed caue tamen, ne pro iniuria accipias, quod non est.

§. CLXXIX.

MINÆ autem speciem iniuriæ continent. Vnde & ab his tutus præstandus.

§. CLXXX.

Nec committendum, vt LITTERÆ, quas mittit, & quæ ad legatum mittuntur, aperiantur, vt CURSORES violentur, qui mittuntur ac remittuntur.

§. CLXXXI.

Eiusmodi securitas durat. etsi bellum inter Legati Dominum, ac ciuitatem, vbi degit, oriatur, propter securitatem *generatim* & *sine limitatione*, etiam in hunc casum, promissam.

§. CLXXXII.

§. CLXXXII.

Quod si vero quadantenus restringatur libertas Legati, vel notum iam ante receptionem fuerit, quid ciuitas, vbi agit, postulet, tum & legatus legi sese accommodet, quia vel expresse consensisse, vel tacite in eam videtur. Ita non poterit *ASYLV*M concedere malitiose *delinquentibus*, etsi hæc libertas legatis olim, & alias fuisset relicta. Neque enim ius quæsitum allegari potest ab eo, qui *factum*, non *rationem*, habet pro argumento. Quod Pontifex Romanus *Lauardæi* Gallorumque omnium querelis reposuit.

§. CLXXXIII.

Eodem modo eorum dignitati vix repugnat, quando præscribitur, vt pacem cum *aliis*, vtut *hostium legatis*, seruent. Secus facientes sibi tribuant, quando pro legatis amplius non habentur.

§. CLXXXIV.

Quid? quod, etsi pactum non intercessisset expressum; puto tamen, non esse obstrictam ciuitatem, vt *hostilia molientes* intra pomoeria sua toleret.

§. CLXXXV.

Id magis dubium, an iure talionis Respublica occidere legatum queat, propter suum legatum ab alio principe, aut imperante occisum? Et *iure stricto* fieri id posse nitem, quia *hostis mei subiecti* itidem tractan-

tur vt hostes. Quidquid in contrarium disputatur, ad magnanimitatis regulas pertinet.

§. CLXXXVI.

Aliud foret, si *concurſu* populi, aut in *ſeditione*, aut per *inſidias* læſus ſit legatus. Tum enim videndum, an ſumma poteſtas huius ſefe facti participem reddat, aut iſtud approbet? Ita nihil tribui culpæ *Philippo IV.* potuit, cum Reipublicæ Anglicanæ legatus *Madriti* ab ignotis hominibus eſt occiſus; multo minus *Britannis*, quando ædes miniſtri *Hiſpanici* Londini expilauit plebs vltima. Auxiliares namque læſo manus ſunt porrectæ & acriter puniti ſceleris conſortes. Neque enim Regum quisquam impedire ſemper malorum ciuium facinora poteſt.

§. CLXXXVII.

LIBERTAS SERMONIS propterea concedenda eſt, aut poſt admiſſionem conceſſa videtur, quoniam mandata exponere ſua legati obligantur: quod ſine eiufcemodi facultate fieri non poſſet. Vnde hi recte ad libertatem prouocant. Exempla *Preſbeuta*, & *Kulpifius* ſuppeditant. Fuitque hac parte magnus Turcarum *Vezirius* prorfus ſtolidus, qui Franciæ Regis ablegato, iura Principis ſui exponere laboranti, alapam infringi iuſſit, cuius vi dentes innocenti excuſſi ſunt aliqui. Qua de re *Ricautius* Lectorem inſtruet in *deſcriptione imperii Otomannici* p. 34. f.

§. CLXXXVIII.

§. CLXXXVIII.

Sed caue, ne libertatem loquendi cum LICENTIA permutes: quamvis *licentia* non sit, cum Legatus feruentius Domini sui causam tuetur: reprehenditurque a *Vassore* GUSTAVVS ADOLPHVS, Suecorum Rex, baculum ostendens *Stephano* Galliae Regis ministro, pro Bauariae Duce enixius instanti.

Dicatur de *Pontifice Romano*, cuius aures omnium semper impatientissimas deprehendit *Cardin. Ojtaus*.

§. CLXXXIX.

Immunitas a FORO loci eam ob causam permessa videtur, quod tanquam alieni domini administer est receptus, in quem recipienti nihil potestatis competit.

§. CXC.

FORVM est vel *ciuile*, vel *criminale*. Hinc ad utrumque respiciamus oportet.

§. CXCI.

Quod ad PRIMVM, elucet sane, legatum e CONTRACTV non posse in ius trahi, aut pignora capi, aut obsoles ab eo posci. Etsi enim legatus peccat, qui æs alienum contrahit, nec soluit, aut id, quod dare, vel facere debet, non præstat; tamen iudicari ab alio, quam a Domino, non potest. Unde recte faciunt, qui sibi subiectos certiores hac de re reddunt, ne posthac importune conquerantur, aut turbas excitent. Quod in Anglia nupër factum meminimus, occasione *Ruffici* legati.

D d 4

§. CXCII.

§. CXCII.

Quocirca *Presbeuta* vix consentio, qui legatos pinguiori, ac priuatos hac in caussa frui negat. Quidquid in medium affert, eo duntaxat pertinet, legatum non soluentem non habere iustas conquerendi caussas, si adigatur ad soluendum. Quod permitto. Solum quæritur, per quem sit cogendus? Illi vero prorsus a scopo abluunt, qui intrantes aliorum dominorum territoria ac regna sine discrimine eorum *subiectos temporarios* dicunt, & ideam ministri alieni, qui pro tali est agnitus & consequenter in subiectorum numero ab recipiente non habitus, ex animo dimittunt, subditum somniantes, cui definitio subditi, ratione eius, ad quem mittitur, nunquam competiit.

* §. CXCIII.

Igitur de FORO CRIMINALI circumspicendum. Et adfirmant plures cum ratione, legatum recipientis iurisdictioni minime subiectum videri, sed domino mittentis ad puniendum fore remittendum, si crimen in *priuatos* fuerit commissum: a quo nec *homicidium* excipiendum.

§. CXCIV.

Nam quamuis nonnulli existiment, ea recipi legatum conditione, vt tranquille uiuat, nec crimine sese commaculet; non habent tamen sat rationis, vt eum propterea
alieni

C. XXXVI. *De iuribus Maiest.* 425

alieni domini pœnis subiiciant. *Puniendus* est, sed a DOMINO PROPRIO.

§. CXC V.

At vero, si in ipsam Rempublicam, aut Dominum, ad quem missus est, aliquid molitur, aliud sine dubio dicendum. Nam quod nec ipsi, si adesset, Domino liceret, id multo minus eius administer & procurator impune ferat. Vnde omnino a scopo *Furstenarius* abludit, qui DOMINOS inuiolabiles pronunciat, quamlibet insidiatorum aut hostium personam induant.

§. CXC VI.

Aliud est quæsitum, num ex regulis prudentiæ etiam tale legati facinus sit dissimulandum, isque extra fines reipublicæ potius deportandus, quam occidendus? Quod in *Polonia* nuper Gallico legato factum scimus. Eodem consilio *Cromwellus* usus est, cum *Bellievrius* turbas in Britannia excitasset.

§. CXC VII.

Interea caute providendum, ne criminis infimuletur legatus, qui forte ministros alterius ciuitatis largitione commoda ad partes heri sui pertraxit. Est hoc cuiusque ministri apud extraneos agentis *fnis*.

§. CXC VIII.

Vti vero LEGATI PERSONA, ceteris paribus, in tuto collocanda; ita ÆDES legati, & CVRRVS, aut NAVIS eadem securitate frui debent.

§. CXC IX.

§. CXCIX.

Nam etsi dignitati legatorum repugnat, versuram facere, aut defraudare telonium; non efficient tamen hæc omnia, vt propterea vestigatoribus ciuitatis facultas sit permittenda, scrutandi res, currum, nauemque ministri. Quid Venetiis *Manchestrio* Britannix Legato contigerit, memoria tenemus: sed scimus etiam, eum fortiter fuisse a Britannis defensum.

C C.

Ceterum de SIGNIS HONORIS, quæ petunt legati, ambigua disceptatio est, partim quod a *consuetudine & moribus* cuiusque ciuitatis id dependet, partim *pactis*. Sed putem tamen, eum, qui liberæ ciuitatis ministrum recipit, vt faciem Reipublicæ secum ferentem, consentire quoque, vt legatus iisdem, quibus respublica, honoribus fruatur, aliisque priuilegiis vbiuis gentium receptis. Cetera a benevolentia regnantium ac liberrimo eorum arbitrio dependent.

§. CCI.

Vnde eo sæpe disputatio redit, an quis sit *minister liberæ ciuitatis*, quæ tales honores exigere queat?

§. CCII.

Disceptatur quoque, quousque REPRESENTATIVUS extendi CHARACTER debeat? Nam & supra affirmauimus, repræsentare administrum Principem, quoad *mos & ratio* per-

permittunt. Ita eundem non affectabit titulum, quem herus; nec præcedere Regem præsentem conabitur; vel, dum facit, ægre non ferat, si repulsam accipiat.

§. CCIII.

In ABLEGATIS eius generis lites vix occurrunt. Nam etsi hi quoque Dominos suos *representant in agendo*, non *representant tamen in honoribus*, adeoque vix affectabunt adeo amplios.

§. CCIV.

Sed caue tamen, *securitatem & sanctitatem* eorum ad honores referas.

§. CCV.

Fruuntur isti eadem, qua legati cum characterè, immunitate. Illud *δειγμα* eximium huc nequicquam facit.

§. CCVI.

Nec dubium, quin & RESIDENTES eodem pertineant. Nam *residens* seu legatus assiduus ablegatus ordinarius est: quamvis vulgo aliter existiment, erroremque praxis tueatur.

§. CCVII.

AGENTES autem & TVBICINES non alia iura, ac ceteri procuratores, & mandatarii habent.

§. CCVIII.

Illud adhuc querendum, an Legati IVRISDICTIONEM in suos habeant? Et nihil forte difficultatis occurret, si de domesticorum

rum

rum litibus inter se controuersis status ponatur. Habebunt tum omnino. Sed quid si cum ciuibus aliquid negotii intercedat? quid si cum alterius Legati famulis; atque hic iustitiam deneget? Et existimem, forum de'icti & forum legatorum concurrentem iurisdictionem nacturum. Quod si vero hic iustitiam deneget, non recte reprehendi magistratum, aut alios legatos, si ipsi vindictam in peccantes exercent. Quid nuper *Vltraiecti* contigerit, recordamur.

§. CCIX.

De cetero cauendum, ne quis *domesticorum* numero audeat comprehendere, qui vt magistratus sui iram effugiant, in ædes legati se recipiunt. Quidquid in contrarium affertur, moribus & indulgentiæ illius, ad quem mittitur minister Reipublicæ, acceptum ferri debet.

§. CCX.

Plura de legatis non addimus, ne nimium excrescat *Synopsis* nostra.

§. CCXI.

Igitur ad VECTIGALIA procedamus, & bona, quæ partim *imperantium conditio*, partim *iurium maiestatis exercitium* requirit.

§. CCXII.

Et præponimus namque, necessaria esse imperantibus ad imperii dignitatem conseruandam BONA. Vt autem quædam adscribantur FISCO, quædam ERARIO, necesse non est.

est. Ita ostendit *Schilterus*, in Germania olim *ararium* & *fiscum* non fuisse distincta. Nec incognitum, sub Imperatoribus Romanis *fisci* & *ararii* discrimen nullum in actibus rerum esse obseruatum aliquando: quanquam ex iure ciuili innotescit, *ÆRARIVM* Reipublicæ necessitatibus destinatum fuisse, ac *fiscum* Principis patrimonium publicum esse dictum, a *PRIVATO* ipsius *PATRIMONIO* distinctum: quod postremum peregrina hodie voce *Scatoul* insignitur. Vide, quæ ad ff. de *procuratoribus Cesaris* disserui.

§. CCXIII.

Quod si tamen *imperantibus* quædam adsignauerit ciuitas, quorum prouentu magnos & regios sumtus toleret, videndum certe, quo pacto tribuerit? an pro se & successoribus? ceu fieri fere in *rebus immobilibus* consuevit.

§. CCXIV.

Hoc enim si est, nulla, sine consensu concedentium, alienatio locum habebit, nulla oppignoratio, nulla itidem præscriptio, aut vfucapio. Hinc *BONA CORONÆ* & *DOMANIA*, quia sunt talis conditionis, alienari non posse existimantur. *Necessitas* legem non habens ad quæstionem vix pertinet.

§. CCXV.

Tantum peruidendum, an reuera sint *domanialia*, de quibus quæstio mouetur? Sæpe *feudalia*, sæpe *patrimonialia* Principum
hic

430 C. XXXVI. *De iuribus Majestatis.*

hic commiscantur : in quibus ex aliis fontibus decisio petenda.

§. CCXVI.

Quin haud raro de facto potius, quam iure disputatur : sitne consensum a populo, nec ne? sitne accepta pecunia in utilitatem Reipublicæ versa, an secus?

§. CCXVII.

Enim vero ambiguum adhuc manet, an omnia ADESPOTA *ipso iure* pertineant ad imperantes? Et opiner, eiusmodi res, e sola summi imperantis idea, dominio publico non subici.

§. CCXVIII.

Quanquam enim consequi videtur : hæc res priuatorum dominio exempta est, ergo ad publicum dominium pertinet; tamen dubitatur, sitne potius res dicenda nullius, antequam ea alicuius denuo efficiatur propria?

§. CCXIX.

Quare vel factum populi, vel factum imperantis requiritur, ut res dominio singulari vacua publica fiat.

§. CCXX.

Populus enim in fauorem imperantis iuri renūciare suo poterit : Regnantes autem ex imperio sibi concesso occupandi libertatem adimere subiectis poterunt, ex ea inprimis ratione, quod non tam ius *quæstum*, quam *acquirendum* intercipiatur incertum.

§. CCXXI.

§. CCXXI.

Nec ambigendum, quin, si neque hæc, neque illa ad reipublicæ molem sustinendam sufficiant, etiam ius summæ potestati competat, aliquid e subditorum bonis, aliorumque, qui non nihil utilitatis e civitate nostra asportant, tributi, aut vectigalis nomine, decerpenti, ut sic fiscus, vel ærarium augeatur.

§. CCXXII.

Hinc liberum est, in *freto*, in *via publica* aliquid exigere.

§. CCXXIII.

Nam etsi quidam de vectigali, quod, occasione freti, percitur, dubitationem moverunt; tamen id ex invidia potius, & proprii commodi studio vel factum est, vel etiam nunc fit. Neque enim absolute necessarium videtur, ut tum demum, eoque loco vectigal requirat civitas, ubi aliquid expendit. Sat est, præternavigantes non sine lucro, aut commoditate illo freti uti, cuius firmare aditum facile liceret.

Commendantur, quæ *Barbeyracius* pro Danorum iure ad *Puffendorf. Lib. III. cap. III. §. 7.* itemque *Auctor defensionis contra Molesworthi calumnias* in medium tulere.

§. CCXXIV.

Quomodo vero tributa sint imponenda, an *pro modo fortunarum* cuiusque, an *ratione immobilium* tantum, an eorum denique intuitu,

432 C. XXXVI. *De iuribus Maiest.*

intuitu, quæ, *viçtus amictusque* gratia, consumuntur? prudentiæ regentium relinquitur.

§. CCXXV.

COLLECTANDI autem iure concessio, nouum summæ potestatis ius exoritur, vt & priuatorum *expensis* moderari, ciuibus *leges sumtuarias* præscribere, *abusum* rerum prohibere, rationem acquirendi & conseruandi bona signare, noxia commercia interdicere, ineptas *donationes* impedire, rerum pretia determinare, abusus inueteratos tollere, ac nouas lucrandi occasiones suppeditare possit.

§. CCXXVI.

Quid? quod si necessitas vrget, idem imperium ciuile omnia bona, vel eximiam eorum partem vni, vel alteri iure aufert; sed ita tamen, vt, quod adimitur quibusdam, vel de publico, vel collatione ceterorum ciuium damnum facientibus rependatur. Quod imperium *eminens* potius, quam *dominium* dici debet: nisi quidem *λογομαχίας* totam litem existimes.

§. CCXXVII.

Atque ita quidem *præcipua* imperii iura proposuimus, nulla adhibita distinctione inter iura *maiestatis maiora & minora*, vtpote quæ aut nullum in actibus rerum vsum habet, aut saltem in hac disciplina plane inanis est. Neque enim vnum ius magis est, *maiestaticum*, quam alterum. Alio sensu qui
maiora

maiora vocitant, quæ *vim* quandam *singularem* imperii secum ferunt, vt *belli pacisque ius*; ac *minora* dicunt, quæ in vtilitatibus atque emolumentis certis consistunt, vt *ius vectigalium, metallifodinarum*, cetera, tolerantur; cum de definitionibus nominalibus nemo certet sapiens.

§. CCXXVIII.

PLURA qui fingunt *maiestatis iura*, ad *abusum* fere incitant Principes, atque eorum aliquando *tyrannidi*, quæ est mera insipientia, adulantur: quorum de inuentis in *prudencia ciuili* tractabitur.

§. CCXXIX.

Quæ vero ex unoquoque iure consequatione deducuntur, seorsum docenda non sunt: cum jam in iis, quæ generatim proposita, lateant.

C A P V T X X X V I I .

DE DIVERSA RERVM PVBLICARVM FORMA SEV VARIA MAIESTATIS MODIFICATIONE.

§. I.

IVra maiestatica simul sumta *ipsissima maiestas* sunt, seu summa potestas; hæc itidem *merum ius*, quod diuersis nominibus insignitur.

E e

§. II.

§. II.

Quæ, vbi in vna *persona* ita coalescunt, vt vnã *voluntatem* totius ciuitatis, vnãque quasi *vitam* atque *animam* efficiant, formam dicuntur constituere certam.

§. III.

Talis *persona* cum etiam in *Aristocratia*, vbi PAUCIORES & MELIORES itemque in *Democratia*, vbi POPVLVS, seu PLVRES regnant, inueniatur, consequens est, neque has destitui FORMA.

§. IV.

FORMA est vel *regularis*, vel *irregularis*.

§. V.

ILLA dicitur, non quæ regulam habet, ceu somniant aliqui, sed in qua *imperii vis* obseruatur & subiectum cognoscitur illico, in quo illa resideat integrè.

§. VI.

Quæ sicuti cum in *Aristocratia*, tum in *Democratia* sese exferit clare; ita perperam statuuntur istæ *irregulares*, ceu fere *Hobbesius* persuadere suis voluit: quamuis diffitendum non sit, *επρεπειαν* potestatis summæ in Monarchia apparere paullo celerius. Sed inde tamen absone concluderetur, deficere sic vitam in huiusmodi *formis*.

§. VII.

Multo minus recte aliquis ex eo inferret, Monarchiam *optimam* Reipublicæ speciem esse, aut Aristocratiam & Democratiam pessimas. Neutra *absolute* optima est

Inueniuntur in vnaquaque *commoda*, inueniuntur etiam *incommoda*. De comparatis autem in vtramque differi partem potest.

§. VIII.

Sufficit, in *omnibus* vnā voluntatem inueniri, cum opus est ista: siue ea deinde ab vna persona physica, siue mystica, hoc est, collegio, certisque curiis exerceatur.

§. IX.

Quin falsum est, quod credunt nonnulli, in *democratia* imperare *omnes*, & *singulos*, aut tum statim adesse *democratiam*, vbi *plures* coeunt.

§. X.

Nec magis verum, antiquitatem aliquid huic, vel illi *formæ* prærogatiuæ conciliare. Nam etsi REGNUM omnium *memoratur primo*, non sequitur tamen, vt, quod *primum* est, sit *absolute optimum*. Qui *Democratia* speciem omnium primam dicunt, ratiocinationibus indulgent, vbi de facto disceptatur.

§. XI.

Id quæri dignum, an perduret uita & *anima ciuitatis vna*, etiamsi vel ELECTIO obtineat, vel SUCCESSIO? Et putem id *contingentibus* adnumerandum, quæ vnitatem nec efficiunt prorsus, nec tollunt. Scilicet *electio* & *successio* personas tangit, non autem modum regnandi definit, nec illum impedit, nec multum promouet. Imo *suc-*

cessio p̄æne ab antecedente electione pendet; vnde qui succedunt, e populi eligentis voluntate primæua succedere videntur.

§. XII.

Quæ *regula* non infringitur, *primum genitus* succedat ex sorte nascendi? an qui Patre natus est Rege? legitimus, an filius naturalis, mas, an femina? quamuis cum ad sanguinem primum electi conseruandum respicitur, legitimorum *maior* fauor sit, atque *certior* ortus; nec tanta *dignatio sequiori sexui* obtigerit, quanta *masculino*: cuius ratio obuia est certe vniuersis.

§. XIII.

Ceterum *SUCCESSIO* vel *pura & illimitata* est, vel *limitata*.

§. XIV.

ILLAM appello cum a certa familia *non disceditur*; simul-atque ordo succedendi in antecessum est signatus. *HANC*, vbi ex certa familia eligendus demum est, qui sit regnaturus: qualis successio in *Dania* obtinuit olim.

§. XV.

ORDO successionis vel *SENIORIBVS* ex familia fauet, vel *LINEAM* primum geniti præfert, qui propterea *linealis* dicitur.

§. XVI.

LINEALIS vel *agnaticus* est, vel *cognaticus*. *COGNATICVS* & masculos admittit & feminas ex linea delecta: qualis successio vulgo

vulgo appellatur *Castellana*. AGNATICVS tantum masculos includit, feminas excludit: eaque successione species vocatur *Francica*.

§. XVII.

Quod sicuti ab arbitrio populi primigenio pendet; ita vel *evidenter* omnia sunt disposita & definita: vel aliquid *ambiguitatis* adhuc in prima dispositione remansit. *Posterius* si contingat, commoda interpretatio non negligenda est quidem; sed vereor, ut multum proficiant doctores; aut populi vox finitura sit litem. Neque enim parti utrique deerunt rationes; ac populi fauor vero contrariæ factioni semper videbitur suspectus.

§. XVIII.

Cumque arbitraria populi de successione disponentis voluntas dicitur; per se patet, plures posse excogitari successione species, quam indicauimus. *Mauri* FRATRES defuncti regnatoris præferre solent FILIIS; ut qui certius participare illius sanguinem creduntur, quam qui pro filiis eiusdem habentur. Etiam alternatio aliquando inter filios placet, antequam ad *primi* successoris DESCENDENTES redeat Principatus: quem modum Germani nostri *Mutschierung* appellant, isque aliquibus in prouinciis obseruatus est interdum.

§. XIX.

Ad nostrum propositum vero fat est,

Ee 3

adno-

adnotari varia themata, & succedendi modos diuersos; quos ius naturæ necessarium determinare nequit; nec quemquam illorum respuit interea.

§. XX.

Quin addas, velim, animaduerti non solum successione ordinem in Monarchiis, verum etiam in Aristocratiis, quid? quod Democratiis: qua de re *Hertius* euoluendus in *element. prudentiæ ciuilibis* part. I. sect. X. n. 9.

§. XXI.

Quod quemadmodum iterum ab arbitrio populi paciscentis, aut etiam aliquando a *violentia* procedit, ita admodum decipiuntur, qui inde fontem causamque rerumpublicarum irregularium vnice repetunt, atque, vbicunque populus cum imperante pacificatur, vitam, atque vnitatem imperii tolli, aut saltem vehementer imminui cum *Hobbesio* contendunt.

§. XXII.

Absonum quippe est, POPVLVM tantum pacisci inter se, non autem Imperantes cum populo, ne rumpatur imperii energia, aut tollatur. Perinde namque hoc est, atque si quis statueret, tolli patris auctoritatem, vel vehementer concuti, cum is aliquid liberis promittit suis.

§. XXIII.

Potius ausim adfirmare, etiam in ciuitatibus,

tibus, quibus VIOLENTIA ortum dedit, non deesse pacta Principum cum populis, sub iugum licet missis. Consentiant namque 1) ut maneant coniuncti, ut 2) agnoscant novum Dominum pro vero imperante 3) ut hæc vel ista maneant civitatis forma regimenque.

§. XXIV.

Quidquid differentiarum occurrit, in eo cubat, quod pactum hoc loco incipiat a capite, ac principe victore; altero casu vero initium ducat a populo, sui adhuc iuris existente. Sat est, nullam *sine pactis* Rempublicam concipi, & *imperantes* interea iubere, *subiectosque obedire.*

§. XXV.

IVSSIO, seu IMPERIVM HERILE vero ut distingui mente potest a paterno, seu rectorio; timeo tamen, ne in *concreto* & applicatione illa distinctio nullius momenti sit, quia iste modus regendi & imperandi in actibus rerum vix comparet distincte. Quod enim in mente imperantium, ac paciscentis populi lateat simul-atque variis obtentibus eludi potest, nullum certe in controuersis gentium præstare usum potest: eoque in praxi (*) herilium atque rectoriarum rerumpublicarum distinctio concidat necesse est; multoque minus *herile imperium* civitatem efficiet a regula declinantem, etiam si tale regnum simul in patrimonio foret, in quo, alienandi facultatem Rectori

competere aliquando iure posse, defendimus. Saltem *Sinensium* imperium sat lenè est; & tamen eorum Principes e domo regnatrice futuro imperio destinant, quem volunt, &, quando non reperitur in ea successor, suo iudicio, dignus, alium nominant pro arbitrio. Ex quo, præter ea, quæ cap. XXXIV. animaduertimus, perspicue elucet, nomen *patrimonialis regni* duntaxat horridum videri, rem autem non item, Doctoresque id verbi cauillari, ceu vocem *regni usufructuarii*: immemores, omne simile claudicare, remque comparandam cum comparata in vno solo *tertio* conuenire.

(*) v. *Thomas.* ad *Huberum* L. I. S. VIII. c. 3. n. 20.

§. XXVI.

Igitur restat *potestas summa* TEMPORARIA, quam deflectere a regula credunt quidam. Negat etiam *Bodinus*, eam posse certo tempore circumscribi. Quod non habet satis argumenti: dummodo cetera recte sint constituta. Ad naturam potestatis *duratio* ac tempus nihil facit, quanquam maiorem is incutit terrorem, qui *perpetuo* maiestatis splendore micat, quam, qui *temporario* iure est ornatus. Quidquid disceptatur, ad exempla pertinet. *Grotius* Dictatori Romano summam adscripsit. *Puffendorffius*, & *Boeclerus* negarunt. Idem de Tutoribus dubium obiectum fuit. Sed ipse *Dionysius Halicarnas-*
seus

seus Dictatorem vt summa potestate fulgentem describit. *Hertius* vero, quod ad tutores, ita exposuit *Grotii* doctrinam, vt de iis potissimum ea sit intelligenda, qui summam simul auctoritatem a populo acceperunt, vti *Odo* Franciæ Rex, ac nostra ætate REGENTES in Gallia.

Confer. *Hertius* Element. prudent. Ciuil. part. I. Sect. VII. n. 8. p. 129.

§. XXVII.

Ergo potius IRREGVLAREM definitio Rempublicam, vbi maiestas pluribus, simplici solum obligatione coniunctis, vel *diuissim* in ea competit, vel *indivissim*.

§. XXVIII.

REGVLA enim est a natura Reipublicæ petita, vt ita sit connexus status, ne vna illa voluntas impediatur; omnisque scissio tollatur, nec controuersia de iure potestatis reliqua maneat. Talis vnitas est anima Reipublicæ: ad eam totum artificium tendit.

§. XXIX.

Ex quo prorsus confutatur, qui in rebuspublicis quibuscunque, etiam in Germania, *regulam* offendi clamitant. Neque enim hoc ad *κενόμενον* pertinet, an adsint leges? verum, an ita illæ sint comparatæ, vt ne remora iniiciatur spiritui imperii vitali, nec unus alterum impediatur in iurium exercitio.

§. XXX.

At iam vero facile deprehendemus, non posse

posse feruari *unitatem*, vbi aut plures *indiuifim*, quemadmodum in *dyarchiis*, aut *tryarchiis* imperant, aut ita iura sunt *diuifa*, vt penes *principem* fit ius belli, penes *senatum* pacis, penes *populum* tributorum. Ea ratione NEUTER habebit maieftatem, quia cuique nonnihil deest: neuter conspirabit, nisi cum metus externus vrget, aut potentia infirmiozem cogit. Potius quisque alterum, quando vult, in fui iuris impedire exercitio poterit. §. XXXI.

Talem Reipublicæ speciem qui appellant MIXTAM, ferendi quadantenus sunt, si mixtum idem sonet atque *irregulare*.

§. XXXII.

Et tum vero concidet fortassis *decantata* mixtæ reipublicæ *formofitas*: quam acutissimus *Sidneus* Anglus aliique mente depingunt.

§. XXXIII.

Dico mente. Extra mentem enim nihil fuauitatis deprehenditur, nihil concordæ, nisi ex accidenti. Vnde etiam *Hertius* emendandus, qui sub *irregulari* Republica felicem sæpius vitam viui fcripsit. Felicitas quippe, pro diuersa relatione atque comparatione, varias species induit. Polonia feruatur in turbis; talisque felicitas oritur aliquando ex contingenti, quam neutiquam miratur, aut approbat sapiens.

Adde *Balii* meditationem dans les *penfées diuerfes* sur la *comete* de: felicitate Germanici regni.

§. XXXIV.

§. XXXIV.

Vnde nunc facile diiudicatur quæstio: an LEGES, quas vocant, FUNDAMENTALES, *irregularem* efficiant civitatem? Et credam, quidquid *Grotius* distinguat inter obligationem, quæ cadit in exercitium actus, & quæ directe in ipsam facultatem. Constat certe potestatem sic fieri deuinctam, & cogi posse; nempe, ut sic, non aliter expediatur administratio imperii. At *supra* demonstra-
uimus, summum imperium solutum esse a coactione.

§. XXXV.

Vnde patet, quid de TEMPERATIS rebus publicis, quas regularibus atque irregularibus alioquin interponunt, habendum sit? Summum imperium, aiunt, manet, penes personam vnam, *physica* sit, an *mystica*; sed exercitium quorundam iurium fit per certum collegium, cui istud committitur, aut hoc uni iterum committit personæ, seu Principi: taliaque temperamenta obseruari igitur cum in monarchiis, tum polyarchiis.

§. XXXVI.

Verum ut, quod res est, fatear, aut eadem cantilena, quam accepere a *Grotio*, occurrit, aut nihil singulare affertur. Quæritur, an libere committat is, cui facultas committendi exercitium iurium maiestatis tribuitur? Si hoc, manet forma *ad regulam* composita; & tum nihil noui dicitur. Sin

ISTVD,

ISTVD, nempe, vt obstringatur ad committendum; cogique possit, vt committat; infulsus certe sit oportet, qui non intelligat *maiestatis diuisionem*, aut ius exercitiumque *pro indiuiso*. Immo vero ius summum non est, quando eius exercitium liberum deficit. Nam & ipsum ius libertas est, per ea, quæ cap. III. in medium tulimus.

§. XXXVII.

Id verius est, a *ciuitate simplici* differre COMPOSITAM, quam *συσμα* ciuitatum dixeris.

§. XXXVIII.

Multi vero SYSTEMATA ciuitatem ad irregulares respublicas referunt: tamen non habent rationem.

§. XXXIX.

Quod vt eluceat, videndum primo, quomodo coalescant diuersæ ciuitates.

§. XL.

Et accidit illud ea ratione, vt vel *una* fiat *textura*, vnum os, vti *Sabini* coaluere cum Romanis, vel, vt maneant ciuitates *dis-similes*, suasque leges retineant, etiamsi in publicis regni conuentibus admittuntur, vt nunc *Scotia* iungitur *Angliæ*; vel denique, vt instar APPENDICIS primariæ ciuitatis habeantur regna & prouinciæ, ceu vetere in imperio Romano.

§. XLI.

De IIS non loquimur, quoniam non manent prorsus *diuersæ* ciuitates.

§. XLII.

§. XLII.

Et HÆ vero vel ita coniunguntur, vt EADEM persona imperet diuersis corporibus, vti CAROLVS VI. imperat *Hungariæ, Bohemiam, Neapolitanis*, vel vt accedat PECULIARE FOEDVS, cuius vi quædam summi imperii partes coniunctim sunt exercendæ, e. gr. vt eosdem habeant hostes, eosdem amicos, ceu *fœderatum Belgium, Heluetii.*

XLIII.

PRIORIS generis Republicæ non sunt systematicæ: tametsi a multis ita vocantur, quoniam *non adest coniunctio.*

§. XLIV.

Ergo de POSTERIORIBVS sermo est. Et hæ vel sunt *regulares*; vel *irregulares.*

§. XLV.

IRREGVLARIS esse videtur, cum latenter & quasi fortuito ita ciuitas aliqua magna in eum statum delabitur, vt plures nouæ quasi ciuitates surgant, quæ cum vno quodam capite vtcunque connexæ, sed locis, iuribus, administratione disiunctæ, laxo imperii vinculo sub ANTIQVIS interea SCHEMATIBVS subsistunt: qualis est *imperium Romano Germanicum*, in quo CAESAR aliqua iura præcipua seruat, alia ELECTORES, PRINCIPES, COMITES, CIVITATES, sub antiquis *nominibus* exercent; cumque extra imperii conuentus considerantur, seorsum quasi agere & imperare videntur: indeque

deque est, quod nonnulli Auctores imperium nostrum depingant vt fluctuans inter *Monarchiam* & *συσπμα* *fæderatorum*.

§. XLVI.

Et eiusmodi Respublicæ, cum non vno momento, sed variis casibus, bellis, conuersionibus, religionis diuersitate ac suspicionibus in neruum erumpentibus, in talem formam abierint, non quidem conuiciis prosciendi debent; sed nemo tamen eas pulcerrimas & suauissimam harmonia conspirantes appellare cogitur.

§. XLVII.

Quo sensu ferri potest *MONSTROSÆ* reipublicæ appellatio. *Regularia* certum & artificiale nomen gerunt, quia ad artem omnia, quam reipublicæ natura poscit & patitur, coagmentata sunt. *Irregularia* distincto nomine carent & confusa vagaque voce signantur; prorsus ac domus, nihil, quod architecturæ congruat, ostendens, sine *peculiaris* nomine indicatur, vel inter *irregulares* per auersionem refertur. Estque iam cognitum, plures in orbe Europæo *irregulares* inueniri ciuitates, quam regulares: quod malum *stultitia* regnantium videtur peperisse: ita vt *minus malum* nunc habeatur pro *bono*.

C A P V T XXXVIII.

DE MORBIS ET MORTE CIVITATIVM.

§. I.

VIta ciuitatis in vnitatem virium & voluntatum consistit ad verum finem, securitatem puta, & α'υτα'ρησιαν efflorescens.

§. II.

Quum vero aliquid ex illa vnitatem vel imminuitur, vel tollitur, vel fini ciuitatum contrarium infertur, morbus incipit, aut mors subsequitur.

§. III.

MORBVS est vel hominum, vel status. HOMINES vel sunt imperantes, vel cives.

§. IV.

MORBVS STATUS vel e communiōne maiestatis, vel diuisione venit, vel denique e defectu virium.

§. V.

De prioribus capite præcedenti diximus.

§. VI.

Ex quo claret, omnes irregulares respublicas posse dici morbias, non autem morbias vicissim irregulares. Quod in notis ad Puffendorsum non videtur obseruasse Herrius.

§. VII.

§. VII.

Ita monarchia manet monarchia, aristocratia aristocratia, democratia democratia; vtut imperantes summam virtutem in *potentia* & vi bellica ponunt, aut *diuitiis*, aut *voluptatibus*, aut, quod raro accidit, in *pau-
peritate*, aut etiam ciues non faciunt, quod sui est officii. LANGVENT hæ ciuitates & ad interitum vitio regentium ciuiumque inclinant: etsi interea de numero *regularium* non sunt euellendæ.

§. VIII.

Idem dicendum est, vbi DEFECTVS vi-
rium tantum deprehenditur. Inde enim Res-
publicæ quidem *clientelares*, *feudales*, *vecti-
gales* oriri possunt, sed quæ ceteroquin ma-
nent *regulares*.

§. IX.

In CLIENTELARIBVS foedus inæquale in-
uenitur: quod sine imminutione maiestatis
potest fieri.

§. X.

FEVDALES fidem & operam debent ex
pacto seu contractu: VECTIGALES pacem
aut tutelam annua pensatione redimunt:
in reliquis manet illibata summa potestas.

§. XI.

At MORS vero, vel *penitus* extinguit ci-
uitatem, vel in *aliam speciem* quasi per *με-
τεμψυχωσιν* mutat.

§. XII.

§. XII.

Etsi enim non *interit* populus mutata *forma*; tamen, hac conuersa, substantia huius, vel illius ciuitatis videtur interire. Monarchia enim, aristocratia, & democratia inter se vtique *sine*, hoc est, *essentia* differunt.

§. XIII.

MVTATIO vel *volentibus* contingit ciuibus, vel *inuitis*.

§. XIV.

VOLENTIBVS, quando, manente republica, vel *plures ciuitates in vnam* coalescunt, vel *vna in plures diuiditur*.

Conf. Puffendorf. Lib. VIII. cap. XII. §. 1. seq.

§. XV.

INVITIS, quando *inuasores* superueniunt vel *externi*, vel *interni*, hoc est, in sinu ciuitatis degentes.

§. XVI.

INVASOR EXTERNVS hostis est, quamdiu populus in eius imperium, quod animo intendit, nondum consensit.

§. XVII.

Igitur depelli potest, &, si depellatur, acta eius rescindi possunt. Vt rata habeantur, forte publicæ vtilitatis causa fit; ac fieri potest, non autem debet. Ita *Constantinus Magnus* quædam a *L. cinio* instituta probauit, vt *Carolus II.* quædam *Cromwelli*.

§. XVIII.

Sed num vero *inuasorem agnoscentes* auxilium iis ferre queant, qui sunt depulsi? spinosa quæstio est. Sed placet sententia negans. Nam cum tam diu ciuis imperanti suo credatur obstrictus, quam diu eum defendere, ac se ipsum potest, per se sequitur, posse ciues quacunque ratione consulere sibi, si spes illa decollet. Tantum abest, vt perfidi possint appellari in hunc statum redacti.

Conf. quæ supra cap. XII. §. XXIX. differuimus; add. *Hobbesius, Corp. Polit. Part. II. cap. II. n. 15.*

§. XIX.

INVASOR INTERNVS vel ipse est *populus*, vel *vnus ex populo*, vel *pauciores*.

§. XX.

Populi inuasionem *factiones* præcedunt, sæpe etiam *seditiones*.

§. XXI.

Vnde quæritur, an POPVLVS vnquam in Republica *regulari* contra PRINCIPEM, vel OPTIMATES gladium educere e vagina iuste possint?

§. XXII.

Multi preces suadent, lacrymas, & patientiam, humana sæpe maiorem, iis inculcant, si imperans absoluta potestate polleat. In quo recte faciunt. Nam quamuis querimonias sat videantur habere iustas, & de *tyrannide*, quæ est dementia, grauiter expo-

po-

postulent; tamen res difficilis est disceptationis, an reuera sit tyrannus, qui sic reus peragitur? Populus non habet iudicium: maiora suffragia in tumultu non concludunt: maiestas realis & personalis inuenta ingenii otiosi sunt; adeoque non deerit semper principibus, vel optimatibus, quod reponant. In abstracto facile decidi tota quæstio poterit, quando ea ratione formatur status controuersia: an, illi, qui PERNICIEM subditorum quærit, possit resisti? At quis quærit perniciem subditorum, nisi furiosus? Cum furiosis non est bellum. Ceteris obtentus non desunt. In irregularibus aliter res est decidenda. Tuetur hic vnusquisque ius suum e pactis quæsitum.

§. XXIV.

Ergo de eo *inuasore* circumspectiendum, qui *vi* atque *dolis* ad summam potestatem, veluti *Julius Cæsar*, grassatur. Et hic pro hoste habendus, quemadmodum inuasor externus, quamdiu nondum eius probatum est imperium. Eo approbato vix est, vt cædes inuasoris, in quo *vitium est purgatum*, extra crimen collocari queat, vti recte arguit ad *Velleium* Boeclerus.

§. XXIV.

Sed *penitus* vero interit ciuitas cum omni forma, si vel *vniversi* cives deleantur, vt in terræ motu, vel multitudo, morali vinculo cohærens, *dissipetur*, vti Troiani, &

Scoti a *Maximo* leguntur dispersi, vel denique in *prouincia* formam respublica redigatur: qualia exempla prostant infinita.

§. XXV.

At caue existimes, *mutationem loci* solum, aut oppidorum, aut detractionem munimentorum, ablationem armorum eius generis mortem inferre. Sic Atheniensium Respublica in naues conscendens non perisset. De conatu Batauorum, cum *Ludouicus XIV.* eos primo impetu maxime terrefecisset, res in vulgus nota est.

§. XXVI.

Caue extingui censeas *ciuitatem monarchicam*, cum per INTERREGNUM, quod *lege, arbitrio, casu* contingit, certi imperantis potestas aliquamdiu suspenditur. Durat eo tempore tota ciuitatis structura, suntque interea vicaria potestate regentes, donec in vnum conueniant eligentes *nouum* Dominum. Quæ remedia sint excogitanda, ne dissipetur, aut detrimenti quidpiam capiat publica res, in lectionibus politicis speciatim expenditur.

§. NXVII.

Caue idem euenire putes, cum *ciues* vel *sine* civitatis, vel *cum* eius *consensu alio* discedunt. Manet enim tum *eadem* ciuitas: etsi ciues eximuntur imperii vinculo, vbi territorio antiquo excedunt. Vnde dubium non est, quin etiam eorum extingatur *officium*:

cium : idque, quod de *amore* in patriam nonnulli insulte & confuse iasserunt, flocci fit merito. Locus atque ædificia non sunt *patria*; &, quod alioquin de PATRIA recte se habet, ponit, aliquem adhuc loci natalis legibus esse subiectum. Alium *dominum* habens *huic* paret iuste : quamuis prudentius agat, qui contra ciues pristinos arma non fert, ne se iudicio vulgi inepto exponat, aut truculenti Principis simul-atque stupidi plumbeas iras sentiscat victus. Confer *Puffendorfi* dissertationem doctam de *patriæ amore*; ex qua *Praschii* paralogismos de *caritate patriæ* sine negotio corrigas.

§. XXVIII.

Id magis ambiguum, an ciues *singularim*, vel gregatim discessuros impedire summa potestas possit? Et dissentiunt hic auctores. Ego existimo, fieri id *propter pactum* posse : quamuis vbiuis fere receptum sit, vt *census emigrationis* soluatur, abeatque, qui cupit. Quod quam non sit iniquum, ratio iam allegata peruincit. Necessitatis casum semper excipimus; intempestiuamque discessionem approbabitur nunquam, pactum adfuerit, an minus. Impium enim foret euadere, cum ciuitas oppugnatur ab hoste.

§. XXIX.

Ceterum ex eadem æquitate manat, ciuem sine causa non posse *expelli*, aut *derelinqui*.

§. XXX.

CAVSSA vero vel antecedens *delictum* est, vel itidem *necessitas*.

§. XXXI.

Vnde indicium fit, quid reponere *Aquitanis* apud *Froissardum* potuissent Galli, eos, necessitate coacti, cedentes *Anglis*? quid *Burgundis*? cum *Franciscus* eos cessisset *Carolo V.*

§. XXXII.

EXILIUM vel *solitarium* est, vel cum *ademptione* honorum coniunctum. Prius non tollit omne ciuitatis ius: posterius extinguit. Ita *Romani relegationem* a capitis diminutionibus rite seiunxerunt.

§. XXXIII.

Quid vero *paetum* efficiat, aut *seruitus gentium*, supra cap. XXXIII. fuit edoctum.

F I N I S.

INDEX

CONSPECTVS CAPITVM IVRISPRVDENTIÆ NATVRALIS.

CAP. I. <i>De Lege, & quæ ad illam respicitur Iurisprudentia naturali eiusque effectibus.</i>	pag. 3
II. <i>De primo Iuris naturalis principio.</i>	22
III. <i>De statu hominum diverso, imprimis libertatis & imperii.</i>	32
IV. <i>De applicatione Iuris ad factum s. imputatione.</i>	41
V. <i>De non contemnendis aliis in statu libertatis.</i>	54
VI. <i>De non contemnendis aliis in statu imperii s. ciuitatis.</i>	64
VII. <i>De Iure contemti in contemnentem tum in statu libertatis, tum ciuitatis.</i>	71
VIII. <i>De non lædendis aliis tam in statu libertatis, quam ciuitatis.</i>	75
IX. <i>De iure læsi in lædentem & huius obligatione ad resarciendum damnum in statu libertatis.</i>	80
X. <i>De iure læsi in lædentem & huius obligatione ad resarciendum damnum in statu ciuitatis.</i>	96
XI. <i>De non turbandis aliis ob pactum, huiusque natura in genere.</i>	104

Ff 4

Cap.

CAP. XII. De effectu pactorum s. conventionum in statu libertatis & inter gentes.	p. 117
XIII. De effectu pactorum in statu ciuitatis.	139
XIV. De non ledendis & turbandis aliis per sermonem in genere.	146
XV. De non ledendis & turbandis aliis per sermonem in statu libertatis.	155
XVI. De non ledendis & turbandis aliis per sermonem in statu ciuitatis.	159
XVII. De iureiurando.	165
XVIII. De effectu iurisiurandi in statu li- bertatis.	171
XIX. De effectu iurisiurandi in statu civi- tatis.	174
XX. De dominio.	184
XXI. De causa & effectu dominii in statu libertatis.	211
XXII. De causis & effectu dominii in ciui- tate.	222
XXIII. De rerum pretio dominii accessorio & inde profluentibus commutationibus.	235
XXIV. De rerum pretio & permutationibus in statu libertatis.	266
XXV. De rerum pretio & permutationibus in statu ciuitatis.	294
XXVI. De coniugio.	313
XXVII. De coniugio in statu libertatis.	325
XXVIII. De coniugio in statu ciuitatis.	328
	Cap.

CAP. XXXIX. De parentum & liberorum societate.	p. 337
XXX. De parentibus & liberis in statu libertatis.	344
XXXI. De parentibus & liberis in statu civitatis.	350
XXXII. De dominis & servis.	355
XXXIII. De servitute in genere.	360
XXXIV. De dominis & servis in statu civitatis.	364
XXXV. De civitate.	367
XXXVI. De iuribus maiestatis.	374
XXXVII. De diversa rerum publicarum forma, seu varia maiestatis modificatione.	433
XXXVIII. De morbis & morte civitatum.	447

INDEX I.

AVTORVM IN HOC LIBRO
ALLEGATORVM.

A.	B.
A lberti (<i>Valenti-</i> <i>nus</i>) 26	Bælius (<i>Petrus</i>) 118, 127, 442
Alteferra (<i>Dadinus</i>) 165, 330	Balduinus (<i>Francis-</i> <i>cus</i>) 102
Appianus 279	Barbeyracius (<i>Iohan.</i>) 77, 103, 123, 143
Apuleius 368	209, 260, 270, 271, 303, 309, 378, 404, 431
Aquinas (<i>Thomas</i>) 134	Becmannus (<i>Iohann.</i> <i>Christoph.</i>) 220
Aristoteles 26	Belcarius (<i>Franciscus</i>) 281, 286
Arnoldus <i>Lubecensis.</i> 273	Beyerus (<i>Georgius</i>) 301
Aubery (<i>Ludovicus</i>) 61	Blondellus (<i>David</i>) 61
Auerani (<i>Iosephus</i>) 307, 312	Bodinus (<i>Iohannes</i>) 293, 368
<i>Augustinus</i> 148, 151, 153	Boeclerus (<i>Ioh. Hen-</i> <i>ricus</i>) 26, 61, 74 440, 451
Anton (<i>Iohann. d.</i>) 289	Boi-
Autor defensionis con- tra <i>Molesworth</i> ca- lumnias 431	

INDEX I. 459

Boileau <i>Despreaux</i> 76	Chatre (<i>Edm. de la</i>)
Bonfinius (<i>Antonius</i>)	217
127	Chiffletius (<i>Ioh. Iacob</i>)
Boxhornius (<i>Marcus</i>)	60, 102
<i>Zuerius</i>) 289	Cicero 26, 162, 188
Branchu (<i>Balthasar</i>)	Clericus (<i>Iohan.</i>) 309
8	
Braunius (<i>Iohannes</i>)	Cocceius (<i>Henricus</i>)
393	26, 91, 196, 197,
Brenckmannus (<i>Hen-</i>	217, 336
<i>ricus</i>) 336	Comineus (<i>Philippus</i>)
Brenneyfen (<i>Enno Ru-</i>	309
<i>dolph.</i>) 247	Connanus (<i>Francis-</i>
Buddeus (<i>Ioh. Fran-</i>	<i>cus</i>) 109
<i>ciscus</i>) 30, 154,	Connestaggius (<i>Iere-</i>
332, 493	<i>mias</i>) 407
Buffier 56	Conringius (<i>Herman-</i>
Bynckershoeck (<i>Cor-</i>	<i>nus</i>) 31
<i>nelius van</i>) 198,	Crusius (<i>Iacob An-</i>
203, 204, 228	<i>dreas</i>) 60
C.	Cumberland (<i>Ri-</i>
Cabrera (<i>Ludovicus</i>)	<i>chard</i>) 31, 376
277	Curcellæus (<i>Stepha-</i>
Calixtus (<i>Georgius</i>) 26	<i>nus</i>) 20
Calovius (<i>Abraham</i>)	Czecherod (<i>Iohann.</i>
154	<i>Pessina de</i>) 128
Camdenus (<i>Guiliel-</i>	D.
<i>mus</i>) 75, 212	Daniel (<i>Pere</i>) 119
Carneades 117	Diogenes <i>Laërtius</i>
Carpzovius (<i>Benedic-</i>	288
<i>tus</i>) 176	Dionysius <i>Halicarnaf-</i>
	<i>seus</i> .

- seus*) 175, 351, 440
 Duirffema 307
 Du Pin. *Vid. P.*
 E.
 Engelbrecht (*Christoph. Iohann. Conrad.*) 221
 Eremita (*Daniel*) 62
 F.
 Felden (*Iohannes*) 49
 Filmerus 339
 Finckelthufius (*Sigifmundus*) 176
 Filtz - Moritz *Vid. Lettres*
 Furfstenerius. 62, 425
 G.
 Galenus 365
 Gaudentius (*Paganinus*) 328
 Gentilis (*Albericus*) 83
 Godofredus (*Iacobus*) 60
 Granzius (*Tobias*) 382
 Gravina (*Ian. Vincent.*) 21
 Gronovius (*Iohann. Fried.*) 191, 277
 Grotius (*Hugo*) 10, 17, 26, 27, 52, 87, 88, 114, 118, 120, 126, 129, 152, 159, 169, 173, 176, 191, 196, 209, 212, 213, 217, 218, 269, 270, 271, 272, 273, 277, 290, 292, 303, 305, 348, 359, 372, 378, 404, 407, 409, 410, 440
 Grotius (*Gulielmus*) 30
 Guicciardinus (*Franciscus.*) 280
 H.
 Hedingerus (*Iohann. Reinhard*) 30
 Heinsius (*Daniel*) 356
 Hennings (*Henr. ab*) 282
 Hertius (*Ioh. Nicol.*) 67, 83, 103, 110, 158, 173, 234, 239, 253, 265, 270, 273, 287, 348, 361, 366, 375, 410, 417, 438, 441, 448
 Hobbefius (*Thomas*) 18,

- 26, 31, 35, 37,
 108, 134, 163,
 164, 171, 243,
 371, 450
 Hochstetterus (*An-*
dreas Adam) 154
 Houtyn 391
 Huberus (*Ulricus*)
 122, 133, 148,
 154, 174, 216,
 366, 368
 I.
 Iustinus 277
 K.
 Klausingius (*Henri-*
cus) 20
 Kulpifius (*Iohannes*
Georg.) 20, 109,
 192
 L.
 Leibnitius (*Godofred.*
Guilielm.) 26
 Lettres de Fits Mo-
ritus 131
 Livius 278, 279, 287,
 292, 363,
 Loccenius (*Iohannes*)
 272
 Lockius (*Iohannes*)
 40, 77, 84, 337,
 339, 378
 M.
 Maldonatus (*Iohan.*)
 396
 Mariana (*Iohannes*)
 119, 130
 Matthæi (*Antonius*)
 177
 Mazarini 292
 Melanchton (*Philip-*
pus) 39
 Meteranus (*Imma-*
nuel) 277
 Mevius (*David*) 26
 Meyerberg (*Augusti-*
nus de) 75
 Monachus *Paduanus*
 285
 Montaltius (*Ludovi-*
cus) 151
 Mornacius (*Anton.*)
 175
 Muelen (*Guilielm.*
van der) 83
 N.
 Noodt (*Gerard.*) 50,
 102, 182, 236, 251,
 310, 354
 O.
 Obrechtus (*Ulricus*)
 285
 Observat. *Hallenses*
 81

Orosius (<i>Paulus</i>)	87, 98, 131, 147, 158, 163, 210, 213,
Osiander (<i>Iob. Adam</i>)	237, 242, 243, 251, 267, 275, 276, 279,
Offat (<i>Arnald. d'</i>)	337, 361, 372, 407, 408, 431, 440, 449,
Otto (<i>Everhardus</i>)	453
Ovidius	167
P.	306
Pascalius (<i>Blasius</i>)	151
Passarellus (<i>Caieta- nus</i>)	289
Paulus Servita	64
Perizonius (<i>Iacobus</i>)	139, 368
Pin (<i>Ludov. Ellies Du</i>)	185
Placette	148
Plutarchus	223, 288
Poiret (<i>Petrus</i>)	26
Praschius (<i>Iob. Ludo- vicus</i>)	26, 453
Presbeuta	420, 424
Pritius (<i>Iob. Georg.</i>)	26
Proeleus (<i>Immanuel</i>)	358
Puffendorffius (<i>Sa- muel</i>)	11, 18, 26, 27, 50, 58, 82, 84,
Puteanus (<i>Petrus</i>)	218, 230
Q.	
Quintilianus	290
R.	
Ricault	423
S.	
Salmasius (<i>Claudius</i>)	142
Sarpus (<i>Paulus</i>)	64
Scharrockius (<i>Robert</i>)	30
Schilter (<i>Iohannes</i>)	102, 283, 429
Schultingius (<i>Anton.</i>)	310
Seckendorf (<i>Vitus Ludovicus a</i>)	26
Seldenus (<i>Iob.</i>)	26, 220
Seneca	36
Sidneius	442
Strauchius (<i>Iohannes</i>)	78
Stri-	

INDEX I. 463

Strimesius (<i>Samuel</i>)	Vasquius (<i>Ferdin.</i>)
30	268
Stryckius (<i>Samuel</i>)	Velleius Paterculus
228	279
Svetonius	Velthemius (<i>Valen-</i>
Surita (<i>Hieronimus</i>)	<i>tinus</i>) 30
119	Velthuyfen (<i>Lamber-</i>
T.	<i>tus</i>) 26
Terentius	Vffelmannus (<i>Hen-</i>
306	<i>ricus</i>) 52, 114
Thomasius (<i>Christia-</i>	Vlloa (<i>Alphonsus</i>)
<i>nus</i>) 20, 102, 119,	119
122, 163, 197, 200,	W.
203, 229, 237, 259,	Wachterus (<i>Iohannes</i>
280, 365, 368,	<i>Georg.</i>) 26
440	Werenfelsius (<i>Sam.</i>)
Thuanus (<i>Iacobus Au-</i>	154
<i>gustus</i>) 74, 212,	Werlhoff (<i>Ioh.</i>) 218
Thurocius (<i>Ioh.</i>) 127	Whitby (<i>Daniel</i>) 154
Titius (<i>Gottlieb Ger-</i>	Wicquefort 420
<i>hard</i>) 69, 143,	Z.
165, 189, 193, 204,	Zentgrafius (<i>Iohann.</i>
205, 208, 237, 265,	<i>Ioachim.</i>) 26
280, 369, 414	Zieglerus (<i>Casp.</i>)
V.	153, 281
Valerius Maximus	
288	

INDEX

INDEX II.

PRÆCIPVARVM RERVM IN HOC LIBRO CONTENTARVM.

A <i>Blegatorum</i> iura & differentia a Legatis.	427
<i>Absolutio</i> a iuramentis an recte a superiori concedi queat.	182
a principe & non a iudice ecclesiastico suscipienda est.	183
<i>Abundantia</i> tollit & minuit rerum pretia.	237.
<i>Acanthos</i> ; qua ratione controversia inter Andrios & Chalcidenses, de eius occupatione orta, decidi debuisset.	223
<i>Acceptatio</i> in omni pactione necessaria.	106. 114
an pro tertio ab aliquo sine mandato suscipi queat?	115
an ex parte promissarii requiratur?	118. 122
an promissori innotescere debeat?	122
in pactis rerum publicarum & principum primario considerata est.	120
an in donationibus sit necessaria.	251
an in lege Cincia præcepta sit.	300
pro hodierno barbaro adnexu stolidè venditur.	<i>ibid.</i>
an acceptare & acceptatio sint voces barbaræ.	301
apud Romanos certis stipulationum formulis fiebat.	<i>ibid.</i>
<i>Acceptilatio</i> hodie simpliciori ratione i. e. verbis clavis aut signis certis peragitur.	263, 311
<i>Accessio</i> non est modus acquirendi dominium, sed tantum	tum

- tum acquisitionis occasio. p. 193
 est vel artificialis, vel fortuita. *ibid.*
 quid circa accessiones tam industriales quam fortuitas in statu libertatis sit observandum. 194, 216, 227
- Accipiter* in Finlandia cum appenso Regis Galliarum signo captus, an vindicari potuisset? 218
- Acquirendi* dominium modus est vel originarius vel derivativus. 185, 191, 202
 modus & titulus quomodo discrepent. 186
 occupatio bellica non est. 403, 405
- Acquirendi* modus cum occasione acquirendi confundunt veteres Icti Romani. 227
- Actiones* antecedenter ad voluntatem divinam bonæ ad dentur? 6
 omnium actionum humanarum principium est voluntas. 43
 quænam actiones humanæ imputari nequeant. 48
- Actio* quod metus causa quando detur? 53
 iniuriarum an e foro sit procribenda? 73
 æstimatoria Germanis quadantenus odiosa apparet. *ibid.*
 ad palinodiam ratione nititur non contemnenda. *ibid.*
 ob ingratitude an detur? 74
 iure competens an ipso iure quoque tolli possit. 75
- Accusatio*. Ad seipsum accusandum, vel alium, cuius damnatione vita sibi acerba futura est, nemo obstringitur. 164
- Adespota* an ipso iure pertineant ad imperantes. 169, 430
- Adiaphora* an ab arbitrio principis in civitate pendant? 397
- Adiaphora* dum impugnantur, ipsum religionis corpus petitur. 397
 prudenter mutari possunt. 331
- Adiunctio* est acquisitionis occasio. 193
- Admiralitates*: quid de iis sit sentiendum? 404

- Adoptio*: eius forma & finis pro more gentium & contrahentium animi intentione variat. 341
 in statu libertatis non est prohibita. 346
 mos adoptandi a Græcis ad Romanos pervenit. 353
 an apud Germanos obtineat. *ibid.*
 ad successionem in regno, non patrimoniali, a populi voluntate pendet. 346
 Cæsarum Romanorum erat modus obliquus grafandi ad imperium. *ibid.*
Adoptivi liberi quænam iura habeant? 341
Adpromissio quid. 312
Adversio generalis s. simplex nullam obligationem producit. 107
Adventitii status factò & arte constant. 33, 41
 quinam. 41
Adulter quomodo damnum refarcire debeat? 94, sq.
Adultera e domo mariti expulsa, aut ultro secedens, aut etiam soluta, an ab adultero duci possit? 95
Adulterium dissolvit matrimonium. 320, 332
Aedificatio occasionem dat acquisitioni derivativæ. 195
Aegyptiacæ obstetrices, mandato Pharaonis non obtemperantes, ex quo capite defendi possint? 162
Aequalitas in quo consistat. 34
 hominibus est naturalis & in statu libertatis communis. 40, 56, 59
 hominum in statu libertatis tollitur vel affectu interno, vel opère externo: 56, sq.
Aequalitas hominum in statu civitatis tamdiu præsumitur usque dum improbitas singularis patefiat. 65
 intenta existimatione minuitur. *ibid.*
 rerum & factorum in contractibus ex opinione paciscentium pendet. 248
Aequivocationes non omnes illicitæ. 151, sq.
 eis Jesuitæ ad abutulum indulgent nimium. *ibid.*
Aer non est in dominio. 103
Aerarium olim non differebat a Fisco. 428
 propriè Reipublicæ necessitatibus destinatur. *ibid.*
Aestimativus contractus an detur. 259
 Affectio

<i>Affectio</i> an cadat in res fungibiles.	242
<i>Affinitas</i> quid sit.	320
cur cum persona, quæ affinitate mihi coniuncta est, matrimonium inire prohibitum sit.	<i>ibid.</i>
<i>Agentes</i> Principum quæ iura habeant?	427
<i>Ager</i> , terræ motu in alienum territorium translatus, ad quem pertineat?	216, sq.
limitatus & arcifinius.	191
<i>Aggressor</i> in statu naturali quis sit?	83
<i>Alapa</i> an morte insipientis vindicari possit?	88, 98
<i>Alea</i> : contractus & pactiones aleam continentes tam inter gentes, quam homines singulares valent.	285
cur in statu civitatis prohiberi possint?	309
cum alea bella solent componi	285
quid obtineat, si princeps bonam regni partem alea perdat?	287
<i>Aleatores</i> odio prosequantur Romani.	329
<i>Alexander M.</i> an iure pro latrone gentium habeatur.	59
<i>Alimenta</i> liberis dare, parentes naturaliter tenentur.	339
quid sub se comprehendant.	<i>ibid.</i>
danda occisi coniugi, liberis & propinquis.	93
mutilato, eiusque propinquis.	<i>ibid.</i>
<i>Alienatio</i> an ex dominio, an ex libertate non restricta œconomica pendeat?	205
an in bonis coronæ & domaniis locum habeat?	129, 429
rerum in civitate ex iusta causa restringi potest.	231
in mortis eventum, num recte dicatur Testamen- tum.	196
an victor dedititios populos, quibus libertatem per- sonalem & dominium reliquit, alienare possit.	461, sq.
alienata res immobilis an vindicari possit ab exte- riori populo, qui causam habet ab hoste vendente aut alienante.	402, sq.
<i>Alluvio</i> est accessoria occupatio.	190
in quibus agris locum non habeat?	191
quid circa alluviones sit observandum.	213

<i>Alphonsus</i> Rex Lusitanæ cum Ferdinando & Isabella Regibus Castiliæ pacem pepigit in seculum.	407
<i>Alternatio</i> quænam successione species sit?	437
<i>Alveus</i> derelictus ad quem spectet?	191
a fluvio finitore derelictus an mutet imperii termi- num.	214
<i>Ambassadores</i> quinam, & unde sic appellantur.	417
<i>Ambiguitas</i> an mendacium?	161
vocalorum in omnibus linguis occurrit.	<i>ibid.</i>
<i>Ambitio</i> propria libertate non est contenta.	37
<i>America</i> an iure ab Hispanis fuerit occupata.	212
<i>Amicabilis</i> Compositio inter partes a iudice ante om- nia tentanda est.	386
tentanda, antequam gladius e vagina educatur.	82
<i>Amicitia</i> principum aut amicicia non est, aut debilis valde, laxæque cohærens.	155
<i>Amor</i> intellectualis non est principum Jur. nat.	30
<i>Amissa</i> a quocumque possidente vindicari possunt.	205
<i>Anima</i> : per animam iurare est implicitum s. tacitum iuramentum.	168
<i>Angli</i> & Batavi discorant de libertate maris.	220
ab Hispanis inique quæsierunt, quo Jure Ameri- canas terras acceperint?	212
<i>Anna</i> Britannica, Maximiliano I. desponsata, & postea Carolo VIII. Reg. Gall. nubens an fuerit adul- tera?	327
<i>Animalium</i> appetendi norma instinctus naturæ dicitur.	3
foetura est exemplum accessorizæ occupationis.	190
<i>Animalia</i> fera, in terra <i>Sinear</i> multas strages facien- tia, hominibus ansam dederunt, ut una vivere decreverint.	368
peregrina, e custodia elapsa, cur non cedant occu- panti?	224
mantueta, possessione amissa, tamen in nostro do- minio manent.	224
quæ pauperiem fecerunt, vel noxæ danda sunt, vel damnum ab iis datum resarciendum est.	101
<i>Antiochus</i> quale cum Romanis foedus inierit?	291
<i>Anti-</i>	

[<i>Antiphrerna</i> datur in securitatem dotis.	336
[<i>Antiquitas</i> an principibus & gentibus det prærogativam præ aliis.	60
[<i>Apes</i> an mansuetæ?	223
[<i> Applicatio</i> Juris præiupponit claritatem facti.	42
[<i> Aquilia</i> legis decreta in damno culpa dato non sufficiunt.	102
an plura fuerint olim capita.	<i>ibid.</i>
[<i> Aquiliana</i> stipulatio cur, & a quo inventa fuerit?	311
[<i> Arbitri</i> ad controversias componendas quando, & quales sint adhibendi?	82
quid sint, & in quo eorum officium consistat.	390
[<i> Arcana</i> imperii non sunt vulganda.	136
mandata an ministro licite a Principe aut Republica dari possint?	278
[<i> Arrhe</i> facilioris probationis gratia dantur.	329
[<i> Aristocrasia</i> an optima respublica?	434
[<i> Arma</i> quoduplicia.	89
illicita & venenata, an contra hostes adhibere iure natur. liceat? <i>ib. & sq. vid. pl. bellum.</i>	
[<i> Artes</i> magicæ s. occultæ cur in bello non sint licitæ.	91
[<i> Assesurationis</i> contractus iuri naturæ non repugnat.	258,
	287
[<i> Asseseratio</i> sub fide iuramenti <i>und bey dem Worte der ewigen Wahrheits</i> an sit verum sacramentum?	176
[<i> Assignatio</i> an sit modus tollendi obligationem?	266
[<i> Assimilatio</i> Dei non est principium Jur. nat.	26
[<i> Asyli</i> ius an Legati in suis ædibus habeant, & quo iure?	421
[<i> Athenienses</i> cur agnatorum tutelam reiecerint?	354
[<i> Atheus</i> non plene veritates morales perspicit.	10
an in Republica tolerari debeat & possit?	393
iuramentum eius quale.	168
[<i> Avaritia</i> omnia inutiliter corradit.	36
iuri naturæ repugnat.	37
[<i> Augustinus</i> falsiloquium pro mendacio habet:	115
mendacium distinguit in iocosum, officiosum, vel perniciosum.	153

- Aurelianus Imper. Amazonas in triumpho ducens, cur reprehendus non sit.* 48
- Autochiria est illicita.* 77
- Aurum & argentum cur hominibus tam grata & accepta sint reddita.* 139
- Auxilium proprium contra lædentem quando locum habeat?* 81, 96
 an Legislatori supremo displicere possit? 81
 effectus eius est bellum. *ibid.*
- nos oppugnantibus & lædentibus ferens pro hoste habendus est.* 84
- promissum quando iuste denegari possit.* 135
- B.
- Bassine adulterium cum Chilperico.* 94
- Batavi cum Anglis disceptant de libertate maris.* 220
- Batavorum Societas Indiæ orientalis omnes contractus & acta sua saluti Belgii foederati convenienter accommodare tenetur.* 130
- Bellum omnium adversus omnes an Hobbesius laudaverit?* 31, 37
 gerere an liceat, & quo iure. 81
 manifeste perniciosum est. 37
 unde oriatur? *ibid.*
- omne Meum & Tuum parit.* 186
- defensionis quædam species esse debet.* 81, 19.
- in quem finem suscipiatur?* 37, 82, 92
- Bellum an statim neglectis lenioribus remediis suscipi queat.* 82, 400
- est vel defensivum vel offensivum.* 398
- offensivum an iustum.* 82
- punitivum an detur.* 84
- quodnam sit iustum vel iniustum.* 399
- soleenne quid.* 400
- quamdiu gerendum.* 87, 92
- Bellum iuste suscipitur propter læsos subditos & socios.* 84
 contra illos, qui oppugnantes excirant, non impediunt cum possint, & lædentibus auxilio sunt. 84
- Bellum*

<i>Bellum</i> contra eos, qui hostes vel scienter recipiunt, vel iis instrumenta, quibus noceatur, consulto suppeditant.	86
contra foeminas.	84
<i>Bellum</i> quando iuste inferri possit filio patris hostis.	85
rectori civitatis, si subditi damnum dederint.	85
an recte suscipiatur propter officium humanitatis aut beneficium denegatum.	86
<i>Bellum</i> gerentes omnem facultatem nocendi concessam habent.	87
neminem, qui vel neutrarum est partium, vel saltem hostis loco haberi non potest, laedere debent.	405
<i>Bellum</i> quomodo finiatur.	<i>ibid.</i>
<i>Bellum</i> gerendi ius ad quos pertineat.	400
<i>Belli</i> causa legitima an sit suspicio futuræ læsionis vel oppressiois.	82, 83
an metus crescentis potentia.	83
an iniuria.	72, 82
præludium quale.	401
<i>Ad bellum</i> fictis sermonibus vel alienos, vel subditos excitare non est licitum.	156
<i>Ad bellum</i> solenne indictio solennis an & ob quam causam requiratur?	86, 400
<i>In bello</i> omnia mediâ cogendi & nocendi sunt licita.	89, sq.
perduntur & abstrahuntur res omnes, etiam religiosæ.	91
Stratagemata sunt licita.	157
prævenire præstat, quam præveniri.	81
<i>Bellica occupatio.</i> Quid circa eam sit observandum.	401
præpostere inter modos acquirendi dominium refertur.	403, 405
publico nomine fieri debet.	404
sine permissione facta in latrocinium incidere videtur.	<i>ibid.</i>
<i>Bellica societas</i> quare instituat.	269, <i>conf.</i> 136

- Benedictio* sacerdotalis in nuptiis apud Christianos non male adhibetur. 330, sq.
- Beneficii* denegatio an sit iusta causa belli. 86
- Beneficium* excussionis & divisionis æquitati naturali repugnat. 330
cedendarum actionum subtilius est, quam ut simplicitati naturæ conveniat? *ibid.* & sq.
- Beneficentia* in conventionibus onerosis exulat. 241
- Benevolentia* omnium erga omnes quare non pro principio iuris naturæ haberi possit? 31
- Bestiæ* feræ, e custodia elapsæ cur nostræ esse desinant? 213, 222, sq.
si appensa *γυαλομανα* ostendant, ad quem pertineant, an rite vindicari possint. 210
- Bestiæ* quæ mansuetis animalibus similes declarentur. 224
in nostris regionibus raræ, aut plane non obviæ, forte custodiam nostram euadentes, an cedant occupanti? 224
- Bona fides*, quare in usucapione requiratur. 199, 231
- Bona coronæ* unde. 429
non alienari, oppignorari, præscribi aut usucapi possunt. *ibid.* sq.
cum bonis principis patrimonialibus & feudalibus commiscantur. 429
- Bona fortunæ* quid sub se comprehendant. 77
- Bona naufragorum* occupandi ius, ex quo fundamento profluat. 220, 235
- Bonorum* communio in statu libertatis primæuo obtinuit. 39, 184
- Bonum* homines sectari tenentur. 5
necessarium & arbitrium a Deo expectare debemus. 12
ei non nisi inuiti homines renunciant. 37
- Bornholmenses* bona naufragorum occupantes ex quo capite defendi possint. 235
- Brabantini* cur alienationem Belgii provinciarum, a Philippo II. in Albertum Cardin. & Isabellam Claram Eugeniam translatarum, invalidam esse negauerint? 129

- Brugenses* ciues, an ob pactiōem, Maximiliano vi
meruque extortam, perduellionis veniam iuste
impetrauerint. 128
- Burgundia* an valide a Francisco I. in Carolum V. Im-
per. pacto Madritano transcribi potuerit? 129
- C.
- Cædes* lædentis ut aggressoris iure natur. non est pro-
hibita. 98
- Cædes* principis vel patris, innocentem oppugnantis &
interficere conantis, an sit licita? *ibid.*
- furis tam diurni, quam nocturni, quousque sit per-
missa? 84
- & res ablatae vel auferendæ, absone inter se com-
parantur. 84, 100
- Calliditas* bellica quousque sit licita? 157
- Calor Solis* an in dominio? 103
- Calumniarum* sparsio in statu naturæ pacato est illici-
ta. 136
- Caperey.* vid. *Excurs. marit.*
- Capio* seu *corporalis apprehensio* rei capiendæ an ad ac-
quisitionem domini & occupationem pertineat?
187, 212
- Captiui* cur inter Christianas gentes non amplius man-
cipiorum loco habeantur? 366
- Turcæ an iuste a Christianis in seruitutem redigi
possint. 366, 1q.
- iure simplici naturæ nihil amittunt, & vel ante vel
post pacem reduces pristina iura sua resumunt. 412
- an recipiant libertatem, si nihil de ea in pacis ta-
bulis singulariter conuentum? 416
- Captiuitatis* effectus secundum ius Romanum quinam?
413
- Carauana:* quid circa illas sit obseruandum. 404
- Carneades* pactorum effectum ad priuatos homines res-
tringit. 116
- Carnifices* eorumque adiutores cur habeantur infames?
67, 1q.
- Carolus audax* an iure bellum Heluetiis ob spoliū cur-
rus,

- rus, a rusticis quibusdam commissum, intulerit? 85
- Carolus V.* Imp. se legatis Francisci I. G. R. verè & serio Ducatum Mediolanensem promississe negat. 118
- Carolus II.* Rex Angliæ merito reprehenditur, quod artis nauticæ peritiâ Gallis vulgarit. 156
- Cartel* quid? 416
- Casimirus* Polon. Dux, vitæ monasticæ repudium mittens, an liberationem a voto a Pontifice petere opus habuerit? 121
- Casus* est extra facientis factum, & imputari aut præstari nequit. 48, 51, 101, 103
fortuitus a commodatorio non est præstandus. 274
- Cavaliers parole* an obliget? 177
- Causa debendi* cur in pactionibus & contractibus exprimenda? 141
- Causio* a lædente læso exhibenda, sufficiens esse debet. 88
a quo determinanda. 87
de auertendo periculo ab integra ciuitate præstari potest. 287
- Census* emigrationis cur sit soluendus? 453
- Cessio* an secundum ius naturale a delegatione discrepet? 265, 313
nominum & iurium in potentiorem est licita. 292
an eius causa in instrumento cessionis sit indicanda. *ibid.*
in iure veterum Romanorum quid. 232
- Cessionarius* qua ratione a mandarario & procuratore differat. 311
- Character* repræsentatiuus legatorum quousque extendi debeat. 426
- Charta signata Stempel-Papier* ob fisci lucrum adhibenda in pactionibus est. 140, 141
- Chilperici* cum *Bassina* adulterium. 94
- Chirographi* redditio quem effectum habeat inter gentes. 290
a victore occupati redditio an tollat obligationem soluendi? *ibid.*

<i>Chirographi</i> a milite, ceu priuato, occupati redditio non est valida.	290
<i>Ciues</i> qua ratione sint inter se æquales & paris existimationis.	65
an infamiam sociis per se infligere possint.	70
quando testimonium veritati perhibere debeant, nec filere possint.	162
an singulatim vel gregatim discedere possint.	453
qui alio discesserunt, an contra pristinos ciues arma suscipere possint?	<i>ibid.</i>
fine causâ non possunt expelli aut derelinqui.	<i>ibid.</i>
<i>Ciuitas</i> parua quo sensu familia dici possit?	40
magna quid.	40, 367
ex quibus causis & quomodo sit orta.	282
non religionis gratia orta est.	391
eius finis est securitas & sufficientia.	367
an sine familiis coalescere possit?	<i>ibid.</i>
fine summo imperio esse non potest.	371, 19.
composita differt a simplicibus.	443
determinare potest modos acquirendi.	223
quid pro re mobili & immobili sit habendum.	<i>ibid.</i>
usucapionis tempus.	230, 19.
effectus domini ex iusta causâ restringere potest.	231
usumfructum, usum & seruitutes &c.	232, seq.
quando penitus intereat?	452
an mutatione loci, aut detractioe munimentorum &c. extinguatur?	<i>ibid.</i>
monarchica an per interregnum exspiret.	<i>ibid.</i>
an discessu ciuium pereat.	<i>ibid.</i>
<i>Ciuitatis</i> vita in quo consistat.	447
<i>Ciuitatis</i> morbi quinam.	<i>ibid.</i>
mors quotuplex.	448
<i>In ciuitate</i> multa sunt toleranda, quæ rigidum morum examen non sustinent.	229
quinam tolerari non debeant?	392
<i>Ciuitates</i> piraticæ cur habeantur infames.	60
<i>Ciuitatum</i> systemata non rite ad respublicas irregulares referuntur.	444

plurium coalitio quomodo fiat.	444
<i>Codicilli</i> ex solo iure civili validitatem suam habent.	198
<i>Cœmiteria</i> a reliquis locis merito seiunguntur.	231
<i>Cogitatio</i> : homines semper quid cogitens aperire obstricti sunt.	148
<i>Cognitio</i> iudicis quid sub se comprehendat.	387
<i>Colleclandi</i> ius quousque summæ potestati competat?	431
<i>Colloquium</i> inter læsum & lædentem est modus vitandi bellum.	82
<i>Commeandi</i> ius quid?	410
<i>Commercia</i> sunt indicium luxuriæ.	235
requirunt commutationem rei.	236
cur necessaria & utilia.	<i>ibid.</i>
noxia cur a principe prohiberi queant.	432
<i>Commerciorum</i> libertas quousque extendi non possit.	86
interdictio non est iusta causa belli.	87
<i>Commissarii</i> quid? 454. eorum officium e mandato diiudicandum.	390
<i>Commissaria</i> lex cur a Constantino M. sublata.	307
<i>Commixtio</i> inducit rerum communionem.	195
<i>Commodatum</i> quid.	252
<i>Commodatum</i> : cur exacta diligentia in illo requiratur.	253
ad usum concessum, non semper restitui potest imminutum.	274
si casu fortuito perit, damnum sentit commodans.	274
<i>Cooperanti</i> factum certo numero imputari potest.	46
<i>Communio</i> non recte dispescitur in positivam & negativam.	183. sq.
est duorum pluriumve dominium coniunctum pro indiviso.	193, conf. 273
in illa tam res quam fructus sunt communicandi & dividendi, & si quid impensum, pro rata rependendum.	252, 273
inter coniuges principes tantum ad privata bona sese extendit, non vero ad imperii communionem pertinet.	327
<i>Commutatio</i> sine comparatione rerum concipi nequit.	236

Com-

<i>Compensatio</i> quid.	363
in quibus debitis locum habeat.	263
in quibus casibus sit prohibita.	311
a principibus & gentibus iuste suscipitur.	288
<i>Compositio</i> amicabile, antequam bellum suscipiatur, tentari debet.	82
inter partes a iudice ante omnia est tentanda.	385
<i>Conatus</i> in sectando bono nullam extraordinariam mercedem meretur.	46
<i>Concubinatus</i> quousque iure naturali permissus. 317, sq. num in civitate tolerari possit?	334
a matrimonio ad Morganaticam differt.	325
<i>Conditio</i> promissum suspendit.	109
<i>Conditio</i> proprie non est, quæ generaliter in omni promisso continetur.	<i>ibid.</i>
nec etiam, quæ adiicitur in tempus præsens vel præteritum.	110
non item, quæ vere impossibilis est.	<i>ibid.</i>
possibilis sola est vera conditio.	<i>ibid.</i>
in potestativam, casualem & mixtam perperam distinguitur.	<i>ibid.</i>
suspensiva & resolutiva an inter se differant.	<i>ibid.</i>
alternativa qua ratione obliget.	111
copulativa promissionem atque obligationes auget.	<i>ibid.</i>
<i>Condominium</i> æquale ius & æqualem obligationem tribuit.	273
<i>Conductio.</i>	253, 275, 303
quibus prohiberi possit.	306
<i>Conductor</i> re locata abuti non debet.	303
an facultatem sublocandi habeat.	<i>ibid.</i>
an meretricibus conductam domum sublocare possit.	<i>ibid.</i>
an ante tempus, si dominus re sua ipsemet indigere incipiat, rite expelli possit.	304
an ultra tempus invitus teneri possit.	<i>ibid.</i>
verus, an præferendus novo.	305
<i>Confessio</i> quid & quotuplex.	388
	extorta

extorta ubi locum habeat.	388
<i>Confusio</i> dat rerum communionem.	229
obligationis quid.	263, 312
quando inter gentes occurrat.	289
<i>Coniugium</i> an inter contractus referri possit.	313, sq.
quando fit ineundum.	314
eius finis quis sit?	<i>ibid.</i>
quinam ad illud ineundum obligentur.	<i>ibid.</i>
<i>Coniugium</i> : quænam solennia ei præcedant.	315
transitorium non est permixtum.	316
quomodo partim impediatur, partim solvatur.	280, sq.
virgineum est absonum.	320
inter consanguineos cur prohibitum?	<i>ibid.</i>
ad Morganaticam an sit verum coniugium.	325
<i>Coniux</i> in coniugem testimonium dicere non obstringitur.	164
<i>Conradinus</i> an iura in Apuliæ regna ad Petrum Arragonium cessione transtulerit.	292
<i>Consanguinitas</i> quid.	320
<i>Conscientiam</i> probationibus exonerare quousque sit licitum.	181
<i>Consensus</i> est causa imperii.	38
reciprocus in omni pacto requiritur.	107
quid.	<i>ibid.</i>
serius & specialis esse debet.	<i>ibid.</i>
expressus, tacitus & præsumtus unde oriatur.	108
præsumtus absone dicitur fictus.	<i>ibid.</i>
verus an sine verborum solennibus declarari possit.	109
naturalis in statu civitatis interdum vel plane subtrahitur, vel ad certa solennia restringitur.	139
imperfectus seu nullus in statu civitatis aliquando sustinetur.	<i>ibid.</i>
iudicialis tutorum itemque parentum cur in pactis sit introductus.	141
solennis, itemque parentum, quò iure ad matrimonium requiritur.	329, sq.

con-

- confociationis an fit causa matrimonii. 314
Conservatio etiam nonnihil recreationis & iucunditatis
 comprehendit. 36
Conservatio vitæ & corporis hominibus curæ esse de-
 bet. 77
 ad conservationem vitæ quid pertineat. *ibid.*
Constantinus M. an moris, quod testi iniurato non cre-
 ditur, autor præcipuus sit. 179
 Legem commissoriam in pignoribus enervat. 307
Constitutum quid. 308
Contemnere quid significet. 55
Contemptus in statu libertatis cessare debet. 56
 quot modis inferatur. *ibid. & seq.*
 iniuriam in se continet. 57
Contractus an, & quomodo a pactis differant? 116
 pro re nata & diverso paciscentium scopo utique
 differunt. 242
 quotuplices. 243
 reales, & innominati, itemque consensuales apud
 Romanos unde? 244
 nominati ab innominatis non sunt separandi. *ibid.*
 nominati quotuplices. *ibid.*
 litterales vñ obligandi non e litteris, sed mutuo
 præsumto habent. 245
 bonæ fidei & stricti iuris unde. *ibid.*
 quasi contractus sunt Romanorum commentum. 247
 omnes sensu iuris naturæ considerati, sunt consen-
 suales. 247
 accessorii quinam. 256
 aleam continentes, quid in se contineant. 257, *vid.*
plura sub voce: Alea.
 innominati ex doctrina de pactis sunt diiudicandi. 258
Contrahentium finis & intentio in omnibus pactis & con-
 tractibus probe attendi debet. 248, 261
Controversiæ de meo & tuo non possunt imperium me-
 rum. 386
Contumacia suos habet gradus. 43
Conventiones dolo ac metu initas sæpe incertia stabiles
 fa cit. 141

<i>Corporalis</i> res quidnam?	78
<i>Corporalis</i> apprehensio: vid. <i>Capio</i> .	
<i>Corpus</i> & <i>vita</i> hominis an æstimari possit?	93
<i>Creditum</i> cui tribuatur.	53
<i>Crimen</i> delinquenti imputatur.	<i>ibid.</i>
transactio de <i>crimine</i> , sanguinis poenam inferentē, an apud Romanos valuerit.	310
cur in <i>crimine</i> , corporis poenam vel capitalem inerente, fideiussores non admittantur.	308
<i>Cultus</i> divinus principium iuris naturæ haud est, & ad Ethicam pertinet.	30
Dei externus an sine adiaphoris esse possit?	395
an de culparum præstatione generalis regula suppeditari possit.	259
<i>Culpa</i> quid.	<i>ibid.</i>
in mutuo non præstatur.	250
quænam præstanda in locatione conductione.	253
in mandato.	254
<i>Cura</i> rei in quibus contractibus suscipiatur?	<i>ibid.</i>
<i>Curatela</i> non multum a tutela differt.	355
<i>Custodia</i> bestiarum & ferarum cur civibus sit iniuncta.	223, sq.
rerum occupatarum quando sit necessaria.	188
D.	
<i>Damnum</i> necessarium & arbitrarium homines timent.	14
<i>Damnum</i> quid?	84
quot modis fiat?	76
<i>Damnum</i> datur in vita & fortunis nostris.	<i>ibid.</i>
quot modis corpori inferatur.	77
<i>dandum</i> an bello iuste averti possit?	81
<i>datum</i> est reparandum.	92
quomodo sit resarciendum in interfectione.	<i>ibid.</i>
in mutilatione membrorum.	93
in pudicitia imminuta.	94
in adulterio.	<i>ibid.</i>
in statu civitatis datum reparatur vel magistratus auxilio, vel manu propria.	96, sq. conf. 102
<i>infectum</i> , ubi res potest, est avertendum.	101
quod	

- quod quis casu vel necessitate ineluctabili fecit ;
quomodo sit resarciendum. 101
- dolo vel culpa nostra illatum , omnino est reparan-
dum. 101, 103
- ab animalibus & servis datum , aut etiam ex causis
levissimis , ad quas culpa nostra concurrat , or-
tum , restituendum est. 102
- positivum , non privativum , vindicat lex Aquilia.
103
- mero casu factum non restituitur. *ibid.*
- ab infantibus & furiosis datum an sit resarcien-
dum. *ibid.*
- reparandi modus est pensatio rerum. 88, 95
- in venditione mercium reticere , mendacium est.
162
- ut quis solus sine omni lucro sentiat , legibus so-
cietatis repugnat. 272
- David* delirium coram Rege Achis simulans , an pec-
cati postulari queat. 158
- Debitum* imputatur promittenti. 53
- personale principis quando cum morte eius extin-
guatur. 293
- Debitum* in pactione , qua quis ad certum tempus se tan-
tum obligavit , est exigendum antequam præsi-
xum petendi spatium effluxerit. 293
- vel factio proprio ; vel alieno tollitur. 33
- an chirographi redditione remissum censeatur. 290
- Decalogus* pro universali iuris principio non est habend-
us. 92
- Declaratio* consensus quomodo fiat. 108
- Decipere* hostem , ab hostili statu redeuntem , non li-
cet. 159
- Defensio* privata quousque iure naturali sit licita. 97
- an Christianæ religioni obsistat. *ibid.*
- violenta an adversus parentem & principem qui in-
nocentem interficere conatur , permessa sit. 98
- an pro conservanda pudicitia suscipi queat. *ibid.*
- au & quando ob alapam liceat. *ibid.*
- H h an

an pro nostris & propinquis sit permiffa.	<i>ibid.</i>
rerum quousque fit permiffa.	100
quando incipiat, & definat.	99
<i>Delegatio</i> iure naturali est evidentior celfio.	265, 312
<i>Deliberatio</i> nondum est promiffio.	107
<i>Delicta</i> fola, eaque aperta in ftatu naturali infamiam operantur.	59.
ex metu neceffitante patrata an agenti imputari queant?	52
cur & quomodo in ftatu civitatis fint punienda?	379, 380
Religionis an dentur?	381
univerfitatis an ob illud finguli fint puniendi.	378
Ob <i>delictum</i> patris vel filii filius vel pater coercendus non est.	378
alienum qua ratione interdum etiam delicti immunes poenam luere teneantur.	<i>ibid.</i> 379
in <i>delictorum</i> imputatione menfura moralis est obfervanda.	47, 382
<i>Delinquens</i> ex ineuitabili neceffitare, & inflinctu naturali an legem violet.	51
negans, fidiculis ad veritatis confeffionem cogi poteft.	164, 384
an ad poenam obligetur?	382
an ei nunquam venia fit concedenda.	381
<i>Democratia</i> an fit refpublica irregularis & peffima.	434. fq.
an in ea imperent omnes & finguli.	435
an fpecies omnium rerumpublicarum prima fit?	<i>ibid.</i>
<i>Denunciatio</i> publica an requiratur in bello.	86, 400
<i>Depositum</i> quid.	354
qualis <i>hio</i> custodia a depositario, & qualis diligentia a deponente fit adhibenda.	<i>ibid.</i>
an inter gentes deponenti indiftincte fit refstituendum.	375
quomodo in ftatu civitatis refstituendum.	306
<i>Derelictio</i> domini prioris praefumta est fundamentum ufucapionis.	218, 230
	An

An in præscriptione debiti, litterarum & instrumentorum possessio præsumtionem derelictionis elidat?	284
<i>Deserio</i> malitiosa soluit vinculum matrimonii.	332
<i>Despoticum</i> imperium s. dominatus quale ius in personas & res subditorum imperanti tribuat?	361, sq.
<i>Deus</i> est autor uniuersalis legis.	4, 24
nihil pro arbitrio præcipit & ex merâ voluntate prohibet.	4
talia præcipit, quæ naturæ humanæ congruere videt.	5
quicquid serio & seuerè vult, illud etiam seuerè præcipit, & quidem cum imperio.	14
tarditatem supplicii grauitate sæpissime compensat.	<i>ibid.</i>
vniuersis & singulis irascitur, qui a dictamine rationis recedunt.	118
an maiestatis s. summæ potestatis autor sit.	374
<i>Eius</i> præcepta non tantum veluti veritates, consilia, ac paterna monita considerari possunt, sed & <i>legis</i> , propriè dictæ, nomen habitumque induunt.	11
<i>Eius</i> leges sunt bonæ atque viles.	
<i>Affimilatio</i> Dei, s. conformitas hominis cum Deo; itemque amor Dei, obscura & non adæquata iuris naturæ principia sunt.	26
mori præstat, quam contemnere <i>Deum</i> .	51
an Deo ius & dominium singulare in rebus sacris competat.	281
an Dei maiestas ferat, vt secum aliquis mortalium paciscatur.	121
an Deo ius nascatur ex obligatione iuramenti.	168
<i>Deus</i> tanquam testis & vindex inuocatur iuramento.	167
per falsum iuramentum contemnitur.	170
<i>Dei</i> inuocatio vana in coacto iuramento tam exigenti, quam præstanti imputatur.	169
cur de Dei existentia & perfectionibus <i>Autor</i> in Iurisprud. naturali nihil præceperit?	4
H h 2	<i>Distia-</i>

- Diſtamen* rectæ rationis an principium iuris naturæ. 30
 quomodo in ſtatu libertatis oriatur. 117.
- Diſclaror Romanus* an ſummam poteſtatem habuerit. 440
- Diligentia* tuos habet gradus. 259
- Diſpenſandi ius* ex quo fundamento principibus compe-
 tat. 54, 382
- Diſſeminatio* falſi rumoris ad turbas hoſti excitandas per-
 miſſa eſt, 157
- Diſſimulatio* quid? 150
 modo præcepta, modo prohibita, modo licita eſt.
 in ſtatu libertatis sæpius eſt adhibenda. 155, ſq.
 non omnis in contractibus e vita tollenda. 142
- Diuiſionis* beneficium an æquum & prudens. 309
- Diuitiæ* in ſtatu libertatis æqualitatem non infringunt. 55
- Diuites* in ſtatu eiuitatis interdum deprimuntur. 66
- Dimortia* mutuo conſenſu, ſed ſine cauſa facta, repu-
 gnant iuri naturali. 316
 principum proprio iudicio, & ſine autoritate ſacer-
 dotum, fieri poſſunt. 327
 ob quas cauſas in ſtatu ciuitatis ſint permiſſa? 332
- Doſi* in republica interdum extolluntur, interdum mi-
 nuuntur. 66
- Dolus* quid. 49, 50, 142
 tam dans cauſam contractui, quam incidens, iure
 natur. in pactis & contractibus eſt prohibitus. 49,
 115
 apud Romanos in negotiis ſtricti iuris non attende-
 batur. 50
- Dolus* in negotiis bonæ fidei ſemper abeſſe debebat. *ibid.*
 doctrinæ de reſtitutionibus in integrum occaſionem
 dedit. 60, 142
 in delictis aggrauat meritum. 50
 inter gentes non præſumitur, ſed probandus. 126
 differentia doli boni, malique, vnde. 150
 in hoſtem eſt licitus. 89
- Domania* quid? 129, 429
 an alienari poſſint? *ibid.*
 sæpe cum feudalibus & patrimonialibus bonis prin-
 cipum

cipum confunduntur.	429
an principes Germaniæ habeant?	129
<i>Dominium</i> voluptas, avaritia & ambitio invexit.	37
in statu libertatis non datur.	35, 184
sine <i>meo</i> & <i>tuo</i> concipi nequit.	184
singulare quid?	<i>ibid.</i> & 202
unde ortum.	185
acquirendi modus quotuplex.	192, sq. 212
quomodo acquiratur occupatione.	185, 211, sq.
quomodo deriuetur expresse?	191, sq. 215, sq.
ad transferendum dominium an traditio sit neces- saria?	192, 215, 127
an per accessiones artificiales & fortuitas transfera- tur?	192, sq.
an per testamentum valide de iure naturæ in alium transferri possit?	195, 216
quomodo transferatur tacite?	198, 214
acquirendi modus deriuatius an de iure naturali sit successio ab intestato?	201
quales res sub dominium veniant.	202
oceani seu maris an detur?	203, sq. 220
in rebus occupatis an ultra possessionem duret?	203, 212, 223
eius effectus quinam.	220, 231,
plenum & minus plenum, <i>item</i> directum & utile quid?	205, 234
in seruitatibus non tam <i>dominii</i> pars, quam facul- tas inde emolumentum percipiendi transcribitur.	206
eius causæ & effectus in statu libertatis.	211, sq.
in ciuitate.	204, sq.
dominii effectus ciuitas & iusta causa sæpe restrin- git.	231
ac ius singulare an Deo in rebus sacris & religio- sis competat.	233
in quibus contractibus transferatur.	243
mariti in fundo dotali quale.	335, sq.
<i>Dominus</i> . Eius ius & potestas in seruum unde.	355
ea, quæ seruo promisit, præstare tenetur.	357

- an habeat ius vitæ & necis in seruum? 357, sq. 364
 an eandem sibi in liberos serui potestatem asserere
 possit, quam in seruum ipsum. 359
 an ius vendendi & permutandi seruum habeat? 360
Dominatus: vid. sub voce: *despoticum imperium*, item *seruitus gentium*.
Donationes cur inter contractus, domini translationem
 requirentes, referri possint. 251
 principum externis factæ, quousque valeant &
 sint firmæ. 271
 subditis factæ, an & quando reuocari queant?
 272
 an ad eas acceptatio requiratur? 251, 216, sq.
 cur quædam vel prohibeantur, vel insinuatione &
 solenniori ratione peragi debeant? 300
Donationes vtrum reuocari ob animum ingratum & su-
 peruenientes liberos possint? 301, sq.
 omnium bonorum an valeant. 302
 inter virum & vxorem cur & quousque prohibita.
ibid.
 mortis causa, reuera est donatio inter viuos ac
 conditionalis. 198
Dos ex lege humana & pacto venit. 324
 etiam a foemina principe nunc afferenda est. 328
 datut ad onera matrimonii ferenda. 335
 cauta, & numerata quid? *ibid.*
 a quo constituenda? *ibid.*
 Eius retentionem aut restitutionem pacta finiunt.
ibid.
Dotalis fundus, ne muliere quidem consentiente,
 rite a marito alienari potest. *ibid.*, sq.
 nonnulla priuilegia *dotis* æquitati naturali repugnant.
 336
Dotalitium fabricatum est in compensationem dotis. *ibid.*
 an pro dote Germanica venditari possit? *ibid.*
 multis litibus & controversiis inter ICTos ansam
 dedit. *ibid.*
Duces militares. Qualis potestas ipsis vi officii compe-
 tat? 277

- Dyarchia & triarchia.* In illis communicanda sunt & lucra & damna & impensæ. 273
- Dunckerkam* a Gallis in bello occupatam & in Anglos translata, an Rex Hispaniæ iuste ab his repetierit? 403

E.

- Ebrii* cur non pacta inire possint? 112
- Ecclesia* an iurisdictioni ciuitatis subfit? 394
- est in republica, non autem respublica in ecclesia. *ibid.*
- quid? 395
- an imperantes maiorem in *Ecclesia* auctoritatem & potestatem habeant, quam in collegio alio? *ibid.*
- circa ecclesiæ dogmata & adiaphora quodnam ius principi competat. *ibid.*
- inspectio in *ecclesiam* qua ratione principi aut magistratui sit permessa. 396
- turbæ in ecclesia ex quibus causis plerumque oriuntur. 397
- doctores ecclesiæ, auctoritate sua ad ciuium perniciem abutentes, vel moribus perditæ, & seditiosa docentes, quemadmodum sint coercendi. 398
- Eduardus III.* Rex Angliæ, an Philippo Valesio exceptionem minoris ætatis rite obduxerit, quum iuri suo renunciaffe argueretur ipso facto, inuestituram a Valesio accipiens. 124
- Educatio* liberorum non momentaneam & volaticam vitæ societatem, sed durantem requirit. 315
- ad onus educationis qua ratione parentes sese obligauerint? 338
- ad educationem imperio naturali opus est. 337
- quos effectus producat? 339
- moriente patre onus educandi matri, & si non sit mater, tutoribus incumbit. 343
- Electio* formam reipublicæ non reddit irregularem. 435
- ab electione antecedente pendet successio. 436
- Emancipatio* quando locum habeat? 342
- solemnis quare apud Germanos non sit in usu. 353

- Emphyteusis* 206, 234
Emtio quid? 249
 traditio rei emtæ non ad perfectionem, sed ad executionem *emtionis* pertinet? *ibid.*
 an iure ciuili ob læsionem enormem contractus emtionis rite rescindatur. 296, sq.
 an in emtione læsio ultra dimidium, seu alterum tantum, adesse possit. 250, 269, 296 sq.
 rem aliquam minoris emere non est iniustum. 267
 an emtio, si a regibus fiat, sine certo pretio valeat? 268
 quarum rerum emtio vel sit prohibita, vel non nisi certo modo permessa, vel publice & sub hasta fieri debeat? 298
Emtio spei in quibus negotiis occurrat. 287, sq.
Emtor an, & quando in re, nondum tradita, casum & periculum sentiat? 249, 269
Elisabetha Angl. regina, dum noxio, ementis signis vtentes, puniendos vel dedendos Gallis respondit & promisit, ab omni culpa fuit libera. 85
 an licite subditos regni Scotiæ in Mariam excitaverit? 196
 in pace Cameracensi octo mercatores externos, non Gallis subditos, postulat fideiussores de solutione 5000. coronatorum, ni intra tempus statutum redderetur Caletum. 285
Errans: cur & quando ei nulla actio imputari possit? 49, 112, 125
Error quando obstet contractibus. 49, 125
 in dubio nocet erranti. 125
Error qualis in delictis excuset. 48
 efficax intuitu decepti, dolus est. 49, 113
 cur errorem & ignorantiam non soleant distinguere Jcti. 49
Evangelium & lex pro norma generali s. principio iuris naturæ male venditatur. 25
Evictionis præstatio ex quo principio fit deducenda. 185
Eunuchismus an matrimonium impediatur & solvat? 319
Exar-

<i>Exarchatus</i> , Longobardis ablati, restitutionem an victor Pipinus Græcis iuste denegaverit.	403
<i>Exceptio</i> de dolo quando data fuerit?	50
quod metus causa apud gentes post pacem non locum habet.	126, 411
<i>Excoriatores</i> cur contemti.	67
<i>Excursiones maritimæ</i> , quid circa illas liceat?	405
<i>Excussionis</i> beneficium an æquum & prudens.	308
<i>Exhereditatio</i> filiorum, a principe facta, in statu libertatis non valet.	217
<i>Exilium</i> quotuplex.	454
solitarium non tollit ius civitatis.	<i>ibid.</i>
<i>Existimatio</i> quousque ex iure connato æqualis?	57, 19.
maior vel minor redditur insigni probitate, & imperio.	58, 68
civium quousque æqualis.	65
in statu civitatis quotuplex?	65
<i>simplex</i> quid & quousque duret.	<i>ibid.</i>
intenta s. <i>aucta</i> quid?	<i>ibid.</i>
eius fundamentum virtus & ingenium esse debet.	<i>ibid.</i>
a principibus sæpe non merentibus confertur.	50
<i>Existimatio</i> a civitatis iudicio & opinione unice dependet.	66
an auferri & restitui possit?	71
<i>Expiatio</i> mali, finis imperantium in infligendis poenis non est.	380, 19.
<i>Expositio</i> partus eiusque cædes est iuri naturæ contraria.	338
<i>Expromissio</i> ad modos tollendi obligationem pertinet.	257, 264
<i>Expromissor</i> sese nove obligat, & delegantem liberat.	164
F.	
<i>Fabulæ</i> neque falsiloquium, neque mendacium novarum rerum immodice cupidis fabulas narrare licet.	157 158
<i>Factiones</i> præcedunt invasionem populi,	449
<i>Factum</i>	

- Factum* quid requirat? 42
 cui, tanquam autori, tribui non possit. *ibid.* sq.
 in imputatione facti quid sit respiciendum? 43
 producit meritum. 44
 alienum quomodo alteri imputari possit. 46
 utrum valide possit promitti. 115
 alterius promittens ad summam in procurando con-
 natum obligatur. *ibid.*
 absolute in se recipiens, ipsemet loco tertii te-
 netur. *ibid.*
- Falsiloquium* an sit mendacium & peccatum. 149, 151,
 153
 aliquando est præceptum & licitum, aliquando in-
 differens. 149, 155
 quando vanum aut etiam iniustum evadat. 153
 propter commune vel singulare bonum committere,
 etiam principibus licet. 158
 an ad hostem decipiendum adhiberi queat? 157
- Familia* quo sensu & ratione veluti civitas parva con-
 siderari possit. 40
- Felicitas* quid sub se comprehendat? 7
 cur externa felicitate & quiete mortales contenti
 esse debeant? 8, sq.
 externa relationem continet, nec sine aliis homini-
 bus concipi potest. 9, 28
 quomodo turbetur. 28, sq.
 qualis sub republica irregulari adsit, & unde oria-
 tur. 514
- Fera* an nostræ fieri incipiant & acquirantur vulneratione
 & persecutione. 187, 222
 quæ in sylvis circumseptis vagantur an a nobis possi-
 deantur? 188, 222
 e custodia elapsæ an, & cur desinant esse nostræ?
 213, 223
 quamnam opinio de captura ferarum iuri naturali sit
 convenientior, Romanorum, an Teutonum? 223
- Berdinandus* Catholicus cur negaverit, Carolo VIII.
 sui se

fuisse promissum, Regem Neapolitanum a se iri desertum.	119
ob perfidiam male audit.	59, 290
<i>Ferdinandus III.</i> Imper. <i>Sparrum</i> Ducem custodiæ mancipari recte iussit, quod litteras petulantes ad Venetum Legatum dedisset.	420
<i>Feudalia</i> & emphytevtica iura non a iure necessario naturæ immediate prodeunt.	234
<i>Feudum</i> partem domini transcribit.	206
<i>Fideiussio</i> quid & quotuplex?	257
mulieris, postea S <i>C</i> i Velleiani, aut curatoris absentis exceptionem creditori obiicientis, non absolute mendacium est.	160
<i>Fideiussio</i> cui opponitur exceptio excussionis, & divisionis, non est mendacium.	161
foeminarum, decurionum, militum, a Romanis ex peculiaribus rationibus facta prohibita.	307
<i>Fideiussores</i> qui civitatum actibus accedunt, non unius, sed varii sunt generis.	283
dividuntur in <i>Guarandos</i> , <i>Mediatores</i> , & sponsores.	284, seq.
<i>Fides</i> an sit servanda hæreticis & infidelibus, aut illis qui aliquando nos deceperunt?	133
<i>Filii familias</i> non debent abuti suis privilegiis ad infirmos circumveniendos.	161
cur mutuum accipere prohibeantur?	299
<i>Filius</i> pro patre non est puniendus.	378
in solium euectus, civile imperium in patrem habet.	345
in rebus ad imperium pertinentibus non debet respicere ad voluntatem aut matris aut patris.	346
potest dextrum patris latus occupare, eiusque ausis, si ipse rex sit, resistere.	<i>ibid.</i>
quando ius patrem in carcerem conpingendi, & tandem occidendi habeat?	<i>ibid.</i>
<i>Fiscus</i> quid?	428
<i>Foedera pacis</i> , etiam ad illa ineunda metu quis sit compulsus,	

pulsus, firma sunt.	126, 411
ob dolum abrumpi possunt.	126
quænam & quando non sint servanda.	129, sq. 133
quid sint, & in quantum cum omnibus gentibus sint ineunda?	123
<i>Fœdera</i> sunt vel æqualia vel inæqualia, & <i>utraque</i> vel pacis vel societatis.	135 sq.
quæ ad successores transeant?	136
quæ cum subditis tractant panguntque imperantes, vel <i>iure</i> nituntur, vel <i>gratia</i> .	137, sq.
pangendi ius est pars summæ potestatis.	416
<i>Fœmina</i> principum an tutrices esse possint.	347
quando iis beneficia iuris negentur?	160, sq.
curatore destitutæ, apud Germanos non obstriguntur.	139
<i>Forma</i> civitatis an gentibus det prærogativam.	60
rerum publicarum est vel regularis vel irregularis.	504
<i>Formula</i> solennes quomodo apud Romanos ortæ.	140
<i>Fortalium</i> exstructio an sit iusta causa belli.	82
<i>Franciscus I.</i> Rex Gall. an insignis probitatis specimen ediderit, quod <i>Carolus V.</i> Imper. breviori itinere per Galliam Gandavum contendentem, non detinuerit captivum?	127
ob quam causam a pacto Madritiano resilire potuerit?	127, 129
<i>Fridericus III.</i> Rex Daniæ cur. foedus cum Polonis renovare abnuerit.	291
<i>Fundi</i> actio quid?	224
<i>Furis</i> nocturni occisio, num licita?	100
<i>Furiosi</i> cur pacta cum effectu inire nequeant.	112
<i>Furtum</i> iure natur. est prohibitum.	80
G.	
<i>Galli</i> de eminentia cum Hispanis certant.	60
<i>Gladii</i> fractio est signum ignominia & infamia.	18
<i>Gentes</i> in statu libertatis præter Deum, nullum superiorem & legislatorem agnoscunt. 18. inter se sunt pares & nulla præcedentia gaudent. 60. ex gentium morationum	

ratorum consensu , tanquam positione fundamen-
tali . ius naturæ non est deducendum. 21. an pac-
ta non aliter , quam si ipsis videantur utilia , ser-
vare teneantur. 127 , sq.

Garandi fideiussores pacis qui? 284

H.

Habitatio quid sit , & quomodo ab usufructu & usu dif-
ferat. 206

Hæredes cur obstringantur e contractibus defuncto-
rum. 266

Herile imperium unde oriatur. 40

Hermaphroditii an dentur? 33

Hispani cum Gallis de eminentia certant. 60

Homines naturæ impulsus ratione temperant , & legem
suam sequuntur. 3. felicitate & quiete externa
contenti esse debent. 8. sunt vel imperio commu-
ni subjecti , vel in libertate agunt. 9. habent obli-
gationem non tantum internam exequendi ea ,
quæ Deus per rationem revelat ac manifestat. 11.
damnum timent , & bonum affectant. 13. secun-
dum status diversos diversi videntur. 32. sunt vel
mares , vel foeminae. 33. nati vel nascituri. 34.
æquales vel inæquales. 34. omnes externe nascun-
tur liberi , & possunt facere , quod placet. 35. a
natura & citra pactum ius habent , ne contemnan-
tur & lædantur. 55. sine aliorum auxilio vivere
non possunt , & hinc pactis indigent. 105. sq.

Honestum comprehendit iustum & decens. 7. non uno
halitu obtinetur. 7

Honor unde derivandus. 66. an quis ad signa aut verba
honoris cogi possit? *ibid.*

Honores interdum principes sibi ab aliis stipulantur.
62

Hostes quinam? 84. 522. quibus mediis & adiutoribus
sint obruendi & occidendi? 89. sq. 401. an stra-
tagemate & fictis sermonibus decipi possint? 157.
ad pacem redeuntes decipere non licet. 159. ami-
cos communes vel neutrarum partium non de-
bent

- bent lædere 405. *Hofles* sunt inuales externi civitatis. 450
- Hofium* res, quænam dicantur, & quomodo acquirantur? 91, 401, 405
- In *hofem* ire non nisi publico decreto & permiffu licet. 406
- Humanitatis* officium denegatum non est caufa belli. 86. *Humanitas* exulat in conventionibus onerosis. 241
- Hypotheca* quid? 256, 307.
- I.
- Immodestus* quis. 104
- Impensæ* sunt vel utiles, vel neceffariæ, vel voluptuariæ. 245. cur, & quando a domino fint poffeffori reftituendæ. *ibid.*
- Imperium* in ftatu libertatis non datur. 35. ex quibus affectibus fit ortum. 37. ex qua caufa prætendi queat. 39. *Imp. civile* unde fit coortum. 39. cur in republica fit neceffarium. 369. fq. *Imp. paternum* non est *proprie* imperium. 39. an competat matri. 41. *Imp. mariti* in uxorem an datur. 40. *Imp. herile* unde oriatur. 40. *Imp. emittens* quid. 432
- Improbilas* insignis minuit æqualitatem natural. 58
- Implantatio*. quid circa illam fit æquum? 195
- Impotentia* partim impedit, partim folvit matrimonium. 319
- Imputatio* in imputatione alicuius facti femper ad voluntatem, & quanta qualisque fuerit refpiciendum est 43, 47. *Imputatio* e confideratione variarum circumftantiarum vel maior, vel minor redditur. 46. *Impus.* alieni facti quando locum habeat? 46
- Inæqualitas* hominum quid, & quotuplex, & unde? 41, 48. post fe trahit proprietatem & imperium. 38
- Indicia* in criminalibus quem affectum habeant? 389
- Indictio* publica belli cur fieri debeat? 86. *Indictio* belli per

per feciales an de iure requiratur? 409. *Indictio* belli nova an elapso induciarum tempore sit necessaria? 409

Indolentia interna & externa quid. 6

Inducia sunt vel apparentes, vel veræ. 406. si ad longissimum tempus ineantur, absone induciæ nominantur. 407. a quibus dentur. 407. Earum computatio unde inchoanda, quæve hora, quæve mensis finienda sit? 407. Earum effectus quinam? 408

Infamia qua ratione gentibus irrogetur? 39. *Infam. Juris* a civitate infligitur vel immediate, vel mediate. 68. affligit peccanti maculam positivam, quæ non nisi imperii auxilio tolli potest. *ibid.* *Infamia facti* tollitur si emendatior observetur vita 69. Eius effectus & signa. 69, 70

Infantes an ad damni dati refarcitionem obligentur. 103. cur pacta & contractus inire nequeant? 112

Infantia & pueritiæ momentum cur lege naturali vix determinari possit? 112.

Infelicitas sine aliis hominibus concipi nequit. 9

Ingratitudo an iniuriæ nomen mereatur. 74

Ingenii solertia aut stupiditas genti præ altera non tribuit prærogativam. 60

Iniuriam facere quid? 18

Iniuria unde oriatur, & cur a lege naturali prohibeatur. 18. in statu libertatis vindicatur bello, in statu civitatis actione 72. *Iniuria* non est denegatio eius rei, quæ a sola benevolentia vel virtute alterius pender. 76. principibus non infligitur, si ipsi nova honoris signa & ritus, quos possunt, denegentur. 75. an servis fieri possit? 359

Iniustus quia? 104

Infamia desperata matrimonium impedit. 319

Insidiæ, vitæ structæ, an coniugium dissoluant. 319

In Insula occurrit exemplum accessorix occupationis. 190

Intellectus & voluntas diuina nunquam separari debent. 6

Inter-

- Interpretatio legum* quid, & quousque sit licita? 387, sq.
- Intextura*: quid circa illam iustum sit. 194
- Inuenio thesauri*, veteris pecuniæ depositæ, amissorum & abiectorum, itemque gemmarum, est occupatio accessoria. 190
- Tocus* non est mendacium. 151
- Iudices* cur ab imperantibus constituentur, & quomodo officium suum administrare debeant? 385, sq. quotuplices. 389. sq. nec seueriores sunt, nec mitiores lege. 387
- Iudicia capitalia* an sint reiicienda? 380
- Iuramentum* cur pactis hominumque sermone accedat? 166. quid, & an legi diuinæ repugnet? 166, sq. an deferendum illis, qui verum Deum non agnoscunt. 167. *Iuram.* Athei quale. 168. eorum, qui per animam suam, aut id quod sibi charissimum iurant, an valeat? 168. sq. an per illud aliquis Deo peculiariter obligetur? 172. dolo elicatum, aut ab errante præstitum, an vim obligandi habeat? 168. a personis, quibus reuerentia non debetur, metu extortum, *item* stipulationibus factorum turpium adiectum, non est seruandum. 168. sq. falso præstitum est graue peccatum 170. *Iuram.* quoduis est tantum *promissorium*. 170. Eius denominationes s. diuisiones diuersæ. 171., 182. quando & a quo remitti, imminui, & relaxari possit? 173, 182. seq. an hosti publico, barbaris, hæreticis, infidelibus, per iuris & piratis seruandum sit? 173
- Iuramenta extraiudicialia* quando apud Romanos maiorem, quam nuda pacta, obtinuerint effectum? 174. *Iuram. iudicialia* apud Romanos iam Numæ Pompilii tempore inualuerunt. 175. apud Germanos cœperunt frequentari, posteaquam Christianæ religioni nomen dederunt. 175. eorum formam, effectum & formulam rectores ciuitatum determinant. 175. eorum abusus quinam? 256
- Iuramentum* idque explicitum, an contingant verba: *bey dem*

- dem Worte der ewigen Wahrheit.* 175. an effectus iurisiurandi attribui possit formulæ: *bey Fürstlichen, Graflichen, Adelichen Ehren und Worten.* 177. quando exigi, deferri, referri, acceptari, quod in supplementum imponi, quibus in causis & quare declinari possit, quare non? determinant leges ciuitatis. 178. *Iuram.* veritatis & affectionis, s. in litem quid? 178. an omne seruandum, quod salua salute æterna seruari possit 178. *Iuram.* an roborare possit id, quod lege diuina humanaque infirmum & nullum est. *ibid.* ad extraiudiciale *Iuram.* acceptandum nemo cogi potest. 180
- Iurare* per alios deos aut genium principis, an Christianis liceat? 167
- Iuris dicendi* potestas quotuplex & quot partibus absoluitur. 386
- Iurisdiclio* in alterius territorio an seruitus iuris publici. 135
- Iurisprudencia* naturalis quas leges explicet. 12. sq. versatur non tantum circa legum cognitionem, sed & circa applicationem legis s. iuris ad factum. 41. *Iurisprudencia* iudicialis tota occupatur interpretatione legum. 387
- Ius* quid & quotuplex. 17. connatum & acquisitum vnde. 17. *Ius* perfectum, solum est ius. 17. imperfectum non datur, aut incongrue ita appellatur. 17. *Ius* internum an detur? *ibid.*
- Ius Gentium* quid sit? 18. est vel absolutum vel hypotheticum 18. non mutabile. 18. non humana, sed diuina nititur autoritate. *ibid.*
- Ius nature* a Ictis Romanis diuersis modis consideratur, 4. non ex Scriptura S. aut iure ciuili, sed ex ratione petendum est. 4. est immutabile. 5. Eius virtutes. 14. principium primum quale? 27
- Ius publicum* docere, in multis regnis prohibitum est. 156
- Ius quasitum* alteri adimere non licet. 149

Ius Romanum non tantâ sapientia est referrum, ut ipsa recta ratio dici possit, sed multis vitiis & nâvis scâtet. 22

K.

Kυνοφογία apud Francos signum ignominiaë erat. 70

L.

Lædere quid? 75. *Læsi* quando sibi ipsis auxilio esse possint? 80. *Lædentes* quinam? 84. sq. *quinam* pro *lædentibus* habendi non sint? 86. quid *læsis* in *lædentes* liceat? *ibid.*

Læso non est, quod ex necessitate ineluctabili suscipitur. 93. non solum per nosmet ipsos, sed etiam per alios fit. 84. sq.

Læso ultra dimidium non datur in statu libertatis. 267. an ex communi pretio diiudicanda. 295. seq.

Legati qui? 416. quinam polleant caractere repræsentativo? 417. sq. extraordinarii an gaudeant maiori autoritate & prærogatiua præ ordinariis. 418. an quocunque tempore sint inuolabiles. 419. an semper admittendi? 419. *Legatis* admittis securitas quomodo & quamdiu sit præstanda. 419. litteræ, quas *Legati* mittunt, & quæ ad *Legatum* mittuntur, non iunt aperiendæ, nec eorum cursores violandi. 420. *Legati* an ius asyli habeant? 421, 428. hostilia molientes, an tolerandi? 421. an iure talionis occidi queant? *ibid.* *Legatis* per infidias *læsis* auxiliares manus princeps portigere debet. 422. cur *illis* libertas sermonis sit concedenda? 422. *Legati* libertatem loquendi non cum licentiâ permutare debent. 423. cur *illis* immunitas a foro loci, ubi degunt, sit permittenda. 423. *Legati* an e contractu in ius trahi, aut detineri, queant? 423. si delictum commiterint, a quo sint puniendi. 368. sq. *Eorum* res, currus, naues, plena securitate frui debent. 426. *Legati* quænam signa honoris petere possint? 426. quousque caractere eorum repræsentatiuis extendi debeat? *ibid.* an iurisdictionem habeant in domesticos. 427. *Eorum*

<i>rum læsio an iusta belli causa.</i> 84. nulli <i>Legatorum</i> permittum est cum Patricio sine testibus colloqui.	156
<i>Legislatores humani</i> an propriam utilitatem respiciant?	12
<i>Legitima</i> de iure naturali non datur.	202
<i>Leuis notæ</i> macula in spuris, carnificibus, lictoribus &c. unde?	87
<i>Leges</i> a superiore dantur. 44. an a magistratu cum Prologo sint edendæ? 376. <i>Legum</i> peregrinarum introductio inepta est. 375. <i>Legum</i> ferendarum ius competit summis imperantibus. 375. an <i>Leges</i> actionem iure competentem ipso iure rursus tollere possint.	168
<i>Leges sacratæ</i> an a civitatibus mutari possint.	173
<i>Leges fundamentales</i> an irregularem faciant rempublicam.	443
<i>Lex æterna</i> nimis generaliter Iuris naturæ principium vocatur.	26
<i>Lex forensis Iudaica</i> an a christianis pro norma sit recipienda? 22. an <i>Lex Iudaica</i> de gradibus, in matrimonio prohibitis, Christianos quoque stringat.	323
<i>Lex gentium</i> non differt a Iure naturæ.	18
<i>Lex Mosaica</i> an sit norma pœnarum.	382
<i>Lex diuina positiva uniuersalis</i> non datur. 19. <i>particularis</i> non omnes homines, sed certam tantum gentem stringit, & ex peculiari reuelatione innotescit.	20
<i>Lex naturæ</i> absoluta & hypothetica quid? 7, 8. an <i>utraque</i> legis proprie dictæ rationem habeat? 10. <i>seq.</i> <i>Lex naturæ</i> vna tantum 31. cur ea hominibus data. 31. <i>Eius</i> autor est Deus. 4. 28. <i>Eius</i> virtutes & effectus. 16. 18. ex ratione ordinario modo patet. 4. 20. differt a lege positiva diuina & humana.	19
<i>Lex positiva</i> humana quotuplex.	20, 21.
<i>Liberatio</i> ab obligatione & debito fit vel facta proprio,	I i 2

- prio, vel alieno. 53. seqq. 261. *liberatio plena* quid, & quotuplex. 261. seqq. *minus plena*, quid? 264. seqq.
- Liberi.** In numero *liberorum* quinam habeantur? 340. an per belli aut captiuitatis quoddam ius in potestatem matris, & deinde interueniente pacto sub patris imperium redigantur. 338. seq. *Eorum* obligatio & obsequium erga parentes in quo consistat. 339. Ius in bona *liberorum* cur & quousque parentibus competat? 340. Educatio *eorum* quomodo instituenda. 338. an & quando occidi & vendi possint? 339. quando da potestate patria dimittendi, vel emancipandi? 341. quinam e familia expellendi? 343. quinam semper a voluntate parentum dependeant? 341. an matrimonium absque consensu parentum inire queant? 342, 352. quamdiu & quousque se arbitrio parentum accommodare teneantur. 342. In quibus obedientiam & reuerentiam parentibus iuste denegare possint? 342. *liberi* puberes & impuberes patre mortuo a matre, aut mater non sit, a tutoribus sunt educandi. 343
- Libertas** bonum est, cui non nisi inuiti homines renuntiant. 37. qui *libertatem* alteri adimere conatur, vitæ insidias ponere videtur. 77. quod ex scelere sit, ius *libertatis* non immutat. 36
- Libertorum** apud Romanos conditio. 367
- Lictores** cur contemti. 67
- Lingua.** Turcæ nonnisi suâ se obligari *linguâ* credunt. 140
Romani antiqui solam Latii *linguam* in stipulationibus admittebant. *ibid.*
- Litteræ** ad essentiam pactorum non requiruntur 102. ob ciuitatis arbitrium & meliorem probationem sunt necessariae. 140, 141. quid in præscriptione longissimi temporis probent? 200. an *litterarum* & *instrumentorum* possessio in præscriptione debiti præsumptionem derelictionis elidat. *ibid.*
- Locatio Conductio.** Eius definitio & diuisio. 252. seq. an inter

- inter gentes sit vſitata. 275. *Locatio rerum* cur finiatur abufu? 303. an indigentia locatoris finiatur? 303. quid circa *Locationem prædiorum* fit obſervandum. *ibid.* An *locator* aliquid de mercede ob ſterilitatem ingruentem remittere teneatur? 305. An is qui *operas locavit*, & aduerſa valetudine aut fortuito calu impeditus eſt, ne præſtaret, integram mercedem petere poſſit. 306. an ſervus locari poſſit. 360
- Loci adiectia* in pactis & promiſſis quid contineat? 111
- Locutiones tropicæ* non ſunt mendacium. 151
- Lucri* ademtio eſt ſubtilis læſio. 79
- Læſtati* conſulis foedere cur ſe teneri Romani negauerint? 278
- Ludouicus* Princeps Badenſ. quid regeſſerit ciuitati euidam imperiali, quæ tormenta caſtro Kelenſi tuendo commodata, & a Gallis abducta repetit. 274
- Ludouicus XII.* R. Gall. deuictis Ianuenſibus pactiones omnes, cum iis initas, irritas, ac credita ſibi extincta pronunciat. 289
- Lumen* an in dominio? 203
- Lumen* aliquod fanaticum pro norma generali iuris naturæ non eſt ponendum. 25
- Lytrum.* Eo præſtito captiuos dimittere, arbitrii eſt 365, 416

M.

- Magiſtratus* ſummus eſt mens totius ciuitatis. 372
- Magiſtratus inferiores.* Illis tanquam oculis & auribus princeps vtitur. 390
- Maietas* quid ſit; & vnde originem ducat? 372, 375. quo ſenſu eius autor Deus dici poſſit. *ibid.* Eius ſubiectum proprium, eſt vel *vna vera* perſona, vel *mystica*. 375. an ex naturæ inſtituto penes populum ſit. *ibid.* an ad *Pancos* transferri poſſit. *ibid.* an ſœminis, hæreticis, & infidelibus tradi poſſit. 374. *Eius* diuiſio. *ibid.*
- Maietas iura* præcipua ſunt a) Ius legum ferendarum.

375. *seqq. b*) Ius puniendi. 377. *seq. c*) ius iudiciorum. 385. *seq. d*) Ius circa sacra. 391. *seq. e*) Ius belli. 398. *f*) Ius pacis. 404. *seqq. g*) Ius pangendi foedera. 416. *h*) Ius Legatos mittendi. 416. *i*) Ius vectigalium. 488. *seq. k*) Ius collectandi. 432
- Maiestatis sacra* titulus quo sensu soli Imperatori Romano, & non ceteris regibus tribui possit. 61
- Malum* necessarium & arbitrium homines timent. 12
- Malitia* ordinaria vel veniam vel poenam leuiorem meretur. 46. extraordinaria poenam auget. 46. Malitia supplet ætatem. 161. quando censetur minor. 382
- Malitia* moraliter *immutabilis* an matrimonii dissolutioni occasionem præbere possit? 320
- Mandatarivus* culpam leuissimam præstare tenetur, & fines mandati transilire nequit. 255
- Mandatum* quid? 254. morte mandatarivus extinguitur. 254. obitu mandantis aliam faciem nanciscitur. 255. vtrum mandati terminos excedat, qui per æquipollens implet. 255, 276. *Mandatum principis* tacitum & expressum quid. 276. quando per æque utile aut utilius, quam præscriptum est, impleri a ministro non possit? 277
- Manumissionis* modi sunt iuris arbitrarii. 366. promiscuam *manumittendi* facultatem an *Iustinianus* sat prudenter concesserit. 367
- Mare* ob quam causam dominio fit exemptum. 203 *seqq.*
- Mares & foeminae* eadem iura & easdem obligationes iure natur. habent. 33. *seq.*
- Maritus* an & quale imperium iure natur. habeat in uxorem? 323. *seq.* 326. *sq.* an imperium maritale ad facultatem infligendi verbera extendere possit. 324. apud Romanos ei ius vitæ & neis in uxorem concessum erat. 339. an res dotales alienare possit. 335. *Eius* dominium in fundo dotali ita restrictum

- Actum est *L. Iulia*, ut imaginarium fere videatur. 336
- Mater* cur patriam potestatem iure naturali habeat? 338. post mortem mariti totum liberos educandi onus suscipit. 342. in regno patrimoniali tutelam filii principis gerere potest. 347. cur apud Romanos matri nullum potestatis vestigium relictum? 353. an eius consensus ad nuptias liberorum sit necessarius. 352
- Matrimonium*: *Eius finis perpetuam vitæ consuetudinem* requirit. 315. *seq.* an mutuo consensu solvi possit. 316. ex quibus causis partim impediatur, partim solvatur. 317. *seq.* 332. quodnam prohibitionis, ne matrimonium cum consanguineis & affinibus ineatur, sit fundamentum? 320. gradus matrimonii, in legibus Iudæorum prohibiti, an Christianos quoque stringant? 322. an in illis tantum ad personas nominatas, an ad rationis paritatem sit respiciendum. 323. an consummatio matrimonii per procuratorem fieri possit. 327. *Matrimonium* in statu civitatis requirit parentum consensum, testium præsentiam, & arrhæ dationem. 329. item proclamationem publicam & hierologiam. 330. *seq.* an ad matrimonium suppleendum invitus cogi possit. 330
- Mazarinus* quo argumento se defenderit, cum ab Hispanis mendax & impostor appellaretur, quod Legatum *Cromwelli*, iussu *Philippi IV.* occisum publicasset. 158. an excusandus, quod scripserit, se *Ludovicum Haræum* deceptorum ingeniosissime. 159
- Mathias* Hunniades an ob denegatam solutionem 50. aureorum millium, quæ *Georgius Podibradius* ab eo in carcere stipulatus erat, perfidiæ accusari possit. 127
- Mediatores pacis*, & eorum officium. 284
- In membrorum mutilatione* non membrum, sed damnum, quod

- quod quis ob mutilationem vel ablationem eiusdem sentit, æstimatur. 93
- Mendacium* quid? 152. *seq.* Eius natura in quo consistat. 152. an recte dividatur in iocosum, officiosum & dolosum. *ibid.* Mendacii contra hostem uti an licitum? 156, 157. *Mentiri* Civi est prohibitum. 159. *Mendacium* an committant fideiussores, si postea exceptionem excussionis & divisionis, item Scti *Velleiani*, aut curatoris absentiam creditori obiiciant. 160, 161. an *Fictiones Iuris* pro mendaciiis haberi possint. 164
- Mente capti* cur pacta & contractus cum effectu inire nequeant? 112
- Mercator* immodeste appellatur princeps, qui militum operas pro mercede locat. 275
- Merces* generatim laudare non est mendacium. 247. damnum mercis læsæ debet indicari. *ibid.* Merces cœmere, & maiori pretio distrahere, an liceat? 269. cur distinguantur in *voluptarias*, & eas, quibus hostis potentior redditur, *Marchandises de contrebande*. 86
- Meretrix* iure Romano mercedem ob stuprum exigere poterat. 143
- Meritum* ex facto descendit & vel legi congruit, vel non. 44
- Metus* crescentis potentiaæ an sit legitima causa belli. 81
- Milestorum* piscatorum lis cum Ioniis iuvenibus de extracto aureo tripode Delphicum oraculum inepte decidit. 287
- Miles.* *Ius cogendi militem* principes moderate exercere debent. 398. *Militum opera* an locari possint. 375
- Mine.* An minas, exsequi solitas, spargens, tanquam aggressor haberi & occidi possit? 83. *Mina* in statu civitatis ad moderamen inculpatae tutelæ non sufficiunt. 98. sunt species iniuriæ. 420
- Minister* quousque mandatum principis per æquipellens imple-

- implere possit, & quousque id ipsi non liceat? 276. quando ex *ministerum* facto obligentur principes? *ibid.*
- Minores*, quod cum effectum non possint promittere & contrahere, iuris est arbitrarii 139. quando illis beneficia iuris denegari possint. 160
- Minoris ætatis* exceptio an inter personas liberas locum habeat? 124
- Minorum* beneficia an rebus publ. competant? 124
- Moderamen* inculpatæ tutelæ quid? 97. an in *illo* respectus ad personas vel alias circumstantias sit habendus? *ibid.* in *illo* constitutus impune alterum occidit, & nullam satisfactionem vel reipublicæ, vel occisi propinquis, vel Ecclesiæ debet 98. an *Moderamen inculp. iur.* adversus principem & patrem liceat? *ibid.* an pro conservatione pudicitie it. pro liberis & propinquis sit permissum. 99. quando *Moderaminis* tempus incipiat, & quando desinat. 99. quousque *illud* pro defensione rerum sit concessum? 100. *seq.*
- Modestia* quid? 55
- Modus* acquirendi dominium quotuplex? 185. *seq.* vid. plura sub titul. *acquir. dom. modus.*
- Modi* tollendi obligationem quinam? 261. usque ad 266.
- Moersensis* Comes an ob litteras feudales, a Duce *Clivia* redditas, ab omni vasallagio sese liberum iuste pronunciaverit? 290
- Monarchia* an optima Reipublicæ species. 435. an per interregnum extinguatur. 452
- Monarchomachi* summam rerum ex naturæ instituto penes populum esse adfirmant. 373. non sunt in Republica tolerandi. 392
- Monopolia* iuri naturæ non repugnant. 270
- Mores* liberorum formare parentes tenentur. 308
- Morbi* civitatum quinam & unde. 447
- Mundi* ordo & finis nimis generatim pro genuito Iuris naturæ principio venditatur. 26
- Mulie-*

- Mulierum* apud Romanos tutela erat perpetua. 353
Mutſchirung quid? 427
Mutuum quid? 250. debet in eadem quantitate ac qualitate determinato die reſtitui. 251. an ob *mutuum* uſuræ exigi poſſint? 251, 276. cur *mutuum* filiiſ familias dare fit prohibitum. 291
- N.
- Naturales* liberi qui dicantur. 342
Naturali inſtinctu compulſus nihil facit, quod ipſi poſſit imputari. 48, 51.
Naves bellicæ an conduci & locari poſſint? 275
Naufragorum bona occupandi ius ex quo fundamento profluat? 223, 235.
Necellitas. quod ex neceſſitate fit, imputari nequit. 48, 50. utrum mortem potius ſubire obſtringamur, an neceſſitatem ſequi. 51
Negotiorum geſtio quid, & in quo a mandato differat. 255. quem & ad quid obliget. *ibid.* quis caſum ferat, utrum geſtor, an is cujus negotia geſta ſunt? 256
Neutrales quinam dicantur? 405. ab hoſtibus lædi neutriquam debent, quamdiu in eo ſtatu permanent, & neutri favent. *ibid.*
Neutralitas ſingularis quid? 405
Nobilitas nullam gentis dat prærogativam. 60
Noachica præcepta male pro norma generali & principio Iuris naturæ venditantur. 26
Nocendi facultas, bellum ſuſcipientibus conceſſa, an infinita? 86. *ſeq.*
Nocendi media ve: vi expediuntur, vel dolo. 88
Nomina quare Icti neque ad res mobiles, neque immobiles reulerint? 79
Novatio ſtriſte dicta, quid? 264. non eſt inventum iuris civilis. 305. *Novatio* inter gentes evenit vel expreſſe vel tacite. *ibid.* an fiat *novatio*, cum quis foedus antiquum, cuius tenor dubius, explicandum urget. 291
Nuptiæ inceſtæ cur ſint prohibitæ? 321. *nuptiæ* ſecundæ iure

iure naturæ sunt legitimæ. 318. vid. pl. sub. voc. *matrim. & coniug.*

Numus non est ipsa materia, sed valor eius & potestas.
 79. cur inventus? 139. cur facie principum, aut alio indicio signandus. 240, 297

O.

Obedientia in quibus rebus a liberis exigi possit. 342

Obligatio unde oriatur? 14. libertatem hominis limitat & circumscribit. *ibid.* Est vel *interna* vel *externa*; *connata* vel *acquisita*. 15. dividitur a nonnullis in *veram* & *presumptam*. 16. *Obligatio perfecta* sola obligationis nomen meretur. 16. *imperfecta* non datur, aut incongrue ita appellatur. 16. *Obligatio* ius operatur. 16. ubi adest *obligatio*, ibi ab altera parte ius est, sed non vice versa. 16. *obligationi* satisfaciens superiorem observat; qui non, contemnit. 44. *Obligatio* ad id quod fieri per naturæ humanæ conditionem nequit, an detur? 163, 383. *Obligatio* in pacto & contractu est eadem. 242. In omni *obligatione* ad finem agentium & permutantium est respiciendum. 243. *Obligatio* quot modis tollatur, 261. *Ab obligatione Liberatio plena* fit vel solutione s. præstatione debita. 262. vel compensatione, confusione, & remissione. 263. seq. *minus plena* fit in novatione, cessione, & assignatione. 265

Obligatio ad poenam quid denotet? 382. an delinquentes vera obligatione obstricti sint, ut sese reos profiteantur, nec trahentibus ad poenam repugnent. 383. & 163. an puniens semper ad poenam infligendam *obligatus* sit. 385

Obsequium quid. 44. *extraordinarium* præmia & honores auget. 46

Obsides aut sua, aut eius, cui imperium est, voluntate dantur. 282. quinam dari possint. *ibid.* quamdiu sint detinendi. *ibid.* quomodo custodiendi. 282. num iure gentium, si fides frangatur, interfici possint. *ibid.* ad quid sint obligati. 282. liberantur mortuo eo;

- eo, pro quo venerunt. 283. an obsidibus mortuis
novi sint substituendi? 283
- Oceanus* an in dominio? 203, seq.
- Occupatio* est modus dominium acquirendi originarius.
185. cur necessaria fuerit 185. successu temporis &
pedetentim facta est 185. seq. ostendit animum ha-
bendi & apprehendendi. 212. an corporalem ap-
prehensionem flagitet, utque manu velut atque
hasta prematur captum? 187., 212. an unam
eandemque rem plures occupare possint. 189. *occu-
patio* quemadmodum in rebus mobilibus rite fieri
possit, *ibid.* seq. 223. *Occupatio principalis* & *ne-
cessaria* quid? 189. exempla *accessoriae occupationis*
occurrunt in foetura animalium, alluvione, ad-
iectione terrarum, in thesauro, in amittis & ab-
jectis, in insula, & in derelicto alveo. 190. seq.
213, 226. *Occupatio* qua ratione in statu libertatis
obteneat? 212. quid circa *illam* sit observandum
in civitate. 223. sq.
- Occupatio* adespotorum apud Germanos in rempublicam
& principem est transcripta 226
- Occupatio bellica*: vid. *bellica occupatio*.
- Occupatio ferarum*: vid. *Bestia*, *Fera*.
- Occupatio loci*, hostibus commodi, an in solo pacato sit
licita? 87
- Operarum* locatio conductio. 253, 305. *opera* militum
apud Germanos locari solent. 275. an is, qui *ope-
ras* locavit, & adversa valetudine, aut fortuito
casu impeditus fuit, ne praestaret, mercedem pe-
tere possit. 306
- P.
- Pacisci* quid sit & significet? 105
- Paclum* cur necessarium? 104. ius irrevocabile transfert.
105. seq. requirit consensum reciprocum, s. pro-
missionem & acceptationem. 106. sq. *pacla* non
sunt pollicitatio, aut generalis assertio. 106. seq.
nec quoque tractatus 108. *paclum* nudum an va-
leat; 109. *paclum* non obligat infantes, furiosos,
mente

mente captos & ebrios. 112. an error & dolus vitiet 112. *sq.* quomodo revocetur 115. ratione obligationis est unum. 116, 135. dividitur in *personale, reale, liberatorium, renuntiativum, affirmativum, negativum, detrahens, adiiciens.* 116

Paſſa qualem vim & obligationem inter gentes habeant? 117. an & quando inter liberas personas exceptione minoris ætatis elidi queant? 124. an a tutoribus vel administratoribus regni & principatus inita, sub obſectu ætatis nondum profectæ, revocari poſſint? 124. an error gravior reddat invalida. 125. dolose & fraudulenter inita, non ſunt ſervanda. 126. firma manent, eſſi ad illa ineunda metu quis ſit compulſus. 126. *ſeq.* ob metum iniuſtum a principe, qui non eſt hoſtis iniectum, licite revocantur. 127. *ſq.* a ſubditis vi meruque extorta dominus non ſervare tenetur. 128. in rebus illicitis & turpi cauſa non habent vim obligandi. 129. *Paſſa* ſine conſenſu ordinum a principe, qui lege fundamentali adſtrictus, aut regnum uſufructuario iure adminiſtrat, inita, ſunt invalida. 129. a proceribus aut populo iniuſſu principis aut contra leges Reipublicæ facta, ſunt irrita. 129. *ſeq.* an de re aliena ſine illius mandato, quem res tangit, iniri poſſint? 130, 132. *Paſſa renuntiatoria* an ſint licita? 131. *Paſſa* temere revocare non licet. 132. an *paſſum* revocetur, ſi quis pactionem implere deſinat, quam alter violavit primus? 132. *item* ſi ex poſt facto, & ſine omni culpa, moraliter impoſſibile pactionis implementum reddatur. 132. an *paſſum* violetur ab illis, qui extrema exſpectantes ſe tandem dedunt, aut a fœdere reſiliunt. 133. An *paſſa* perfidis, hæreticis, & infidelibus ſint ſervanda? 133. *ſeq.* an in *paſſis* liberarum gentium detur reſtitutio in integrum?

134

Paſſa quando effectum obligationis in ſtatu ciuitatis habeant? 139. *ſq.* *paſſionibus* matrimonialibus maiorem,

- ioiorem, quam reliquis, auctoritatem superstitione conciliauit. 141. *Pacta* emptioni venditioni, & omnibus contractibus adiaci possunt. 249
- Papivius* an matri, curiose roganti, quid in Senatu decreverum, tam fabulosa recte insinuauerit? 158
- Parabola* non sunt mendacium. 151
- Parentes* an & quale habeant imperium in liberos? 337, 339, 343. tenentur liberos educare, eorumque mores formare. 337. *seq.* obligati sunt ad alimenta liberis danda. 339. an & quando ius vitæ & necis, aut vendendi liberos habeant? 340. e bonis liberorum, quamdiu illi sunt pars familiæ, fructus & reditus percipiunt 340. an percipiant & bona liberis aliunde obuentionia. 340. qualem reuerentiam & obedientiam a liberis flagitare debeant? 342. quando liberos de potestate dimittere ac separare, itemque expellere possint. 343. quo casu imperio filiorum subiiciantur. 345. apud Romanos tractabant liberos tanquam seruos. 352
- Pater* pro filio puniendus non est. 378. an in crimine maiestatis patris bona fisco addici possint, ita ut liberi causam conquerendi non habeant. 378
- Patria* potestas cui competat? 338, 352. quomodo a Romanis extensa & iterum restricta fuerit? 351. *seq.*
- Patriarcha* an ius naturæ accurate semper obseruauerint. 318
- Paupertas* in statu libertatis non infringit æqualitatem. 55
- Pax externa* an sit Iuris naturæ principium cognoscendi. 27. turbatur contemptu, vulneratione, læsione, mendacio &c. 28. pactis & sub imperio commodius obtinetur. 31. an ante pacta ad hanc pacem seruandam homines sint obstricti. 31. an ad pacem externam seruandam, tam interne, quam externe obligentur?
- Pax* a quo & cum quibus sit incunda. 410, pangitur vel pure

pure vel sub conditione. <i>ibid.</i> ad pacem interdum interuentu Mediatorum proceditur. 411. <i>Eius effectus.</i>	411
<i>Peculium profectiuum</i> manet patris.	340
<i>Pensatio</i> rerum quomodo fiat. 95. in statu libertatis interdum omittitur. 96. in statu ciuitatis sine aperta iniustitiæ specie omitti vix potest.	104
<i>Perfidia</i> reus an fiat miles, si stationem ob hostium vim ingruentem naturali impulsu relinquat.	410
<i>Perfidi & Periuri</i> vnde. 172. periuri an sint, qui fidem, <i>bey Furstl. Graf. Adel. Ehren und Worten</i> datam, fallunt.	177
<i>Permissio</i> , vel sub præcepto, vel prohibitionem latet.	14
<i>Permutatio</i> quid? 248. etiam inter gentes est necessaria.	267, <i>seq.</i>
<i>Philippus II.</i> Rex Hisp. an iuste filium <i>Carolus</i> occidi iusserit? 345. sub obtentu iniquitatis <i>Ianuenibus</i> uti-ras negat, nec sortem exsoluit.	270
<i>Phil. Augusti</i> Gall. R. Sponsio qua <i>Ottoni IV.</i> promisit, se ei meliores Gallia urbes daturum, si dignitate Cæsarea ornaretur, nullius fuit momenti.	286
<i>Pictura</i> an tanquam accessorium sequatur tabulam.	195
<i>Pignoratitius</i> contractus.	254
<i>Pignus</i> tanti, aut maioris esse solet, ac ipsum debitum. 255. in quibus rebus consistat, & quomodo ab hypotheca differat. 255. apud Germanos dominium temporarium transfert. 256. sub lege commissoria datum naturaliter iniquum non est. 256. 307. ordinarie non soluitur, nisi prius debitum exsoluatur. 281. an luitioni pignoris vnquam præscribatur.	281
<i>Pisces</i> , qui in stagnis sunt, an a nobis possideantur.	188
<i>Plebeia</i> conditio vnde orta?	66
<i>Plenipotentiarum</i> qui?	417
<i>Plus</i> quando non contineat minus.	107
	Poena

- Pœna** an Deo a læso fit committenda. 80. fit? 378. a quibus infligatur. *ibid.* vbi habeat locum? 378. quibus imponenda? *ibid.* qualis constituenda & in quem finem? 379. *capitalis* quando locum habeat? 380. non commiscenda cum reparatione damni. 381. quando mitiganda & relaxanda. 382. *poenarum* norma an fit lex Mosaica vel talio. 383. an delinquens ad *poenam* obligetur? 383. *seq.* an imperans semper ad infligendam *poenam* fit obstrictus? 385
- Pollicitatio** iuri naturæ incognita. 106. in statu libertatis firmo obligationis vinculo destituitur. 120. *pollicitationes* in antecessum acceptasse ciuitas fingitur. 141
- Polyandria** scopo coniugii repugnat. 317
- Polygamia** simultanea cur illicita? 318. an in civitate bonâ conscientia tolerari possit? 334
- Pontifex** cur suum imperium nominet sacrum? 61. an regnum & gentium *πρωεδρία* decidere possit? 64. *seq.* quo obtentu in Reges & Principes multum sibi autoritatis sumserit. 172. an iuramenta relaxare queat? 172. an Americam Hispanis concedere & donare potuerit. 212
- Populus** an vnquam in republ. regulari arma contra imperantes sumere possit. 450
- Possessio** quid? 202. tamdiu dat ius in rem, donec alter contrarium probet. 202. *sq.* in *possessione* tē quoque reges & principes, quemadmodum priuati, fundant. 221
- Possessor** bonæ fidei, & malæ fidei quis? 208. vterque ad restitutionem tam rei extrantis, quam consumptæ obstringitur. 209. an b. f. possessor pretium, quod pro re possessa dedit, a domino, eam vindicante, repetere possit. *ibid.*
- Postliminium** quid? 412. est vel ante pacem, vel post pacem. *ibid.* nulla iuris fictione indiget, perieritne captiuus, an vixerit? 413. *postliminium* inter gentes bene separatur a *postliminio* ciuitatis. 414

Potentia

- Potentia* per se, sine accedente facto nouo; nihil eminentiæ in statu libertatis gignit. 60, 62. sq.
- Potestas* summa an certo tempore circumscribi possit. 44r
- Prærogatiua* inter gentes cessat in statu libertatis. 60
- Præstatio* debita tollit obligationem. 265
- Præscriptio*: an in præscriptione debiti litterarum & monumentorum possessio præsumtionem derelictionis elidat. 206. cur in longissimi temporis præscriptione Jus Canon. iustum titulum & bonam fidem perpetuo exigat? 230
- Præsumtio* quid? 389. ad quid profit? 389. in criminalibus præsumptiones dicuntur *indicia*. 389
- Prætor* cur iurisiurandi actionem introduxerit? 174
- Præcarium* an differat a commodato? 253
- Præmium* quid? 236. in æstimatione consistit, & rebus ex suo habitu non inest. 161, 236. unde dependeat. 237. an periculosus locus ei aliquid detrahat. 238. *præmium* vulgare & eminens quid? 238. quibus rebus inest. 239. a cuiuscunque arbitrio dependet. 241. non ita determinandum, ut nullum inueniat res emptorem. 241. non est ante conventionem. 267. *præmium affectionis* quando locum habeat. 241. *legale* quid & unde. 295
- Principes* in statu libertatis sunt æquales. 60. honorum & officiorum nonnulla genera sibi ab aliis stipulantur. 62. intentam existimationem sæpe non merentibus conferunt. 65, 67. an eorum cædes liceat; si innocentem interficere conentur? 97. an principes pactis suis non obstringantur, quam quoad ipsi videntur utilia? 117. an a votis se ipsos liberare possint. 121. an exceptionem minoris ætatis obducere, aut tutorum gesta sub obtentu ætatis nondum perfectæ revocare possint. 123. sq. pacta ab altero principe non hoste, metu extorta servare non tenentur. 128. nec ea, quæ per vim metumque subditis promiserunt. 128. quando sine ordinum consensu nihil valide spondeant? 129. do-

mania non alienare possunt. 120. res alienas inaniter promittunt, & ex plenitudine potestatis tertio ius quæsitum adimere nequeunt. 130. quousque iura sua cedere s. renunciare possint. 130. fidem aliis, etiam hæreticis & infidelibus, datam non debent fallere. 133. an possint privilegia revocare. 137. cur difficilius principibus credatur, quam privatis. 135. olim non iurabant. 171. proximiores testamento excludere, aut filios exhæredare non possunt. 216. sq. hodie occupant bestias, & soli venantur. 224. sq. ἀθέροτα acquirunt. 226. modum testandi præscribere possunt. 228. propter læsionem enormem se ipsos in integrum restituere non possunt. 268. an monopolia exercere queant. 270. an tam exteris, quam subditis donare possint. 271. sq. quousque teneantur ex facto ministrorum suorum. 277. an obstricti solvere id, quod alea perdidierunt. 287. cur facie sua signent nummos. 240, 297. in pactis & contractibus civium fraudi & litibus occasionem præscindere debent. 272, 298. licentiam habent, proprio iudicio, & sine sacerdotum autoritate, ab uxoribus discedendi; & sine hierologia nuptias contrahendi. 327. per procuratores sponsalia inire, & matrimonium consummare possunt. 327. sq. an maiorem habeant autoritatem in Ecclesia, quam in alio collegio? 395. sq. adiaphora non temere restringere, & nihil circa dogmata novare debent. 395. sq. an ad poenam infligendam semper sint obstricti. 383. an cives gregatim vel singulatim discessuros impedire queant? 222

Principium generale & primum quomodo debeat esse comparatum? 24, sq.

Principium iuris naturæ. Lites & altercationes eruditorum de iur. nat. principio unde ortæ fuerint. 23, sq.

Privilegia an principes revocare possint, 137. sq. privilegii, a iure concessis, nemo abuti debet. 161. sq.

Proba;

INDEX II. 315

<i>Probatio</i> quotuplex, 388. unde inartificialis oriatur. 388. artificialis quid? 389. extraordinaria quid, & quousque <i>probatione</i> consci entiam liberare & exonerare sit licitum.	181. sq.
<i>Proclamatio</i> publica nuptiarum non est improbanda. 330	
<i>Procuratores</i> in rem suam ad commenta Jur. Rom. referendi sunt.	307
<i>Promissio</i> per verba honoris vel locum facta, non obligat. 107. modus <i>promittendi</i> diversus est. 109. promissio pura, & in diem quid? 109. <i>promissio</i> absolute impossibile est stulta. 113. difficilem qua ratione valeat. <i>ibid.</i> metu extorta, est nulla. 114, 127. sq. rerum & factorum alienorum quousque obliget. 115, 130. sq. 144. rerum turpium, & lege impossibile, quid operetur? 113, 129, 142. barbaris & hæreticis facta, an sit servanda? 133. an ab aliquo pro tertio sine mandato acceptata, valeat? 115, 132. an in promissione facti proprii promittens se liberare possit præstando id quod interest? 145. <i>promissa</i> sunt implenda, vel adducendæ causæ cogentes, quamobrem impleri nequeant.	145.
<i>Promissum</i> quid?	251, 299.
<i>Proportio</i> inter vitam & rem ablatam in occisione aggressoris aut furis consideranda non est.	84, 101
<i>Proprietas</i> unde derivanda?	38
<i>Pudicitia</i> ad conservationem vitæ pertinet. 77. an pro conservatione pudicitie defensio violenta sit licita.	98
<i>Puniendi ius</i> competit Magistratui.	377, sq.
<i>Pupilli</i> non debent abuti suis privilegiis.	161
Q.	
<i>Quackeri</i> an e republica ejiciendi?	393
<i>Quantum</i> sine numero concipi nequit.	43
<i>Quasi Contractus</i> sunt Romanorum commentum.	247
<i>Quis</i> interna quid, & in quo ab externa differat. 6. major præsumitur in civitate, quam statu liberatus.	96
K k 2	<i>Ratio</i>

R.

- Ratio* est medium quo nobis lex naturalis innotescit. 4, 20
- Raritas* est specialis causa pretii. 237. est vel vera vel imaginaria. *ibid.*
- Rapina* est prohibita. 78
- Raptor* uti fur occidi potest. 100
- Receptores* hostium iuste bello peti possunt. 85
- Reclor* civitatis quando ob facta subditorum teneatur. 84
- Reges*: vid. *Principes*.
- Religio* gentibus nullam dat prærogativam. 50. Christiana an defensionem violentæ obsistat? 97. non dat ius occupandi. 212. non origo civitatis. 391
- Relocatio* & reductio tacita, quomodo videatur facta, civitas determinat. 305
- Renunciations* principum quomodo sese porrigant? 131, 145
- Revocatio* pactorum & promissorum non temere suscipi debet. 132. sq. an & quomodo in privilegiis sit licita? 137
- Reparatio* damni cessat, ubi dolus & culpa cessant. 102. in statu civitatis fit vel magistratus iudicio, vel proprio motu. 101. quomodo fiat in interfectione, membri mutilatione, erepta virginitate, adulterio &c. 92, sqq.
- Repressalia* quid? 466. a talione & arrestis differunt. *ibid.*
- Res* in statu naturali nullius censentur, & cedunt occupanti. 36. *res corporales* sunt vel mobiles. 78. *Res incorporales* sunt vel quantitatis, vel qualitatis. 79
- Res sacras & religiosas* in bello perdere est licitum. 91. *Res nullius* quænam, & cui in civitate cedant? 225
- Reservata Imperatoris* cur & quo obtentu eorum indicem dare *Traumansdorfius* Gallis Svecisque denegaverit. 157
- Reservationes mentales* non omnes sunt illicitæ. 151. in iuramentis sunt prohibitæ. 170
- Res*

- Residentes* quæ iura habeant? 427
- Respondere* ad interrogationem magistratus, quando quis sit obstrictus? 163
- Respublica* an gaudeat beneficiis minorum & pupillarum. 125. quinam ex illa eiiciendi? 392
- Respublica* regularis quid? 434. quænam optima. 435. successio an electio in republica prætet. 435. herilis & rectoria an sit irregularis. 439
- Respublica* irregularis quid? 441. an leges fundamentales irregularem efficiant rempublicam? 443. mixta, an sit formosa? 442. temperata quomodo sit comparata? 443. sq. *Resp.* composita s. systematica. 446. quo sensu appellatio Reip. *monstræ* ferri possit? 446. omnis *respublica* irregularis dici potest *morbida*, sed non omnis *morbida* vicissim *irregularis*. 447. *Respubl.* clientelares, feudales, vectigales unde oriantur? 447. sq. *Reipublicæ* *invasor* quis & quotuplex. 449. Eius *invalor* externus si depellatur, acta eius omnia rescindi possunt. *ibid.* num Reip. *invasorem* agnoscentes auxilium illis ferre possint, qui depulsi? *ibid.* *Respubl.* quomodo mutetur? 449, sq.
- Restitutio* famæ an datur? 71. *conf.* 68. sq.
- Restitutio* in integrum quomodo in statu naturæ peragatur? 134. an propter læsionem enormem a principe vel republica suscipi possit? 268
- Reticentia* damni est illicita. 162
- Reverentia* parentibus perpetuo est exhibenda. 342. in quibus rebus debeat. *ibid.*
- Romanum imperium*, cur vocetur *sacrum*. 61
- Romani* vitam meretriciam non prorsus pro illicita habuerunt. 143
- Romulus* patribus illimitatum ius & vitæ & necis potestatem in liberos permittit. 351

S.

- Sacerdotes* apud veteres Germanos verberabant, vinciebant & morti dabant. 67. testamenta in Germaniam introduxerunt. 228

K k 3

Sanctio

- Sanctio* pœnalis cur legibus adicienda. 377
- Sapiens* an bonum & malum necessarium semper ante oculos habeat? 12. qualis in abstracto concipitur, in concreto vix datur. 13
- Satio*, quid circa illam sit iustum. 195
- Satisfactio* quotuplex. 261. ob cædem aggressoris nulli debetur. 97
- Scholæ* unde originem trahant. 355
- Scientia*, ars, eruditio, æqualitatem naturalem non infringunt. 55
- Scriptura* an cedat chartæ? 192. an & quando videatur pars substantiæ contractus, 294
- Scriptura* sacra non est medium, quo nobis lex naturalis innotescit. 4. *sq.*
- Securitas* est finis civitatis. 367. qua ratione obtineatur? *ibid.* Legatorum in quo consistat. 419
- Seditiones* populi invasionem præcedunt. 450
- Senatus consulta* an actionem iure competentem *ipso iure* rursus tollere possint. 160
- Separatio* quoad thorum & mensam *perpetua*, an sit diuortium. 333. *ad tempus* cur concedatur? *ibid.*
- Sermo* est omnium læsionum commune instrumentum, 146. quomodo sit dirigendus? 147. quibus signis, verbis, & qua occasione proferendus. 147, *seq.* nemini debet nocere, sed potius unicuique prodesse. 149. non debet esse mendax, falsus, & calumniosus. 149. in pactis & promissis debet esse sincerus. *ibid.* falsus an semper sit prohibitus? 153. fictus quando liceat, & quando non? 156, 157.
- Sermocinantium* officia. 149, *sq.*
- Servus* non minus quam dominus suam quærit utilitatem, 365. *Ejus* officia erga dominum, 357. ius vitæ & necis in servum unde originem ducat, & quando vanescat. 357. *seq.* 364. an & quando quis *servus* belli iure fiat. 358, 366. an in liberos *servi* dominus eandem potestatem sibi asserere possit,

- possit, ac in servum ipsum. 358. an *servo* fiat iniuria. 359. an fugere possit *ibid.* *Servorum venditio* & alienatio an iuri naturæ contraria. 359. an servi ex India allati ad libertatem in Europa. provocare possint. 366. *Servi Romanorum* an deterioris conditionis fuerint ac Germanorum. 365
- Servitus gentium* fit vel voluntarie vel coacte. 360. cur sit perpetua. 364
- Servitus rerum* unde? 206. quotuplex. 206, *sqq.*
- Silentium nefarium*, est prohibitum. 140. quando necesse & præceptum. 150
- Sigismundus* Imp. qua ratione *Alberum II.* in successionem adoptaverit? 346
- Sigismundus Austrius* an iuste, ob solutionem subsidiariam & pecuniam depositam, *Carolus Audacis* copias e Pfirtano comitatu & Sundgovienſi tracta, quem oppignoraverat, ejecerit? 288
- Simulatio*, vid. *diffimulatio*.
- Socialitas* qua ratione & limitatione pro principio iuris naturæ haberi possit. 30
- Societas*, est contractus communicatorius. 251. eius finis. *ibid.* quando ei renunciari possit. 302. *Societas* est vel bellica, vel commerciorum. 136. *Societates mercatoriae* an inter liberas gentes iniri possint. 272. *bellicæ* pro fine habent communem utilitatem & defensionem. 272
- Societas* coniugalis. 325, 336. parentum & liberorum. 237, 355. herilis. 355 - 360. it. 364. *sq.*
- Socias* vel natura vel ars s. pactio coniungit. 9. *illis* libertas externa relinquendâ. *ibid.*
- Solvere* quid. 262
- Solutio* indebiti promutuum est. 235. 299.
- Sors* in divisione regnorum adhiberi solet. 384
- Specificatio* | quid, & cui in ea competat dominium? 193. *sq.*
- Sponsa-

- Sponsalia* quid? 314. clandestina an concubitu accedente
fiant publica? 329. valida, an mutuo consensu
dissolvi queant? *ibid.* & *Sq.*
- Sponsio* quid? 269. an obliget Rempubicam? 282,
Sqq.
- Sponsores* pacis quinam? 284. *Sq.*
- Spurii* cur contempti. 67
- Status* integritatis non est iuris naturæ principium. 25.
hominum, quid & quotuplex? 33. naturalis
quid? 33. adventitius s. artificialis quid? 33. 41.
libertatis, in se non est status belli, sed per acci-
dens fit. 35
- Statio*: an miles, si stationem ob hostium vim ingruen-
tem naturali impulsu relinquat, sit violatæ fidei
reus? 384
- Sterilitas* an impediatur coniugium? 319. an ob sterilita-
tem ingruentem locator aliquid de mercede re-
mittere teneatur. 305
- Stipulatio* ad pacta naturalia non requiritur. 108. Roman.
unde orta? 140. apud Romanos initio commu-
ne negotiorum expediendorum instrumentum
fuisse videtur. 244. *Aquiliana* quid, & cur fue-
rit inventa? 318
- Stratagemata* an licita? 157
- Subditi* quare legibus superioris obedire debeant. 376.
an licite magistratui, ob malum gravissimum ip-
sis inde imminens, veritatem reticere, & fai-
sum enunciare possint. 163. *Eorum* læsio an causa
belli. 84
- Sublocatio* quousque permessa. 303
- Sucessio* ab intestato in iure naturæ fundata non est
200. nec apud gentes in usu. 219. in civitate non
tam est necessitatis, quam prudentiæ atque or-
dinis. 229
- Sucessio* ad regnum ab antecedente electione pen-
det. 436. est vel pura & illimitata, vel limi-
tata. *ibid.* *Ordo successionis* vel senioribus ex
familia favet, vel lineam primogeniti præfert.
436.

437. *Ordo linealis* est vel agnaticus, vel cognaticus. *ibid.* dependet ab arbitrio populi primogenio. 437. *sq.* non solum in Monarchiis, sed & Aristocratiis & Democratiis animadvertitur. 438
- Successores* an sint obligati inter gentes ex pactis & promissionibus antecessorum. 206
- Superficies* quale det dominium. 206
- Superstitio* iuramentorum frequentiam introduxit. 141. votis vim dedit. *ibid.* pactioibus matrimonialibus majorem, quam reliquis auctoritatem conciliavit. *ibid.*
- Supplicium* ultimum sæpe imponitur, ubi mitior poena sufficeret. 380
- Systema* plurium civitatum quid sit? 443, *sq.*
- T.
- Termini* metaphysici non sunt mendacium. 151
- Terra* usibus humanis à Deo est destinata. 36. colenda cum labore. 37
- Testamentum* quid? 195. an sit alienatio in mortis eventum? 196. *Testamentorum* dispositio non ex iure naturæ, sed è jure civili oritur. 197. 198. 204. an princeps successione alioque iure sibi debito per *Testamentum* excludi possit. 216. *sq.* an princeps e testamento civium suorum hæres fieri queat. 218. solennia *testamentorum* fluxerunt e Rom. reipublicæ œconomia. 228. *testamenta* qua ratione in Germania & aliis locis introducta. 229
- Testimonium* dicere quinam non teneantur? 164. *iniuratum* quousque sit reiiciendum. 177
- Thalestris* cur frustra ab *Alexandro* reparationem damni ob imminutam virginitatem exegerit? 93
- Thessali* an chirographo ad *Alexandro* M. reddito liberati fuerint ab obligatione centum talentorum, quæ non *Alexandro*, sed Thebanis ab ipso victis debebant. 250
- Titulus* & modus acquirendi dominium differunt ut causa

- causa proxima & remota. 186. habilis ad transferendum dominium esse debet. 192. *titulus iustus* an in præscriptione immemoriali demonstrari possit. 200, 314.
- Tortura* an licite ad delicti confessionem eruendam adhibeatur? 164
- Tolerantia* dissentientium in religione est licita. 394
- Tractatus* non sunt pactum. 107
- Traditio* quid? 191. an de iure naturæ absolute sit necessaria? 192, 270. *traditionem* civitas exigit, eiusque formam determinat, 249. *traditio rei emtæ* non ad perfectionem, sed executionem contractus pertinet. 249
- Tranquillitas* necessaria est in societate. 28
- Transactiones* sunt exactissime servandæ. 285. quomodo fiant. 261. de alimentis & matrimonio cur prohibentur? 310. testamenti tabulis non inspectis an licitæ? 310. de criminibus, sanguinis poenam inferentibus, an validæ? *ibid.*
- Transitus* militaris denegatio an iusta causa belli? 73
- Tributa* quomodo imponenda. 431
- Turba*, quid in illam liceat? 100
- Turbæ* in ecclesia unde oriantur? 397
- Turbator* pacis externæ est infelicissimus. 28. ecclesiæ est puniendus. 398
- Turcæ* sua se tantum lingua obligari credunt. 140. capti an ut servi a christianis tractari possint 367. cur magno Hetruriæ Duci, integrum *Livii* codicem poscenti, abnuerint. 156
- Turpitude* quomodo sese exferat. 141. *turpitudinis* propriæ allegatio quem effectum habeat? 113. in pari *turpitudinis* causa ius possidentis melius censetur. 148
- Tutela* principum ac regum quid sub se comprehendat? 347. quibus competat? 347. *seq.* quando nec *testamentaria*, nec *legitima* locum habeat? 349. *sq.* quis *tutelam extraordinariam* furiosorum ac mente

mente captorum suscipiat? 350. quo tempore cesset. 351

Tutela testamentaria in statu civitatis e patria potestate & iure *suitatis* videtur coorta. 353. *legitima* iis deferebatur, quibus lex deferebat successione. 354. *dativa* subsidiaria erat. 354. *Germanorum* est simplicior ac tutior, quam *Romanorum*. 355. *tutela* non multum a *curatela* differt. 355

Tutores iure naturæ non constitui possunt a parentibus. 343. Principum, an summam potestatem temporariam habeant? 440. *Tutorum* gesta an a principibus maiorennibus revocari possint. 124

Tyrannus. Eius character. 12

V.

Valor numerorum, unde. 241

Vestigalia imponendi ius principibus competit 431. an in freto a præternavigantibus posci possint. 431

Venatio cur apud Germanos soli principi concessa. 225

Venditio liberorum quando parentibus permessa 339. servorum an iuri naturali repugnet? 359. populorum dedititiorum & devictorum an licita. 351, sq.

Venia an delinquentibus nunquam concedenda? 381

Vnio prolium quid. 353, seq.

Veritas an semper dicenda? 148, 163. ob gravissimum malum reticere potest. 163

Victus an a victore occidi possit? 358

Vindicatio rerum fluit e dominio. 204, 234

Virginitas an ad matrimonium requiratur. 149

Virgo an propter pudicitiam ereptam satisfactionem petere queat. 93. stuprata, quando dotanda aut ducenda. 94

Virtus solida non uno habitu actuque obtinetur. 7

Vita & corpus hominis æstimari non potest. 93. meretricia

- tricia a Romanis non prorsus pro illicita fuit
habita. 143
- Voluntas* actionum omnium humanarum principium est
43, 45. in imputatione facti semper ad volunta-
tem, quanta qualisque fuerit, est respiciendum
43. *immediata & mediata* quid? 28. ex voluntate
Imperantium tacita manat consuetudo. 377
- Voluptas* multa inutiliter profundit. 36
- Votum* iure naturæ incognitum. 106. an in statu libertatis
viuentem obliget. 121. *seq.* a superstitione validi-
tatem accipit. 14E
- Vsucapio* quid? 198. 230. an inter gentes detur 218.
cur in civitate iustum titulum & bonam fidem re-
quirat. 23E
- Vsura* an licitæ? 251. 270. cur a civitate interdum per-
mittantur, interdum prohibeantur? 298
- Vsus & Vsfusfructus.* 206. *sq.* 232
- Vsus* tantum & possessio in quibus contractibus conceda-
tur? 244
- Vtilitas* est causa generalis pretii. 237
- Vulneratio* feræ an sufficiens ad acquirendum dominium.
187, 223.
- Uxor* principis an subdita? 265. an & quale imperium in
uxorem competat marito? 40, 324, 33E

F I N I S.

ANT 1318004

8333

